EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

8. Madde Rehberi

Özel hayata ve aile hayatına, konuta ve haberleşmeye saygı hakkı

9 Nisan 2024 tarihinde güncellenmiştir.

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Bu raporun tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için: *Çeviriyi çoğaltma veya yeniden yayınlama talebi* adreslerindeki iletişim formunu doldurmaya davet edilir.

Şu anda hangi İçtihat Rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen *devam eden tercümeler* listesine bakınız.

Bu Rehberin orijinal hâli İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Bu rehber düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 9 Nisan 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

İçtihat Rehberleri *https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/* adresinden indirilebilir. Yayın güncellemeleri için lütfen Mahkemenin *https://x.com/ECHR_CEDH* adresindeki X hesabını takip edin.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025.

İçindekiler

Okuyuculara Notlar 6
I. 8. maddenin yapısı 7
A. 8. maddenin kapsamı 4
B. Davanın negatif veya pozitif yükümlülük açısından değerlendirilmesi gerekir mi? 8
C. Negatif yükümlülüğün söz konusu olması hâlinde, müdahale "kanuna uygun olarak" mı gerçekleştirilmiştir? 11
D. Müdahalenin meşru bir amacı var mıdır? 13
E. Müdahale "demokratik bir toplumda gerekli" midir? 15
F. 8. madde ile Sözleşme ve Ek Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki 15
1. Özel hayat ve aile hayatı 16
2. Konut ve haberleşme 23
II. Özel hayat 26
A. Özel hayat alanı 26
1. Genel anlamda uygulanabilirlik 26
2. Mesleki faaliyetler ve iş faaliyetleri 31
B. Fiziksel, psikolojik veya manevi bütünlük 34
1. Şiddet/istismar mağdurları 35
2. Üreme hakları 38
3. Zorla tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler 39
4. Akıl hastalığı/koruma tedbiri 41
5. Sağlık hizmetleri ve tedavi 43
6. Yaşamın Sonlandırılmasına İlişkin Konular 45
7. Engellilikle İlgili Konular 46
8. Defin ve vefat eden kişilerle ilgili konular 47
9. Çevresel Konular 49
10. Cinsel yönelim ve cinsel yaşam 50
C. Gizlilik
1. Bireyin kendi görüntüsü ve fotoğrafları üzerindeki hakkı; fotoğrafların, görüntülerin ve makalelerin yayınlanması 52
2. Bireyin itibarının korunması; hakaret 54
3. Verilerin korunması 58
4. Kişisel bilgilere erişim hakkı 59
5. Kişinin sağlığı hakkında bilgiler 60
6. Dosya veya verilerin güvenlik birimleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması. 61
7. Polis gözetimi 63
8. Polisin durdurma ve arama yetkileri 65
9. Konut ziyaretleri, aramalar ve el koyma 68
10. Avukat-müvekkil ilişkisi 68
11. Tutuklulukta ve hapiste mahremiyet 71

D. Kimlik ve özerklik 72
1. Bireysel gelişim ve özerklik hakkı 73
2. Kişinin kökenini bulma hakkı 73
3. Yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi 75
4. Dini ve felsefi inançlar 77
5. Arzu edilen dış görünüş 77
6. İsme/kimlik belgesine sahip olma hakkı 78
7. Cinsel kimlik 79
8. Etnik kimlik hakkı 79
9. Devletsizlik, vatandaşlık ve ikamet 81
10. Sınırdışı ve ihraç kararları 82
11. Medeni hâl ve ebeveynlik durumu 83
III. Aile hayatı 84
A. Aile hayatının tanımı ve ailenin anlamı 84
B. Usul yükümlülüğü 86
C. Aile hayatı konusunda takdir payı 86
D. Aile hayatının uygulandığı alanlar 87
1. Çiftler 87
2. Ebeveynler 88
3. Çocuklar 89
4. Diğer aile ilişkileri 104
5. Göç ve sınırdışı etme 108
6. Maddi çıkarlar 112
7. Tanıklık imtiyazı 113
IV. Konut 113
A. Genel hususlar 115
1. “Konut” kavramının kapsamı 115
2. “Müdahale” örnekleri 117
B. Takdir payı 118
C. Barınma 119
1. Mülk sahipleri 121
2. Kiracılar 122
3. Kiracıların partnerleri/izinsiz kullanım 123
4. Azınlıklar ve hassas kişiler 123
5. Konut ziyaretleri, aramalar ve el koyma 125
D. Ticari tesisler 128
E. Hukuk büroları 128
F. Gazetecilerin konutları 130
G. Ev ortamı 130
V. Haberleşme 132
A. Genel hususlar 132

1. “Haberleşme” kavramının kapsamı 132
2. Pozitif yükümlülükler 133
3. Genel yaklaşım 134
B. Mahpusların haberleşmeleri 134
1. Genel ilkeler 134
2. Mahpusların haberleşmelerine yönelik müdahalenin gerekli olabileceği durumlar 137
3. Yazılı haberleşme 138
4. Telefon görüşmeleri 139
5. Mahpuslar ve avukatları arasındaki haberleşme 139
6. Mahkeme ile Haberleşme 140
7. Gazeteciler ile haberleşme 142
8. Bir mahpus ile bir doktor arasındaki haberleşme 143
9. Yakın akrabalar ve diğer kişiler ile haberleşme 143
10. Mahpus ve diğer muhataplar arasındaki yazışmalar 143
C. Avukatların haberleşmeleri 144
D. Özel şahıslar, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmeleri 147
E. Cezai bağlamda telekomünikasyon takibi 148
F. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli takibi 150
1. Gizli izleme tedbirleri 150
2. Toplu iletişim tespiti rejimleri 155
3. İletişim hizmeti sağlayıcıları 155
Alıntılanan davaların listesi 157

Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, hukuk uygulayıcılarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme", "Avrupa Mahkemesi" veya "Strazburg Mahkemesi") tarafından verilen temel ihlal kararları ve diğer kararlar hakkında bilgi sağlamak amacıyla Strazburg Mahkemesi tarafından yayınlanan Sözleşme Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ("Sözleşme" veya "Avrupa Sözleşmesi") 8. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır.

Alıntılanan içtihatlar; emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir. *

Mahkemenin hüküm ve kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları karara bağlama işlevi görmekle kalmayıp aynı zamanda daha genel olarak Sözleşme'yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 1978, § 154, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25, ve daha yakın tarihli, *Jeronovičs/Letonya* [BD], 2016, § 109).

Dolayısıyla Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır *(Konstantin Markin/Rusya* [BD], 2012, § 89). Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme'nin insan hakları alanında "Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı" olarak rolünü vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI, ve daha yakın tarihli, *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol, yakın zamanda Sözleşme'nin Ön söz bölümüne ikincillik ilkesini eklemiştir. Söz konusu ilke, insan haklarının korunması konusunda "Taraf Devletler ve Mahkemeye ortak bir sorumluluk yüklemektedir" ve ulusal makamlar ve mahkemeler, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzęda/Polonya* [BD], § 324).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Sözleşme'ye Ek Protokollerin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Protokollerinden alınmış (pek çok davada) terimler dizininden seçilen Anahtar kelimeler listesinde özetlenmektedir.

Mahkeme içtihadının yer aldığı *HUDOC veri tabanı*, anahtar kelimelerle arama yapılmasına olanak sağlamaktadır. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip belge grubuna erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC'ta yer alan Dava Detayları etiketine tıklanarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen *HUDOC kullanım kılavuzuna* bakınız.

* Alıntılanan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce ve Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkındaki bir karara ait olduğunu, "[BD]" kısaltması ise, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

I. 8. maddenin yapısı

Sözleşme'nin 8. maddesi - Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

HUDOC anahtar kelimeleri

Sınır dışı etme (8) – Suçlunun iadesi (8) – Pozitif yükümlülükler (8)

Özel hayata saygı (81) – Aile hayatına saygı (81) – Konuta saygı (81) – Haberleşmeye saygı (81)

Kamu makamı (82) – Müdahale (82) – Kanuna uygun olarak (82) – Erişilebilirlik (82) – Öngörülebilirlik (82) – Kötüye kullanıma karşı güvenceler (82) – Demokratik bir toplumda gerekli (82) – Ulusal güvenlik (82) – Kamu güvenliği (82) – Ülkenin ekonomik refahı (82) – Kamu düzeninin korunması (82) – Suç işlenmesinin önlenmesi (82) – Sağlığın korunması (82) – Ahlakın korunması (82) – Başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması (82)

1. Başvuranın 8. maddeyi ileri sürebilmesi için, şikâyetinin bu maddede tanımlanan özel hayat, aile hayatı, konut ve haberleşme şeklindeki dört unsurdan en az biri kapsamına girdiğini kanıtlaması gerekir. Bazı konular, elbette birden fazla unsuru kapsamaktadır. Mahkeme ilk olarak, başvuranın iddiasının Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamına girip girmediğini belirler. Mahkeme daha sonra, söz konusu hakka müdahale edilip edilmediğini veya Devletin söz konusu hakkın korunmasına ilişkin pozitif yükümlülüklerinin gündeme gelip gelmediğini inceler. Koruma altına alınmış bir hakkın kullanımına Devlet tarafından müdahale edilebilecek koşullar, 8. maddenin 2. fıkrasında belirtilmiş olup bu tür bir müdahale ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. Yukarıda belirtilen amaçlardan birinin korunması bakımından "kanuna uygun" veya "kanunla öngörülmüş" ve "demokratik bir toplumda gerekli" olması hâlinde kısıtlamalara izin verilmektedir. Mahkemenin, demokratik toplumda gereklilik kriterini değerlendirirken, genellikle başvuranın 8. madde kapsamında korunan menfaatleri ile Sözleşme ve Protokollerinin diğer maddeleri kapsamında korunan üçüncü tarafların menfaatleri arasında denge kurması gerekmektedir.

A. 8. maddenin kapsamı

2. 8. madde özel ve aile hayatına, konuta ve haberleşmeye saygı gösterilmesi hakkını kapsamaktadır. Mahkeme genel olarak 8. maddenin kapsamını, söz konusu maddede belirli bir hak yer almasa da geniş bir şekilde tanımlamıştır. Söz konusu dört hakkın her birinin kapsamı aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3. Bazı durumlarda, 8. maddede tanımlanan dört menfaat birbiriyle örtüşebilir ve böylece bu dört bölümden birden fazlasında atıfta bulunulabilir.

4. 8. madde usule ilişkin açık gereklilikler içermez ancak müdahale tedbirlerine ilişkin karar alma süreci adil olmalı ve 8. madde ile güvence altına alınan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlamalıdır (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, § 147). Bu bağlamda Mahkeme, yetkililerin karar verme sürecinin ve ilgili adli yargılamaların uzunluğunu dikkate alabilir (*T.C./İtalya*, 2022, §§ 56-57).

B. Davanın negatif veya pozitif yükümlülük açısından değerlendirilmesi gerekir mi?

5. 8. maddenin temel amacı, kamu makamları tarafından özel hayata ve aile hayatına, konuta ve haberleşmeye yönelik olarak yapılabilecek keyfi müdahalelere karşı koruma sağlamaktır (*Libert/Fransa*, 2018, §§ 40-42; *Drelon/Fransa*, 2022, § 85). Bu yükümlülük, Mahkeme tarafından 8. maddenin asıl amacı olarak tanımlanan klasik negatif yükümlülük kapsamına girmektedir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, 1994, § 31). Ancak Üye Devletlerin, 8. madde kapsamında öngörülen haklara, kişiler arasındaki ilişkiler bağlamında dahi olsa saygı gösterilmesini sağlama şeklinde pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır (özel sektördeki bir işverenin eylemlerine ilişkin olarak bk.*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, §§ 108-111; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, § 98). Özellikle, 8. maddenin asıl amacı, kişiyi kamu makamlarının keyfi müdahalelerine karşı korumak olmakla birlikte bu amaç, sadece Devleti bu tür bir müdahalede bulunmaktan kaçınmaya mecbur bırakmakla kalmamaktadır; özel hayata etkin bir şekilde saygı gösterilmesi hakkı, bu negatif taahhüdün yanı sıra, beraberinde pozitif yükümlülükler de getirebilmektedir (*Lozovyye/Rusya*, 2018, § 36). Bu yükümlülükler, bireylerin kendi aralarındaki ilişkileri bağlamında dahi özel hayata saygı gösterilmesini sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasını gerektirebilmektedir (bk. örneğin, *Evans/Birleşik Krallık* http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534[BD], 2007, § 75, ancak ilke ilk olarak *Marckx/Belçika*, 1979 kararında ortaya konmuştur; *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 125). Bir Devletin sorumluluğu, Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklar üzerinde yeterince doğrudan etkileri olan eylemler sebebiyle devreye girebilir. Bu sorumluluğun etkin bir şekilde yerine getirilip getirilmediğinin belirlenmesinde, söz konusu Devletin daha sonraki davranışları göz önünde bulundurulmalıdır (*Moldovan ve Diğerleri/Romanya (no. 2)*, 2005, § 95).

6. Bir Devletin Sözleşme kapsamındaki pozitif ve negatif yükümlülüklerini değerlendirmek için geçerli ilkeler benzerdir (ve bu nedenle bazı durumlarda Mahkeme, hangi yükümlülüğün söz konusu olduğuna karar vermesine gerek olmadığı kanaatine varmıştır, bk. örneğin *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 163). 8. maddenin ikinci paragrafında yer alan amaçların belirli ölçüde konuyla ilgili olduğu göz önüne alınarak, kişinin ve bir bütün olarak toplumun çatışan menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulmasına dikkat edilmelidir (*Hämäläinen/Finlandiya* [BD], 2014, § 65; *Gaskin/Birleşik Krallık*, 1989, § 42; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 157). Bu ilkeler eğitim bağlamında da geçerli olabilir (okul disiplinine ilişkin bir dava olan Costello-Roberts/Birleşik Krallık, 1993, § 27 davasına atıf yaparak *F.O./Hırvatistan,* 2021, §§ 80-82). Davanın negatif bir yükümlülükle ilgili olması durumunda Mahkeme, müdahalenin 8. maddenin 2. fıkrasının gerekliliklerine uygun olup olmadığını, yani söz konusu müdahalenin kanuna uygun olup olmadığını, meşru bir amacının bulunup bulunmadığını ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını değerlendirmelidir. Bu husus aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenmektedir.

7. Pozitif bir yükümlülüğün söz konusu olması hâlinde Mahkeme, mevzu bahis menfaatin, başvuran tarafından talep edilen pozitif yükümlülüğün yüklenmesini gerektirecek kadar önemli olup olmadığını değerlendirmektedir. Devletlere yüklenen pozitif yükümlülüklerin kapsamının değerlendirilmesinde bazı etkenlerin konuyla ilgili olduğu görülmüştür. Söz konusu etkenlerden bazıları başvuranla ilgilidir. Bu etkenler, söz konusu menfaatlerin önemine ve özel hayatın "temel değerlerinin" veya "esas yönlerinin" söz konusu olup olmadığına veya sosyal gerçeklik ile kanun arasındaki uyumsuzluğun başvuran üzerindeki etkisine ilişkindir. Yerel sistemdeki idari ve hukuki uygulamaların tutarlılığı, 8. madde kapsamında gerçekleştirilen değerlendirmede önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Diğer etkenler ise, iddia edilen söz konusu pozitif yükümlülüğün ilgili Devlet üzerindeki etkisine ilişkindir. Bu noktadaki soru, iddia edilen yükümlülüğün dar kapsamlı ve kesin mi yoksa geniş kapsamlı ve belirsiz mi olduğudur (*Hämäläinen/Finlandiya* [BD], 2014, § 66).

8. Devletler, negatif yükümlülüklerde olduğu gibi 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirirken de belirli bir ölçüde takdir payına sahiptir. Bu takdir payının kapsamını belirlerken bazı etkenlerin dikkate alınması gerekmektedir (bk. örneğin, *Hämäläinen/Finlandiya* [BD], 2014, § 67 ve *Maurice/Fransa* [BD], 2005, § 117). Kişinin varlığı veya kimliğinin özellikle önemli bir yönünün mevzu bahis olması hâlinde, Devlete tanınan takdir payı kısıtlanacaktır (örneğin, *X ve Y/Hollanda*,

1985, §§ 24 ve 27; *Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], 2002, § 90; *Pretty/Birleşik Krallık*, 2002, § 71). Ancak, Avrupa Konseyi Üye Devleri arasında söz konusu menfaatin önemi veya bu menfaatin en iyi ne şekilde korunacağı konusunda görüş birliği bulunmaması durumunda, özellikle de davada hassas ahlaki veya etik konuların söz konusu olduğu hâllerde, bu takdir payının sınırı daha geniş olacaktır (*X, Y ve Z/Birleşik Krallık*, 1997, § 44; *,Fretté/Fransa*, 2002, § 41; *Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], 2002, § 85). Devlete, çatışan özel menfaatler ile kamu menfaatleri ve Sözleşme kapsamında korunan haklar arasında denge kurmasının gerekmesi durumunda da çoğunlukla daha geniş bir takdir payı tanınacaktır (*Fretté/Fransa* 2002, § 42; *Odièvre/Fransa* [BD], 2003, §§ 44-49; *Evans/Birleşik Krallık* [BD], 2007, § 77; *Dickson/Birleşik Krallık* [BD], 2007, § 78; *S.H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], 2011, § 94). Demokratik bir toplumda görüşlerin makul ölçüde farklılık gösterebileceği genel politika konularında iç politika belirleyicinin rolüne özel önem verilmelidir. Bu durum özellikle ilgili sorunun toplumun bir seçim yapmak zorunda kalacağı bir konu olduğu durumlarda geçerlidir (*Y/Fransa*, 2023, § 90).

9. Kişilerin eylemlerine karşı koruma sağlama gerekliliği bağlamında 8. maddeye uygunluğun sağlanmasına yönelik araçların seçimi, kural olarak Devletin takdir payı kapsamında olmakla birlikte, özel hayatın temel değerlerinin ve esas yönlerinin söz konusu olduğu hâllerde, ağır eylemlere karşı etkin caydırıcılığın sağlanması için etkin ceza hukuku hükümlerinin bulunması gerekir. Bu nedenle Devlet, tecavüz suçu karşısında etkin bir ceza öngören ceza hukuku hükümlerinin kabul edilmesi ve bu hükümlerin uygulamada etkin soruşturma ve kovuşturma yoluyla uygulanması şeklinde, Sözleşme'nin 3 ve 8. maddelerinin özünde yer alan bir pozitif yükümlülük altındadır(*M.C./Bulgaristan*,2003). Özellikle çocuklar ve diğer savunmasız kişiler, etkin korunma hakkına sahiptir (*X ve Y/Hollanda*, 1985, §§ 23-24 ve 27; *August/Birleşik Krallık* (k.k.), 2003; *M.C./Bulgaristan*, 2003). Bu bağlamda Mahkeme, Devletin çocukları kötü niyetli yanlış beyanlara karşı koruma gibi bir yükümlülüğü bulunduğuna karar vermiştir (*K.U./Finlandiya*, 2008, §§ 45-49). Mahkeme ayrıca, aşağıda belirtilen eylemlerin ağır ve insan onuruna hakaret niteliğinde olduğunu tespit etmiştir: başvuranın dairesine izinsiz bir şekilde girilmesi ve içeriye kablo ve gizli kameraların yerleştirilmesi şeklinde başvuranın konutuna tecavüz; başvuranın özel hayatının en mahrem yönlerinin evinin kutsallığı bağlamında izinsiz olarak filme alınması ve sonrasında söz konusu görüntülerin kamuoyuna yayılması şeklinde başvuranın özel hayatına ağır, alenen ve olağanüstü yoğun saldırı; ve başvuranın kamuoyuna rezil edilmekle tehdit edildiği bir mektup alması. Mahkeme aynı zamanda, başvuranın tanınan bir gazeteci olduğunu ve mesleki faaliyeti ile amacı onu susturmak olan yukarıda belirtilen saldırılar arasında ikna edici bir bağlantı bulunduğunu belirtmiştir *(Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019, § 116).

10. Devletin 8. madde kapsamında kişinin fiziksel bütünlüğünü koruma şeklindeki pozitif yükümlülüğü, ceza soruşturmasının etkinliğine ilişkin hususları da kapsayabilir (*Osman/BirleşikKrallık*1998, § 128; *M.C./Bulgaristan*2003, § 150; *Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019, § 117; *E.G./Moldova Cumhuriyeti*, 2021, §§ 39-41). *E.G.* kararında Mahkeme, cinsel saldırı failine af çıkarılmasının Sözleşme'nin 3 ve 8. maddeleri kapsamındaki pozitif yükümlülüğün ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir (§§ 41-50). Mahkeme *Khadija Ismayilova* davasında, 8. madde kapsamında bir müdahalenin, Hükümeti oldukça fazla eleştiren bir araştırmacı gazeteciye yönelik tehditkâr bir davranış şeklini alması hâlinde, söz konusu tehdidin başvuranın mesleki faaliyetiyle bağlantılı olup olmadığı ve bu tehdidin kim tarafından yöneltildiği hakkında ilgili makamlarca soruşturma yürütülmesinin son derece önemli olduğunu belirtmiştir (*Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019, §§ 119-120).

11. Kişiler arası psikolojik bütünlüğü etkileyebilecek daha hafif nitelikteki eylemlerle ilgili olarak, Devletin 8. madde kapsamında koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğü, bu tür spesifik bir eylemi kapsayacak etkin bir ceza hukuku hükmünün bulunmasını her zaman gerektirmemektedir. Yasal çerçeve, yeterli koruma sağlayabilecek hukuk mahkemeleri nezdindeki yargı yollarından da oluşabilmektedir (*aynı yerde*, § 47; *X ve Y/Hollanda*, 1985, §§ 24 ve 27; *Söderman/İsveç*[BD], 2013, § 85; *Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan*(k.k.), 2019, §§ 94-95 ve § 99). Ayrıca sağlık hakkı bakımından Üye Devletlerin, Sözleşme'nin 2 ve 8. maddeleri kapsamında bu hususta birtakım pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır (*Vasileva/Bulgaristan* §§ 63-69; *, İbrahim Keskin/Türkiye*2018, § 61).

12. Kısacası, ilgili makamların, ceza hukuku kapsamındaki etkin soruşturma ve kovuşturma mekanizmalarını uygulama görevi bulunduğunun ifade edildiği 8. madde kapsamında Devletin pozitif yükümlülükleri bağlamında, kişilerin şiddet içeren davranışlarının konu edildiği iddialar ele alınmaktadır. Fakat Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlali, ancak bu mekanizmaların uygulanması aşamasında önemli kusurların söz konusu olması hâlinde meydana gelmektedir. Dolayısıyla Mahkeme, hata yapıldığına veya münferit eksikliklerin bulunduğuna dair iddialarla ilgilenmeyecektir. Zira Mahkeme, dava konusu olayların değerlendirilmesinde yerel makamların yerine geçemez ve faillerin cezai sorumluluğu hakkında karar veremez (*B.V. ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), § 151). 8. madde uyarınca özel kişiler arasındaki ilişkilerde ceza hukuku mekanizmalarının etkin bir şekilde uygulanması gerektiğinin Mahkeme tarafından belirtildiği önceki davalar şu konulara ilişkindir: zihinsel engelli bir bireyin cinsel istismarı; başvurana karşı uygulandığı iddia edilen fiziksel saldırı; 13 yaşındaki bir çocuğun yetişkin bir adam tarafından birden fazla yaralanmaya sebebiyet verecek şekilde darp edilmesi; bir kişinin kafasında çeşitli yaralanmalara yol açacak ve hastaneye kaldırılmasını gerektirecek şekilde darp edilmesi ve ciddi aile içi şiddet vakaları (*aynı yerde*, § 154, ile burada yapılan atıflar) ve ciddi siber şiddet eylemleri de dâhil olmak üzere (*Volodina/Rusya (no. 2)*, 2021, §§ 57-58). Aksine, kişinin psikolojik sağlığına zarar verebilecek daha hafif nitelikteki kişiler arası eylemler söz konusu olduğunda, Devletin 8. madde kapsamında koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğü, bu tür spesifik bir eylemi kapsayacak etkin bir ceza hukuku hükmünün bulunmasını her zaman gerektirmemektedir. Yasal çerçeve, yeterli koruma sağlayabilecek hukuk mahkemeleri nezdindeki yargı yollarından da oluşabilmektedir (*Noveski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* (k.k.), 2016, § 61).

13. Mahkeme, Üye Devletlere tanınan takdir payının belirlenmesinde özellikle alakalı olan Devletin 8. madde kapsamındaki usulü yükümlülüklerini de açıkça belirtmiştir. Mahkemenin incelemesi kapsamında aşağıdaki hususlar yer almaktadır: Sözleşme ile güvence altına alınan bir hakkın kullanımına müdahale niteliği taşıyan bir takdir payının ulusal makamlara tanınması hâlinde kişiye tanınan usulü güvenceler, davalı Devletin yasal çerçeveyi belirlerken takdir payını aşıp aşmadığının tespitinde özellikle önemli olacaktır. Zira yerleşmiş içtihada göre 8. maddede açık usulü güvenceler yer almamakla birlikte, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin 8. madde kapsamında kişiye sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte ve adil olması gerekmektedir (*Buckley/Birleşik Krallık*, 1996, § 76;, *Tanda-Muzinga/Fransa*2014, § 68; *M.S./Ukrayna*2017, § 70). Bu durum özellikle başvuranın söz konusu sürece dâhil olmasını (*Lazoriva/Ukrayna* 2018, § 63) ve yetkili makamların konusu çatışan menfaatlere ilişkin bir orantılılık değerlendirmesi yapmasını ve 8. madde ile güvence altına alınan ilgili hakları göz önünde bulundurmasını (*Liebscher/Avusturya*, 2021, §§ 64-69) gerektirir.

14. Irksal profilleme iddiası bağlamında usul yükümlülüğü, ırkçı tutumlar ile bir Devlet görevlisinin eylemi arasında, şiddet içermeyen nitelikte olsa dahi olası bir bağlantının varlığının yetkililer tarafından araştırma görevini ifade eder. Bu usule ilişkin yükümlülük uygun cezai, hukuki, idari ve profesyonel yollarla yerine getirilebilir; Devlet yükümlülüğe uyulmasını sağlamak için sistemini nasıl düzenleyeceği konusunda takdir payına sahiptir (*Basu/Almanya* 2022, §§ 31-39;, *Muhammad/İspanya*2022, §§ 63-76; *,Wa Baile/İsviçre*2024, §§ 126-27).

15. Mahkeme, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre*, 2024 kararında iklim değişikliği bağlamında Devletlerin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini ilk defa tanımlamıştır. Mahkeme, atropojenik iklim değişikliğinin var olduğuna dair yeterince güvenilebilir belirtilerin olduğunu, bu durumun Sözleşme kapsamında güvence altına alınan insan haklarından faydalanılmasına ilişkin günümüz ve gelecek için ciddi bir tehdit teşkil ettiği ve Devletlerin bunun farkında olup, buna karşın tedbirleri etkin bir şekilde alabileceklerini belirtmiştir (§ 436). Ayrıca Mahkeme, bu bağlamda, "nesiller boyu yük paylaşımı" kavramını getirmiş, Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinin hem şu anda hayatta olan kişileri hem de iklim değişikliğiyle mücadelede yapılmakta olan hataların gittikçe ağırlaşan sonuçlarına maruz kalma ihtimali olan gelecek nesilleri de kapsadığını ifade etmiştir (§§ 419-20). Bununla birlikte, hepsinin ilke olarak bir Devletin ilgili yükümlülüklere uyup uymadığının değerlendirilmesinde gerekli olduğu üç ayrı tedbir ortaya koymuştur: hafifleştirme tedbirleri, adaptasyon tedbirleri ve usuli güvenceler. *Hafifleştirme*

tedbirlerine istinaden Mahkeme, yasama, yürütme ve yargıya ilişkin yetkili yerel makamların aşağıdaki ihtiyaçları yeterince göz önünde bulundurup bulundurmadıklarını inceleyecektir: (a) ulusal ve/veya uluslararası iklim değişikliğini hafifletici taahhütlere ilişkin kapsayıcı amaca uygun bir şekilde karbon nötrlüğüne ulaşmak adına hedef takvimi belirten genel tedbirler almak; (b) ilke olarak, ilgili zaman çerçevelerinde genel ulusal azaltma amaçlarına ulaşabilecek karbon emilimini azaltmaya yönelik ara hedefler ve yollar belirlemek; (c) bu ilgili hedeflere düzgün bir şekilde uyulup uyulmadığını veya uyulmakta olduğunu gösteren delilleri sunmak; (d) bu hedefleri özenle ve mevcut olan en iyi deliller temelinde güncel tutmak; ve (e) ilgili mevzuat ve tedbirleri oluşturulup uygulanırken zamanlı, uygun ve tutarlı davranmak. Mahkemenin yukarıdaki gerekliliklerin yerine getirilip getirilmediğine dair değerlendirmesi, ilke olarak, genel olarak yapılacak, yani tek başına belirli bir husustaki eksiklik bir ihlal tespitine yol açmayacaktır. Bununla birlikte, yukarıda belirtilen hafifleştirme tedbirlerine *adaptasyon* tedbirlerinin eşlik etmesi gerekmektedir. Bu adaptasyon tedbirleri, iklim değişikliğinin en ağır ve en yakın zamanda meydana gelecek sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik olacaktır. Mevcut olan en iyi delillere göre alınmalı ve etkili bir şekilde uygulanmaları, ayrıca Devletin bu bağlamdaki pozitif yükümlülükleriyle tutarlı olmaları gerekir. Son olarak, aşağıdaki iki tür *usuli* güvence dikkate alınmalıdır: (a) ilgili bilgiler ve özellikle kamu makamları tarafından yapılan ilgili çalışmaların sonuçlarının, kamuoyuna ve bilhassa söz konusu düzenlemeler ile alınan veya alınmayan tedbirlerden etkilenme olasılığı olanların erişimine sunulması gerekir; ve (b) kamuoyunun görüşlerinin karar verme sürecinde dikkate alınabilmelerini sağlayacak usullerin olması gerekir (§§ 549- 54).

16. Uygulanabilir ilkelerin benzer olduğu bazı davalarda Mahkeme, itiraz edilen yerel mahkeme kararının özel hayata veya aile hayatına saygı hakkının kullanılmasına bir "müdahale" teşkil edip etmediğini veya davalı Devletin pozitif bir yükümlülüğe uymamasını içeren bir karar olarak görülüp görülmeyeceğini belirlemeyi gerekli görmemektedir (*Nunez/Norveç*, 2011, § 69; *Osman /Danimarka* 2011, § 53; *, Konstatinov/Hollanda*2007, § 47).

C. Negatif yükümlülüğün söz konusu olması hâlinde, müdahale "kanuna uygun olarak" mı gerçekleştirilmiştir?

17. Mahkeme, bir kamu makamı tarafından kişinin özel ve aile hayatına, konuta ve haberleşmeye saygı gösterilmesi hakkına yönelik yapılan her türlü müdahalenin kanuna uygun olması gerektiğini defalarca kez teyit etmiştir (bk. özellikle *Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, §§ 266-269; ve Sözleşme kapsamındaki "hukuk" kavramı *, Klaus Müller/Almanya*2020, §§ 48-51). Bu ifade sadece ulusal hukuka uygunluğun sağlanmasını gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda kanunun niteliğiyle de ilgilidir. Bu nitelik, kanunun hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olmasını gerektirmektedir *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık*[BD], 2021, § 332, ayrıca §§ 333--334. paragraflarda altı çizildiği üzere gizli takip bağlamındaki "öngörülebilirlik" kavramının anlamı diğer birçok alandaki anlamı ile aynı değildir, bk. örneğin, *Haščák/Slovakya*, , 2022; ayrıca bk. *Saber/Norveç*, , 2020, § 51 ve *Särgava/Estonya*, 2021, §§ 87--88 kararlarında yer verilen avukat-müvekkil gizliliğinin korunmasının önemi ve yasal mesleki ayrıcalık kapsamındaki verilerin korunması için uygun usulü güvencelerin bulunmaması).

18. Ulusal hukuk; açık, öngörülebilir ve yeterince erişilebilir olmalıdır (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983, § 87; Başsavcı tarafında verilen talimat için bk. *Vasil Vasilev/Bulgaristan*, 2021, §§ 92-94; Adalet Bakanlığı tarafından verilen talimatlar için bk. *Nuh Uzun ve Diğerleri/Türkiye*,2022, § 83-99). Ulusal hukuk, kişilerin kanuna uygun olarak hareket etmelerini sağlayabilecek ölçüde yeterince öngörülebilir olmalı (*Lebois/Bulgaristan*, 2017, §§ 66-67 ve cezaevinde verilen kurum içi talimatlarla ilgili olarak burada anılan diğer kararlar) ve kamu makamlarına tanınan takdir payının kapsamı açıkça belirtilmelidir. Örneğin; takip tedbiri bağlamında (bk. *Falzarano/İtalya* (k.k.), 2021, §§ 27-29 kararında yer verilen gerekliliklerin özeti) Mahkeme tarafından belirtildiği üzere, kanun hükümleri yeterince açık olmalıdır ve bu kapsamda ilgili makamların gizli takip ve veri toplama tedbirlerine hangi koşul ve şartlarda başvurmaya yetkili oldukları vatandaşlara yeterince açık bir şekilde bildirilmelidir (*Shimovolos/Rusya*, 2011, § 68). Mahkeme *Vukota-Bojić/İsviçre*, 2016 kararında, başvuranın bir kaza sonrası sigorta şirketi tarafından takip edilmesinin yasal dayanağını teşkil eden iç

hukuk hükümlerinin açık ve net olmamasından dolayı 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme *Glukhin/Rusya*, 2023 (§§ 82- 83) kararında, yüz tanıma teknolojisi de dâhil olmak üzere biyometrik kişisel verilerin "adaletin yerine getirilmesi ile bağlantılı olarak" işlenmesine izin veren iç hukuk hükümlerinin, geniş bir şekilde tasarlanmış olmaları ve bu tür verilerin her türlü adli işlemle bağlantılı olarak işlenmesine izin veriyor gibi görünmeleri nedeniyle "kanunun kalitesi" şartını karşıladığına dair güçlü şüpheleri olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, yüz tanıma teknolojisinin uygulanması bağlamında "kanunun kalitesi" gerekliliğinin karşılanması için, tedbirlerin kapsamı ve uygulanmasını düzenleyen ayrıntılı kurallara ek olarak kötüye kullanım ve keyfilik riskine karşı güçlü güvencelerin olmasının şart olduğunu belirtmiştir. Canlı yüz tanıma teknolojisinin kullanımı söz konusu olduğunda bu güvencelere duyulan ihtiyaç daha da artacaktır.

19. Açıklık koşulu, kamu makamlarının kullandıkları takdir payının kapsamı için geçerlidir (bk. örneğin, *Lia/Malta*, 2022, §§ 56-57). Ulusal hukukta, demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde kişilerin hakkı olan asgari koruma düzeyinin sağlanması bakımından, kamu makamlarına tanınan ilgili takdir payının kapsamı ve ne şekilde kullanılacağı makul bir açıklıkla belirtilmelidir (*Piechowicz/Polonya*, 2012, § 212). Mahkeme *Lia/Malta*, 2022 kararında, ikinci başvuranın yaşı dolayısıyla IVF'ye erişiminin engellenmesi sebebiyle başvuranların 8. madde kapsamındaki haklarına yapılan müdahalenin hukuka uygun olmadığına karar vermiştir. İlgili kanuna göre, kadının 25-42 yaşları arasında olması "istenilen" bir durumdur ve mahkemelerin de söz konusu hükmün, esnekliğe izin verdiğini kabul ettikleri görülmektedir. Ancak, yetkili makam belirtilen üst yaş sınırını zorunlu olarak değerlendirmiştir. Mahkemeye göre, ilgili zamanda hükmün adli ve idari makamlar tarafından yorumlanma şekli "tutarsızdır" (§ 67). Başvuranın davasının ilgili mevzuat kapsamında türünün ilk örneği olması ve yerel mahkemenin Avrupa Birliği Adalet Divanından ("ABAD") ilgili Avrupa kanunun yorumlanması konusunda rehberlik talep etmesi, mevzuatın ulusal mahkemelerce yorumunu ve uygulanışını keyfi veya öngörülemez kılmamaktadır (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 150).

20. Öngörülebilirlik bakımından, "kanuna uygun olarak" ifadesi ile kast edilen durum, diğer hususların yanı sıra, iç hukuk hükümlerinin yeterince öngörülebilir olması gerektiği ve bu kapsamda ilgili makamların kişilerin Sözleşme kapsamındaki haklarını etkileyen tedbirlere hangi koşul ve şartlarda başvurmaya yetkili olduklarının vatandaşlara yeterince açık bir şekilde bildirilmesi gerektiğidir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, § 117). Öngörülebilirliğin kesin olması şart değildir. *Slivenko/Letonya* [BD], 2003 davasında, başvuranların kanun kapsamında sayılacaklarını en azından hukuk uzmanlarına danışarak makul ölçüde öngörmüş olmaları gerektiği ifade edilmiştir (bk. ayrıca *Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2016, § 171). Bu konuda mutlak kesinliğin beklenemeyeceği belirtilmiştir (§ 107). Ayrıca, başvuranın mesleğinin eylemlerinin yasal sonuçlarını ne derecede öngörebileceğinin bir göstergesi olması nedeniyle değerlendirmeye alınacak bir etken olduğu da dikkate alınmalıdır (*Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa*, 2016, § 55). Mahkeme uygulanacak kanunun, sonuçları itibariyle öngörülebilir ve başvuranın kendi özel durumundaki davranışlarını düzenlemesine olanak tanıyan bir kanun olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlerken aynı yargı düzeyindeki farklı mahkemelerin içtihatlarındaki farklılıklar ile karşılaşabilir (*Klaus Müller/Almanya*, 2020, §§ 54-60).

21. "Kanunilik" ayrıca kişinin 8. madde kapsamındaki haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak uygun güvencelerin bulunmasını da gerektirmektedir. İç hukuk, kişiye keyfi müdahalelere karşı yeterli koruma sağlamak için yeterli güvenceler sunmalıdır (*Bykov/Rusya*[BD], 2009, § 81; *,Vig/Macaristan* 2021, §§ 51-62).

22. Devletin özel hayatı veya aile hayatını koruma sorumluluğu, çoğunlukla, 8. madde kapsamındaki haklara ulusal düzeyde yeterince saygı gösterilmesini sağlayacak pozitif yükümlülükler içermektedir. Mahkeme örneğin, çıplak bir çocuğun gizlice kameraya çekilmesi eylemini suç olarak tanımlayan açık yasal düzenlemelerin bulunmaması nedeniyle özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Söderman/İsveç* [BD], 2013, § 117). Kimlik kontrolüyle ilgili bir davada Mahkeme benzer şekilde, gerçek bir kısıtlama veya arttırılmış bir kontrol yetkisinin ya da arttırılmış bir kontrol sırasında uygulanan polis tedbirlerinin gözden geçirilmesine ilişkin herhangi bir yasal gereklilik olmadan, iç hukukun kişiye keyfi müdahalelere karşı yeterli koruma sağlamak için yeterli güvenceler

sağlamadığını tespit etmiştir (*Vig/Macaristan*, 2021, § 62). Ne arttırılmış kontrol yetkisine ne de arttırılmış kontrol sırasında uygulanan polis tedbirlerine ilişkin gerçek bir kısıtlama veya inceleme bulunmaması nedeniyle Mahkeme, iç hukukun bireye keyfi müdahalelere karşı yeterli koruma sağlamak için yeterli güvenceler sunmadığına kanaat getirmiştir. Bu nedenle şikâyet konusu edilen tedbirler, Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında "hukuka uygun" değildir.

23. Olayların yaşandığı sırada yürürlükte olan kanun hükmünün lafzı ve ruhu yeterince açık olsa dahi, yerel mahkemeler tarafından yorumunun ve başvuranın davasının koşullarına uygulanışının, 8. maddenin 2. fıkrası bağlamında açıkça gayri makul ve dolayısıyla öngörülemez olmaması gerekmektedir. Örneğin; *Altay/Türkiye (no. 2)*, 2019 kararında, iç hukuk hükmünün geniş bir şekilde yorumlanmasının, Sözleşme kapsamındaki kanuna uygunluk koşuluna uygun olmadığı belirtilmiştir (§ 57). Ayrıca bk. bir telefonun Sözleşme'ye uygun bir yasal dayanak olmaksızın dinlenmesiyle ilgili olarak *Azer Ahmadov/Azerbaycan,* 2021, §§ 65 ve devamındaki paragraflar.

24. Söz konusu tedbirin "kanuna uygun" olmadığı yönündeki bir tespit, Mahkemenin 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermesi için yeterlidir. Bu nedenle, söz konusu müdahalenin "meşru bir amacının" bulunup bulunmadığını veya "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını incelemeye gerek yoktur (*M.M./Hollanda*, 2003, § 46; *Solska ve Rybicka/Polonya*, 2018, § 129). *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016 kararında Mahkeme, başvuranın haklarına yönelik müdahalenin yasal dayanağının bulunup bulunmadığına bakmaksızın, müdahalenin 8. maddenin 2. fıkrasında belirtilen koşullara uygun olmadığına karar vermiştir (§ 196). Söz konusu müdahalenin, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesi kapsamında hukuka aykırı bir tedbirin sonucu olarak "kanuna uygun" olmadığı da düşünülebilir (*Blyudik/Rusya* 2019, § 75). Mahkeme *S.W./Birleşik Krallık*, 2021 kararında başvuranın özel hayatına yapılan müdahalenin "ne kanuna uygun ne de demokratik bir toplumda gerekli" olduğuna karar vermiştir (§§ 62-63). Son olarak Mahkeme bazı davalarda, bir müdahalenin "kanuna uygun" olması gerekliliğinin "demokratik bir toplumda gerekli olma" kriteriyle çok yakından bağlantılı olduğunu ve bu iki koşulun birlikte ele alınması gerektiğine kanaat getirmiştir (*S. ve Marper/Birleşik Krallık*[BD], 2008, § 99; *Kvasnica/Slovakya,* 2009, § 84; *Kennedy/ Birleşik Krallık*2010, § 155; *,Glukhin/Rusya*2023, § 78; *Podchasov/Rusya*2024, § 66).

D. Müdahalenin meşru bir amacı var mıdır?

25. Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrasında, 8. madde kapsamında korunan haklara yönelik bir müdahaleyi haklı kılabilecek meşru amaçlar belirtilmiştir: "ulusal güvenlik, kamu güvenliği veya ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda" (bk. *Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, § 272). Ancak Mahkeme, 8 ve 11. maddelerin 2. fıkralarının anlamı dâhilinde meşru bir amacının varlığını doğrulaması durumunda, uygulamasının kısa ve öz olacağını belirtmiştir (*S.A.S./Fransa* [BD], 2014, § 114; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, § 109). Müdahalenin meşru bir amacı bulunup bulunmadığını ispat etme görevi davalı Devlete aittir (*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya*[BD], 2016, § 194; *, P.T./Moldova Cumhuriyeti*2020, § 29). Meşru bir amaca atıf yapıldığında Hükümet, başvuranı cezalandırmak için harekete geçerken, ulusal makamların bu meşru amacı göz önünde bulundurduklarını ortaya koymalıdır (bk., bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Kilin /Rusya*2021, § 61).

26. Örneğin Mahkeme, Hükümetin amacının nüfus yoğunluğundan dolayı iş gücü piyasasını düzenlemek olması durumunda, göç tedbirlerinin haklı gerekçesinin, kargaşanın önlenmesinden ziyade, 8. maddenin 2. fıkrasının anlamı dâhilinde ülkenin ekonomik refahının korunması olabileceği kanaatine varmıştır (*Berrehab/Hollanda*, 1988, § 26). Mahkeme ayrıca, havaalanının genişletilmesi gibi büyük Hükümet projelerinin meşru amacının, gerek ekonomik refahın sağlanması gerekse başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması olduğunu tespit etmiştir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık*[BD], 2003, § 121 – bir ormanın/çevrenin muhafaza edilmesi ve "başkalarının hak ve özgürlüklerinin" korunmasına ilişkin olarak bk. *, Kaminskas/Litvanya*2020, § 51).

27. Davalı Devletin, insan yüzünün sosyal etkileşimde büyük bir öneme sahip olduğu yönündeki görüşünü dikkate alan Mahkeme, kamuya açık alanlarda yüzü tamamen örten peçe takılmasına getirilen yasağın meşru bir amacının bulunduğuna karar vermiştir. Mahkeme, bu nedenle, yüzü kapatan bir peçe takmanın başkaları açısından engel teşkil etmiş olmasının, davalı Devlet tarafından, başkalarının, birlikte yaşamayı kolaylaştıran bir sosyalleşme ortamında yaşama haklarını ihlal ettiği şeklinde algılanmasının kabul edilebileceğini belirtmiştir (*S.A.S. / Fransa* [BD], 2014, § 122).

28. Sağlığın korunması meşru amacına ilişkin olarak Mahkeme, *Drelon/Fransa*, 2022, § 89 kararında, patojenlerin tespit edilmesi, etkisiz hâle getirilmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik teknikler geliştirilmeden ve yaygınlaşmadan önce birçok Sözleşmeci Devlette, güvenli olmayan kan ürünlerinin transfüzyonu yoluyla çok sayıda insana HIV veya hepatit virüslerinin bulaştığını not etmiştir. Bu büyük sağlık krizine yanıt olarak uluslararası hukuk belgeleri kabul edilmiş ve halk sağlığının korunması amacı güdülmüştür.

29. *Adomaitis/Litvanya* 2022, § 84 davasında yolsuzluk yaptığından şüphelenilen bir cezaevi müdürü olan başvuranın telefon görüşmelerinin dinlenmesinin, bu bilgilerin saklanmasının ve nihayetinde görevden alınmasına neden olan disiplin soruşturmasında ifşa edilmesinin, yolsuzluk niteliğindeki eylemleri önleme ve kamu hizmetinin şeffaflığını ve açıklığını güvence altına alma amacını taşıdığı ve dolayısıyla düzenin korunması veya suçun önlenmesi ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi meşru amaçlar izlediği tespit edilmiştir.

30. Vergi yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebebiyle başvuranın tam adı ve ev adresi de dâhil olmak üzere kimlik bilgilerinin bir vergi dairesinin internet sitesinde yayınlanmasının, "ülkenin ekonomik refahı" ve "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" amaçlarını izlediğine karar verilmiştir (*L.B./Macaristan*[BD], 2023, §§ 111-13).

31. Ancak Mahkeme *Toma/Romanya*, 2009 kararında, kamu güvenliğini ilgilendiren bir sebep yokken, tutuklanan bir kişinin fotoğraflarının gazeteciler tarafından yayınlanmasına dair verilen izne ilişkin olarak Hükümet tarafından meşru bir dayanak sunulmadığını tespit etmiştir (§ 92). *Aliyev/Azerbaycan* kararında Mahkeme, başvuranın evinde ve ofisinde yapılan arama ve el koymanın 8 § 2 maddesinde sayılan meşru amaçları izlemediğine karar vermiştir (§§ 183-188).

32. Bazı davalarda Mahkeme, itiraz konusu olan tedbirin Sözleşme'nin 8 § 2 maddesinde öngörülen meşru amaçlardan herhangi biriyle makul bir temeli veya bağlantısı olmadığını tespit etmiştir; bu da ilgili maddenin ihlali için tek başına yeterlidir. Bununla birlikte Mahkeme, söz konusu müdahalenin olası herhangi bir meşru amaçla orantılı olma konusunda ciddi bir sorun ortaya çıkardığını düşünmüş ve bu hususu da incelemiştir (*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, §§ 194-196; *P.T./Moldova Cumhuriyeti*2020, §§ 30-33). Mahkeme ayrıca, ihtilaf konusu tedbirin belirtilen meşru amaçlardan herhangi birine gerçekten sahip olup olmadığı konusunda kesin bir duruş sergilemeyi gereksiz bulabilir çünkü tedbirin demokratik bir toplumda gerekli olmadığını tespit etmiştir (bk. örneğin, *Chocholáč/Slovakya* 2022, § 62, ahlak, düzen, başkalarının hak ve özgürlükleri ve daha genel olarak ahlakın korunması kavramları ile ilgili olarak, §§ 70-71).

33. Mahkeme genel bir tedbirin, bazı durumlarda, meşru bir amaca ulaşmak için dava bazında inceleme gerektiren bir hükümden daha uygulanabilir bir araç olabileceği belirtilmiştir ve bu seçim, ilke olarak, Avrupa denetimine tabi olmak üzere Üye Devletin yasama organına bırakılmıştır (*Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, §§ 108-109 ile burada yapılan atıflar; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, § 125). Devlet, Sözleşme'ye uygun olarak, her davanın kendine özgü koşullarından bağımsız bir şekilde bu durum ayrı ayrı zorlu davaların ortaya çıkmasıyla sonuçlansa dahi, önceden tanımlanmış durumlar için geçerli genel tedbirler alabilir (*aynı yerde*§ 117). Ancak Mahkeme, söz konusu müdahalenin bir kişinin tek evini kaybetmesine dayandığı davalarda bu tür bir yaklaşımın sürdürülemeyeceğini belirtmiştir. Bu gibi durumlarda, dengeleme uygulaması farklı bir düzende olup, ilgililerin kişisel alanlarına yapılan müdahalenin boyutuna özel bir önem gösterilir ve normalde yalnızca dava bazında incelenebilir (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, § 54).

E. Müdahale "demokratik bir toplumda gerekli" midir?

34. Mahkeme, 8. maddeye yönelik belirli bir müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını belirlemek amacıyla, Üye Devletin menfaatleriyle başvuranın menfaatleri arasında bir denge kurmaktadır (bk. *Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, §§ 273-275 kararında yer alan ilgili içtihadın daha güncel özeti). Mahkeme, 8. maddeyle ilgili eski ve emsal bir davada, bu bağlamda kullanılan "gerekli" kavramının, "faydalı", "makul", veya "arzu edilir" gibi ifadelerdeki esnekliğe sahip olmadığı, söz konusu müdahaleyle ilgili olarak "acil toplumsal bir ihtiyacın" bulunduğunu ifade ettiği hususuna açıklık getirmiştir. Her davada acil toplumsal ihtiyaçla ilgili ilk değerlendirmeyi yapmak, ulusal makamların görevidir ve dolayısıyla kendilerine bu konuda takdir payı tanınmaktadır. Ancak, ulusal makamların kararları Mahkeme denetimine tabiidir. Sözleşme kapsamında korunan bir hakka getirilen kısıtlamanın, diğer hususların yanı sıra, ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olmadığı sürece, niteliklerinden ikisi hoşgörü ve açık fikirlilik olan "demokratik bir toplumda gerekli" olduğu söylenemez (*Dudgeon/Birleşik Krallık*, 1981, §§ 51-53).
35. Sonrasında Mahkeme, başvuru konusu tedbirlerin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını belirlemek amacıyla, davaya bir bütün olarak bakıldığında, söz konusu tedbirleri haklı kılmak amacıyla sunulan gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadığını ve tedbirlerin ulaşılmak istenen meşru amaçlarla orantılı olup olmadığını değerlendireceğini doğrulamıştır (*Z/Finlandiya*, 1997, § 94). Mahkeme ayrıca, 8. maddenin amaçları kapsamında "gereklilik" kavramının, müdahalenin acil bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanması ve özellikle de ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olması gerektiği anlamına geldiğini açıklamıştır. Mahkeme, müdahalenin "gerekli" olup olmadığına karar verirken Devlet makamlarına tanınan takdir payını dikkate alacaktır ancak, müdahalenin temelinde acil bir toplumsal ihtiyacın bulunduğunu kanıtlama görevi davalı Devlete aittir (*Piechowicz/Polonya*, 2012, § 212). Mahkeme takdir payının kapsamıyla ilgili faktörlerin ayrıntılı olarak ele alındığı ve (ikincillik ilkesini ve takdir payı doktrinini yansıtan) 15 No.lu Protokol'ün 1 Ağustos 2021 tarihinde yürürlüğe girdiğinin belirtildiği *M.A./Danimarka* [BD], 2021, §§ 140-163 kararında söz konusu takdir payına ilişkin kılavuz ilkeleri tekrar etmiştir (ayrıca bk. *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, §§ 179-184 ve *Klaus Müller/Almanya,* 2020, § 66). Yetkili ulusal makamlara tanınacak takdir payı, konuların niteliği ve söz konusu menfaatlerin ciddiyeti ışığında değişiklik gösterecektir (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 211). İlke olarak, Avrupa düzeyinde üzerinde görüş birliği bulunmayan hassas ahlaki ve etik soruları gündeme getiren konularda Devletlere geniş bir takdir payı tanınmalıdır (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 184).

36. Ulusal Hükümet tarafından alınan genel tedbirlerle ilgili olarak, Mahkeme, içtihadı uyarınca, genel bir tedbirin orantılı olup olmadığını belirlerken, öncelikle bu tedbire dayanak teşkil eden mevzuat tercihlerini değerlendirecektir. Tedbirin gerekliliği konusunda, ilgili takdir payının işleyişi de dâhil olmak üzere yapılacak parlamenter ve adli incelemenin niteliği, bu bağlamda özel önem arz etmektedir (bk. *M.A. /Danimarka* [BD], 2021, § 148 kararında atıf yapılan *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, §§ 117 ve 125). Kişiye sağlanan usulü güvenceler, davalı Devletin düzenleyici çerçeveyi belirlerken kendisine tanınan takdir payını aşıp aşmadığının tespitinde özellikle önemli olacaktır. Mahkeme özellikle müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin adil olup olmadığını ve 8. madde kapsamında kişiye sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte olup olmadığını incelemelidir (*A.-M.V./Finlandiya*, 2017, §§ 82-84).

F. 8. madde ile Sözleşme ve Ek Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki

37. Mahkeme, davanın koşullarıyla ilgili olarak hukuken yapılacak nitelendirme konusunda uzmandır ve başvuran veya Hükümetin bu hususta yapacağı nitelendirme Mahkeme açısından bağlayıcı değildir (*Soares de Melo/Portekiz*, 2016, § 65; *Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2015, § 49; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, 2010, § 41; *Havelka ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, 2007, § 35). Dolayısıyla Mahkeme şikâyetlerin hangi madde(ler) kapsamında incelenmesi gerektiğini değerlendirecektir (*Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2018, § 114; *Sudita Keita/Macaristan*, 2020, § 24).

1. Özel hayat ve aile hayatı

a. 2. madde (yaşam hakkı)[1] ve 3. madde (işkence yasağı)[2]

38. Kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün diğer kişilerin eylemlerine karşı korunmasıyla ilgili olarak Mahkeme, yetkili makamların bazı durumlarda 2 veya 3. madde kapsamındaki, bazı durumlarda ise tek başına veya 3. maddeyle bağlantılı olarak 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin (bk. örneğin, aile içi şiddete ilişkin olarak *Buturugă/Romanya*, 2020, § 44; *N.Ç./Türkiye*, 2021, ve Devletlerin pozitif yükümlülüklerine ilişkin içtihat özeti, bk. §§ 94-95 ve *R.B./Estonya*, 2021, §§ 78-84) kişilerin şiddet içeren davranışlarına (bk., diğerlerinin yanı sıra, *Söderman/İsveç* [BD], 2013, § 80 ile burada yapılan atıflar) veya tıbbi ihmale (bk. § 127 *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, ile burada yapılan atıflar) karşı koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğünü de içerebileceğini belirtmiştir. Mahkeme, 2. maddeye ilişkin içtihadına dikkat çekerek, Üye Devletlerin cinsel suçlara ilişkin cezaların uygulanması konusunda 3 ve 8. maddelerden kaynaklanan pozitif bir yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir (*E.G./ Moldova Cumhuriyeti*, 2021, §§ 39-41). Diğer bir yandan, bir kişinin kasıtlı olmayan ve hayati tehlike oluşturmayan yaralar aldığı bir trafik kazasının konu edildiği bir davada Büyük Daire, 3 veya 8. maddenin uygulanamayacağı kanaatine varmış ve 2. maddenin uygulanmasına karar vermiştir (*aynı yerde*, §§ 128-32).

39. Mahkeme 3 ve 8. maddelerle ilgili içtihadında, çocuklar ve toplumun diğer savunmasız üyeleri için, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının tehdit altında olması hâlinde Devlet korumasından yararlanmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 74, *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 87; *A ve B/Hırvatistan*, 2019, §§ 106-113). Mahkeme, ciddi bir ikincil mağduriyet davası olarak değerlendirdiği cinsel istismarla ilgili aşırı uzun ceza yargılamaları sırasında savunmasız bir çocuğun kişisel bütünlüğünün korunamaması nedeniyle her iki maddenin de ihlal edildiğine karar vermiştir (*N.Ç./Türkiye*, 2021). Mahkeme, Almanya aleyhindeki iki davada, bir kişinin çocuklarını sürekli olarak sopayla dövmesi eyleminin, 3. madde kapsamına girmesi için gerekli ağırlık düzeyine ulaştığını tekrarlamıştır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 76; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 89). Dolayısıyla Mahkeme, 3. madde kapsamında kötü muamele riskini önlemek amacıyla, Üye Devletlerin çocuklara yönelik her türlü fiziksel cezayı yasaklayıcı düzenlemeler yapmalarını övgüyle karşılamaktadır. Ancak 8. maddeye uygunluğun sağlanması bakımından, bu tür bir yasağın uygulanabilir ve etkin olması ve teoride kalmaması için orantılı tedbirler alınmak suretiyle uygulanması gerekmektedir(*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, §§ 77-78; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, §§ 90--91).

40. Göç konusu bağlamında, sığınmacıların kitlesel olarak akın ettiği ve önemli kaynak kısıtlamalarının yaşandığı dönemlerde alıcı Devletler, bu kişilerin daha büyük bir kısmına 3. madde korumasının sağlanmasına, bazılarının aile birliğinin sağlanmasına ilişkin 8. madde kapsamındaki menfaatleri karşısında öncelik vermenin kendi takdir payları dâhilinde olduğuna kanaat getirme hakkına sahip olmalıdır (*M.A./Danimarka* [BD], 2021, §§ 145-146).

41. Mahkeme, bir tedbirin 3. maddede belirtilen muamele kapsamına girmese dahi, 8. maddeye aykırılık teşkil edebileceğini belirtmiştir (çıplak aramayla ilgili olarak, *Wainwright/Birleşik Krallık* 2006, § 43). Özellikle, tutulma koşulları 3. maddenin ihlal edildiğine karar verilmesi için gerekli ağırlık seviyesine ulaşmamış olsa dahi 8. maddenin ihlaline neden olabilmektedir (*Raninen/Finlandiya*, 1997 63). Aynı durum fiziksel şiddet içermeyen sözlü taciz için de geçerlidir (bk.*Association ACCEPT ve Diğerleri/Romanya*, 2021, §§ 55-57 ve § 68 kararında yer verilen durumlar, ya da okulda gerçekleştirilen tacize ilişkin bir karar olan *F.O./Hırvatistan*, 2021, § 53 kararında yer verilen durumlar). Mahkeme sıhhi tesisler ile hücrenin diğer kısımları arasında yeterli bir bölmenin bulunmaması gibi kötü tutulma koşulları nedeniyle 3. maddenin ihlal edildiğine sıklıkla

[1] bk. *2. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (Yaşam hakkı)*
[2] bk. *3. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (işkence yasağı)*

karar vermektedir (*Szafrański/Polonya*2015, §§ 24 ve 38). *Szafrański/Polonya*, 2015 kararında başvuranın tuvalet kullanımını diğer tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu bir alanda yapmak zorunda kalması ve bu nedenle günlük yaşamında temel düzeyde mahremiyet imkânından yoksun bırakılması nedeniyle, yerel makamların başvurana asgari düzeyde mahremiyet imkânı sağlama şeklindeki pozitif yükümlüklerini yerine getirmediklerine ve dolayısıyla 8. maddenin ihlaline neden olduklarına karar vermiştir (§§ 39-41).

42. Benzer şekilde, sağlık hakkı Sözleşme ve Ek Protokolleri kapsamında güvence altına alınan bir hak olmamakla birlikte, Üye Devletlerin bu bağlamda 2 ve 8. maddeler kapsamında bazı pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır (*Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, § 282, ve bk. *Vilela /Portekiz*, 2021, §§ 73-79 kararında 8. madde kapsamında iddia edilen tıbbi ihmale ilişkin bir davanın incelenmesinde (§§ 64-65), 2. madde uyarınca belirlenen genel ilkelere atıf yapılmıştır, §§ 74-79). Üye Devletler ilk olarak, kamu hastaneleri ve özel hastaneler tarafından hastaların fiziksel bütünlüğünü korumaya yönelik uygun tedbirler alınmasını gerektirecek düzenlemeler yapmalı, ikinci olarak ise tıbbi ihmal mağduru olan kişilere gerekirse tazminat imkânı sunulmasını sağlayacak bir usul ortaya koymalıdır. Bu yükümlülükler, 2. maddede güvence altına alınan yaşam hakkını tehdit etmeyecek şekilde yaralanma durumunda, 8. madde kapsamında uygulanmaktadır (*Vasileva/Bulgaristan*, 2016, §§ 63-69; *İbrahim Keskin/Türkiye*, 2018, § 61; ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 92-94).

43. Yaşam hakkının ihlal edildiğine dair iddialarla ilgili etkin bir soruşturma yürütme konusunda 2. madde kapsamında öngörülen usulü yükümlülükler, Devletin 8. madde kapsamındaki bir yükümlülüğüyle ters düşebilmektedir (*Solska ve Rybicka/Poland*, 2018, §§ 118-119). Devlet makamları tarafından, 2. madde kapsamında yürütülecek etkin bir soruşturmanın gereklilikleri ile soruşturmadan etkilenen kişilerin özel hayat ve aile hayatına saygı haklarının korunması (8. madde kapsamında) arasında uygun dengenin kurulması gerekmektedir (§ 121). *Solska ve Rybicka/Polonya*, 2018 davası, ceza yargılamaları bağlamında ölen kişilerin kalıntılarının, ailelerinin isteği dışında mezardan çıkarılmasına ilişkindir. Polonya ulusal hukukunda, mezardan çıkarma kararının orantılı olup olmadığını denetleyebilecek bir mekanizma bulunmamaktadır. Sonuç olarak Mahkeme, müdahalenin "kanuna uygun" olmadığına ve bu nedenle 8. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir (§§ 126-128).

b. 6. madde (adil yargılanma hakkı)[3]

44. 8. maddenin usulü yönü, Sözleşme'nin 6. maddesiyle koruma altına alınan hak ve menfaatlerle yakından bağlantılıdır. 6. maddede usulü bir güvence yer almaktadır; yani bu kapsamda kişinin "medeni hak ve yükümlülükleri" hakkında bir karar verilmesi için "mahkemeye erişim hakkı" güvence altına alınmaktadır. 8. madde kapsamındaki usulü gereklilik ise, sadece idari usulleri ve adli süreçleri kapsamakla kalmaz, aynı zamanda diğer hususların yanı sıra aile hayatına gereken saygının gösterilmesi şeklindeki daha geniş kapsamlı bir amaca da katkıda bulunur (*Tapia Gasca ve D./İspanya*, 2009, §§ 111-113; *Bianchi/İsviçre*, 2006, § 112; *McMichael/Birleşik Krallık*, 1995, § 91; *B./Birleşik Krallık*, 1987, §§ 63-65; *Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 36). 8. madde usule ilişkin açık gereklilikler içermez ancak müdahale tedbirlerine ilişkin karar alma süreci adil olmalı ve 8. madde ile güvence altına alınan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlamalıdır (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, § 147). Sözleşme'nin 6 ve 8. maddeleri kapsamında sağlanan güvencelerle ulaşılmak istenen amaçlar arasındaki fark, davanın kendine özgü koşullarında (benzer yönleri bakımından karşılaştırınız *O./Birleşik Krallık*, 1987, §§ 65-67; *Golder/Birleşik Krallık*, 1975, §§ 41-45; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, 2010, § 41; *Bianchi/İsviçre*, 2006, § 113), söz konusu usullere farklı bir madde açısından bakmak farklı bir sonuca yol açmasa bile (*Jallow/Norveç*, 2021, § 75) dava konusu olayların her iki madde kapsamında incelenmesini haklı kılabilmektedir.

45. Ancak, aile hayatının söz konusu olduğu ve başvuranların 6 ve 8. maddeleri ileri sürdükleri bazı davalarda Mahkeme, dava konusu olayların sadece 8. madde kapsamında incelenmesine karar vermiştir (bk. örneğin, *T.C./İtalya*, 2022, § 53). Mahkemeye göre, 8. maddenin usulü yönü, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin 8. madde kapsamında sağlanan menfaatlere

[3] bk. 6. Madde (Adil Yargılanma Hakkı) Rehberi - *Medeni Hukuk Yönü* ve *Ceza Hukuku Yönü*

gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte ve adil olmasını gerektirmektedir (*Soares de Melo/Portekiz*, 2016, § 65; *Santos Nunes/Portekiz*, 2012, § 56; *Havelka v* 2007, §§ 34-35; *Wallová ve Walla/Çek Cumhuriyeti* 2006, § 47; *Kutzner/Almanya* 2002, § 56; *McMichael/Birleşik Krallık*1995, § 87; ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye*2019, § 109). Bu nedenle Mahkeme, 8. madde kapsamında karar verme sürecinin şeklini ve uzunluğunu da göz önünde bulundurmalıdır (*T.C./İtalya*, 2022, § 57; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, 2010, § 41; ve çocuğun korunmasını sağlamak amacıyla cinsel istismar bağlamında özel ilgi ve öncelikli tedavi için bk. *N.Ç./Türkiye*, 2021). Ayrıca Devlet, ebeveynleri ve çocukları yeniden bir araya getirmek için uygun tüm tedbirleri almak zorundadır (*Santos Nunes/Portekiz*, 2012, § 56).

46. Örneğin; bir davanın Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediği hususu da 8. maddede zımnen belirtilen usulü gerekliliklerin bir parçasını oluşturmaktadır (*Ribić/Hırvatistan*, 2015, § 92; ayrıca bk. Mahkemenin, yargılama devam ederken başvuranın çocuğuyla düzenli ancak daha sınırlı bir şekilde görüşmeye devam etmesine rağmen, başvuranın çocuğuyla gece saatlerinde ve tatillerde görüşmesinin belirlenmesinde yaşanan dört yıllık gecikmenin 8. maddeyi ihlal ettiğine karar verdiği *Popadić/Sırbistan*, 2022 davası). Mahkeme ayrıca başvuranların iletişim kurma haklarına ilişkin bir kararın icra edilmediğine ilişkin bir şikâyeti sadece 8. madde kapsamında incelemiştir (*Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2015, § 49). Aynı şekilde Mahkeme, Devletin eylemsiz kaldığına ve özensiz davrandığına ve çocuğun velayetinin başvurana verilmesine dair kararın icrasına ilişkin sürecin aşırı uzun sürdüğüne dair şikâyetleri sadece 8. madde kapsamında incelemeye karar vermiştir (*Santos Nunes/Portekiz*, 2012, §§ 54-56).

47. Ayrıca, 6. madde ile 8. madde kapsamında dile getirilen şikâyetler arasında yakın bir bağlantının bulunduğu durumlarda Mahkeme, 6. madde kapsamındaki 8. madde kapsamındaki şikâyetin bir parçası olduğu kanaatine varmıştır (*Anghel/İtalya*, 2013, § 69; *,Diamante ve Pelliccioni/San Marino* 2011, § 151; *Kutzner/Almanya*, 2002, § 57; *Labita/İtalya* [BD], 2000, § 187). Mahkeme *G.B./Litvanya*, 2016 kararında başvuranın 8. madde kapsamındaki şikâyetleriyle ilgili incelemesinde usulü haklarına saygı gösterilmiş olduğu yönünde tespitte bulunduğunu dikkate alarak, 6. maddenin 1. fıkrasının ihlal edilip edilmediğine dair ayrıca bir inceleme yapmaya gerek görmemiştir (§ 113). Mahkeme *S.W./Birleşik Krallık*, 1987, 2021 kararında, başvuranın özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını etkileyen usulü haklarının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetini 8. madde açısından zaten incelemiş olduğundan, 6 § 1 maddesi kapsamındaki şikâyetin kabul edilebilirliği ve esası hakkında ayrı bir karar vermeye gerek görmemiştir (§ 78).

48. Mahkeme, ceza yargılamaları sırasında başvuranın sanık tarafından cinsel saldırı iddialarıyla ilgili olarak çapraz sorguya alındığı *Y./Slovenya* davasında, yargılamayı yürüten yerel mahkeme tarafından, başvuranın özel hayatına ve kişisel bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkı ile sanığın savunma hakları arasında uygun bir denge kurulup kurulmadığını incelemiştir (§§ 114-116). *López Ribalda ve Diğerleri/İspanya* [BD], 2019 davasında 8. maddeye veya iç hukuka aykırı olarak elde edilen bilgilerin delil olarak kullanılmasının, 6. maddeye aykırı bir şekilde yargılamayı bir bütün olarak adil olmaktan çıkarıp çıkarmadığı sorusu ele alınmıştır (§§ 149-152). *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022 davasında ise başvuranların 6 § 2 maddesi ile güvence altına alınan masumiyet karinesi ve Sözleşme'nin 8. maddesi ile güvence altına alınan itibarları arasındaki etkileşim ele alınmıştır (§§ 83-84, 95).

49. Kişinin çocuğuyla olan ilişkisinin konu olduğu davalarda, geçen zamanın konu hakkında fiilen karar verilmesine yol açması riskinin bulunması nedeniyle, olağanüstü özen gösterme görevi söz konusudur. Bir davanın Sözleşme'nin 6. maddesinin 2. fıkrasının gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediğinin değerlendirilmesi konusunda belirleyici olan bu görev, 8. maddede zımnen belirtilen usulü gerekliliklerin bir parçasını oluşturmaktadır (*Süß/Almanya*2005, § 100; *Strömblad /İsveç*2012, § 80; *Ribić/Hırvatistan*2015, § 92).

50. *Altay/Türkiye (no. 2)*, 2019, §§ 47-52 ve § 56 kararında Mahkemenin, "özel hayat" kapsamına giren avukat müvekkil ilişkisinin niteliğiyle ilgili görüşü, başvuranın cezaevinde avukatıyla gizli görüşme hakkına getirilen kısıtlamaya itiraz ettiği yargılamalar için 6. maddenin "medeni hukuk" yönünün uygulanıp uygulanamayacağına dair değerlendirmesinde oldukça etkili olmuştur (§ 68). Ancak, 6 § 1 maddesinin medeni hukuk başlığı altında uygulanabilirliğine dair bir sonuca varılması,

konuyu otomatik olarak 8. maddenin kapsamına sokmaz (*Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*2021, §§ 60-61).

51. *Wałęsa/Polonya*, 2023 kararında Mahkeme, on yıl önce başvuran lehinde verilen nihai hakaret davası kararının Başsavcı tarafından yapılan olağanüstü temyiz başvurusunun ardından Yüksek Mahkeme Olağanüstü İnceleme ve Halkla İlişkiler Dairesi ("CERPA") tarafından iptal edilmesinin neden olduğu özel hayata (itibar) müdahaleyi incelemiştir. Mahkeme, CERPA'nın Sözleşme'nin amaçlarına yönelik olarak "yasal" bir "mahkeme" niteliğini taşımadığına dair 6. maddeye ilişkin tespitlerine dayanmış ve hakkında şikayette bulunulan müdahalenin "kanuna uygun" olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna varmıştır (§ 290).

c. 9. madde (Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)[4]

52. Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, 9. madde kapsamında güvence altına alınmıştır. Ancak Mahkeme, kişisel dini ve felsefi görüşlerle ilgili bilgilerin ifşa edilmesinin, 8. maddeyi de gündeme getirebileceğine karar vermiştir. Zira bu tür düşünceler, özel hayatın en mahrem yönlerinden bazılarıyla ilgilidir (*Folgerø ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2007, § 98 anılan davada, ebeveynlere kendi görüşlerini açıklama gibi bir yükümlülük yüklenmemiş olsa dahi, ebeveynlere dini ve felsefi görüşleriyle ilgili olarak okul idarelerine ayrıntılı bilgi verme yükümlülüğü yüklenmesinin 8. maddenin ihlaline yol açabileceği belirtilmiştir).

53. Sözleşme'nin 8. maddesi, 9. madde ışığında yorumlanmış ve uygulanmıştır; *Abdi Ibrahim/Norveç* [BD], 2021, § 142 ve *T.C./İtalya* 2022, § 30 davaları, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

54. Başvuranın dini gerekçelerle itiraz etmesine ve dini geleneklere göre gömülme konusundaki özel isteklerine rağmen, ölü muayenesinin gerçekleştirilmesine ilişkin olarak Sözleşme'nin 8 ve 9. maddelerinin her ikisinin de uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir (*Polat/Avusturya*, 2021, §§ 48-51, § 91).

d. 10. madde (ifade özgürlüğü)[5]

55. Mahkeme, 10. madde kapsamında "*başkalarının şöhret veya haklarının korunması*" şeklindeki menfaatin 8. maddeyi devreye soktuğu durumlarda, ulusal makamların bu iki Sözleşme değeri arasında, diğer bir deyişle bir taraftan 10. madde ile korunan ifade özgürlüğü ile diğer taraftan 8. maddede yer alan özel hayata saygı hakkı arasında adil bir denge kurup kurmadığını kanıtlaması gerekebilir (*Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna-Hersek* [BD]; 2017, § 77; *Matalas/Yunanistan*, 2021; *M.L./Slovakya*, 2021, § 34).

56. Özel hayata saygı hakkı ile ifade özgürlüğü hakkı arasında denge kurmanın gerekli olduğu hâllerde Mahkeme, başvurunun sonucunun habere konu olan kişi tarafından Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında veya yayıncı kuruluş tarafından Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında yapılmış olmasına göre teoride değişiklik göstermemesi gerektiği hususunu dikkate almaktadır. Aslında, ilke olarak, bu haklar eşit saygıyı hak etmektedir (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], 2015, § 91; *Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 123; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna-Hersek* [BD], 2017, § 77; *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022, § 80). Buna göre, takdir payı teorik olarak her iki durumda da aynı olmalıdır. İçtihatta tanımlanan ve ayrıntılı olmayan ölçütler arasında şunlar yer almaktadır (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, §§ 165-166): kamu yararına yönelik bir tartışmaya katkı, ilgili kişinin kötü ününün derecesi, haberin konusu, ilgili kişinin önceki davranışı, yayının içeriği, şekli ve sonuçları ve uygun olduğu durumlarda, fotoğrafların çekildiği koşullar (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], 2015, §§ 90-93; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, §§ 108-113; *Axel Springer AG/Almanya*[BD], 2012, §§ 89-95), bu ölçütlerin sırası farklı şekilde incelenebilir (*M.L./Slovakya*, 2021, §§ 35 ve 36). Ayrıca, 10. madde kapsamında yapılmış bir başvuru bağlamında Mahkeme, bilginin ne şekilde elde edildiğini ve doğruluğunu ve gazetecilere veya yayıncı kuruluşlara verilen cezanın ağırlığını incelemektedir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 165). Bu kriterlerden bazıları davanın kendine özgü koşullarında az çok konuyla ilgili olabilir (vergi verilerinin toplu olarak toplanması, işlenmesi ve yayınlanmasına ilişkin bir dava için bk.

[4] bk. *9. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)*

[5] bk. *10. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (İfade özgürlüğü)*

aynı yerde, § 166) ve bağlama göre farklı kriterler de uygulanabilir (*Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna- Hersek* [BD], 2017, § 88). Mahkeme bilginin elde edilme şekliyle ilgili olarak, basının normal koşullarda resmi tutanakların içeriğine, bu belgelerde yer alan hususları ayrıca doğrulamaya gerek duymaksızın güvenme hakkına sahip olduğuna karar vermiştir(*Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç* [BD], 1999, § 68; *Mityanin ve Leonov/Rusya*, 2019, § 109).

57. Mahkeme, *Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017 davasındaki Google Inc. Şirketi gibi bilgi toplumu hizmet sağlayıcıları ve *M.L. ve W.W./Almanya*, 2018 davasındaki medya tarafından yönetilen İnternet arşivleri yönünden 10. madde kapsamında tanınan ifade özgürlüğüyle bağlantılı olarak, 8. maddede güvence altına alınan özel hayata saygı hakkının kapsamı hakkında karar vermiştir (ayrıca bk. *Biancardi/İtalya* 2021, ve *Standard Verlagsgesellschaft mbH/Avusturya (no. 3)* 2021).

58. Kamu gücünü kullanan bir tüzel kişi tarafından kendi adına açılan hakaret davalarının, genel bir kural olarak, Sözleşme'nin 10 § 2 maddesi kapsamında "başkalarının şöhretinin ... korunması" meşru amacını izlediği şeklinde kabul edilemez. Bu durum, sınırlı sayıdaki üyeleri ve kendilerine yöneltilen iddiaların niteliği göz önünde bulundurulduğunda "kimliği kolayca tespit edilebilen" bir kamu organının bireysel üyelerinin, kendi adlarına hakaret davası açma hakkına sahip olabileceklerini ihtimalini kapsam dışında bırakmaz (*OOO Memo/Rusya*, 2022, §§ 46-48). *Freitas Rangel/Portekiz*, 2022, §§ 48, 53 ve 58 davasında, Sözleşme'nin 10 § 2 maddesi bağlamında bir tüzel kişiliğin, yani hâkim ve savcı derneklerinin itibarının korunmasını kapsayacak şekilde "başkalarının şöhretinin veya haklarının" korunmasına ilişkin meşru amaç esas alınmıştır (§ 48).

e. 14. madde (ayrımcılık yasağı)

59. 8. madde pek çok durumda, 14. maddeyle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Örnekler aşağıda listelenmiştir. Mahkemenin bu konuya ilişkin içtihadının detaylı analizi için bk. *14. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (Ayrımcılık Yasağı)*

60. Örneğin; eş cinsel çiftler yönünden Mahkeme, eş cinsel birlikteliklerin yasal olarak kabul edilmesi yönünde devam eden uluslararası akıma önem vermekle birlikte (*Oliari ve Diğerleri/İtalya*, 2016, §§ 178 ve 180-2023), Devletler için evliliği sadece farklı cinsiyetteki çiftlerle sınırlandırma seçeneğini de açık bırakmaktadır (*Schalk ve Kopf/Avusturya,* 2010, § 108). Ayrıca bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*

61. *Beizaras ve Levickas/Litvanya*, 2020 davasında iki genç erkek olan başvuranlar kamuya açık bir Facebook sayfasında öpüşürken çekilmiş bir fotoğraflarını paylaşmışlardır. Söz konusu çevrim içi gönderi yüzlerce homofobik yorum almıştır. Başvuranların taleplerine rağmen, savcılar ve yerel mahkemeler başvuranların davranışlarının "garip" olduğunu ve ülkedeki "geleneksel aile değerlerine" uymadığını tespit ederek kovuşturmayı reddetmiştir. Mahkeme başvuranlara ve genel olarak eş cinsel topluluğa yönelik nefret dolu yorumların, bu topluluğa yönelik bağnaz bir tutumdan kaynaklandığını ve ilgili kamu makamlarının bu yorumların nefret ve şiddete teşvik edip etmediğinin etkili bir şekilde soruşturulmasına dair pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemelerinin altında da aynı ayrımcı ruh hâlinin yattığını belirtmiştir. Mahkeme, başvuranların cinsel yönelimleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna varmıştır (§§ 106-116, § 129). *Association ACCEPT ve Diğerleri/Romanya*, 2021 davasında Mahkeme, yetkililerin başvuranların onuruna ilişkin yeterli koruma sağlama yükümlülüğünü yinelemiştir (§ 127). İlke olarak, *Oganezova/Ermenistan*,, 2022 kararında Mahkeme, yetkililerin özel şahısların uyguladığı nefret saikli şiddeti önleme ve ayrımcı bir neden ile gerçekleştirilen (fiziksel veya sözlü) şiddet eylemi arasında olası bir bağlantının varlığını soruşturma görevlerinin Sözleşme'nin 3 ve 8. maddeleri kapsamında pozitif yükümlülük teşkil edebileceğini ve ayrıca yetkililerin Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamında 3 ve 8. maddeler ile korunan temel değerleri ayrımcılık yapılmaksızın güvence altına alma konusundaki pozitif sorumluluklarının bir parçası olarak görülebileceğini hatırlatmıştır. *Nepomnyashchiy ve Diğerleri/Rusya*, 2023 davasında LGBTİ topluluğu üyesi olan başvuranlar, kamu görevlilerinin LGBTİ topluluğu hakkında kamuoyuna yaptıkları olumsuz açıklamalardan şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, başvuranların itiraza konu ifadeler ile doğrudan hedef alınmamış olmalarına rağmen mağdur olduklarını iddia edebileceklerini tespit etmiştir (§ 57). Mahkeme, Rusya'daki LGBTİ topluluğuna yönelik kamusal düşmanlığın geçmişini ve şiddet suçları da dâhil olmak üzere homofobik nefret suçlarındaki artışı, ifadelerin açıkça homofobik içeriğini ve özellikle saldırgan ve düşmanca olan

tonunu ve ayrıca resmi görevlerde çalışan etkili kamuya mal olmuş kişiler tarafından yapıldığını ve geniş bir okuyucu kitlesine sahip popüler gazetelerde yayınlandığını göz önünde bulundurarak, itiraza konu ifadelerin grup üyelerinin "özel hayatını" etkilediğinin kabul edilmesi için gereken "ağırlık eşiğine" ulaştığına kanaat getirmiştir (§§ 59-62).

62. Cinsiyet temelinde ayrımcılıkla ilgili olarak Mahkeme, günümüzde cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinin Avrupa Konseyi Üye Devletleri açısından önemli bir hedef olduğunu ve cinsiyet temelli bir muamele farklılığının Sözleşme'ye uygun olduğunun kabul edilebilmesi için son derece önemli gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle, belirli bir ülkedeki geleneklere, genel varsayımlara veya süregelen sosyal tutumlara atıfta bulunmak, cinsiyet (bk. örneğin, *Tapayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2021, §§ 112-118) ya da cinsel yönelim (*X./Polonya*, 2021, §§ 90-92) temelinde muamele farklılığını haklı kılmak için yeterli bir gerekçe değildir. Örneğin; bir kadının evlendikten sonra kızlık soyadını taşımasına ilişkin bir davada, Mahkeme, ayrımcılık yapmama ilkesine verilen önemin erkeğin ailedeki birincil rolünden kadının ise ikincil rolünden kaynaklanan geleneklerin Devletler tarafından kabul edilmesine engel olduğunu tespit etmiştir (*Ünal Tekeli/Türkiye*, 2004, § 63; ayrıca bk. *León Madrid/İspanya*, 2021, ebeveynlerin anlaşamaması durumunda, çocuğa verilen soyadı sıralamasının otomatik olarak babanın ilk ve annenin ikinci soyadı olacak şekilde uygulanmasını öngören bir kuralla ilgili olarak). Mahkeme ayrıca, toplumda belirli bir grupla ilgili kalıp yargılar oluşturulmasıyla ilgili sorunun, bu durumun söz konusu grubun kapasite ve ihtiyaçlarıyla ilgili bireysel değerlendirilme yapılmasını engellemesinden kaynaklandığını belirtmiştir *(Carvalho Pinto de Sousa Morais/Portekiz*, 2017, § 46 ile burada yapılan atıflar). *Yocheva ve Ganeva /Bulgaristan*, 2021 davasında Mahkeme, çocuklarının babası bilinmeyen bekâr bir anneye hayatta kalan ebeveyn ödeneği verilmemesinin, "cinsiyet ve aile durumu" temelinde haksız bir muamele farklılığına yol açtığına karar vermiştir (bk. § 125).

63. *Alexandru Enache/Romanya*, 2017 davasında, 7 yıl hapis cezası ile cezalandırılan başvuran, sadece birkaç aylık olan çocuğuna bakmak istemiştir. Ancak, cezasının ertelenmesi talebiyle yaptığı başvurular mahkemelerce reddedilmiştir. Gerekçe olarak da, mahkûm anneler için çocukları bir yaşını doldurana kadar geçerli olan bu tür bir tedbirin sıkı bir şekilde yorumlanması gerektiği ve bir erkek olan başvuranın böyle bir tedbirin uygulanması talebinde bulunamayacağı ifade edilmiştir. Mahkeme başvuranın, kadın bir mahkûm ile aynı durumda olduğunu ileri sürebileceğini tespit etmiştir (§§ 68-69). Ancak Mahkeme, uluslararası hukuka atıfta bulunarak, anneliğin özel bir korumaya tabi olduğuna ve 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 77).

64. Evlilik içi veya evlilik dışı doğumdan kaynaklı muamele farklılığıyla ilgili olarak Mahkeme, bu şekilde bir muamele farklılığının Sözleşme'ye uygun olduğunun kabul edilebilmesi için son derece önemli gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (*Sahin/Almanya* [BD], 2003, § 94; *Mazurek/Fransa*, 2000, § 49; *Camp ve Bourimi/Hollanda*, 2000, §§ 37-38). Aynı durum, tarafların evlilik dışı birlikte yaşadıkları bir ilişkiden doğan bir çocuğun babası ile evlilik ilişkisinden doğan bir çocuğun babası arasındaki muamele farklılığı için de geçerlidir (*Sahin/Almanya* [BD], 2003, § 94). Mahkeme ayrıca annenin rızası olmadan bekâr bir babanın velayet yetkisini kullanmasına izin verilmemesinin, hem anne hem de evli veya boşanmış baba açısından haksız bir muamele farklılığına neden olduğuna, çünkü ret kararı ile çocuğun yüksek menfaatlerinin korunması arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmadığına karar vermiştir (*Paparrigopoulos/Yunanistan*, 2022, §§ 35-43).

65. Mahkeme, evlendikten sonra kendi soyadlarını kullanma talebinde bulunan ve uyrukları farklı olan bir çiftin bu taleplerinin ilgili makamlarca reddedilmesi sonucunda, 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Losonci Rose ve Rose/İsviçre*, 2010, § 26). *A.H. ve Diğerleri/Rusya*, 2017 davasında ise Rus asıllı çocukların ABD vatandaşları tarafından evlat edinilmesinin yasaklanma ilişkin ihlal kararı verilmiştir. Mahkeme, Devletin 8. madde kapsamındaki yükümlülüklerinin ötesine geçip iç hukukta evlat edinme hakkı tanıdığı hâllerde, bu hakkı uygularken 14. maddenin anlamı dâhilinde ayrımcılık teşkil eden tedbirler alamayacağını belirtmiştir. Mahkeme, başvuranların evlat edinme başvurusunda bulunma ve başvurularının adil bir şekilde değerlendirmeye alınmasını isteme haklarının, 8. maddede belirtilen özel hayat kavramının genel kapsamına girdiğine karar vermiştir.

66. Bir çocuğa ilişkin tam ebeveynlik ve velayet haklarının verilmesinin sadece ve kesin olarak cinsel yönelim ile alakalı hususlara dayanılarak reddedilmesi, Sözleşme kapsamında kabul edilemez (*X./Polonya*[6], 2021). Esasında dini nedenlerden kaynaklanan bir farklılığa dayalı olarak velayet yetkisinin geri alınmasına ilişkin bir davada Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (başvuranın iki çocuğunun velayet haklarının, babalarından boşandıktan sonra Yehova Şahidi olması nedeniyle kendisinden alınması ile ilgili bir dava olan *Hoffmann/Avusturya*, 1993, § 36; ayrıca bk. *T.C./İtalya*, 2022, bu davada Mahkeme, bir çocuğun babasının (çocuğun annesinden ayrıldıktan sonra Yehova Şahidi olmuştur) çocuğu kendi dinine aktif olarak müdahil etmesini engelleyen bir kararın, 8. madde ile birlikte ele alındığında 14. maddeyi ihlal etmediğine, çünkü başvuranın din temelinde anneden farklı muamele görmediğine karar vermiştir (§§ 40-52). *Cînța/Romanya*, 2020 davasında yerel mahkemeler, başvuranın kızıyla görüşme haklarına kısıtlamalar getirmiştir. Mahkeme, 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir çünkü yerel mahkemeler, akıl hastalığının başvuranın bakım becerileri veya çocuğun güvenliği üzerindeki etkisine ilişkin bir değerlendirme yapmadan verdikleri kararları başvuranın akıl hastalığına dayandırmışlardır.

67. Roma karşıtı bir anlayışı benimseyen bir çete tarafından Romalı sakinlerin evlerine yönelik olarak önceden planlanmış bir saldırıya karşı polisin Romalı sakinleri koruyamamasına ilişkin bir davada, Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Burlya ve Diğerleri / Ukrayna*, §§ 169-170). Bir siyasetçi tarafından yapılan ayrımcı açıklamalarla ilgili bir davada Mahkeme, yetkililerin açıklamaların hararetli olduğunu kabul etmelerine rağmen, bu açıklamaların etiketleme ve nefret ve ön yargıyı teşvik etme kapasitelerini küçümsediklerini tespit etmiştir. Bu nedenle, Devletin ayrımcılığa yeterli şekilde karşılık verme şeklindeki pozitif yükümlülüğünü ihlal ettiği sonucuna varılmıştır (*Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan*, 2021, §§ 94-95; *Behar ve Gutman/Bulgaristan*, 2012, §§ 105-106). Roma kökenli ailelerin üyeleri olan başvuranların evlerini terk etmeye zorlandıkları ve Roma sakinlerine karşı gerçekleştirilen halk protestoları ve yetkililerin Roma sakinlerini kabul etmemeleri ve geri dönmelerine karşı çıkmaları, bunu da defalarca göstermeleri sebebiyle bu kişilerin geri dönmelerinin engellendiği, bu durumunda başvuranların güvenlikleri konusunda haklı bir korkularını pekiştirdiği ve barışçıl bir şekilde geri dönmelerinin önünde gerçek bir engel oluşturduğu bir davada Mahkeme, Sözleşme'nin 14. Maddesi ile birlikte ele alındığında 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, §§ 148-168).

68. Fiziksel ya da etnik sebeplere dayanarak yapıldığı iddia edilen bir kimlik kontrolüne ilişkin olarak Mahkeme, etnik azınlığa mensup bir kişiye yapılan her kimlik kontrolünün 8. maddenin kapsamına girmeyeceğini, dolayısıyla 14. maddenin uygulanabilirliğini harekete geçirmeyeceğini belirtmiştir. Bu tarz bir kontrolün "özel hayat" kapsamında ele alınabilmesi için gerekli ağırlık eşiğine ulaşması gerekir. Söz konusu eşiğe ancak ilgili kişinin belirli fiziksel veya etnik nitelikler sebebiyle hedef alındığına ilişkin savunulabilir bir iddiası olması durumunda ulaşılabilir. Diğer bir deyişle, bu eşiğe ulaşılabilmesi için bu tür iddiaların belirli bir düzeyde temellendirilmesi gerekir. Bu türden savunulabilir bir iddia, ilgili kişinin kendisinin (ya da aynı niteliklere sahip kişilerin) bu kontrole maruz kalan tek kişi(ler) olduğunu belirttiği, kontrolün yapılması için görünürde başka bir sebebin olmadığı ya da kontrolü gerçekleştiren yetkililerin açıklamalarından herhangi birinde belirli fiziksel veya etnik saiklerin ortaya konulduğu durumlarda mevcut olabilir. Mahkeme, kontrolün kamusal niteliğinin kişinin şöhreti ve öz saygısı üzerinde bir etkisinin olabileceğini gözlemlemiştir (*Basu/Almanya*, 2022, §§ 25-27; *Muhammad/İspanya*, 2022, §§ 49-51). *Wa Baile/İsviçre*, 2024, §§ 71 ve 102 kararında Mahkeme, başvuranın Zürih tren istasyonunda durdurulup üzerinin arandığı koşulları ve bu aramaya dair yürütülen yerel değerlendirmeyi göz önünde bulundurmuş olup, ağırlık eşiğine ulaşıldığını ve dolayısıyla başvuranın ten rengi nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığına dair savunulabilir bir iddiaya sahip olduğunu tespit etmiştir.

69. Bu bağlamdaki usul yükümlülüğüne ilişkin olarak, ırkçı tutumlar ile bir Devlet görevlisinin eylemi arasındaki, şiddet içermese bile, olası bir bağlantının varlığının araştırılmasına ilişkin yetkililerin görevinin Sözleşme'nin 8. maddesi ile birlikte incelendiğinde 14. maddesi kapsamındaki yükümlülükler bağlamında zımni olarak kabul edilmelidir. Özellikle, Devlet yetkililerinin ırkçı bir saik

[6] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına İlişkin İçtihat Rehberi*

olup olmadığını tespit etmek ve etnik nefretin ya da ön yargının ihtilaf konusu olaylarda bir rol oynayıp oynamadığını ortaya koymak için tüm makul tedbirleri alma konusunda bir yükümlülüğü vardır. Yetkililer; delillerin toplanması ve güvence altına alınmasını, gerçeğin ortaya çıkarılmasındaki tüm uygulanabilir yolların araştırılması ve ırkçılık kaynaklı şiddetin göstergesi olabilecek şüpheli olguları hariç bırakmadan gerekçeli, tarafsız ve objektif kararlar alınması için bu koşullar altında makul olan tüm adımları atmalıdır. Bir soruşturmanın etkili olabilmesi için, soruşturmayı yürütmekten sorumlu olan kurum ve kişilerin soruşturmanın hedef aldığı kişilerden bağımsız olması gerekir: bu sadece hiyerarşik ya da kurumsal bir bağlantının olmaması değil aynı zamanda uygulamadaki bağımsızlık anlamına da gelir. Bu usule ilişkin yükümlülük uygun cezai, hukuki, idari ve profesyonel yollarla yerine getirilebilir; Devlet yükümlülüğe uyulmasını sağlamak için sistemini nasıl düzenleyeceği konusunda takdir payına sahiptir (*Basu/Almanya* 2022, §§ 31-39; *Muhammad/İspanya* 2022, §§ 63-76; *Wa Baile/İsviçre*2024, § 126-27).

70. Mahkeme ayrıca, mahkûmlara dört saatlik kısa ziyaretler ve günler süren uzun ziyaretler için izin verilirken, tutuklulara üç saatlik kısa ziyaret izni verilmesine ve uzun ziyaret izni verilmemesine (*Chaldayev/Rusya*, 2019, §§ 69--83) ve genellikle mahkûmlara denetimsiz ve uzun süreli ziyaretler için izin verilirken tutuklara bu tür ziyaretlerin yasaklanmasına (*Vool ve Toomik /Estonya*, 2022, §§ 86--113[7]) ilişkin davalarda da 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

71. *Arnar Helgi Lárusson/İzlanda*, 2022 kararında Mahkeme kamu binalarının engelli bireyler için erişilebilir olmamasına ilişkin bir şikâyeti incelemiştir.

72. Profesyonel kadın bir atlet olan başvuranın uluslararası spor müsabakalarında kadınlar kategorisinde yarışmasına izin verilmesi için doğal testosteron seviyesinin düşürülmesi amacıyla hormon tedavisi almaya zorlanmasına ilişkin *Semenya/İsviçre**, 2023, §§ 123-25 kararında Mahkeme, 14. madde ile birlikte ele alındığında 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, başvuranın cinsel nitelikleri (yüksek doğal testosteron seviyesi) ve *World Athletics* tarafından başvuranın zorla hormon tedavisi almaya zorlanmasının 8. madde (özel hayat) kapsamına girdiğini ve başvuranın mesleki faaliyetinin de aynı şekilde *Denisov/Ukrayna*, 2018[8] kararında ortaya konulan hem "gerekçe temelli yaklaşım" hem de "sonuç temelli yaklaşım" bağlamında 8. madde kapsamında kaldığını tespit etmiştir.

2. Konut ve haberleşme

a. 2. madde (yaşam hakkı)[9]

73. Mahkeme, konuta yönelik müdahalelerle ilgili olarak; 8. madde, 2. madde ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında Devlete yüklenen pozitif yükümlülükler arasında paralellik bulunduğunu ortaya koymuştur (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 216).

b. 6. madde (adil yargılanma hakkı)[10]

74. Elde edilen haberleşmeye ilişkin olarak Mahkeme, soruşturma tedbirleri bağlamında 8. maddenin ihlal edilip edilmediği sorusu ile böyle bir tespitin 6. madde ile garanti altına alınan haklar üzerindeki olası sonuçları arasında bir ayrım yapmıştır (bk. örneğin, *Dragoş Ioan Rusu/Romanya*, 2017, § 52 ve *Dumitru Popescu/Romanya (no. 2)*, 2007, § 106 ile burada yapılan atıflar). Daha genel olarak *López Ribalda ve Diğerleri/İspanya* [BD], 2019 kararı, 8. maddeye veya iç hukuka aykırı olarak elde edilen bilgilerin delil olarak kullanılmasının, 6. maddeye aykırı bir şekilde yargılamayı bir bütün olarak adil olmaktan çıkarıp çıkarmadığı sorusunu ele almıştır (§§ 149-152; ayrıca bk. *Lysyuk/Ukrayna*, 2021, §§ 66-76).

[7] bk. *Mahpusların Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*
[8] ayrıca bk. Mesleki faaliyetler ve iş faaliyetlerine ilişkin bölüm
[9] bk. *2. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (Yaşam hakkı)*
[10] bk. *6. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (Adil yargılanma)*

c. 10. madde (ifade özgürlüğü)[11]

75. Ulusal yetkililer ve yerel mahkemeler iç hukuk hükümleri kapsamında el yazısı bir belgeyi "yazışma" olarak sınıflandırmış olmalarına rağmen bu sınıflandırma Mahkeme için bağlayıcı değildir (*Zayidov/Azerbaycan (No. 2)*, 2022, § 64).

76. Takip veya telefon dinleme tedbiri genel olarak tek başına 8. madde kapsamında incelenmekle birlikte, bu tür bir tedbir 10. madde kapsamına giren bir hususla yakından bağlantılı olabilir. Örneğin; gazetecinin kaynağının korunmasının engellenmesi için özel yetkilerin kullanılması gibi bir durumda, Mahkeme davayı her ki madde kapsamında eş zamanlı olarak incelemektedir (*Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ve Diğerleri/Hollanda*, 2012). Mahkeme, anılan davada her iki maddenin de ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, gazetecilerin kaynaklarının ortaya çıkarılması amacıyla takip tedbirinin uygulanmasıyla ilgili olarak kanunda uygun güvenceler bulunmadığını belirtmiştir.

d. 13. madde (etkili başvuru hakkı)[12]

77. Ev aramalarıyla ilgili bir davada Mahkeme, aramaları gerçekleştiren polis memurları hakkında disiplin soruşturması başlatılması ihtimalinin, Sözleşme'nin amaçları bakımından tek başına etkili bir başvuru yolu teşkil etmediği sonucuna varmıştır. Konuta saygı hakkına yönelik bir müdahalenin söz konusu olması durumunda, arama ve el koyma tedbirlerinin kanuna uygunluğuna itiraz edilmesine ve uygun olduğu hâllerde tazminat verilmesine imkân tanıyacak bir usule başvuranın erişim sağlayabilmesi durumunda etkili bir başvuru yolu sunulmuş olacaktır (*Posevini/Bulgaristan*2017, § 84).

78. Telefon görüşmelerinin dinlenmesi ile olarak Mahkeme, *İrfan Güzel/Türkiye*, 2017, (§§ 94-99) kararında başvuran aleyhindeki ceza yargılamaları sırasında başvuranın telefon görüşmelerinin dinlenmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit ettikten sonra başvuranın telefonunun dinlenmesine yetki veren yargısal kararın varlığından haberdar olmaması ve Hükümetin de davacılara, ilgili olduğu durumlarda, uygun bir giderim yolu sağlamak adına benzer davalarda bir merciye telefon dinlemelerinin 8. madde ile uyumlu olup olmadığını geriye dönük bir şekilde inceleme yetkisi verildiğini ortaya koyamaması sebebiyle 8. madde ile bağlantılı olarak 13. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Gizli takip bağlamında, olası suistimallerin kolayca yapılabileceği ve bir bütün olarak demokratik toplum açısından sakıncalı sonuçlar doğurabileceği hallerde, kural olarak, denetim yetkisinin bir hâkime verilmesi arzu edilir. Zira yargısal denetim; bağımsızlık, tarafsızlık ve davanın usule uygun olarak görülmesi hususunda en iyi güvenceleri sunar (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 233; *, İrfan Güzel/Türkiye*2017, § 96). Takip tedbirlerinin sona erdirilmesinin ardından kısıtlamanın amacını tehlikeye atmadan bildirimde bulunulabileceği anda bu durumun ilgili kişiye bildirilmesi tavsiye edilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 287 ve sonraki paragraflar; *İrfanGüzel/Türkiye*, 2017, § 98). Başvuranın iletişimin tespitine dayanak teşkil eden karara itiraz edebilmesi için, karar tarihi ve kararı veren kurum gibi, kararla ilgili asgari bilgilerin başvurana verilmesi gerekir (*Roman Zakharov/Rusya*[BD], 2015, §§ 291 ve sonraki paragraflar; *İrfan Güzel/Türkiye*, 2017, § 105). Sonuç olarak, gizli takip tedbiri bağlamında 13. maddenin amaçları bakımından "etkili bir başvuru yolu", "gizli takip sisteminin başvuru açısından sunduğu sınırlı kapsam göz önüne alındığında olabildiğince etkili bir başvuru yolu" anlamına gelmelidir (*İrfan Güzel/Türkiye*, 2017, § 99).

79. *Mateuț/Romanya* (k.k.), 2022 davasında avukat, müvekkili ile yaptığı telefon görüşmelerinin dinlenmesinden, bu görüşmenin müvekkili aleyhindeki ceza yargılaması kapsamında kullanılmasından ve müvekkilinin davasında tanık olarak dinlenmesi için mahkeme celbi gönderilmesinden şikâyetçi olmuştur. İlgili şikâyet, Sözleşme'nin 8 ve 13. maddesi kapsamında incelenmiştir. Mahkeme, görüşme kayıtlarının dava dosyasından çıkarılması ve ayrı bir hukuk davası ile başvuranın maddi tazminat talep edebilecek olmasının başvurana yeterli giderim sağladığını ve başvuranın artık Sözleşme'nin 34. maddesinin amaçları doğrultusunda 'mağdur' olduğunu iddia edemeyeceğini tespit etmiştir.

[11] bk. *10. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (İfade özgürlüğü)*

[12] bk. *13. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (Etkili başvuru hakkı)*

e. 14. madde (ayrımcılık yasağı)[13]

80. *Larkos/Kıbrıs* [BD], 1999 kararında Mahkeme, Devlete ait taşınmazları kiralayan kiracıların, özel şahıslara ait taşınmazları kiralayanlar karşısında, tahliye bakımından dezavantajlı durumda olmalarının, 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir. *Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2000 kararında Mahkeme, özel şahıslara ait daireleri kiralayanların söz konusu daireleri satın alma imkânı bulunmazken, sadece Devlete ait dairelerde oturan kiracılara böyle bir imkân tanınmasının ayrımcılık teşkil etmediği kanaatine varmıştır. Mahkeme *Bah/Birleşik Krallık*, 2011 kararında ise sosyal konutlara erişim ve *L.F./Birleşik Krallık* (k.k.), 2022 kararında da sosyal konut kapsamı dışında tutulma konularına ilişkin inceleme yapmıştır. *Karner/Avusturya*, 2003 kararında Mahkeme eş cinsel bir çiftin kiracı olmasına ilişkin bir konuyu ele almıştır[14] (ayrıca bk. *Kozak/Polonya*, 2010; *Makarčeva/Litvanya* (k.k.), 2021, ve birlikte yaşadığı kişinin günlük bakımını sağlayan bir bireyin, bakım verdiği kişinin ölümünden sonra kiracılığa geçmesinin mümkün olmadığı bir dava ile ilgili olan *Korelc/Slovenya*, 2009 kararıyla benzer yönleri bakımından karşılaştırınız). Diğer davalar ise birbirleriyle bağlantılı olarak Sözleşme'nin 14 ve 8. maddelerine ilişkindir (örneğin, *Gillow/Birleşik Krallık*, 1986, §§ 64-67; *Moldovan ve Diğerleri/Romanya (no. 2)*, 2005; *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022).

f. 34. Madde (bireysel başvurular)[15]

81. Mahkemeye gönderilen veya ulaşan bir mektubun alıkonulmasına ilişkin davalarda, bireysel başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir suretle engel olunmamasını öngören Sözleşme'nin 34. maddesi de uygulanabilmektedir (*Yefimenko/Rusya*, 2013, §§ 152-165; *Kornakovs/Letonya*, 2006,
§ 157; *Chukayev/Rusya*, 2015, § 130). Sözleşme'nin 34. maddesiyle öngörülen bireysel başvuru sisteminin etkin bir şekilde işletilebilmesi için, başvuranların veya potansiyel başvuranların şikâyetlerini geri alma veya değiştirme konusunda yetkililerden gelecek herhangi bir baskıya maruz kalmadan Mahkeme ile serbestçe iletişim kurabilmeleri gerekir (*Salman/Türkiye* [BD], 2000,
§ 130). Mektupların cezaevi yetkilileri tarafından Mahkemeye geç gönderilmesi, 34. maddenin ikinci cümlesiyle yasaklanan bir engel örneğidir (*Poleshchuk/Rusya*, 2004, § 28). Tutuklu bulunan başvuranın ilk mektubunun yetkililer tarafından Mahkemeye iletilmemesi de bu kapsama girmektedir *(Kornakovs/Letonya*, 2006, §§ 165-167).

g. Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (mülkiyetin korunması)[16]

82. "Konut" kavramı ile Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin anlamı dâhilindeki "mülkiyet" kavramı arasında önemli ölçüde bir örtüşme söz konusu olabilirken, "konut"un varlığı gayrimenkule ilişkin bir hakkın ya da bir menfaatin varlığına bağlı değildir (*Surugiu/Romanya*, 2004, § 63). Bir kişi, bir taşınmazın 8. maddenin anlamı dâhilinde "konut" niteliği taşıması için söz konusu taşınmazla arasında bulunması gereken yeterli bağ olmaksızın, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin amaçları çerçevesinde bir bina veya arsa üzerinde mülkiyet hakkına sahip olabilir (*Khamidov/Rusya*, 2007, § 128).
83. 8. madde kapsamında güvence altına alınan kimlik hakkı, kendi kaderini belirleme hakkı ve kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne saygı hakkının son derece önemli olduğu dikkate alındığında, konutla ilgili hususlarda Devletlere tanınan takdir yetkisinin kapsamı, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında korunan haklarla kıyaslandığında 8. maddede korunan haklar bağlamında daha dardır (*Gladysheva/Rusya*, 2011, § 93). 8. maddenin ihlaline neden olan bazı tedbirlerin, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmesi sonucunu doğurması şart değildir (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, §§ 62-76). *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016 davasına ilişkin verilen kararda özellikle de orantılılık koşullarının bir davaya konu edilen olaylara uygulanması söz konusu olduğunda, bahsi geçen iki madde kapsamında korunan menfaatler arasında ve dolayısıyla bu maddelerde öngörülen korumanın boyutunda farklılığın ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (§ 74[17]).

---

[13] bk. *14. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (ayrımcılık yasağı)*
[14] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına İlişkin İçtihat Rehberi*
[15] ayrıca bk. Mahpusların haberleşmeleri ve *Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*
[16] bk. *Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesine ilişkin İçtihat Rehberi (mülkiyetin korunması)*.
[17] bk. aşağıda yer alan Konut hakkındaki bölüm

84. Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiği yönündeki bir tespit, 8. maddenin de ihlal edildiğine karar verilmesi sonucunu doğurabilmektedir (*Doğan ve Diğerleri/Türkiye*, 2016, § 159; *Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], 2015, § 207; *Sargsyan/Azerbaijan* [BD], 2015, §§ 259-260; *Cyprus/Türkiye* [BD], 2001, §§ 175 ve 189; *,Khamidov/Rusya* 2007, §§ 139 ve 146; *, Rousk/İsveç*2013, §§ 126 ve 142; ve *,Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* 2012, § 217). Alternatif olarak Mahkeme, söz konusu iki maddeden birinin ihlal edildiğine de karar verebilir (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, §§ 62 ve 76). Mahkeme, söz konusu iki şikâyetten biriyle ilgili ayrıca karar vermeyi de gerekli görmeyebilir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 160; *Surugiu/Romanya*, 2004, § 75).

85. Ancak, özellikle standart kamulaştırma davalarında, konuttan yararlanma hususuna ilişkin bazı tedbirler, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında incelenmelidir (*Mehmet Salih ve Abdülsamet Çakmak/Türkiye*, 2004, § 22; *Mutlu/Türkiye*, 2006, § 23).

h. Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin 1. fıkrası (serbest dolaşım özgürlüğü)[18]

86. Bir Devletin topraklarında dolaşma özgürlüğünü ve ikamet yerini seçme özgürlüğünü güvence altına alan Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin 1. fıkrası ile Sözleşme'nin 8. maddesi arasında belirli ölçüde ilişki bulunmakla birlikte, bu iki maddeye ilişkin davalarda aynı kriterler uygulanmamaktadır. 8. madde, belirli bir yerde yaşama hakkı tanıyormuş gibi yorumlanamaz (*Ward/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Codona/Birleşik Krallık* (k.k.), 2006), 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin 1. fıkrasında, bu alandaki bireysel tercihlerin Sözleşmeci Devletler tarafından dikkate alınması koşulu kural olarak öngörülmeseydi söz konusu fıkranın tüm anlamını yitireceği göz önünde bulundurulmalıdır (*Garib/Hollanda* [BD], 2017, §§ 140-141).

II. Özel hayat

A. Özel hayat alanı

1. Genel anlamda uygulanabilirlik

87. Özel hayat, tüm ayrıntıları içerecek şekilde tanımlanamayacak kadar geniş bir kavramdır (*Niemietz/Almanya*, 1992, § 29; *Pretty/Birleşik Krallık*, 2002, § 61; *Peck/Birleşik Krallık*, 2003, § 57). Bir bireyin fiziksel ve fizyolojik bütünlüğünü kapsar ve kişinin "fiziksel ve sosyal kimliğinin pek çok yönünü barındırabillir" (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 95; *S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 66). Ancak Mahkeme, içtihadı yoluyla, 8. maddenin amaçları bakımından özel hayatın anlamı ve kapsamı konusunda rehberlik sağlamıştır (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], § 2017,
§ 159). Ayrıca, kişisel menfaatlerin tanımıyla ilgili geniş bir yaklaşım, içtihadın sosyal ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda gelişmesini sağlamıştır.

88. Özel hayat kavramı, kişinin kendi seçtiği kişisel hayatı yaşayabildiği ve dış dünyayı kapsam dışı bırakabildiği "iç çevre" ile sınırlı değildir (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 96). İster kişilik, ister kişisel özerklik açısından olsun 8. madde kişisel gelişim hakkını korumaktadır.

Bu, 8. madde güvencelerinin yorumunun ardındaki önemli bir ilkedir. 8. madde, her bireyin başkalarıyla ve dış dünyayla ilişki kurmak ve bu ilişkileri geliştirmek amacıyla başkalarına yaklaşma hakkını, yani "özel sosyal hayat" hakkını kapsamaktadır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 71; *Botta/İtalya*, 1998, § 32). Ancak özellikle diğer kişi iletişim kurma isteğini paylaşmıyor ve başvuranın iletişimi devam ettirmek istediği kişi yerel mahkemeler tarafından zararlı olarak görülen bir davranışın mağduru ise, 8 madde belirli bir kişi ile ilişki kurmaya yönelik bir hakkı garanti altına almaz (*Evers/Almanya*, 2020, § 54).

89. Birey ile diğer insanlar arasında, kamusal bağlamda bile, "özel hayat" kapsamına girebilecek (bk. diğer kararların yanı sıra, *Peck/Birleşik Krallık*, 2003, § 62; *Uzun/Almanya*2010, § 43; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, § 95; *Altay/Türkiye , (no. 2)*2019, § 49) ya da girmeyecek (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, §§ 128-32) bir etkileşim alanı bulunmaktadır. Ancak, Mahkemenin yerleşik içtihadında, özel hayatın kapsamının "esasen kamusal nitelikteki" faaliyetleri de kapsadığını gösteren hiçbir unsur bulunmamaktadır (*aynı yerde*, § 128; siyasi liderlerin eğitim ve

[18] bk. *Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. Maddesine ilişkin İçtihat Rehberi*.

çalışma geçmişleri hakkındaki bilgilerin açıklanmasına ilişkin olarak ayrıca bk. *Centre for Democracy and the Rule of Law/Ukrayna*, 2020, §§ 114-116). Herkes, istenmeyen ilgiden uzak bir şekilde hayatını özel olarak yaşama hakkına sahiptir (*Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019, § 139). Bir kişinin ev adresi özel hayatın bir konusu olan kişisel bilgiyi teşkil eder ve bu itibarla 8. madde tarafından sağlanan bu kapsamdaki korumadan yararlanır (*Alkaya/Türkiye*, 2012, § 30; *Samoylova/Rusya*, 2021, § 63; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, § 104).

90. *Lacatus/İsviçre*, 2021 kararında Mahkeme, dilencilik yapması sebebiyle başvurana verilen para cezasının ve sonrasında bu cezayı ödemediği için hapis cezası verilmesinin başvuranın "özel hayatına" bir müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir. Sözleşme'nin ruhuna dayanak oluşturan insan onuru kavramı göz önünde bulundurulduğunda, ulusal makamlar genel olarak dilenciliği yasaklayarak ve başvurana para cezası ile birlikte, verilen cezaya uymadığı için hapis cezası vererek başvuranın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesinin yollarından biri olan yardım alabilmek adına başkalarıyla iletişim kurmasını engellemişlerdir (§§ 56-60). Mahkeme ayrıca, başvurana verilen cezanın ne organize suçlar ile mücadele etme amacı ne de yoldan geçen kişilerin, oradaki sakinlerin ve esnafın haklarının korunması amacı ile orantılı olduğu için davalı Devletin takdir payının sınırlarını aştığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, başvuranın büyük olasılıkla başka bir geçim kaynağından yoksun olduğu bir durumda oldukça hassas bir kişi olduğu gerçeğini de göz önünde bulunduran Mahkeme, başvuranın cezalandırılmasının insanlık onurunu ihlal ettiğini ve Sözleşme'nin 8. maddesi tarafından korunan hakların özüne zarar verdiğini tespit etmiştir.

91. Eğitim alanında alınan tedbirler belirli durumlarda özel hayata saygı hakkını etkileyebilir (*F.O./Hırvatistan*, 2021, § 81). Mahkeme, bir öğrenciye sınıf arkadaşlarının önünde öğretmeni tarafından sözlü taciz uygulanmasının "özel hayata" saygı hakkı kapsamında incelenmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme hakaretlerin, başvuranın psikolojik sağlığını, onurunu ve manevi bütünlüğünü etkileyen duygusal bir rahatsızlığa sebep olduğu ve başvuranı başkalarının gözünde küçük düşürecek ve aşağılayacak nitelikte olduğu konusunda şüphe olmadığına karar vermiştir.

92. Bununla birlikte, evlilik dışı doğan bir çocuğun kendisi ve biyolojik ebeveyni ile arasındaki yasal ilişkinin belirlenmesi hakkı, ebeveyni vefat etmiş olsa bile, "özel hayat" kavramının kapsamında girer (*Mikulić/Hırvatistan*2002, § 53; *Moldovan/Ukrayna**, 2024, §§ 32 ve 35).

93. Bazı bağlamlarda Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanabilirliği ağırlık testiyle belirlenmiştir: bk. örneğin, çevresel konular hakkındaki ilgili içtihat[19][20], kişinin itibarına saldırı[21], işten çıkarılması, rütbesinin düşürülmesi, bir mesleğe alınmaması ya da diğer benzer olumsuz tedbirler ile ilgili olarak

Denisov/Ukrayna [BD], 2018, §§ 111-112 ve 115-117 ve burada anılan diğer kararlar (ayrıca bk. örnekler yoluyla, *Polyakh ve Diğerleri/Ukrayna* 2019, §§ 207-211; *Vučina/Hırvatistan* (k.k.), 2019, §§ 44-50; *, Convertito ve Diğerleri/Romanya*, 2020; *Platini/İsviçre* (k.k.), 2020; *,M.L./Slovakya* 2021, § 24; *, Budimir/Hırvatistan*, 2021, § 47); bir kişinin başka bir kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü olumsuz etkileyecek fiil ve tedbirler (bir trafik kazası ile ilgili olarak *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 128; cinsel taciz ile ilgili olarak *C./Romanya*, 2022, §§ 50-54); ve kişinin psikolojik sağlığı ve onuru ile ilgili olarak *Beizaras ve Levickas/Litvanya*, 2020, §§ 109 ve 117; *Nepomnyashchiy ve Diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 59-62[22] (bk. diğer alanlarda, örneğin, *S.-H./Polonya* (k.k.), 2021). Bir kişinin manevi bütünlüğünü olumsuz etkilediği söylenebilecek olan her bir eylem ya da tedbir, bu tarz bir müdahaleye yol açmayabilir. Ancak bir müdahalenin başvuranın özel hayatını ciddi bir şekilde etkilediği tespit edilmiş ise, ilgili şikâyet konu bakımından (*ratione materiae*) Sözleşme ile uyumlu olacak ve "özel hayata saygı hakkı" ile ilgili bir konu ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda, uygulanabilirlik meselesi ve özel hayata saygı hakkında yapılan bir müdahalenin varlığı genellikle doğrudan bağlantılıdır (*Vučina/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 32).

94. *Vučina/Hırvatistan* (k.k.), 2019 kararında başvuranın fotoğrafı bir dergide yayınlanmış ve başvuran yanlışlıkla o zamanki Belediye Başkanının eşi olarak tanıtılmıştır. Mahkeme başvurunun

[19] bk. *Çevreye ilişkin İçtihat Rehberi*.
[20] bk. Çevresel Konular başlıklı bölüm.
[21] bk. aşağıdaki Mesleki faaliyetler ve iş faaliyetleri, Bireyin kendi görüntüsü ve fotoğrafları üzerindeki hakkı; fotoğrafların , görüntülerin ve makalelerin yayınlanması ve Bireyin itibarının korunması; hakaret hakkındaki bölümler
[22] 8. madde ile Sözleşme ve Ek Protokollerinin diğer maddeleri ve 14. madde arasındaki ilişki hakkındaki bölüm

konu bakımından kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Mahkeme başvuranın sıkıntı yaşamış olabileceğini kabul etmiş olsa da, başvuranın fotoğrafının yanlış bir şekilde tanımlanmış olmasının ciddiyet seviyesinin ve yaşadığı rahatsızlığın - ne başvuranın görüntüsünün korunması bağlamında ne de şeref ve itibarının korunması bağlamında - 8. madde kapsamında bir soruna yol açmadığını değerlendirmiştir (§§ 42-51).

95. Mahkeme ayrıca, fiziksel ya da etnik saiklere dayandığı iddia edilen kimlik kontrollerini içeren davalarda da yukarıda belirtilen ağırlık testini uygulamıştır. Mahkeme, etnik azınlığa mensup bir kişiye yapılan her kimlik kontrolünün 8. maddenin kapsamına girmeyeceğini, dolayısıyla 14. maddenin uygulanabilirliğini harekete geçirmeyeceğini belirtmiştir. Bu tarz bir kontrolün "özel hayat" kapsamında ele alınabilmesi için gerekli ağırlık eşiğine ulaşması gerekir. Söz konusu eşiğe ancak ilgili kişinin belirli fiziksel veya etnik nitelikler sebebiyle hedef alındığına ilişkin savunulabilir bir iddiası olması durumunda ulaşılabilir. Bu türden savunulabilir bir iddia, ilgili kişinin kendisinin (ya da aynı niteliklere sahip kişilerin) bu kontrole maruz kalan tek kişi(ler) olduğunu belirttiği, kontrolün yapılması için görünürde başka bir sebebin olmadığı ya da kontrolü gerçekleştiren yetkililerin açıklamalarından herhangi birinde belirli fiziksel veya etnik saiklerin ortaya konulduğu durumlarda mevcut olabilir. Bu bağlamda Mahkeme, kontrolün kamusal niteliğinin kişinin şöhreti ve öz saygısı üzerinde bir etkisinin olabileceğini gözlemlemiştir (*Basu/Almanya* 2022, §§ 25-27; *Muhammad/İspanya* 2022, §§ 49-51; *,Wa Baile/İsviçre* 2024, §§ 71 ve 102).

96. Mahkeme ayrıca, bir başvuranın finansal ve iş ilişkileri hakkında yapılan açıklamaların 8. maddenin uygulanabilirliği açısından ciddiyet seviyesine ulaşmadığına karar vermiştir. Mahkeme, ihtilaf konusu ifadelerin kararın gerekçe kısmının bir parçası olduğuna ve şikâyetin, verilen karara katılmayan kaybeden tarafın iddialarından imtina etmek adına gerekçe sunma görevini yerine getiren hâkimlerin korunması ile ilgili önemli bir konuyu ortaya çıkardığına kanaat getirmiştir (*De Carvalho Basso/Portekiz* (k.k.), 2021, §§ 58-61; benzer yönleri bakımından karşılaştırınız, Yüksek Mahkemenin başvuranın bir çocuğa cinsel istismarda bulunduğundan şüphelendiği iddiasına ilişkin bir dava olan *Sanchez Cardenas/Norveç,* 2007, §§ 33-34; *Vicent Del Campo/İspanya*, 2018, §§ 47-48 ve *S.W./Birleşik*Krallık, 2021, § 47, yargılamalarda adı geçen üçüncü bir tarafla ilgili olarak yapılan yorumlara ilişkin olarak; *, Sousa Goucha/Portekiz*, 2016, §§ 53-54, açıkça ayrımcı ifadelerle ilgili olarak; *C.C./İspanya*, 2009, § 30, *Z/Finlandiya*, 1997, § 113, ve *L.L./Fransa*, 2006, §§ 45-46, hassas ve kişisel tıbbi veya diğer özel bilgilerin ifşa edilmesiyle ilgili olarak).

97. Sözleşme'nin 8. maddesi aynı zamanda yargılamalar sırasında mağdurların haklarını da kapsar (*J.L./İtalya*, 2021, § 119). Cinsiyete dayalı şiddete ilişkin bir davada Mahkeme, yargının takdir yetkisinin ve bağımsız yargı ilkesinin bir tecellisi olan hâkimlerin kararlarında kendilerini özgürce ifade etme yetkilerinin, mahkeme önündeki kişilerin görüntülerini ve özel hayatlarını haksız bir müdahaleden koruma yükümlülüğü ile sınırlandırıldığına karar vermiştir. Bu tür davalarda, adli makamların mahkeme kararlarında cinsiyetçi kalıpları yinelemekten, cinsiyete dayalı şiddeti önemsememekten ve mağdurların adalet sistemine olan güvenlerini sarsabilecek suçluluk duygusu uyandırıcı ve yargısal yorumlar yaparak kadınları ikincil bir mağduriyete maruz bırakmaktan kaçınmaları oldukça önemlidir (*J.L./İtalya,* 2021, §§ 134-139).

98. *Matalas/Yunanistan*, 2021, § 45 kararında Mahkeme, alenen dağıtılmamış özel belgelerde yer alan ve sadece sınırlı sayıda kişinin bilgisine sunulan ifadelerin hedef alınan kişinin sadece itibarını zedelemeyeceğini ayrıca bu kişinin hem mesleğine hem de sosyal çevresine zarar verebileceği sonucuna varmıştır. Mahkeme bu sebeple, ilgili suçlamaların kişinin 8. madde kapsamındaki haklarına zarar verecek kadar ciddiyet seviyesine ulaştığına ve bu sebeple ulusal makamların bir yandan başvuranın 10. madde ile korunan ifade özgürlüğü hakkı diğer yandan kişinin 8. madde kapsamındaki itibarına saygı gösterilmesi hakkı arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığını incelemiştir.

99. Engelli bir kişinin özel bir plaja erişimine ilişkin bir davada Mahkeme, ileri sürülen hakkın, Devletin özel plaj işletmelerinin eksikliklerini gidermek amacıyla almaya teşvik edildiği tedbirler ile başvuranın özel hayatı arasında makul ve doğrudan bir bağlantı olamayacak kadar geniş ve belirsiz kapsamlı kişiler arası ilişkilerle ilgili olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, 8. maddenin uygulanamayacağı kanaatine varmıştır (*Botta/İtalya*, 1998, § 35). Bununla birlikte *Arnar Helgi Lárusson/İzlanda,* 2022 davasında başvuran, bağlı olduğu belediyenin "temel sanatlar ve kültür

merkezine" erişim konusunda şikâyetçi olmuştur. Buna bağlı olarak, erişim eksikliği olan az sayıda, net bir biçimde tanımlanan binaları belirlemiş ve bu binaların her birindeki erişim eksikliğinin hayatını nasıl etkilediğini açıklamıştır. Hükümetin sunduğu delillere göre, belediyedeki eşdeğer bir amaca sahip başka hiçbir bina yoktu. Mahkeme bu nedenle, başvuranın şikâyetinin Sözleşme'nin 8. maddesi "kapsamına" girdiğini ve sonuç olarak 14. maddenin de uygulanabilir olduğunu kabul etmiştir (§§ 43-44). Ancak Devletin geniş takdir payı göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme, söz konusu binalara erişilememesinin, Devletin başvuranın diğerleri ile eşit bir şekilde özel hayat hakkını kullanmasını sağlayacak yeterli tedbirler alma konusunda bir ayrımcılık teşkil ettiği konusunda ikna olmamıştır (§ 63).

100. Ek olarak, bir cezai mahkûmiyet tek başına, özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmez (*Gillberg/İsveç* [BD], 2012, § 70). Mahkeme, 8. maddenin görevi kötüye kullanma suçundan dolayı verilen mahkûmiyet kararına ilişkin bir davada söz konusu olmayacağını, zira bu suçun "özel hayata" saygı hakkı üzerinde bariz bir etkisinin bulunmadığını tespit etmiştir. Aksine, söz konusu suçun, kamu görevlilerinin görev sırasında işledikleri mesleki fiillere ve eksikliklerine ilişkin olduğunu belirtmiştir. Başvuran, söz konusu suçtan dolayı mahkûmiyetiyle doğrudan veya nedensel olarak bağlantılı herhangi somut bir yansımanın özel hayatında yer aldığından bahsetmemiştir (*Gillberg/İsveç* [BD], 2012, § 70; ayrıca bk. aşağıdaki *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 115-117). Ancak Mahkeme; bir hâkimin, bir ilk derece mahkemesi hâkiminin bağımsızlığına ilişkin bir soruşturma yaparak mahkemenin otoritesini zayıflattığı için görevden uzaklaştırılmasına ilişkin bir davayı, ilgili hâkimin iddia konusu edilen görevi kötüye kullanmasının delil niteliğinin olmaması sebebiyle açık bir şekilde ayırmıştır (*Juszczyszyn/Polonya*, 2022, § 231). Ayrıca, kovuşturmanın sona erdirilmesi karşılığında reklam yapması ve rüşvet alması nedeniyle mesleki görevlerini ağır şekilde ihmal etmekten suçlu bulunan ve cezasının infazının ardından stajyer avukatlık yapmak isteyen polis soruşturma görevlisiyle ilgili bir davada, Mahkeme, bazı mesleklerin mensubu olarak tescil konusunda, belirli ölçüde kişinin dış dünyayla ilişkilerini geliştirmesini etkileyebilecek kısıtlamaların kişinin özel hayatı kapsamına girdiği kanaatine varmıştır (*Jankauskas/Litvanya (no. 2),*§§ 2017, §§ 57-58).

101. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 davasında başvuran, geçirdiği trafik kazası sonucu ağır yaralanmıştır. Ancak Büyük Daire, bu tür bir kişisel yaralanmanın

8. madde kapsamında kişinin özel hayatıyla ilgili bir sorunu gündeme getirmediğine, zira yaralanmanın başvuranın kamuya açık bir şekilde gerçekleştirilen bir faaliyette gönüllü olarak yer alması sonucu meydana geldiğini ve ağır yaralanma riskinin, tüm yol kullanıcıları için yol güvenliğini sağlamaya yönelik trafik düzenlemeleri sayesinde asgari düzeye indirildiğini belirtmiştir. Ayrıca, kazanın, başvuranın fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar vermeye yönelik bir şiddet eylemi sonucu meydana gelmediğini ve bu kazanın, Mahkemenin daha önceki kararlarında, Devletin kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü koruma şeklindeki pozitif yükümlülüğünün söz konusu olduğuna karar verdiği diğer durumlardan herhangi biriyle de özdeşleştirilemeyeceğini ifade etmiştir (§§ 125-132).

102. *Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2019 kararında Mahkeme, evrensel bir kişisel hakkı belirli bir kültürel mirasın korunması hususunda tanımamıştır (§§ 24-25). Mahkeme, kültürel mirasa erişim hakkını korumanın gerekliliği konusunda Avrupa'da ve uluslararası arenada görüş birliği olduğunu değerlendirmeye hazır olsa da bu korumanın genel olarak azınlıkların kendi kültürlerini özgürce yaşama hakkına ve yerli halkların kültürel miraslarını muhafaza etme, denetleme ve koruma hakkına ilişkin durumları ve düzenlemeleri hedeflediğini belirtmiştir. Bu nedenle, uluslararası hukukun mevcut durumunda, kültürel mirasa bağlı haklar, azınlıkların ve yerli halkların haklarının kullanılmasından yararlanan bireylerin özel statülerine özgü görünmektedir.

103. Öte yandan Mahkeme, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024,
§§ 519 ve 544 kararında ilk defa, Devlet makamlarının kişilerin hayat, sağlık, refah ve hayat kalitelerini iklim değişikliğinin ciddi olumsuz etkilerinden etkin bir şekilde korumasına yönelik bir hakkın da 8. maddenin kapsamına girdiğinin tanınması gerektiğini kabul etmiştir. Bu hükmün geçerliliğine dair değerlendirme her durumun kendi koşullarına göre yapılacak olup, bireylerin mağdur sıfatları ve derneklerin taraf olma ehliyetlerine ilişkin kriterlere tabi olacaktır (§ 520). Özellikle, bireylerin, makamların yerine getirdikleri veya getirmedikleri eylemlerden bireysel olarak ve doğrudan etkilendiklerini iki kriter ışığında göstermeleri gerekecektir: (a) başvuranın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine son derece maruz kalması; ve (b) zararın azaltılmasına yönelik

herhangi makul bir önlemin alınmaması veya yeteri kadar alınmaması nedeniyle başvuranın bireysel olarak korunmasını sağlamaya dair önemli bir ihtiyaç (§ 487). İklim değişikliğine ilişkin davalarda mağdur sıfatına dair eşiğin özellikle yüksek olması gerekmektedir (§ 488). Dernekler hususunda ise, ilgili Devletin iklim değişikliğinin insanların hayatları ve sağlıkları üzerindeki olumsuz etkilerine karşı bireyleri korumaya yönelik yeterli tedbirleri almadığı iddiası nedeniyle başvuruda bulunma ehliyetine sahip olduklarının kabul edilmesi için derneğin aşağıdaki şartları karşılaması gerekir: (a) ilgili yetki alanında yasal olarak kurulmuş olmak veya bu bölgede faaliyet gösterme yetkisine sahip olmak; (b) iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlere karşı bu hakların korunmasına dair topluca eyleme geçmek dâhil veya bununla sınırlı olmak fark etmeksizin ilgili yetki alanında üyelerinin veya etkilenen diğer kişilerin insan haklarını savunmada yasal amaçlarına göre belirli bir amacı gözettiğini gösterebilmek; ve (c) iklim değişikliğinin Sözleşme kapsamında korunan hayatlarına, sağlıklarına veya refahlarına olan olumsuz etkileri ya da belirli tehditlerine maruz kalan, yetki alanı dâhilindeki üyeleri veya diğer bireylerin adına eyleme geçmek için gerçekten yetkin ve bu konuda onların temsilcisi olarak değerlendirilebileceğini ortaya koyabilmek. Bu bağlamda dernekler tarafından yasal eyleme başvurulmasına dair belirli nitelikler göz önünde bulundurulduğunda, bir derneğin ilgili yetki alanındaki üyeleri veya etkilenen diğer kişilerin adına eyleme geçme hakkı, adlarına dava açılan kişilerin kendilerinin de yukarıda belirtilen, iklim değişikliği bağlamında, mağdur sıfatına dair bireyler için gereklilikleri karşıladıklarını göstermeye dair ayrı bir gerekliliğe tabi tutulmayacaklardır.

104. Cezai bir suç veya benzer bir uygunsuz davranış gibi kişinin kendi eylemlerinin öngörülebilir bir sonucu olan kişisel, sosyal, psikolojik ve ekonomik bir sıkıntı hususunda şikâyette bulunmak için 8. madde dayanak olarak gösterilemez *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 98 ve § 121 '*Gillberg* dışlama ilkesine (*exclusionary principle*)' atıfta bulunarak; *Evers/Almanya*, 2020, § 55; *M.L./Slovakya* 2021, § 38; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, § 102; bk. ancak, başvuranın herhangi bir uygunsuz davranışı reddettiği ve Mahkemenin bu nedenle "dışlama ilkesini" uygulamayı kabul etmediği bir dava olan *Gražulevičiūtė/Litvanya*, , 2021 (§ 102)). Özetle; şikâyet konusu edilen olumsuz etki, kanuna aykırı davranışta bulunan başvuran tarafından öngörülebilen sonuç ile sınırlı ise Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında bu olumsuz sonuçların özel hayatı etkilediği şeklinde bir iddia öne sürülemez (benzer yönleri bakımından karşılaştırınız, *Ballıktaş Bingöllü/Türkiye,* 2021, § 54).

105. Kısaca, mahremiyetin önemi ve ilgili olduğu değerlere ilişkin 8. madde uyarınca Mahkemenin içtihadında genel bir kabul vardır (bk. örneğin, *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 95). Bu değerler arasında, diğerlerinin yanı sıra, sağlık ve onur (yaşam koşullarına ilişkin *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, §§ 112-116; psikolojik haysiyete ilişkin *Beizaras ve Levickas/Litvanya*, 2020, § 117), sağlık konuları / tıbbi tedavi (*Y.P./Rusya*, 2022, §§ 42, 50), kişilik gelişimi (*Von Hannover/Almanya* (no. 2) [BD], 2012, § 95) ya da kendi kaderini tayin hakkı (*Pretty/Birleşik Krallık*, 2002, § 61), fiziksel (*J.L./İtalya*, 2021, § 118), fiziksel ve psikolojik bütünlük (*Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, § 261; *Söderman/İsveç* [BD], § 80; *Paketovave Diğerleri/Bulgaristan* 2022, § 154), cinsel kimliğin bir bileşen olduğu kişisel kimlik (*Y/Fransa*2023, §§ 47, 75), diğer insanlarla ilişkiler (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 159, *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], 2015, § 83), ve çocuk sahibi olma ya da olmama kararına saygı hakkı (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, § 212; *M.L./Polonya* 2023, § 91); sosyal kimliğin boyutları (*Mikulić/Hırvatistan*, 2002, § 53, klasik akrabalık durumları dışındaki durumlarda bir yetişkin ile bir çocuk arasında oluşturulan ve geliştirilen duygusal bağlar da dâhil olmak üzere, *, Jessica Marchi/İtalya*, 2021, § 62), kişisel verilerin korunması[23] (*M.L. ve W.W./Almanya*, 2018, § 87; *Liebscher/Avusturya*, 2021, § 31; *Drelon/Fransa*, 2022, § 79; *, Florindo de Almeida Vasconcelos Gramaxo/Portekiz*, 2022, §§ 95-96) ve bir kişinin görüntüsü (*Reklos ve Davourlis/Yunanistan,* , 2009, § 38) de sayılabilir. Söz konusu kavram, bireylerin meşru bir şekilde rızaları olmadan yayınlanmamasını bekleyebilecekleri(*M.P./Portekiz*2021, §§ 33-34) ve öldükten sonra belirli durumları kadar uzanan kişisel bilgileri de kapsamaktadır (*Polat/Avusturya* 2021, § 48 ve burada yapılan atıflar).

106. Özel hayat kapsamına giren konuların çok çeşitli olduğu dikkate alınarak, bu kavram kapsamında yer alan davalar, sınıflandırılmak amacıyla üç geniş kategoride (bazen aynı dava birden fazla kategoriye dâhil edilmiştir) şu şekilde gruplandırılmıştır: (i) kişinin fiziksel, psikolojik veya manevi bütünlüğü, (ii) kişinin mahremiyeti ve (iii) kişinin kimliği ve özerkliği. Bu kategoriler aşağıda

[23] bk.*Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

ayrıntılı olarak incelenecektir.

2. Mesleki faaliyetler ve iş faaliyetleri

107. "Özel bir sosyal hayat" hakkının 8. madde tarafından güvence altına alınmış olması nedeniyle, söz konusu madde, bazı koşullarda, mesleki faaliyetleri (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, § 110; *Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 71; *Antović ve Mirković/Karadağ*, 2017, § 42; *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 100 ve burada yapılan diğer atıflar ve *López Ribalda ve Diğerleri/İspanya* [BD], 2019, §§ 92-95) ve ticari faaliyetleri kapsayabilmektedir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 130).

108. 8. maddenin genel bir çalışma hakkı ya da belirli süreli sözleşmenin yenilenmesi hakkı, kamu görevine erişim hakkı veya belirli bir meslek seçme hakkı öngörmemesine karşın, "özel hayat" kavramı, kural olarak, mesleki nitelikteki veya iş niteliğindeki faaliyetleri kapsam dışında bırakmamaktadır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 71; *Jankauskas/Litvanya (no. 2)*, 2017, § 56-57; *Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, §§ 109-110). Nitekim özel hayat, bir bireyin mesleki nitelikteki veya iş niteliğindeki ilişkiler de dâhil olmak üzere, diğer insanlarla ilişki kurma ve geliştirme hakkını da kapsamaktadır (*C./Belçika*, 1996, § 25; *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013, § 165). İnsanların büyük bir bölümü dış dünyayla ilişkiler geliştirilmesine yönelik önemli fırsata çalışma hayatları esnasında sahip olmaktadırlar (*Niemietz/Almanya*, 1992, § 29; *Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 71 ve burada anılan diğer kararlar; *Antović ve Mirković/Karadağ*, 2017, § 42)[24].

109. Bu nedenle, mesleğe erişime getirilen kısıtlamaların "özel hayatı" etkilediği tespit edilmiştir (*Sidabras ve Džiautas/Litvanya*, 2004, § 47; *,Bigaeva/Yunanistan* , 2009, §§ 22-25; ayrıca bk. *Jankauskas /Litvanya (no. 2)*, 2017, § 56 ve bir ceza mahkûmiyetinin sonucu olarak Baroya kayıt kısıtlamaları ilişkin bir dava olan *Lekavičienė/Litvanya*, 2017, § 36; aynı durum işini kaybetme durumunda da geçerlidir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, § 113). Aynı şekilde, işten çıkarmanın da özel hayata saygı gösterilmesi hakkına müdahale teşkil ettiği tespit edilmiştir (*Özpınar/Türkiye*, 2010, §§ 43-48). Mahkeme, *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013 kararında, bir hâkimin görevi kötüye kullandığı gerekçesiyle meslekten çıkarılmasının, 8. madde anlamında "özel hayata" saygı hakkına müdahale teşkil ettiği sonucuna varmıştır (§§ 165-167; ayrıca bk. *Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna*, 2023, § 86). Mahkeme ayrıca, başvuranın belirli dini inançları olduğu ve eşinin başörtüsü taktığı yönündeki rapor üzerine idari yönden daha az öneme sahip bir şehre ve daha az prestiji bulunan bir göreve atandığı bir başvuruda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Sodan/Türkiye*, 2016, §§ 57-60; ayrıca bk. *Yılmaz/Türkiye*, 2019, §§ 43-49, bu dava başvuranın eşinin başörtüsü takması nedeniyle başvuranın yurt dışında öğretmenlik görevine atanmasına yetkililerce karşı çıkılmasıyla ilgilidir). Başvuranın yurt dışında aldığı diplomanın denkliğini etkileyen bir değişiklik sonrasında kendisinin öğretmenlik görevinden çıkarıldığı bir davada da ihlal tespit edilmiştir (*Şahin Kuş/Türkiye*, 2016, §§ 51-52).

110. Mahkeme, yakın zamanda verilen *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018 kararında, ilgili emsal kararları hatırlatarak (§§ 101, 104-105, 108 ve 109), işle ilgili ihtilafların 8. madde kapsamında "özel hayat" kapsamına girip girmediğinin değerlendirilmesine yönelik ilkeleri düzenlemiştir (§§ 115-117; ayrıca bk. *J.B. ve Diğerleri/Macaristan* (k.k.), 2018, §§ 127-129). Mahkeme, özel hayatın kendine özgü bazı yönlerinin olduğunu ve bu tür ihtilaflarda görevden çıkarma, rütbe indirme, bir mesleğe kabul edilmeme veya benzeri olumsuz tedbirlerden etkilendiğini belirtmiştir. Somut davada, başvuran, idari görevlerini (yöneticilik becerilerini) uygun bir şekilde ifa etmediği gerekçesiyle mahkeme başkanlığı görevinden alınmıştır. Başkanlık görevinden alınmasına karşın, aynı mahkemede hâkim olarak görev yapmaya devam etmiştir. Mahkeme 8. maddenin söz konusu davaya uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, buna gerekçe olarak, kararın başvuranın hâkimlik görevine dokunmadığını, sadece yönetimsel becerilerine ilişkin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, söz konusu karar ne başvuranın hâkim olarak ilerideki kariyerini etkilemiş ne de başvuranın kişiliği ve karakterinin manevi veya ahlaki yönünü konu etmiştir. Bu durumda özetle, başvuranın görevden alınmasının özel hayatı üzerindeki olumsuz etkisi kısıtlı olmuştur ve Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında bir sorunun gündeme getirilebilmesi için gerekli "ağırlık eşiğini" aşmamıştır

[24] Bk. Özel şahıslar, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmeleri başlıklı bölüm.

(*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 126-133; ayrıca bk. *Camelia Bogdan/Romanya*, 2020, §§ 83-92, maddi boyutu da dâhil olmak üzere *Miroslava Todorova/Bulgaristan*, 2012, §§ 136-145, ve Mahkemenin, disiplin soruşturmalarının 8. maddenin uygulanması için gereken "ağırlık eşiğine" ulaşmadığına karar verdiği bir dava olan *Gražulevičiūtė/Litvanya*, 2021, §§ 101-110; ayrıca bk. diğer bir bağlamda, *Ballıktaş Bingöllü/Türkiye,* 2021). *Denisov* kararı sonrasında, işle ilgili ihtilaflar genel olarak sadece bir kişinin özel hayatında yaptığı herhangi bir şey nedeniyle işini kaybetmesi (gerekçe temelli yaklaşım) veya iş kaybının özel hayatı etkilemesi (sonuç temelli yaklaşım) hâlinde 8. madde kapsamında ele alınacaktır (§§ 115-117). Sonrasında, gelecekteki istihdam bağlamı için sonuç temelli yaklaşım uygulanmıştır (kararın, başvuranın kamu sektöründeki istihdam beklentileri ve daha özel olarak ise bir devlet üniversitesinde araştırma görevlisi olarak görev yapma şansı üzerindeki sonuçlarına ilişkin olarak bk. *Ballıktaş Bingöllü/Türkiye,* 2021, §§ 55-62). "Yemini bozma" gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin görevden alındığı bir davada, görevden alınma sebeplerinin doğrudan kişisel bütünlüğe ve mesleki yeterliliğe ilişkin olması göz önünde bulundurulduğunda, görevden alınmalarının yakın çevreleri ve sonrasındaki maddi kayıplar ile itibarları üzerinde ciddi bir etkisi olması nedeniyle ilgili testin karşılandığı sonucuna varılmıştır (*Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna*, 2023, § 86). Ayrıca, bir ilk derece mahkemesi hâkiminin bağımsızlığı hakkında soruşturma yürüterek mahkemenin otoritesini zayıflattığı gerekçesiyle iki yıldan fazla bir süre görevden uzaklaştırılan bir hâkime (*Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 228-237) ve yargısal görevleriyle ilgisi olmayan suçlamalardan suçlu bulunmasının ardından iki yıldan fazla bir süre görevden uzaklaştırılan bir hâkime (*Pengezov/Bulgaristan*, 2023, §§ 67-72) ilişkin davalarda da bu testin karşılandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, erken emekli olmak zorunda bırakılan kadın hâkimlere ilişkin bir davada da karşılanmıştır (*Pająk ve Diğerleri/Polonya*, 2023, §§ 214-20). Buna karşın, aslen ömür boyu görevde kalmak üzere atanan Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin, anayasada yapılan bir reform nedeniyle görevlerinin sonlandırıldığı bir davada karşılanmamıştır (*Gyulumyan ve Diğerleri/Ermenistan*, 2023). Ayrıca Mahkeme, bir devlet ortaokulunda çalışan, Baş psikopos tarafından onayının geri çekilmesi üzerine istihdamı kendiliğinden sona eren, Ortodoks dinine mensup bir eğitmene ilişkin bir davada da bu testin karşılandığını tespit etmiştir (*Ţîmpău/Romanya*, 2023).

111. Gerekçe temelli yaklaşım *Mile Novaković/Hırvatistan*, 2020 kararında kullanılmıştır. Sırp etnik kökenli başvuran, ders verirken standart Hırvat dilini kullanmadığı gerekçesiyle ortaokuldaki görevinden alınmıştır. Olayların gerçekleştiği zamanda başvuran 55 yaşındaydı ve 29 yıldır hizmet vermekteydi. Mahkemeye göre, başvuranın işten çıkarılmasının en önemli nedeni Sırp etnik kökenli olması ve yaşıyla yakından ilgiliydi ve bu nedenle, [işten çıkarılması] özel hayatıyla yeterince bağlantılıydı. Mahkeme sonuç olarak, 8. maddenin uygulanabilir olduğuna kanaat getirmiştir (§§ 48-49). Mahkeme, söz konusu tedbirin izlenen meşru amaçla orantılı olmaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir, zira işten çıkarma için herhangi bir alternatif öngörülmemiştir (§§ 57-70).

112. *Polyakh ve Diğerleri/Ukrayna* davasında Mahkeme, aklanma davası bağlamında 8. maddenin uygulanabilirliğini belirlemek için sonuç temelli yaklaşımı kullanmıştır (§§ 207-211). Başvuranlar kamu görevinden ihraç edilmiş, on yıl boyunca kamu hizmetinde görev almaları yasaklanmış ve isimleri çevrim içi olarak kamuya açık olan Aklanma Siciline girilmiştir. Mahkeme, bu tedbirlerin bir arada olmasının başvuranların başkalarıyla ilişki kurma ve ilerletme yetileri ve sosyal ve mesleki itibarları açısından oldukça ciddi sonuçları olduğunu ve bu durumun başvuranları fazlasıyla etkilediğini değerlendirmiştir. Benzer şekilde, *Xhoxhaj/Arnavutluk*, 2021 kararında Mahkeme, bir hâkimin soruşturma usulü ile görevden alınmasının, ücret kaybının yakın çevresi için ciddi sonuçlar doğurması ve görevden alınmasının başvuranı toplumun gözünde küçük düşürmesi sebebiyle özel hayatına saygı gösterilmesi hakkına bir müdahale oluşturduğunu tespit etmiştir (§§ 363; ayrıca bk. *Sevdari/Arnavutluk*, 2022 ve *Nikehasani/Arnavutluk*, 2022).

113. Polis şiddetini kamuya açık bir şekilde eleştirdiği ve bir hâkim ve adalet sisteminin işleyişi hakkında saygısız açıklamalarda bulunması nedeniyle bir avukatın meslekten men edilmesi ve ardından barodan ihraç edilmesi ile ilgili olan *Bagirov/Azerbaycan*, 2020 davası, sonuç temelli yaklaşımın bir örneğidir (§§ 91-104; 8. maddenin uygulanabilirliği ile ilgili olarak, bk. § 87). Mahkeme, bir avukatın mesleki hayatında geri dönüşü olmayan sonuçlara sahip olan barodan ihraç edilmenin avukatlıktaki en ağır disiplin yaptırımı olduğunu ve avukatların adalet yönetiminde ve temel hakların korunmasında temel bir rol oynadıklarını özellikle göz önünde bulundurmuştur (§§ 99, 101).

Mahkeme, benzer şekilde, yetkililerin bir araba tamircisinin araç muayenesi yapma ruhsatını iptal etmelerinin ardından özel bir şirket tarafından işten çıkarılmasının ilgili kişinin sosyal ve mesleki itibarı üzerinde oldukça ciddi sonuçlar doğurduğunu tespit etmiştir (*Budimir/Hırvatistan*, 2021, § 47). Başvuranın ruhsatı, bir muayene kaydında sahtecilik yaptığından şüphelenilmesi üzerine iptal edilmiştir ve Mahkeme iç hukuk çerçevesinin, başvuranın gerçek sorumluluğu tespit edilinceye kadar herhangi bir çözüm sunmamasından endişe duymaktadır. Özellikle, geçici olarak işten uzaklaştırma veya başvuranın durumundaki bir kişi için kısmi bir ücret dahi olsa öngören herhangi bir hüküm bulunmamaktadır (§§ 59-65).

114. *Pişkin/Türkiye*, 2020 kararında başvuran, bir terör örgütü ile irtibatı olduğuna dair iddialar neticesinde Kanun Hükmünde Kararname uyarınca yerel bir Kalkınma Ajansındaki işinden çıkarılmıştır. Mahkemeye göre, işten çıkarma gerekçeleri başvuranın özel hayatını etkilemiştir ve iş sözleşmesinin feshedilmesinin "başvuranın kendi eylemlerinin öngörülebilir bir sonucu" olduğunu gösteren hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ayrıca, başvuranın terörist olarak damgalanması başka bir iş bulmasını oldukça zor bir hâle getirmiş ve mesleki ve kişisel itibarı üzerinde oldukça ciddi sonuçlar doğurmuştur. Mahkeme bu nedenle "ağırlık eşiğine" ulaşıldığını kabul etmiştir (§§ 179-188). Mahkeme, itiraz edilen tedbirin yargısal denetiminin tamamen yetersiz olması ve bu nedenle başvuranın keyfi müdahalelere karşı asgari düzeyde korumadan yararlanamaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 216-229).

115. *Platini/İsviçre* (k.k.), 2020 davasında Mahkeme sonuç temelli yaklaşımı ilk defa sporun mesleki bağlamında kullanmıştır (§§ 54-58). Başvuran futbolla ilgili herhangi bir mesleki faaliyetten dört yıllığına men edilmiştir ve Mahkeme bu uzaklaştırmanın başvuranın özel hayatına olan etkileri sebebiyle ağırlık eşiğine ulaşıldığına kanaat getirmiştir. Özellikle, başvuranın futboldan (hayatı boyunca tek gelir kaynağı) hayatını kazanması yasaklanmış ve men edilmesi, diğerleriyle sosyal ilişkiler kurması ve geliştirmesi ihtimaline müdahale teşkil etmiş ve aynı zamanda itibarını zedelemiştir. Bununla birlikte, Mahkeme daha sonra, yeterli kurumsal ve usule ilişkin güvencelerini, yani özel (CAS) ve Eyalet (Federal Mahkeme) organlarından oluşan bir sistemin, var olduğunu ve bu organların söz konusu menfaatleri gerçek anlamda tartarak başvuranın tüm şikâyetlerine usulüne uygun gerekçeli kararlarla cevap verdiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, Devletin sahip olduğu önemli takdir payı göz önünde bulundurularak, İsviçre Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmiştir.

116. *Convertito ve Diğerleri/Romanya*, 2020 kararında Mahkeme, *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018 kararına atıfta bulunarak birinci sınıf kayıt usulü sırasındaki idari kusurlar nedeniyle başvuranların üniversite diplomalarının iptali hususunda 8. maddenin uygulanabilir olduğuna kanaat getirmiştir (§ 29). Altı yıllık bir tahsil sonucu edindikleri diplomalarının iptal edilmesinin hem diğerleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla sosyal kimliklerini şekillendirme biçimleri hususunda hem de tahsillerinin seviyesinin söz konusu olduğu durumlarda mesleki hayatları üzerinde birtakım sonuçlara yol açmış ve başvuranların planladıkları bir kariyere başlama amaçları engellemiştir.

117. *S.W./Birleşik Krallık*, 2021 kararında Mahkeme, Aile Mahkemesinde görevli bir hâkimin öncelikle başvurana cevap vermesi için yeterli imkânları sunmadan başvuranı ağır ifadelerle eleştirmesi ve daha sonra bu eleştirilerin başvuranın çalıştığı yerel makamlarla ve ilgili meslek kuruluşlarıyla paylaşılması talimatı vermesinin, başvuranın seçtiği mesleki faaliyeti sürdürmesini önemli ölçüde etkilediği ve bu durum da 8. madde kapsamında "özel hayata" saygı gösterilmesi hakkından yararlanması üzerinde nihai etkileri olacağı kanaatine varmıştır (§ 47).

118. İş yerinden gerçekleştirilen iletişimler de 8. madde kapsamında "Özel hayat" ve "Haberleşme" kavramları (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 73; *Libert/Fransa*, 2018, §§ 23-25 ve burada atıf yapılan diğer kararlar) veya çalışanların iş bilgisayarlarında özel verilerin depolanması kapsamına girebilir (*aynı yerde*, § 25). Mahkeme daha önce çeşitli davalarda, anılan kavramların uygulanabilir olup olmadığını belirlemek üzere, bireylerin, gizliliklerine saygı gösterileceği ve gizliliklerinin yönünde makul beklentileri bulunup bulunmadığını incelemiştir. Mahkeme bu bağlamda, makul bir gizlilik beklentisinin belirleyici olmasa da önemli bir unsur olduğunu belirtmiştir. İlginçtir ki Mahkeme, *Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017 kararında, her hâlükârda "bir işverenin talimatlarının iş yerindeki özel sosyal hayatı sıfıra indiremeyeceği ve özel hayata ve haberleşme gizliliğine saygının, gerekli olduğu ölçüde kısıtlansa bile, varlığını koruyacağı nedeniyle başvuranın makul bir gizlilik beklentisinin

bulunup bulunmadığı sorusunu cevapsız bırakmıştır. Özel hayata ve yazışmanın gizliliğine saygı, gerekli olduğu ölçüde kısıtlansa bile, varlığını korumaktadır. Bu nedenle 8. madde uygulanmıştır. Özetle, bir bireyin makul bir gizlilik beklentisi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, iş yerindeki iletişim özel hayat ve haberleşme kavramları kapsamında yer almaktadır (§ 80). Mahkeme, söz konusu davada, iş yerinde mesleki nitelikte olmayan iletişim söz konusu olduğunda, Devletlerin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine ilişkin unsurları detaylı bir şekilde belirlemiştir (§§ 121-122)[25]. Mahkeme, iş bilgisayarındaki kişisel verilerin, çalışanın bilgisi olmadan ve yokluğunda, kamu işvereni tarafından açılmasına ilişkin *Libert/Fransa*, 2018 kararında, ulusal yetkililerin takdir yetkilerini aşmadıklarını ve özellikle işverenin Bilgisayar Tüzüğünde yer alan açık talimatlara dayandıklarını tespit etmiştir (§§ 52-53).

119. Mahkeme ayrıca, *Antović ve Mirković/Karadağ*, 2017 kararında, çalışanların iş yerlerinde - gizli olsun ya da olmasın - güvenlik kameralarının "özel hayatlarına" önemli ölçüde müdahale teşkil ettiğini vurgulamıştır (§ 44). Bu dava, bir üniversitede ders salonlarına güvenlik kamera teçhizatı kurulmasına ilişkindir. *López Ribalda ve Diğerleri/İspanya* [BD], 2019 davası, bir süpermarkette çalışanların iş günlerinde gizli bir şekilde kameralarla izlenmeleri ile ilgilidir. Mahkeme, kamuya açık yerlerde dahi görüntülerin sistematik veya kalıcı olarak kaydedilmesi ve daha sonra işlenmesinin ilgili kişilerin özel hayatını etkileyebilecek hususları gündeme getirebileceği için 8. maddenin ("özel hayat") uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (§ 93). Mahkeme, *Bărbulescu* ve *Köpke* kararlarında belirlenen ilkeleri çakışan çıkarlar ve kamera gözetim tedbirlerinin orantılılığını değerlendirirken dikkate alınması gereken faktörleri listeleyerek kullanmıştır (§§ 116-117). Başvuranların özel hayata saygı gösterilmesi hakkı, Devlete bir takdir payı tanınarak, işverenlerinin mülkiyet haklarının korunması konusundaki çıkarlarıyla dengelenmelidir. Benzer şekilde *Florindo de Almeida Vasconcelos Gramaxo/Portekiz*, 2022 kararında Mahkeme, özel bir ilaç şirketinin, ilaç mümessilinin bilgisi dâhilinde şirket aracına GPS yerleştirmesi ve elde edilen GPS verilerine dayanarak onu işten çıkarması ile ilgili bir davada 8. maddenin ("özel hayat") uygulanabilir olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, GPS izlemesinin kalıcı ve sistematik olduğunu ve başvuranın çalışma saatleri içinde ve dışında coğrafi konum verilerinin elde edilmesini mümkün kıldığını, dolayısıyla tartışmasız bir şekilde başvuranın özel hayatına bir ihlal teşkil ettiğini not etmiştir. Ayrıca, bu veriler başvuranın işten çıkarılmasına yol açtığından, başvuranın özel hayatı üzerinde yadsınamaz derecede ciddi etkileri olmuştur. Ancak, *Bărbulescu* kararında ortaya konan ilkeleri uygulayan Mahkeme, Devletin takdir yetkisini aşmadığına ve ulusal makamların başvuranın özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını koruma konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirdiklerine karar vermiştir.

120. Ceza yargılamaları, suç işleyen bir kişinin özel hayatı açısından bazı sonuçlar doğurmaktadır. Bu yargılamalar, bu tür bir durumun olağan ve kaçınılmaz sonuçlarının aşılmaması koşuluyla Sözleşme'nin 8. maddesine uygun olacaktır (*Jankauskas/Litvanya (no. 2)*, 2017, § 76). Kişinin cezai bir suç işlemek gibi kendi eylemlerinin öngörülebilir bir sonucu olarak itibar kaybına uğraması gibi bir konuda 8. madde ileri sürülerek şikâyette bulunulamaz (*Sidabras ve Džiautas/Litvanya*, 2004, § 49 ve farklı yönleri bakımından *Pişkin/Türkiye*, 2020, §§ 180-183). Bu ilke, sadece cezai suçlar için değil aynı zamanda "özel hayat" üzerinde öngörülebilir olumsuz etkileri bulunan yasal sorumluluğu olan bir tedbirin uygulanmasını gerektiren diğer görevi kötüye kullanma eylemleri için de geçerlidir (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 98 burada yapılan diğer atıflar).

B. Fiziksel, psikolojik veya manevi bütünlük

121. Mahkeme, özel hayat kavramının kişinin fiziksel ve manevi bütünlüğünü kapsadığını ilk kez *X ve Y/Hollanda* 1985,(§ 22) davasında belirtmiştir. Söz konusu dava, 16 yaşındaki zihinsel engelli bir kızın cinsel saldırıya uğramasına ve kendisine etkin ve uygulanabilir koruma sağlayabilecek ceza hukuku hükümlerinin bulunmamasına ilişkindir (bk. Daha yakın tarihli bir karar olan, *Vavřička ve Diğerleri/ Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, § 261). Bir kişinin bedeni, özel hayatının en mahrem yönüyle ilgilidir (*Y.F./Türkiye* 2003, § 33). Kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün diğer kişilerden korunmasıyla ilgili olarak Mahkeme, yetkililerin bazı davalarda 2 veya 3. madde bazı davalarda ise tek başına veya 3. maddeyle birlikte 8. madde (*aynı yerde*) kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin, kişilerin şiddet içeren davranışlarına karşı koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin

[25] ayrıca bk. Haberleşme.

sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlama yükümlülüğünü de içerebileceğini belirtmiştir (*Osman/Birleşik Krallık* 1998, §§ 128-130; *,Bevacqua ve S./Bulgaristan* 2008, § 65; *Sandra Janković/Hırvatistan* 2009, § 45; *A/Hırvatistan* 2010, § 60; *Đorđević/Hırvatistan* 2012, §§ 141-143; *Söderman/İsveç* [BD], 2013, § 80). Ayrıca, Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için bu yasal çerçevenin pratikte etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir (*Špadijer/Karadağ*, 2021, § 101). İçtihat özeti ve 8. maddenin bu bağlamda uygulanabilme sınırları için bk. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, §§ 125-132). Bu davada, Mahkeme, 8. maddenin, başvuranın fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar vermeye yönelik bir şiddet eylemi sonucu meydana gelmeyen bir trafik kazası için uygulanamayacağına karar vermiştir (§§ 129-132). Ayrıca *Špadijer/*Karadağ, 2021, §§ 85-90 davasındaki içtihat ilkeleri ve atıflara bakınız.

122. Bir Devletin takdir yetkisi, söz konusu hakkın bireyin mahrem veya temel haklarından etkili bir şekilde yararlanması için hayati önem taşıdığı durumlarda nispeten daha kısıtlı olma eğilimindedir (*Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2016, § 178; ayrıca bk. örneğin, *Hämäläinen/Finlandiya* [BD], 2014, §§ 67-68 ve burada alıntılanan içtihatlar).

123. Mahkeme, 8. maddenin, Devletlere, vatandaşlarının fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne etkin şekilde saygı gösterilmesini sağlama hakkı sunma şeklinde pozitif bir yükümlülük yüklediğini belirtmiştir (*Milićević//Karadağ*, 2018, § 54; *Nitecki/Polonya* (k.k.), 2002; *Sentges/Hollanda* (k.k.), 2003; *Odièvre/Fransa* [BD], 2003, § 42; *Glass/Birleşik Krallık*, 2004, §§ 7483; *Pentiacova veDiğerleri/Moldova*, 2005). Bu yükümlülük, özel hayata saygı hakkının korunmasına yönelik etkin ve erişilebilir yollar sağlanması gibi belirli tedbirlerin alınmasını gerektirebilmektedir (*Airey/İrlanda*, 1979, § 33; *McGinley ve Egan / Birleşik Krallık*, 1998, § 101; *Roche / Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 162). Bu tür tedbirler arasında, kişilerin haklarını koruyucu yargılama ve infaz mekanizmalarıyla ilgili düzenleyici bir çerçevenin oluşturulması ve gerektiğinde bu tedbirlerin farklı bağlamlarda uygulanması yer alabilmektedir (*A, B ve C / İrlanda* [BD], 2010, § 245). *Špadijer v. Karadağ*, 2021, davasında Mahkeme başvuranın astları ve üstleri tarafından psikolojik bütünlüğü ve selameti üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olan somut bir fiziksel şiddet eylemi aracılığıyla iş yerinde taciz/zorbalığa uğramasına ilişkin olarak 8. maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (§§ 80-83). İşyerinde taciz eylemlerine ilişkin olarak Devletin pozitif yükümlülüklerine ilişkin detay vermiştir (§§ 85- 100; ayrıca bk. *Dolopoulos / Yunanistan* (k.k.), 2015, bir bankada çalışan şube müdürünün işyerinde psikolojisinin bozulduğundan şikâyet etmesine ilişkindir). *C./Romanya*, 2022, davasında Mahkeme cinsel taciz eylemlerine ilişkin olarak Devletin pozitif yükümlülüklerine ilişkin detay vermiştir (§§ 61-88).

124. Örneğin; *Hadzhieva/Bulgaristan* davasında, başvuran 14 yaşındayken ebeveynleri onun yanında yetkililer tarafından gözaltına alınmış ve başvuran da yalnız başına bırakılmıştır. İlgili ulusal hukuk kapsamında bu tür durumlarda koruma önlemlerinin alınması öngörülse dahi, Mahkeme, başvuranın ebeveynlerinin yokluğunda korunması ve bakımının sağlanması şeklindeki pozitif yükümlülüğün yetkililer tarafından yerine getirilmediğini belirtmiştir(§§ 62-66). Zorunlu askerlik hizmeti sırasında kişinin fiziksel bütünlüğünü korumayı gerektiren pozitif yükümlülükle ilgili olarak, örneğin bk. *Demir/Türkiye,*2017, §§ 29-40, ve burada yapılan diğer atıflar.

125. *Vavřička ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021 davasında Mahkeme açıkça "Devletlerin çocuğun ve bir grup olarak çocukların yüksek yararını onların sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tüm kararların merkezine yerleştirme yükümlülüğü olduğunu" belirtmiştir. Bu doğrultuda başvuranların çocuğun yüksek yararının nasıl sağlanılacağı ve korunacağına yönelik kararların öncelikle ebeveynler tarafından verilmesi gerektiği ve Devlet müdahalesinin yalnızca olağanüstü durumlarda son çare olarak kabul edilebileceği yönündeki iddialarını reddetmiştir (§§ 286288; ayrıca bk. *Parfitt / Birleşik Krallık* (k.k.), 2021, § 51). Reşit olmayan bir kişinin kimliğine ilişkin bilgilerin ifşa edilmesi, bu kişinin onurunu ve selametini yetişkinlere kıyasla daha ciddi bir şekilde tehlikeye atabilir ve bu bağlamda çocukların özel yasal güvencelere tabi olmalarını gerekten daha savunmasız durumda olmaları dikkate alınmalıdır (*I.V.Ţ. / Romanya*, 2022, § 59).

1. Şiddet/istismar mağdurları

126. Mahkeme, Devletin bireyleri üçüncü kişilerin şiddet eylemlerine karşı koruma şeklinde pozitif yükümlülüğünün bulunduğunu uzun zamandır belirtmektedir (bk. içtihat özeti için, *, C./Romanya*,

2022, §§ 62-66). Bu durum, özellikle de çocukların (örneğin, bir öğrencinin öğretmeni tarafından sözlü olarak istismar edildiği, *,F.O./Hırvatistan* 2021, §§ 8182 ve §§ 88-89) ve aile içi şiddet mağdurlarının (*Buturugă / Romanya*, 2020) yer aldığı davalar için geçerlidir. Bu tür davalarda çoğunlukla 2 ve 3. maddelerin ihlal edildiği tespit edilirken, şiddetin bedensel bütünlüğü ve özel hayata saygı hakkını tehdit etmesi dolayısıyla 8. madde de uygulanmaktadır (*Milićević/ Karadağ*, 2018, §§ 54-56; ve *E.S. ve Diğerleri / Slovakya*, 2009, § 44). Özellikle, Devletlerin 8. madde kapsamında kişinin fiziksel ve manevi bütünlüğünü diğer kişilerden koruma görevi bulunmaktadır. Buna bir kimsenin sevgilisi tarafından siber zorbalığa uğraması: *Buturugă / Romanya*, 2020, §§ 74, 78- 79; *Volodina / Rusya (no. 2)*, 2021, §§ 48- 49, iş arkadaşları tarafından tacize/zorbalığa uğraması: *Špadijer/ Karadağ*, 2021, § 100, ve iş yerinde cinsel tacize uğraması: *C. / Romanya*, 2022, §§ 67- 87 dâhildir (kıyaslayınız *Dolopoulos / Yunanistan* (k.k.), 2015). Bu maksatla, Devletler, kişilerin şiddet içeren davranışlarına karşı koruma sağlayabilecek yeterli düzeyde bir yasal çerçevenin sürdürülmesini ve uygulanmasını sağlamalıdır (bk. ayrıca *Sandra Janković/Hırvatistan*, 2009, § 45). Ulusal mahkemelerin aile içi şiddet mağduru bir kadının kocasının ortak yaşadıkları konuttan tahliye edilmesi talebini reddetmesinin de kadının 8. madde kapsamındaki haklarını ihlal ettiğine karar verilmiştir (*Levchuk / Ukrayna*, 2020, § 90).

127. Özellikle savunmasız durumda bulunan çocuklara 8. madde kapsamına giren şiddet eylemlerine karşı Devlet tarafından koruma sağlanmasına yönelik olarak uygulanan tedbirlerin etkin de olması gerekir. Yetkililerin haberdar oldukları veya olmaları gereken kötü muamele olaylarını engellemeye yönelik makul adımların atılması ve kişisel bütünlüğe yönelik bu tür ağır ihlallere karşı etkin caydırıcılık sağlanması da bu tedbirler kapsamında yer almaktadır (*Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 73; *M.P. Ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2011, § 108; *A ve, B/Hırvatistan*, 2019, §§ 106-113). Bu tür tedbirler, insan onuruna saygı gösterilmesini sağlamaya ve çocuğun yüksek yararını korumaya yöneliktir (*Pretty / Birleşik Krallık*, § 65; *C.A.S ve C.S./ Romanya*, 2012, § 82). *Wetjen ve Diğerleri / Almanya* davasında, Mahkeme, sistemli ve düzenli bir şekilde sopayla dövme riskinin bulunmasının, ebeveynlerin ebeveynlik haklarının ellerinden alınması ve çocuğun bakım altına alınması için uygun bir gerekçe olduğu kanaatine varmıştır (§ 78) (ayrıca bk. *Tlapak ve Diğerleri / Almanya,* § 91).

128. Çocuk tecavüzü ve cinsel istismarı gibi özel hayatın temel değerlerinin ve esas yönlerinin söz konusu olduğu ağır eylemlerle ilgili olarak, etkin ceza hukuku hükümlerinin bulunmasının sağlanması (*X ve Y / Hollanda*, 1985, § 27; *M.C./Bulgaristan*2003, § 150 ve § 185 - bu davada soruşturma görevlisi ve savcılar tarafından benimsenen yaklaşım, Devletlerin pozitif yükümlülükleri bağlamında mevcut olması gereken koşulları karşılamamıştır; *M.G.C. / Romanya*, § 74; *A ve B / Hırvatistan*, 2019, § 112) ve aynı zamanda etkili ceza soruşturmalarının gerçekleştirilmesi (*C.A.S. ve C.S. / Romanya*, 2012, § 72; *M.P. ve Diğerleri / Bulgaristan*, 2011, §§ 109- 110; *M.C. / Bulgaristan*, 2003, § 152; *A, B ve C/ Letonya*, 2016, § 174; ve *Y / Bulgaristan*, 2020, §§ 9596); verilen cezaların infaz edilmesi (*E.G./ Moldova Cumhuriyeti*, 2021, § 49); ve mağdurlar için telafi ve tazmin imkânının sağlanması (*C.A.S. ve C.S. / Romanya*, 2012, § 72) üye Devletlerin görevidir. Ancak, cezai suçların faillerinin sorumlu tutulmasının sağlanmasıyla ilgili kusurların bulunmadığı hallerde belirli bir kişi hakkında kovuşturma yürütülmesi veya mahkûmiyet kararı verilmesini sağlama hususunda mutlak bir hak söz konusu değildir (*Brecknell/Birleşik Krallık*, 2007, § 64; *Szula/Birleşik Krallık*(k.k.), 2007). Diğer uluslararası materyallerle ilgili olarak bk. *A, B ve C/ Letonya*, 2016, § 148.

129. *Y./Slovenya*, 2015 kararına göre, mahkeme başkanının ilk ve öncelikli sorumluluğu duruşma sırasında, örneğin başvuranın sorgusu ve sanık tarafından çapraz sorguya çekilmesi esnasında, başvuranın kişisel bütünlüğüne yeterli bir şekilde saygı duyulmasını sağlamaktır (§§ 109-111). Ceza yargılamalarında suçun mağdurlarının kişisel bütünlüğü, söz konusu durumun doğası gereği yargılamayı yürüten makamlar tarafından öncelikli olarak korunmalıdır. Bu bağlamda, yetkililerin soruşturmaya veya diğer karar alma süreçlerine katkıda bulunması için çağrılan yargılamanın diğer katılımcılarının mağdurların ve diğer tanıkların onurunu zedelememelerini ve onlara gereksiz rahatsızlık vermemelerini sağlamaları da gerekmektedir (§§ 112- 116, reşit olmayan bir kişiyle ilgili ceza yargılamasının yürütülmesinde "yetkililerin hassas bir yaklaşım" sergilemesi çağrısında bulunulmaktadır).

130. Mahkeme ayrıca yetkililerin aşırı derecede uzun süren ceza yargılamaları sırasında (uygun yardım sağlayarak ve gereksiz canlandırmalardan ve tıbbi muayenelerden kaçınarak) ve delillerin incelenmesi aşamasında ikinci bir mağduriyetten koruma dâhil olmak üzere savunmasız konumdaki

çocuğun kişisel bütünlüğünü korumasının önemli olduğunu belirtmiştir (*N.Ç. / Türkiye*, 2021). Mağdurun ifadesinin hem soruşturma hem de yargılama aşamasında güvence altına alınması da önem arz etmektedir. *R.B./Estonya*, 2021, davasında başvuran babası tarafından cinsel istismara uğradığını iddia ettiğinde dört buçuk yaşındaydı. Babası cinsel istismardan mahkûm edilse de sonrasında, başvurana doğru söyleme yükümlülüğünden haberdar edilmemesi ve babasına karşı ifade vermeyi reddedebileceği kendisine bildirilmemesi nedeniyle babasının mahkûmiyeti bozulmuştur. Mahkeme, başvuranın tecavüz ve cinsel istismar iddiasına yönelik yerel makamların uyguladığı prosedürdeki önemli kusurların Devletin hem 3. hem de 8. maddeler kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir (§§ 101- 104).

131. 8. madde, yargılamalar sırasında yetişkin mağdurların haklarının korunmasını da kapsamaktadır (*J.L./İtalya*2021, § 119). Örneğin, tecavüzle ilgili bir davada adli makamların yargılama sırasında mahkeme kararlarında cinsiyetçi klişeleri tekrarlamaktan, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti küçümsemekten ve mağdurların adalet sistemine olan güvenini sarsabilecek şekilde suçlayıcı ve yargılayıcı yorumlar yaparak kadınları ikinci bir mağduriyete maruz bırakmaktan kaçınmaları çok önemlidir (*J.L./İtalya*, 2021, §§ 139- 141). Mahkeme ayrıca, mağdurların yargılama/soruşturma sırasında ikinci bir mağduriyetten ve örneğin savcının kararında kapsamlı bir şekilde tekrarlanan duyarsız/saygısız ifadeler nedeniyle veya cinsel taciz iddialarıyla ilgili bir davada yüzleşmenin gerekliliğine ilişkin savcı tarafından açıklama yapılmaması nedeniyle damgalanmaktan korunmasına yönelik ihtiyacı vurgulamıştır (*C./Romanya*, 2022, §§ 82- 85). Genel olarak Mahkeme mağdurların hak ve menfaatlerinin korunması için tedbir alınması gerektiğini vurgulamıştır (§ 85).

132. Aile içi şiddetle ilgili davalarda Mahkeme özellikle de şiddet riskinin bulunduğunun Devlet görevlileri tarafından bilindiği ve şiddet mağdurlarını korumaya yönelik önlemlerin uygulanmadığı hallerde, mağdurların korunması konusunda Devletleri sorumlu tutmaktadır (*Levchuk / Ukrayna*, 2020; *Bevacqua ve S.// Bulgaristan*, 2008; *A / Hırvaistan*, 2010; *Hajduová / Slovakya*, 2010; *Kalucza / Macaristan*, 2012; *B./Moldova*, 2013). Devletlerin çocukların evlerinde aile içi şiddete tanık olmalarını engelleme konusunda da pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır (*Eremia / Moldova Cumhuriyeti* ,2013). Ayrıca Mahkeme, çocuğun velayeti ve bakımıyla ilgili içtihadını (aşağıya bakınız) da, evde aile içi şiddet örüntülerine bağlı olarak verilen velayetin kaldırılması kararlarını özellikle dikkate alarak uygulayacaktır (*Y.C. / Birleşik Krallık*, 2012; *Luca/Moldova Cumhuriyeti*, 2023). *Buturugă/Romanya*,2020, davasında Mahkeme aile içi şiddet kavramının her türlüsüne kapsamlı bir şekilde değinme ihtiyacına vurgu yapmıştır. Başvuranın siber zorbalık iddialarını ve aile bilgisayarının aranması talebini incelerken ulusal makamların başvuranın daha önce kendilerine bildirmiş olduğu aile içi şiddet ile olan bağlantıyı göz ardı ederek aşırı şekilci davrandıklarını tespit etmiştir. Başvuran yazışmalarının gizliliğinin ihlal edildiği iddiasıyla yeni bir şikâyette bulunmak zorunda kalmıştır. Ayrı bir şekilde inceleme gerçekleştirirken makamlar aile içi şiddetin çeşitli türlerini dikkate almamıştır. *Volodina/Rusya (no. 2)*, 2021 davası başvuranın ilgili makamların başvuran adına sahte hesaplar açan, mahrem fotoğraflarını yayınlayan, başvuranın hareketlerini bir GPS cihazıyla takip eden ve başvurana sosyal medya aracılığıyla ölüm tehditleri gönderen partneri tarafından uygulanan siber zorbalıktan kendini koruyamadığına yönelik şikâyetiyle ilişkilidir. Mahkeme, özellikle, ilgili makamların başvuranın partnerini kovuşturmak için gerekli yasal araçlara sahip olmalarına rağmen etkili bir soruşturma gerçekleştirmediklerini ve hiçbir aşamada başvuranı korumak üzere uygun tedbirler almadıklarını tespit etmiştir. Dolayısıyla başvuranı ciddi bir istismara karşı korumamışlardır.

133. Devletler, evinde saldırıya uğrayan veya yüzüne asit atılan bir kadının durumu gibi tehlikeli durumlar için de yeterli koruma sağlamalıdır (*Sandra Janković/Hırvatistan*; 2009, *Ebcin/Türkiye*, 2011). Bu durum, özellikle de Devletin belirli bir tehlikeden haberdar olması gerektiği hallerde geçerlidir. Örneğin; Mahkeme, sokak köpeklerinin yaygın bir sorun olduğu bir bölgede bir kadının bu köpeklerin saldırısına uğradığı bir davada ihlal kararı vermiştir (*Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya*, § 2011, § 62).

134. Ancak, Mahkeme, Devlet ile maruz kalınan yaralanma arasında bir ilişki olması gerektiğini belirtir. Okul çocukları arasında kavga çıkması gibi bir durumda meydana geldiği iddia edilen zarar ile Devletin eylemi (veya eylemsizliği) arasında açık bir ilişkinin bulunmaması halinde, Mahkeme, davanın kabul edilemez olduğuna karar verebilmektedir (*Đurđević / Hırvatistan*, 2011).

135. Tutulma koşulları, özellikle de 3. maddenin ihlal edildiğine karar verilmesi için gerekli ağırlık

seviyesine ulaşmamış olsa dahi, 8. maddenin ihlaline neden olabilmektedir (*Raninen/Finlandiya,*, 1997, § 63;, *Szafrański/Polonya,* 2015, § 39). Ayrıca, çıplak arama yapma gerekliliği, genel olarak 8. madde kapsamında bir müdahale teşkil edecektir (*Milka/Polonya 2015,* § 45).

2. Üreme hakları[26]

136. Mahkeme, sağlık ve/veya iyilik gerekçesiyle başvurulan kürtajın yasaklanmasının kişinin özel hayatına saygı hakkı ve dolayısıyla 8. madde kapsamına girdiğine karar vermiştir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, §§ 214 ve 245; *,M.L./Polonya* 2023, §§ 93-94). Mahkeme özellikle bu bağlamda, Devletin yükümlülükleri arasında, kişilerin haklarını koruyucu yargılama ve infaz mekanizmalarıyla ilgili düzenleyici bir çerçevenin oluşturulmasının ve gerektiğinde bu tedbirlerin farklı bağlamlarda uygulanmasının yer aldığını belirtmiştir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, § 245;, *Tysiąc/Polonya*2007, § 110; *, R.R./Polonya*2011, § 184). Aslında, Devlet, kendi takdir yetkisi çerçevesinde, bazı durumlarda kürtaj yapılmasına imkân tanıyan yasal düzenlemeler kabul ettiğinde, bu amaçla oluşturulan yasal çerçevenin, konuyla ilgili farklı meşru menfaatlerin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklere uygun olarak ve yeterince dikkate alınmasını sağlayacak şekilde tutarlı bir biçimde şekillendirilmesi gerekir (*A, B ve C/İrlanda* [BD], 2010, § 249; *R. R./Polonya*§ 187; *P. ve S./Polonya*2012, § 99; *Tysiąc/Polonya* 2007, § 116).

137. *P. ve S./Polonya* davasında, Mahkeme, 8. maddenin anlamı dâhilinde özel hayat kavramının ebeveyn olma ve olmama konusundaki kararlara uygulandığını yinelemiştir(ayrıca bk. *Evans/Birleşik Krallık* [BD], § 71; *R.R. / Polonya,* § 180; *Dickson/Birleşik Krallık* [BD], § 66; *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], §§ 163 ve 215; *, M.L./Polonya*2023, § 91). Aslında, "özel hayat" kavramı, klasik akrabalık durumlarının dışındaki hallerde yetişkin ile çocuk arasında oluşan ve gelişen duygusal bağları kapsam dışı bırakmamaktadır. Bu tür bir bağ da bireylerin hayatı ve sosyal kimliğiyle ilgilidir. Yetişkinlerle çocuk arasında herhangi bir biyolojik veya yasal bağ bulunmaksızın kurulan bir ilişkinin söz konusu olduğu bazı davalarda, dava konusu olaylar yine de "özel hayat" kapsamına girebilmektedir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 161).

138. Doğum koşulları, hiç tartışmasız 8. maddenin amaçları bakımından kişinin özel hayatı kapsamına girmektedir (*Ternovszky / Macaristan*, 2010, § 22). Mahkeme, söz konusu davada, sağlık görevlilerinin sürekli karşı karşıya oldukları kovuşturma tehdidi ve konuyla ilgili spesifik ve kapsamlı bir mevzuatın bulunmaması nedeniyle, başvuranın aslında evinde doğum yapmayı özgürce tercih edemediğini tespit etmiştir. Ancak, sağlık politikası ve kaynakların tahsisi ile ilgili karmaşık konuları içeren davalarda ulusal makamların oldukça fazla tercih imkânı bulunmaktadır. Evde doğumlara izin verilmesi yönünde Avrupa Konseyi üye Devletleri arasında şu anda bir görüş birliği bulunmadığı göz önüne alınarak, evde doğum sırasında annelere bir ebenin yardımcı olmasını uygulamada imkânsız hale getirmeye yönelik Devlet politikasının 8. maddenin ihlaline neden olmadığına karar verilmiştir (*Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2016).

139. Bir çiftin çocuk yapmayı düşünme ve bu amaçla tıbbi destekli üreme yönteminden faydalanma hakkı, 8. madde kapsamında korunmaktadır, zira bu tür bir tercih özel hayat ve aile hayatın bir ifade şeklidir (*S.H. ve Diğerleri / Avusturya* [BD], 2011, § 82; *Knecht / Romanya*, 2012, § 54). Aynı durum, sağlık gerekçesiyle suni üremeye ve hamileliğin sonlandırılmasına izin verildiği hallerde, implantasyon öncesi tanı için de geçerlidir (*Costa ve Pavan/İtalya*, 2012). İkinci dava, kistik fibrosis taşıyıcısı olan ve hastalığın bebeklerine aktarılmasını tıbbi destekli üreme ve genetik tarama yöntemini kullanarak önlemek isteyen sağlıklı bir İtalyan çiftle ilgilidir. Mahkeme, 8. maddenin ihlaline karar verirken, embriyo taraması yapılmasına imkân tanımayan ancak fetüsün de aynı hastalığın belirtilerini göstermesi halinde hamileliğin tıbbi destekli olarak sonlandırılmasına izin veren İtalyan kanunundaki tutarsızlığa dikkat çekmiştir. Mahkeme, başvuranların özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi haklarına yönelik müdahalenin orantısız olduğu sonucuna varmıştır.

Doğum öncesinde uygulanan tıbbi testlerle ilgili olarak, Mahkeme, başvuranın fetüsünde genetik bir bozukluk bulunma riskini tespit edecek ve başvurana hamileliğe devam edip etmeme konusunda seçim şansı sunacak olan antenatal tarama testinin uygulanmadığı ve dolayısıyla başvurana yeterli ve zamanında tıbbi bakım sağlanmadığı yönündeki iddianın yerel mahkemeler tarafından tüm yönleriyle

[26] Ayrıca bk. Aile hayatı kapsamında tıbbi destekli üreme/genetik ebeveyn olma hakkı ve taşıyıcı annelik

araştırılmamış olması nedeniyle 8. maddenin usulü yönden ihlal edildiğine karar vermiştir (*A.K. / Letonya*, 2014, §§ 93- 94).

140. Standart evlat edinme prosedürüne aykırı hareket eden başvuranların, kendileriyle herhangi bir biyolojik bağı bulunmayan ve İtalyan hukukuna aykırı olan destekli üreme teknikleriyle dünyaya getirildiği yerel mahkemelerce tespit edilen bir çocuğu yurt dışından İtalya'ya getirdikleri bir davada, Mahkeme, başvuranlar ile çocuk arasında herhangi bir aile hayatının söz konusu olmadığına karar vermiştir. Ancak, Mahkeme, başvuru konusu tedbirlerin başvuranların özel hayatlarıyla ilgili olduğu kanaatine varmakla birlikte, kamu yararının daha ağır bastığı ve başvuranların çocukla olan ilişkilerini sürdürmeleri suretiyle sağlayacakları bireysel gelişim konusundaki menfaatlerine nispeten daha az ağırlık verilmesi gerektiği gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, §§ 165 ve 215). Dava konusu olaylar; evlat edinme, çocuğun bakım altına alınması, tıbbi destekli üreme ve taşıyıcı annelik gibi, üye Devletlerin geniş takdir yetkisine sahip olduğu etik açıdan hassas konularla ilgilidir (§§ 182-184 ve 194)[27].

141. 8. madde, kısırlaştırma işlemleri için de uygulanmaktadır. Kısırlaştırma, insanoğlunun en temel fiziksel işlevlerinden biriyle ilgili olması nedeniyle, kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığı, duygusal, manevi ve aile hayatı gibi kişisel bütünlüğün çeşitli yönlerini etkilemektedir (*V.C. / Slovakya*, 2011, § 106; *Y.P. / Rusya*, 2022, § 51). Mahkeme, Roma kökenli kadınların üreme sağlığının korunması konusuna özellikle vurgu yaparak, kadınları rızaları dışında kısırlaştırılmaktan koruyacak etkin yasal güvencelerin sağlanması hususunda Devletlerin pozitif bir yükümlülüğünün bulunduğunu tespit etmiştir. Bazı davalarda, Mahkeme, Romalı kadınların uzun bir rıza dışı kısırlaştırma hikâyesi bulunması nedeniyle, bu etnik azınlığın kısırlaştırmaya karşı korunması gerektiği kanaatine varmıştır (*, V.C./Slovakya*§§ 154-155; *, I.G. Ve Diğerleri/Slovakya*2012, §§ 143-146). Bu içtihat, doktorun uygun kontrolleri yapmadığı veya kürtaj işlemi sırasında hastanın bilgilendirilmiş onayını almadığı hallerde kasıtsız olarak yapılan kısırlaştırma işlemleri (*Csoma / Romanya,* 2013, §§ 65-68), tıbbi uzmanların rutin bir tıbbi işlem sırasında beklenmedik ve acil bir durumla karşılaştığı hallerde yapılan kısırlaştırma işlemleri (*Y.P. / Rusya*, 2022, § 54 ve aşağıdaki) dâhil olmak üzere daha geniş bir bağlam için de geçerlidir.

142. Ayrıca Mahkeme, başvuranın, embriyolarının akıbetiyle ilgili bilinçli ve düşünülmüş bir tercih yapabilmesinin, kişisel hayatının, kendi kaderini belirleme hakkının ve dolayısıyla özel hayatının mahrem bir yönüyle ilgili olduğunu belirtmiştir (*Parrillo / İtalya* [BD], 2015, § 159). Ancak, Avrupa Konseyi üye Devletleri arasında bu hususta görüş birliğinin bulunmaması nedeniyle, üye Devletler bu konuyla ilgili geniş bir takdir yetkisine sahiptir (§§ 180-183). Dolayısıyla, başvuranın tüp bebek tedavisinin ardından oluşturulan doldurulmuş embriyoların araştırma amacıyla bağışlanmasıyla ilgili kanuni yasağın, başvuranın özel hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlaline neden olduğu düşünülemez.

3. Zorla tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler[28]

143. Mahkeme, zorla uygulanan tıbbi tedavilere veya tıbbi hatalara (kısırlaştırma işlemlerinin yanı sıra) ilişkin diğer davalarda 8. maddenin yansımalarını da ele almıştır. Sözleşme organları, bazı davalarda, zorunlu olan (*Acmanne ve Diğerleri/ Belçika*, Komisyon kararı, 1984; *Boffa ve Diğerleri / San Marino*, Komisyon kararı, 1998; *Salvetti / İtalya* (k.k.), 2000) veya mahkeme kararıyla uygulanmasına izin verilen (*X / Avusturya*, Komisyon Kararı, 1979; *Peters / Hollanda*, Komisyon kararı, 1994) nispeten basit tıbbi testlerin, başvuranın bu hususta rızası olmasa dahi 8. maddeye yönelik orantılı bir müdahale teşkil edebileceği kanaatine varmıştır. Zorunlu çocuk aşısının yapılmasının reddedilmesi üzerine çocukların okul öncesinden atılması ve bir ebeveyne ceza verilmesine ilişkin *Vavřička ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, davasında Mahkeme hem çocukların hem de ebeveynlerin "özel hayata" saygı hakkına yönelik bir müdahale olduğunu tespit etmiştir (§§ 263- 264). Ek olarak, acil durumlarda hastanın rızası olmadan yapılan hayat kurtarıcı tıbbi müdahaleler Sözleşmeye aykırı değildir (*Mayboroda / Ukrayna*, 2023, § 55).

[27] Ayrıca bk. aile hayatı kapsamında tıbbi destekli üreme/genetik ebeveyn olma hakkı

[28] bk. bölüm "Şiddet/istismar mağdurları" yukarıda.

144. *Y.P. / Rusya*, 2022, davasında Mahkeme bir bireyin sağlanan sağlık hizmetine ilişkin tercih noktasında müdahil olması ve rıza göstermesinin 8. maddenin kapsamına girdiğini tekrarlamıştır (§ 42). Mahkeme doktorların iç hukuk gereğince kısırlaştırma için özgür ve bilgilendirilmiş bir onay aramamasından ve almamasından ve yerel mahkemelerin sorumluluğu tespit edip telafi sunmamasından dolayı 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 42, §§ 53- 59 ve genel ilkelerin özeti için, §§ 49-51).

145. Mahkeme bir doktorun ağır engelli bir çocuğu ebeveynlerinin açık bir şekilde dile getirdikleri isteklerinin aksine tedavi etmeye karar vermesinin 8. maddenin ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (*Glass / Birleşik Krallık* 2004). Mahkeme, aynı şekilde, doktorların, istismarla uyumlu belirtiler taşıyan bir çocuğa, ebeveynlerinin rızası olmaksızın kan tahlili yapmalarının ve fotoğraflarını çekmelerinin, çocuğun 8. madde kapsamında fiziksel bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkının ihlaline neden olduğu sonucuna varmıştır (*M.A.K. ve R.K. ,/ Birleşik Krallık* 2010). Diğer taraftan, Mahkeme *Gard ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, davasında ölümcül bir hastalığa yakalanan bir bebeğin tedavisinin ebeveynlerinin isteklerinin aksine yarıda bırakılmasının 8. madde kapsamındaki haklarının ihlaline neden olmadığına karar vermiştir.

146. Mahkeme, ayrıca, Devletin gözaltında tutulan bir kadının jinekolojik muayeneden geçirilmesi yönündeki kararının kanuna uygun olarak gerçekleştirilmediğini ve 8. maddenin ihlaline neden olduğunu tespit etmiştir (*Y.F. / Türkiye*, 2003, §§ 41-44). Ancak Mahkeme, bir kadının rızası dışında gerçekleştirilen kürtajın Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında sayılmak için gerekli ağırlık eşiğini aşacağını tespit etmiştir. Bu sonuca varırken Mahkeme, ilginin söz konusu zamandaki savunmasız konumuna, operasyon öncesi veya sonrası gerekli tıbbi müdahalenin yokluğuna ve bu durumun da ilginin sağlığını riske atmasına atıfta bulunmuştur (*S.F.K. / Rusya*, 2022, §§ 65-68).

147. Sözleşme belirli bir rıza biçimi ortaya koymasa da, iç hukukta beyan gerekliliğinin öngörüldüğü durumlarda, müdahalenin kanunlarla öngörüldüğü değerlendirmesinin yapılabilmesi için bu gerekliliklere uyulmalıdır (bk. *Reyes Jimenez / İspanya*, 2022, bu davada başvuranlar sözlü şekilde onay vermiştir ancak kanunlara göre yazılı onay gerekmekteydi). Daha genel anlamda, - hastalarla "risklerin" istişare edilmesi, operasyonu gerçekleştirecek olan uzmanın hastaların yakınlarıyla veya belirlenmiş kişilerle irtibat kurma görevi gibi bilgilendirilmiş rıza hakkının kilit unsurlarına yönelik detay veren ulusal ya da uluslararası düzeyde - standart kılavuzlarının ve resmileştirilmiş prosedürlerin yürürlüğe koyulması, Devletin uygun bir yasal çerçeve oluşturmak ve bu alanda yüksek mesleki standartları sağlamak şeklindeki pozitif yükümlülüğünü yerine getirme noktasında fayda sağlar (*Mayboroda/Ukrayna*, 2023, § 62). Bilgilendirilmiş rıza hakkının kilit unsurlarına açıklık getirecek söz konusu spesifik yasal belgelerin bulunmamasının Devletin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki ilgili sorumluluğuna aykırı olduğu tespit edilmiştir (*aynı yerde,* § 64).

148. Mahkeme, ayrıca, bir Devletin dalgıçlara dekompresyon tablolarıyla ilgili sağlık riskleri hakkında yeterli bilgi vermediği (*Vilnesve Diğerleri/Norveç* 2013, § 244) ve başka bir Devletin tıbbi hatalarından kaynaklanan yaralanmalar nedeniyle uygun tazminat imkânları sunmadığı *Codarcea/Romanya,*2009) durumlarda da 8. maddenin ihlal edildiği yönünde kararlar vermiştir. Ancak Mahkeme, zorunlu olmayan bir aşıdan zarar gören kişilere tazminat verilmemesiyle ilgili olarak Türkiye aleyhine açılmış bir davayı kabul edilemez bulmuştur (*Baytüre ve Diğerleri / Türkiye* (k.k.), 2013).

149. Ceza yargılamaları sırasında delil elde edilmesi bağlamında, şüpheliden isteği dışında kan ve tükürük örneği alınmasının, pek önemli bir işlem olmasa dahi sonuç olarak özel hayatın gizliliğine saygı hakkına yönelik bir müdahale olarak görülmesi gereken zorunlu bir tıbbi işlem niteliği taşıdığı belirtilmiştir (*Jalloh/Almanya* [BD], 2006, § 70; *Schmidt / Almanya* (k.k.), 2006; *D.H. ve Diğerleri / Kuzey Makedonya*, 2023, § 49). Ancak, şüphelinin cezai bir suça karışmış olmasıyla ilgili delil elde edebilmek amacıyla bu tür bir işleme başvurulması, Sözleşme'de yasaklanmamaktadır (*Jalloh/ Almanya* [BD], 2006, § 70; *D.H. ve Diğerleri / Kuzey Makedonya*, 2023, § 52). *Caruana / Malta* (k.k.), 2018, davasında bir suçun işlenmesiyle ilgili delil elde etmek amacıyla ağızdan svap almanın, tahlilin yapılacağı kişinin suçlu değil de görgü tanığı olduğu hâllerde önsel olarak yasaklanmadığını belirtmiştir (§ 32). *D.H. Ve Diğerleri / Kuzey Makedonya*, 2023, (§§ 52- 53) davasında Mahkeme tamamı seks işçisi olan başvuranların cinsel yolla bulaşan hastalıkları yayma suçu şüphesiyle kan örneklerinin alınmasına ilişkin şikâyetini açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Mahkeme, tıbbi işlemin bir hâkim tarafından emredildiğini, bir klinikte bir doktor tarafından

gerçekleştirildiğini ve başvuranların aşırı güç kullanıldığına ya da işlemin sağlıklarına zararlı olduğuna dair bir iddiada bulunmadıklarını gözlemlemiştir.

150. *Vavřička ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti*, [BD], 2021, Büyük Daire olağan çocuk hastalıklarına karşı çocuklara aşı yapılmasına ilişkin zorunlu görev hakkında birçok şikâyeti değerlendirmiştir. Başvuranlardan biri bu yükümlülüğe uymadığından dolayı ceza alan bir ebeveyndir: diğer başvurular, çocuklarının okul öncesine ya da kreşe kabul edilmemelerinin ardından çocukları adına ebeveynler tarafından yapılmıştır. Mahkeme, hem zorunlu aşılamanın hem de bu zorunluluğa uymamanın doğurduğu sonuçların özel hayata saygı hakkına yönelik müdahale teşkil ettiğini kabul etmiştir. Ancak, 8. madde kapsamında ihlal bulmamıştır. Öncelikle, Mahkeme bu alanda Devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu şeklinde değerlendirme yapmıştır. Bu husus sağlık politikası konusu kapsamına girmekle birlikte üye Devletlerarasında çocuk aşıları hususunda bir mutabakat bulunmamaktadır; aşılamanın başarılı ve maliyet açısından etkili bir müdahale olduğu kabul edilmektedir ve iç hukukta aşının zorla vurulamayacağı ifade edilmektedir. İlaveten, Mahkeme Çek politikasının bir grup olarak çocukların yüksek yararı ile uyumlu ve izlenen amaç ile orantılı olduğunu tespit etmiştir. Çocukların okul öncesinden mahrum bırakılmasının kişiliklerini geliştirmeleri ve sosyal ve öğrenme becerileri kazanmaları açısından önemli bir imkândan faydalanamamaları anlamına geldiğini kabul etmesine rağmen bu kaybın ebeveynlerinin aşı zorunluluğuna uymama tercihinin doğrudan bir sonucu olduğunu değerlendirmiştir.

151. *Semenya / İsviçre**, 2023, davasında Mahkeme profesyonel kadın atlet olan başvuranın uluslararası spor müsabakalarında kadınlar kategorisinde katılım gösterebilmesi adına doğal testosteron seviyelerini düşürmek amacıyla hormon tedavisi alması için zorlanmasının başvuranın bireysel özerkliğine ilişkin olduğuna ve dolayısıyla Sözleşme'nin 14. maddesiyle birlikte uygulanabilir olduğunu tespit ettiği 8. maddenin kapsamına girdiğine karar vermiştir[29].

4. Akıl hastalığı[30]/koruma tedbiri

152. Akıl hastalığı olan savunmasız kişilerle ilgili olarak üye Devletlerin sahip olduğu pozitif yükümlülükler bakımından, Mahkeme, akıl sağlığının da manevi bütünlükle ilişkili özel hayatın önemli bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini teyit etmiştir. Söz konusu bağlamda akli dengenin korunması, özel hayata saygı gösterilmesi hakkından etkin bir şekilde faydalanmanın vazgeçilmez bir koşuludur (*Bensaid / Birleşik Krallık*, 2021, § 47).

153. Mahkeme, kişinin tıbbi tedaviyi reddetme hakkının 8. madde kapsamına girdiğini uzun zamandır belirtmektedir (yukarıya bakınız). Akıl hastalarının psikiyatrik ilaç tedavisini reddetme hakları da bu kapsama girmektedir. Kişinin isteklerine aykırı olarak yapılan tıbbi bir müdahale söz konusu kişinin özel hayatına ve özellikle de fiziksel bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkına yönelik bir müdahale teşkil edecektir (*X. / Finlandiya*, 2012, § 212). Bazı durumlarda, akıl hastalığı olan kişinin zorunlu olarak tedavi altına alınması, hastanın ve/veya başkalarının korunması amacıyla haklı gerekçelere dayandırılabilir. Ancak, bu tür kararlar, açık yasal kılavuz ilkeler ışığında ve adli denetime tabi olmak üzere verilmelidir (*aynı kararda*, § 220; *Storck / Almanya*, 2005, §§ 164-169; *Shopov / Bulgaristan*, 2010, § 47).

154. Mahkeme, özellikle de akıl hastalığı olan kişinin çocuklarının Devlet bakımı altına alındığı hallerde, Devletlerin, 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının korunmasını sağlamakla yükümlü olduklarını belirtmiştir. Devletler, akıl hastalığı olan veya zihinsel engelli bireylerin, çocuklarının yerleştirilmesiyle ilgili yargılamalara etkin bir şekilde katılabilmelerini sağlamalıdır (*B./Romanya (no. 2)*, 2013, § 117; *K. ve T./Finlandiya*[BD], 2001). Özellikle de zihinsel engelli bir annenin, oğlunun evlat edinilmesi konusunda bilgilendirilmediği ve evlat edinme sürecine katılamadığı veya itiraz edemediği gibi durumlarda, bu tür davalar, 8. madde kapsamında güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkıyla da (aşağıya bakınız) bağlantılıdır (*A.K. ve L./Hırvatistan*, 2013). *S.S. / Slovenya*, 2018, davası akıl hastası olan bir annenin, çocuğuna bakamadığı gerekçesiyle velayet haklarının elinden alınmasıyla ilgilidir. Bu dava kapsamında, ebeveyn sorumluluklarının alınması ve sonrasında çocuğun evlat edinilmesi bağlamında, akıl hastalığı olan kişilerin haklarıyla

[29] 8. madde ile Sözleşme ve Ek Protokollerinin diğer maddeleri arasındaki ilişki kısmına bakınız.

[30] Daha fazla atıf için Rehberin diğer kısımlarına bakınız.

ilgili içtihat tekrarlanmıştır (§§ 83-87).

155. Mahkeme, akıl hastalığı olan kişiler hakkında hukuki ehliyetlerinin bulunmadığı yönünde kararlar verildiği davalarda, 8. madde kapsamındaki hakların korunması için gerekli usulü güvenceleri açıkça belirtmiştir. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki bu ihlalleri çoğunlukla 5 ve 6. maddelerle bağlantılı olarak ele almaktadır. Mahkeme, karar verme sürecinin niteliğinin altını çizmektedir (*Salontaji-Drobnjak / Sırbistan,* 2009, §§ 144-145). Mahkeme, kişinin hukuki ehliyetten yoksun bırakılmasının, 8. madde kapsamında korunan özel hayatına saygı hakkına yönelik ağır bir müdahale teşkil ettiğinin inkâr edilemeyeceğine karar vermiştir. *A.N. / Litvanya* davasında, Mahkeme, başvuranı yaşamının neredeyse tüm alanlarında bağımsız hareket etme ehliyetinden yoksun bırakan bir yerel mahkeme kararını değerlendirmiştir. Söz konusu tarihte, başvuran, bahsi geçen karar nedeniyle, kendi başına herhangi bir taşınmaz alıp satamamış, çalışamamış, ikamet edeceği yeri seçememiş, evlenememiş ve Litvanya'da dava açamamıştır. Mahkeme, bu durumun, başvuranın özel hayatına saygı hakkına yönelik bir müdahale anlamına geldiğine karar vermiştir (§ 111). Ancak, *A.A.K. /Türkiye* (2023) kararında Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Ulusal makamların, bireyin onuruna ve kendi kaderini tayin hakkına saygı ile hassas kişileri koruma ve menfaatlerini gözetme ihtiyacı arasında bir denge kurması gerektiğini vurgulayan Mahkeme, adil bir denge kurulduğu kanaatindedir. Başvuranın hak ve menfaatlerinin gözetilmesini sağlayacak şekilde ulusal yargılamalarda istismarı önlemeye yönelik etkili güvenceler mevcuttur ve başvuran, yargılamanın tüm aşamalarında yer almış, bizzat dinlenmiş ve görüşlerini ileri sürebilmiştir. Müdahale, yetkili ve tarafsız ulusal mahkemelerin görev alanına girmektedir ve aldıkları önlem, başvuranın malvarlığı, ilgili menfaatleri ve iyiliğini koruma meşru amacıyla tutarlıdır. Süresinin ve amacının sınırlı olduğu ve kaldırılmasını sağlamak için öngörülen iç hukuk yolları göz önüne alındığında tedbirin, başvuranın durumu bakımından orantısız ve/veya uygunsuz olduğuna kanaat getirmek için hiçbir neden yoktur (§ 86). *M.K./Lüksemburg*, 2021, davasında Mahkeme yaşlı bir kimsenin bir akıl hastalığından dolayı değil de savurganlığı nedeniyle koruyucu denetim altına alınmasına ilişkin bir değerlendirmede bulunmuştur. Mahkeme söz konusu müdahalenin adli makamlara verilen takdir yetkisi kapsamında olduğunu tespit etmiştir. Özellikle, başvuranın onuru ile kendi kaderini tayin etmesine saygı ve savunmasızlığına yönelik olarak korunması ile çıkarlarının gözetilmesi ihtiyacı arasında bir denge kurulmaya çalışıldığını not etmiştir (§§ 64- 67). Benzer şekilde, *Calvi ve C.G. / İtalya*, 2023, Mahkeme yaşlı bir kimsenin "tıbbi hizmet veren" bir huzur evine sağlığı nedeniyle değil de aşırı hovardalığı ve fiziksel ve psikolojik durumunun kötüye gitmesi nedeniyle yerleştirilmesine ilişkin bir değerlendirmede bulunmuştur. Mahkeme, söz konusu tedbirin başvuranın sağlığının korunması amacını taşımasıyla birlikte tedbire ilişkin seçimin yetkililerin takdirinde olduğu dikkate alındığında orantılı olmadığı ve başvuranın bireysel durumuna uyarlanmadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 90 ve 108).

156. Ehliyetsizlik davalarında, güvenli bir tesise yerleştirme kararlarında, taşınmazın tasarrufuyla ilgili kararlarda ve çocuklarla ilgili işlemlerde (yukarıya bakınız), Mahkeme, akıl hastalığına sahip kişilerin sürece katılabilmelerini ve sürecin söz konusu kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeterince kişiselleştirilmesini sağlayacak yeterli güvencelerin Devletler tarafından sunulması gerektiğini belirtmiştir (*ZehentnerAvusturya*2009, § 65; *Shtukaturov/Rusya*2008, §§ 94-96; *, Herczegfalvy/Avusturya*1992, § 91; *N./Romanya (No.2)*, § 74). Örneğin, hukuki ehliyetsizlikle ilgili davalarda akıl hastalığına ilişkin tıbbi kanıtların yeterince güncel olması gerekmektedir (*Nikolyan / Ermenistan*, 2019, § 124). Ek olarak, *Nikolyan / Ermenistan*, 2019, § 122 davasında Mahkeme bir akıl hastalığının hatta ciddi bir akıl hastalığının hastanın hukuki ehliyetinden tamamen yoksun bırakılmasını meşrulaştırmak için tek başına yeterli olamayacağını tespit etmiştir. Özgürlükten yoksun bırakılma ile ilgili davalarla karşılaştırıldığında hukuki ehliyetten tamamen yoksun bırakılmanın meşrulaştırılması için akıl hastalığının söz konusu tedbiri gerektirecek "türde ve derecede" olması gerekmektedir.

157. Zihinsel engelli bir kişinin ikamet yerini seçmesiyle ilgili olarak, Mahkeme, özellikle de kişinin ehliyetlerinin veya durumunun kendisini özellikle savunmasız bir duruma düşürdüğü hallerde, kişinin onuruna ve kendi kaderini belirleme hakkına saygı gösterilmesi ile söz konusu kişinin menfaatlerinin korunması ve güvence altına alınması arasında adil bir denge kurulması gerektiğini belirtmiştir (*, A.-M.V./Finlandiya*2017, § 90). Mahkeme, mevcut usulü güvencelerin öneminin altını çizmiştir (§§ 82-84). Mahkeme, anılan davada yerel düzeydeki yargılamalarda uluslararası insan hakları hukukunun gerektirdiği şekilde, istismarı engelleyebilecek etkin güvencelerin sunulduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu güvencelerin başvuranın haklarının, iradesinin ve tercihlerinin dikkate alınmasını sağladığını belirtmiştir. Başvuran, yargılama sürecinin tüm aşamalarında yer almış, bizzat dinlenmiş ve isteklerini dile getirebilmiştir. Mahkeme, yetkililerin, başvuranın sağlığını korumak için, kendisinin isteklerine uygun hareket etmemiş olmalarının, 8. maddenin ihlaline neden olmadığına karar vermiştir.

5. Sağlık hizmetleri ve tedavi[31][32]

158. Sağlık hakkı, Sözleşme veya Protokolleri kapsamında güvence altına alınan haklar arasında yer almasa da, Sözleşmeci Devletlerin kendi yetki alanlarında bulunan bireylerin yaşam ve sağlığını korumak için uygun tedbirler alma şeklinde pozitif bir yükümlülüğü vardır (bk. özellikle, *Vavřička ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, § 282 ve Sözleşmeci Devletlerin "sağlıklarını ve gelişimleri etkileyen her kararda çocukların ve grup olarak çocukların üstün yararını merkezde tutma" yükümlülüğü, § 288). Yüksek Sözleşmeci Taraflar, 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülükleri doğrultusunda, 8. madde kapsamda, öncelikle kamu hastaneleri ve özel hastaneler tarafından hastaların fiziksel bütünlüğünü korumaya yönelik uygun tedbirler alınmasını gerektirecek düzenlemeler yapma; ikinci olarak ise, tıbbi ihmal mağduru olan kişilere gerekirse tazminat imkanı sunulmasını sağlayacak yargılama sürecine erişim imkânı tanıma şeklinde pozitif bir yükümlülüğe sahiptir (*Vasileva / Bulgaristan*, 2016, § 63; *Jurica / Hırvatistan*, 2017, § 84; *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri / Türkiye*, 2019, § 82, ve *Vilela/ Portekiz*, 2021, §§ 73-79, § 87 bu dava %100 engel ile doğan bir çocuğa ilişkindir). Bu nedenle, pozitif yükümlülükler, hastanelere ve sağlık çalışanlarına hastaların bütünlüğünü korumaya yönelik uygun tedbirler alma yükümlülüğü yükleyen etkin bir düzenleyici çerçeve oluşturma göreviyle sınırlıdır. Sonuç olarak, tıbbi bir ihmalin tespit edildiği hallerde dahi, Mahkeme, normal koşullarda, 8 veya 2. maddenin esas yönünden ihlal edildiğine karar vermeyecektir[33]. Ancak, oldukça istisnai durumlarda, sağlık çalışanlarının eylemleri ve ihmalleri nedeniyle Devletin sorumluluğunun söz konusu olduğuna karar verilebilmektedir. Bu tür istisnai durumlar şu hallerde ortaya çıkabilmektedir: hastanın yaşamının hayat kurtarıcı bir tedavinin uygulanmaması nedeniyle kasten tehlikeye atılması hâlinde; hastane hizmetlerinde meydana gelen sistemsel veya yapısal bir sorun nedeniyle hastanın bu tür bir tedaviye erişim sağlayamaması halinde ve bu riskin yetkililer tarafından bilinmesine veya bilinmesi gerekmesine rağmen önüne geçilmesi için gerekli önlemlerin alınmaması halinde (*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri / Türkiye*,2019, §§ 83-84 ve bu kapsamda anılan *Lopes de Sousa Fernandes / Portekiz* [BD], 2017). Mahkemenin 2. maddeye ilişkin içtihadından doğan bu ilkeler, 2. maddede güvence altına alınan yaşam hakkını tehdit etmeyecek şekilde yaralanma durumunda, 8. madde kapsamında da uygulanmaktadır (*İbrahim Keskin / Türkiye*, 2018, § 61).

159. Mahkemenin görevi, başvuranların faydalandıkları hukuk yollarının etkin olup olmadığını doğrulamak ve dolayısıyla yargı sisteminin hastaların fiziksel bütünlüğünü korumak amacıyla oluşturulan yasal çerçevenin usulüne uygun olarak uygulanmasını sağlayıp sağlamadığını belirlemektir (*İbrahim Keskin / Türkiye*, 2018, § 68 ve *Mehmet Ulusoy ve Diğerleri / Türkiye*, 2019, § 90). Her halükarda, sağlık çalışanlarının sorumluluğu altındaki kişinin bütünlüğünün ihlal edilmesine yol açan sebebi belirlemek amacıyla hayata geçirilen sistemin bağımsız olması gerekir. Bu durum, başvuru konusu ihlalin sebebinin tespit edilmesi amacıyla yürütülen süreç bağlamında, sadece hiyerarşik veya kurumsal bir ilişkinin bulunmaması koşuluna değil, aynı zamanda olayların değerlendirilmesinden sorumlu tüm tarafların resmi ve somut olarak bağımsız olması koşuluna da

[31] bk. yukarıda Zorla tıbbi tedavi ve zorunlu tıbbi işlemler ile ilgili bölüm.
[32] bk. Engellilikle ilgili konular ile ilgili bölüm.
[33] bk. Engellilikle ilgili konular ile ilgili bölüm.

bağlıdır (*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri / Türkiye*, 2019, § 93). Tıbbi ihmal bağlamında, ivedilik ve makul titizlik şartı aranmaktadır (*Vilela/Portekiz* 2021, §§ 87-88; *Eryiğit/Türkiye*2018, § 49). Örneğin; neredeyse 7 yıl süren bir yargılama 8. maddeye aykırıdır (*İbrahim Keskin / Türkiye*, 2018, §§ 69-70). Bir ameliyattan önce bilgi verilmesi ve rıza alınması hususu için bk. *Reyes Jimenez / İspanya*, 2022; *Mayboroda/Ukrayna* 2023.

160. Tıbbi ihmalle ilgili davalarda, bilirkişilerin yerel sağlık hizmetleri sisteminde görev yapan tıp doktorları olması, bilirkişi görüşlerinin objektifliğini kendiliğinden şüpheye düşüremez. Ayrıca, bir bilirkişinin, belirli bir konu hakkında bilirkişi raporu hazırlamak amacıyla özel olarak belirlenen ve Devlet tarafından finanse edilen bir kamu sağlık kuruluşunda görev yapıyor olması, bu tür bilirkişilerin görüş sunarken objektif ve tarafsız olamayacakları yönündeki korkuyu tek başına haklı kılmaz. Bu bağlamda önemli olan, bilirkişinin yargılama sürecine katılımı sırasında, kendisinin resmi ve fiili bağımsızlık ve tarafsızlığını temin edecek yeterli usulü güvencelerin de beraberinde sunulmasıdır (*Jurica/Hırvatistan*2017, § 93). Ayrıca, tıbbi uzmanlığın hâkimlerin bilgisinin ötesinde teknik bir alanla ilgili olması ve bu nedenle hâkimlerin olaylarla ilgili değerlendirmelerini ağırlıklı olarak etkileyeceği dikkate alındığında, tarafların söz konusu delille ilgili yorum yapmalarına ne derece izin verildiği ve mahkemelerin söz konusu yorumları ne derece dikkate aldığı hususu büyük önem arz edecektir (*Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye*2019, §§ 109-110).

161. Mahkeme, sağlık hizmetlerine erişim konusuyla ilgili olarak, 8. maddenin kapsamının çok fazla Devlet kaynağının kullanımını gerektirecek şekilde genişletilmesi konusunda temkinli olmuştur. Zira sağlık hizmetleri sistemiyle ilgili talepler ve söz konusu taleplerin karşılanması için mevcut olan para kaynağı ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olması nedeniyle, ulusal makamlar, uluslararası bir mahkemeye kıyasla böyle bir değerlendirmeyi daha iyi yapacak konumdadır *Pentiacova ve Diğerleri/Moldova* (k.k.), 2005).

162. Mahkeme, cezaevlerindeki uyuşturucu madde kullanıcıları için iğne değişim programının uygulanmamasına ilişkin Birleşik Krallık makamları tarafından verilen karara karşı yapılan bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Shelley / Birleşik Krallık* (k.k.), 2008). Söz konusu davada, Mahkeme, Sözleşmeci Devlete 8. madde kapsamında belirli bir önleyici sağlık politikası izleme yükümlülüğü yükleyen herhangi bir yetkinin bulunmadığına karar vermiştir. Mahkeme, ayrıca, izinsiz deneysel ilaçların ölümcül hastalar tarafından kullanılmasına izin vermeyen Bulgaristan makamlarının bu kararının (*Hristozov ve Diğerleri/Bulgaristan*2012; *Durisotto/İtalya* (k.k.), 2014) 8. maddenin ihlaline neden olmadığı sonucuna varmış ve kenevir bazlı ilaçların reçete edilmesine ilişkin mevzuatla ilgili itirazların dile getirildiği bir başvuruyu (*A.M. ve A.K./ Macaristan* (k.k.), 2017), Devletin bu alandaki yükümlülüklerine atıfta bulunarak (§§ 46-47) reddetmiştir. *Abdyusheva ve Diğerleri / Rusya*, 2019, davasında Mahkeme opioid bağımlılarının methadone ya da buprenorphine ile replasman tedavisine erişiminin bulunmamasının 8. maddeye ilişkin bir ihlal teşkil etmediğine karar vermiştir çünkü replasman terapisinin kamu sağlığı ve başvuranın bireysel durumu üzerindeki risklerini değerlendirmek Devletin takdir yetkisi kapsamına girmektedir. Benzer şekilde, başvuranın şahsi tedavi ve ciddi kronik ağrı sebebiyle kenevir yetiştirmesinden dolayı cezai mahkûmiyetine ilişkin *Thörn/İsveç*, 2022, davasında Mahkeme, makamların başvuranın ağrı kesiciye erişimi yönündeki çıkarı ve narkotiklere ve ilaçlara yönelik kontrol sisteminin uygulanmasındaki genel çıkar arasında denge kurarken geniş olan takdir yetkilerinin sınırları içerisinde kaldıklarını değerlendirmiştir (§§ 50-59).

163. Engelli kişilerin sağlık hizmetlerine erişimiyle ilgili olarak, Mahkeme, ağır engelli bir kişinin hareket edebilmesine yardımcı olacak bir robot kolu talep ettiği bir davanın kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Sentges/Hollanda* (k.k.), 2003). Ancak, Mahkeme, hareket kabiliyeti sınırlı olan bir kadına sağlanan bakım düzeninin azaltılmasının, sadece Birleşik Krallık'ın kendi kanunlarına uymadığı sınırlı bir süre boyunca 8. maddenin ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (*McDonald / Birleşik Krallık*, 2014). Makamların yaşlı ve engelli olan bir bireyi kişisel bakıcı ihtiyacı olanlar kategorisine dahil etmemesine ilişkin *Jivan / Romanya*, 2022 davasında Mahkeme, Devletin söz konusu çelişen kamu çıkarları ve özel çıkarlar arasında adil bir denge kuramadığı görüşündedir (§ 51; bk. ayrıca *Diaconeasa/Romanya*, 2024, § 64).

164. *Gard ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, davasında, Mahkeme, ağır hasta bir çocuğun ebeveynlerinin, oğullarının tedavisinin mahkemelerin karar vereceği bir konu olmadığı yönünde

sundukları beyanları reddetmiş; aksine, tedaviyi üstlenen hastane ile ebeveynler arasında bir anlaşmazlık meydana geldiğinde hastanenin mahkemelere başvurmasının doğru bir adım olduğu kanaatine varmıştır (§ 117). Mahkeme, uygun testin "çocuğun üstün yararına" ilişkin sorgulama mı yoksa mahkemelerin bunun yerine ebeveynlerin isteklerine uymanın çocuğa "önemli zarar" verme riski doğurup doğurmayacağını sorgulaması mı olduğuna yönelik soruyu açık bırakmıştır (§§ 118-119). Ancak, *Parfitt / Birleşik Krallık* (k.k.), 2021, davasında Mahkeme, Gard davasına benzer bir davada "çocuğun üstün yararına" ilişkin testin uygulanmasına karar verilmesinin, hastaların yaşam hakkının korunması ve özel hayatlarına ve bireysel özerkliklerine saygı hakkının korunması arasında denge kurulması noktasında Devletin sahip olduğu takdir yetkisinin kapsamının dışında olmadığını tespit etmiştir (§ 51 - bk. *Vavřička ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, §§ 279, 280, 286-288).

6. Yaşamın Sonlandırılmasına İlişkin Konular

165. Mahkeme, *Pretty / Birleşik Krallık*, 2002, davasında, ilk olarak, kişinin ne şekilde öleceği konusunda karar verme hakkının, 8. madde kapsamında özel hayatın bir unsuru olduğu sonucuna varmıştır (§ 67). Daha sonra oluşturulan içtihatta, kişinin ne şekilde ve hangi noktada hayatının sona ermesi gerektiğine karar verme hakkının, kendi kararını özgürce ortaya koyabilecek ve bu doğrultuda hareket edebilecek bir durumda olması koşuluyla, 8. maddenin anlamı dâhilinde özel hayata saygı hakkı kapsamına girdiği açıkça belirtilmiştir (*Haas / İsviçre*, 2011,§ 51).

166. Mahkeme, üye Devletlerin destekli intiharla ilgili konularda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu kanaatine varmıştır. Kanunlarda, yaşamın sona ermesine neden olan ilaçların, sadece hekim tarafından reçete edilmek suretiyle temin edilmesi koşulu yer almaktadır (*Haas / İsviçre*, § 52). Aslında, Mahkeme, *, Haas/İsviçre*, 2011, davasının *Pretty/Birleşik Krallık*, 2002, davasından farklı olduğunu belirtmiştir. *Pretty* davasının aksine, *Haas / İsviçre*, 2011, davasında, başvuran, sadece hayatının zor ve ağrılı geçtiğini değil aynı zamanda söz konusu maddeyi almadığı takdirde, onurlu bir şekilde intihar etme imkânından mahrum bırakılacağını da ileri sürmüştür. Aynı zamanda ve yine *Pretty* davasının aksine, Mahkeme, *Haas* davasında, başvuranın tedavisi mümkün olmayan ve kendi yaşamını sonlandırmasına engel teşkil edecek dejeneratif bir hastalığın son aşamasında olmaması nedeniyle aciz bir durumda olduğunun söylenemeyeceğini belirtmiştir.

167. *Koch / Almanya*, 2012, davasında, başvuran, eşinin ölümcül dozda pentobarbital sodyum alma talebinin Federal Kurum tarafından reddedilmesi hakkındaki şikâyetinin yerel mahkemeler tarafından esastan incelenmemesinin, 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline neden olduğu hususunda şikâyette bulunmuştur Mahkeme, başvuranın talebinin esastan incelenmemesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

168. *Mortier / Belçika*, 2022, davasında başvuran annesinin ötenazi ile ölümüne ve makamların kendisini bu sürece dâhil etmemesine ilişkin olarak şikâyette bulunmuştur. Mahkeme doktorların aksi yöndeki tavsiyelerine rağmen başvuranın annesinin ötenazi talebini başvuran dâhil olmak üzere çocuklarına haber vermek istemediğini gözlemlemiştir. Söz konusu çatışan menfaatlere yani başvuranın annesine hayatının son anlarında eşlik etme isteğine ve annesinin iradesine ve bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi hakkına dikkat çeken Mahkeme, yetkililerin başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarına saygı gösterilmesini sağlama konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmede başarısız olmadıklarını değerlendirmiştir (§§ 200-208).

169. Mahkeme, 8. maddenin kapsamının, Sözleşmeci Devletlere, destekli intihar yasağının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline neden olacağı yönündeki iddianın esası hakkında yerel mahkemeler tarafından karar verilmesini gerektiren bir hukuk yolu sağlama şeklinde bir usul yükümlülüğü yükleyecek kadar genişletilmesini uygun görmemektedir (*Nicklinson ve Lamb / Birleşik Krallık* (k.k.), 2015, § 84).

170. *Gard ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, davasında, doktorlar, ölümcül bir kalıtsal hastalığı bulunan bir bebeğin hayatta kalmasını sağlayacak tedaviyi sonlandırmak istemişlerdir. İzlenen prosedürü ve yerel makamların kararlarıyla ilgili olarak sundukları gerekçeleri ayrıntılı olarak inceleyen Mahkeme, ebeveynlerin isteği dışında alınan bu kararın, 8. maddeye aykırı olarak keyfi veya orantısız bir müdahale teşkil etmediği kanaatine varıştır (§§ 118- 124). Mahkeme, *Parfitt / Birleşik Krallık* (k.k.), 2021 davasında, kalıcı bitkisel hayattaki beş yaşındaki bir çocuğun tedavisinin

durdurulmasıyla ilgili olarak aynı sonuca varmıştır. Mahkeme, yerel mahkemelerin kararlarında çocuğun üstün yararının göz önünde bulundurulduğunu, hem uluslararası hukukta hem de Mahkemenin içtihadında çocuklarla ilgili tüm kararlarda çocuğun üstün yararının her şeyden önemli olması gerektiği konusunda geniş bir mutabakat bulunduğunu vurgulamıştır (ayrıca bk. § 51, ve yukarıdakiler).

7. Engellilikle İlgili Konular[34]

171. *Jivan / Romanya,* 2022, davası engelli bir başvuranın/yaşlı bireyin hareketliliği ve yaşam kalitesine ve Sözleşme dâhilinde "bireysel özerklik" ve "onur" kavramlarına ilişkin olarak 8. maddenin uygulanabilirliğine ilişkindir (bk. içtihat incelemesi §§ 30-35 ve *BM Engelli Hakları Sözleşmesi*'ne atıf, §§ 44-45).

172. 2006 BM Engelli Hakları Sözleşmesi engelli bireyler için " topluma tam ve etkili katılım ve entegrasyon" ilkesini ortaya koymuştur (bk. örneğin, *Arnar Helgi Lárusson / İzlanda*, 2022, § 59). Ancak, Madde 8, sadece, kamuya açık yerlere erişimlerinin mevcut olmamasının başvuranların hayatlarını sürdürmesine, bireysel gelişim hakları ve diğer insanlar ve dış dünya ile ilişkiler kurma ve geliştirme haklarına aykırı bir şekilde, engel olduğu istisnai davalarda uygulanabilir (*Glaisen / İsviçre* (k.k.), 2019, §§ 43-46, ve buradaki alıntılar; ayrıca bk. *Zehnalova ve Zehnal / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2002; *Botta / İtalya,* 1998, ve *Mółka / Polonya* (k.k.), 2006. *Arnar Helgi Lárusson/İzlanda*, 2022, davasında Mahkeme, ilk defa, engelli bireylerin kamuya açık binalara erişiminin mevcut olmamasının "özel hayat" kapsamına girmesine ilişkin bir şikayet incelemiştir ve söz konusu şikayet mahkemenin davayı 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. madde kapsamında incelemesine imkan sunmuştur (§§ 40-46).

173. Mahkeme, yetersiz bakım gördüklerinin tespit edildiği gerekçesiyle, kör olan iki ebeveynin çocuklarının ellerinden alınmasının, mevcut koşullarda haklı bir gerekçesinin bulunmadığı ve ebeveynlerin 8. madde kapsamındaki aile hayatına saygı haklarının ihlaline neden olduğu kanaatine varmıştır (*Saviny / Ukrayna*, 2008). Diğer taraftan, Mahkeme, kalıtsal bir kusurun teşhisi konusunda Devlet hastanesinin herhangi bir hatası olmamış olsaydı gebeliği sonlandırmayı tercih edecek olan ebeveynleri dahi kapsayacak şekilde, Fransa'da geliştirilen, engelli çocukların masraflarının ebeveynlerine ödenmesine yönelik yasal bir programla ilgili olarak 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Maurice / Fransa* [BD], 2005; *Draon/Fransa* [BD], 2006). Mahkeme, ayrıca, Devletlerin, engelli çocukların ebeveynlerine sağlanan yardım oranını belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu belirterek (*La Parola ve Diğerleri / İtalya* (k.k.), 2000), çocuğun doğumunda yetersiz bakım sağlanmasından kaynaklanan engellilik durumları için Devlet tarafından uygun iç hukuk yollarının sunulması halinde 8. maddenin ihlalinin söz konusu olmayacağına karar vermiştir (*Spyra ve Kranczkowski / Polonya,* 2012, §§ 99-100).

174. *Kholodov / Ukrayna* (k.k), 2016, davası, fiziksel bir engeli (eklemlerinde birden fazla rahatsızlık) olan başvuranın işlemiş olduğu bir trafik suçu nedeniyle ehliyetine el konulmasına ilişkindir. Başvuran, sağlık durumu göz önüne alındığında, kendisine verilen cezanın çok fazla olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme, başvuranın ehliyetine dokuz ay süreyle el konulmasının günlük yaşamını etkilediğini kabul etmiştir. Bu anlamda, Mahkeme, bu tür bir cezanın başvuranın 8. madde kapsamındaki hakkına yönelik bir "müdahale" teşkil ettiğinin kabul edilebileceğini belirtmiştir. *X ve Y / Hollanda*, 1985 davası, 16 yaşındaki zihinsel engelli bir kızın cinsel saldırıya uğramasına ve kendisine etkin ve uygulanabilir koruma sağlayabilecek ceza hukuku hükümlerinin bulunmamasına ilişkindir.

175. *Belli ve Arquier-Martinez / İsviçre*, 2018 davasında birinci başvuran sağır olarak doğmuştu ve ana dilinde kendini ifade etmekte güçlük çekmekteydi. Muhakeme yeteneğinden mahrum kalmasına sebep olan ciddi bir engeli bulunmaktaydı. Sonuç olarak, her an tam zamanlı bir bakıma ihtiyaç duymaktaydı. Birinci başvuranın annesi ve vasisi olan ikinci başvuran söz konusu bakımı sağlamaktaydı. Bu yüzden durumları "normal duygusal bağlardan daha fazlasını içeren başka bağımlılık unsurlarını" devreye sokmuştur. Başvuranların koşulları istisnai bir şekilde yetişkinler arasındaki bir ilişkiye 8. maddenin anlamı dâhilindeki "aile hayatı" kavramına ilişkin güvencelerin uygulanmasını gerektiren bir durum meydana getirmiştir (§§ 65- 66).

[34] Ayrıca bk. özellikle, Sağlık hizmetleri ve tedavi.

176. *Calvi ve C.G. / İtalya*, 2023, davasında Mahkeme yaşlı bir bireyin hukuki ehliyetsizliğinin kısmen tanınması ve 3 yıl boyunca tecrit altında "tıbbi hizmet veren" bir huzur evine yerleştirilmesine ilişkin olarak inceleme gerçekleştirmiştir ve Devletlerin engelli veya "bağımlı" olan yaşlıların toplum yaşamına katılımını teşvik etmeleri ve tecrit edilmelerini veya ayrı tutulmalarını önlemeleri gerektiğini yinelemiştir (§ 107).

8. Defin ve vefat eden kişilerle ilgili konular

177. 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına ilişkin hakların kullanılması, ağırlıklı olarak sağ insanlar arasındaki ilişkilere mahsustur. Ancak Mahkeme, vefat eden kişinin yakınlarının duygularına saygı göstererek vefat edenlerle uygun şekilde ilgilenmenin 8. madde kapsamına girdiğine de karar vermiştir (bk. *M.L. / Slovakya*, 2021, § 23, ve buradaki alıntılar). Özellikle, Mahkeme kişinin ölen bir yakınının cesedine ne şekilde muamele edildiği hususunun ve kişinin yakınının cenaze törenine katılabilmesine ve yakınını mezarı başında son yolculuğuna uğurlayabilmesine ilişkin konuların, aile hayatına veya özel hayata saygı hakkı kapsamına girdiğini belirtmiştir (*Solska ve Rybicka / Polonya*, 2018, §§ 104- 108 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar). Bir başvuranın vefat eden oğluna ilişkin otopsi raporu hakkında hastanenin kendisine bilgi vermemesine ilişkin şikâyeti (bk. yakın tarihli *Polat / Austria* özeti, 2021, §§ 93- 94) gibi durumlar dâhil olmak üzere hayattaki aile üyeleriyle ilgili diğer koşullar 8. maddenin kapsamındadır (§ 95).

178. Örneğin; *Lozovyye / Rusya* 2018 davası, ölümü ebeveynlerine bildirilmeden önce defnedilen bir cinayet kurbanına ilişkindir. Söz konusu davada, Mahkeme, herkesin özel ve/veya aile hayatı ile ilgili bilgilere erişim hakkına sahip olduğunu (§ 32) ve bir kişinin aile üyelerinden birinin cenazesine katılma hakkının 8. madde kapsamına girdiğini yinelemiştir. Ölüm olayından diğer aile üyelerinin değil de yetkililerin haberdar oldukları hallerde, ilgili makamların en azından durumun aile üyelerine bildirilmesini sağlamak için makul adımları atma yükümlülükleri bulunmaktadır (§ 38). Mahkeme, ilgili iç hukuk ve uygulamanın açık olmadığını belirtmiş, ancak bu durumun 8. maddenin ihlal edildiği yönünde bir tespitte bulunabilmek için tek başına yeterli olmadığı kanaatine varmıştır (§ 42). Bununla birlikte, Mahkeme, yerel makamların ölen kişinin ebeveynlerinin kimliğini ve adresini tespit etmelerini ve kendilerini durumdan haberdar etmelerini sağlayacak bilgilere sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda, yetkililerin yukarıda belirtilen pozitif yükümlülüğü yerine getirmek üzere makul özeni göstermedikleri sonucuna varmıştır (§ 46).

179. *Hadri-Vionnet / İsviçre*, 2008, davasında, Mahkeme, bir anneye ölü doğmuş bebeğinin defnedileceği yer ve zamanın belediye tarafından bildirilmemiş olmasının kanunda yeri olmadığına ve annenin 8. madde kapsamında özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline yol açtığına karar vermiştir (*Pannullo ve Forte/Fransa*, 2001). Aynı şekilde, *Zorica Jovanović / Sırbistan*, 2013, davasında, Mahkeme, başvurana yeni doğan bebeğinin ölümüyle ilgili olarak hastane tarafından bilgi verilmemesinin ve daha sonra bebeğin cesedinin kaybolmasının, bebek 1983 yılında hayatını kaybetmiş olsa dahi, Devletin olan bitenler hakkında bilgi vermemeye devam etmesi nedeniyle, 8. maddenin ihlaline neden olduğu kanısına varmıştır. Mahkeme, ayrıca, annenin eşinin baba olduğu şeklindeki yasal varsayım nedeniyle, ölü doğmuş bir bebeğe biyolojik babasının soyadının verilmesi talebinin Rusya makamlarınca reddedilmesinin, annenin 8. madde kapsamında çocuğunu gerçek babasının soyadıyla defnetme hakkının ihlaline neden olduğuna karar vermiştir (*Znamenskaya / Rusya* 2005).

180. Aile üyeleri de ölüm olayı ile defin arasında geçen sürenin uzunluğuna ve ölen kişinin cesedinin aileye iade edilmeden önce işlemlere tabi tutulmasına ilişkin itirazlarını dile getirmişlerdir. Örneğin; Mahkeme, polis tarafından başvuranların kızlarının cesedinden alınan numunelerin çok geç iade edilmesinin defin işleminin zamanında yapılamamasına neden olduğunu belirterek, bu durumun başvuranların 8. madde kapsamında özel hayata ve aile hayatına saygı haklarının ihlaline yol açtığı kanaatine varmıştır (*Girard / Fransa* 2011). Mahkeme ayrıca, iç hukukun mahkemelerin değerlendirme yapmasını gerektirmemesi - ve ebeveynlerin itiraz etmesine izin vermemesi- ve cinayetle ilgili soruşturma devam ederken oğullarının cenazelerini Türkiye'ye nakletmelerine izin vermeyi ilk başta reddetmesi nedeniyle Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Aygün/Belçika* 2022, §§ 68-92). Mahkeme, ayrıca, ölen bir kişinin organlarının annesinin bilgisi ve rızası dışında alınması işleminin 2014, kanuna uygun şekilde gerçekleştirilmediğine ve annenin 8.

madde kapsamında özel hayata saygı hakkının ihlaline neden olduğuna karar vermiştir, (*Petrova / Letonya*, §§ 97- 98). Mahkeme, bu içtihadı doğrultusunda, ölen bir kişiden eşinin bilgisi ve rızası dışında doku alınmasının, iç hukukun açık olmaması ve keyfiliğe karşı yasal güvencelerin bulunmaması nedeniyle 8. maddenin ihlaline neden olduğu sonucuna varmıştır (*Elberte/Letonya*, 2015, § 115). Fakat Mahkeme, Ermenistan'da öldürülen bir Azeri askerin naaşının, ailesine verilmeden önce otuz sekiz gün boyunca bekletilmesiyle Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Gurbanov/Ermenistan*, 2023). Ermeni makamlar ölüm nedeni tespit etmeye çalışmışlar ve Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki husumetli ilişki göz önünde bulundurulduğunda, ICRC'den gelen bir uzmanın naaşın incelenmesine katılımını beklemişlerdir. Bu koşullar altında, Ermeni makamlar başvuranın oğlunun naaşını teslim etmeden önce geçen otuz sekiz gün, makul olarak değerlendirilmiştir (§ 63- 69).

181. Ancak, *Elli Poluhas Dödsbo / İsveç*, 2006, davasında, Mahkeme, ölüye ait kül saklama küpünün, gömüldüğü mezarlıktan ölen kişinin ailesinin bulunduğu başka bir mezarlığa nakledilmesi talebinin İsveç makamları tarafından reddedilmesinin, 8. maddenin ihlaline neden olmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu bağlamda, söz konusu kararın, ölen kişinin eşinin menfaatleri usulünce dikkate alınmak suretiyle verildiğini ve bu tür durumlarda tanınan geniş takdir yetkisi kapsamında kaldığını belirtmiştir. İlginç bir şekilde, Mahkeme söz konusu reddin "aile hayatı" veya "özel hayat" kavramlarına ilişkin olup olmadığını belirlememiş, bunun yerine sadece müdahale varsayımıyla hareket etmiştir (§ 24). *Drašković/Karadağ*, 2020, davasında Mahkeme yakın bir akrabanın ölen bir aile üyesinin kalıntılarının yeni bir mezar yerine nakledilmek üzere mevcut mezar yerinden çıkarılması talebinin ilke olarak hem "özel hayat" hem de "aile hayatı" kapsamına girdiğine karar vermiştir. Ancak Mahkeme, bu hakkın niteliği ve kapsamının ve bu tür davalarda Devletin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinin kapsamının, davanın özel koşullarına ve ortaya konan olgulara bağlı olacağını açıkça belirtmiştir (§ 48). Böylesi önemli ve hassas bir konuda Devlete geniş takdir yetkisi tanınsa da (§ 52) Mahkeme başvuranın üçüncü bir kişiye karşı açtığı hukuk yargılamalarında başvuranın iddialarının yerel mahkemeler tarafından esaslı bir şekilde incelenmemesinin 8. maddeyi ihlal ettiğini tespit etmiştir. Ayrıca, ölen bir kişinin DNA'sının Devlet tarafından bir babalık davasında kullanılmasının söz konusu kişinin temsilcisi tarafından engellenmeye çalışıldığı bir davada, Mahkeme, temsilcinin özel hayat kapsamına giren bir iddiasının bulunmadığına ve ölen kişi adına dava açamayacağına karar vermiştir (*Estate of Kresten Filtenborg Mortensen/Danimarka* (k.k.), 2006).

182. Mahkeme, sanık teröristlerin cesetlerinin defnedilmek amacıyla iadesine izin verilmemesi yönündeki Devlet politikasını da ele almıştır. Mahkeme, özellikle de ulusal güvenliğin söz konusu olduğu hallerde, Devletin, kamu güvenliğinin korunmasında bir menfaatinin bulunduğunu kabul etmekle birlikte, terörist olduğu iddia edilen kişilerin cesetlerinin iadesi konusundaki kesin yasak nedeniyle Devletin menfaatleri ile ölen kişinin aile üyelerinin 8. madde kapsamındaki hakları arasında uygun bir denge kurulmadığını tespit etmiştir (*Sabanchiyeva ve Diğerleri / Rusya,* 2013, § 146).

183. *Solska ve Rybicka / Polonya* davasında, Mahkeme, 8. maddenin, ölen kişilerin cesetlerinin, ceza yargılamaları bağlamında, ailelerinin iradesi dışında mezardan çıkarılması konusunda da uygulandığına karar vermiştir (§§ 107-108). Mahkeme, Savcılığın cesedin mezardan çıkarılması kararıyla ilgili olarak, iç hukukta keyfiliğe karşı yeterli güvence sağlanmadığını tespit etmiştir. Dolayısıyla, başvuranlar, hakları olan asgari düzeyde korumadan 8. maddeye aykırı şekilde mahrum bırakılmışlardır (§§ 124- 127). Ancak *Beljic ve Diğerleri/Hırvatistan*, 2024 davasında Mahkeme, başvuranların 8 Madde kapsamındaki, akrabalarının kalıntılarının mezardan çıkarılmasına iddialarının açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir. Kalıntıların mezardan çıkarılması, kömür rezervlerinden faydalanılması ve böylece evlere gerekli elektriğin sağlanması amacıyla mezarlığın yerinin değiştirilmesi kapsamında yapılmıştır. Yerel makamlar başvuranların ilgili beyanlarını incelemiş ve hem dava konusu kararların kanuna uygunluğunu hem de söz konusu tedbirin gerekliliğini incelemiştir. İdare Mahkemesi müdahaleyi göz önünde bulundurmuş ve kanuna uygun olduğuna karar vermiştir (§§ 98- 101).

184. *Polat/Avusturya* 2021, davası başvuranın ve kocasının istememesine rağmen nadir rastlanan bir doğum kusuruyla doğan oğulları üzerinde otopsi gerçekleştirilmesine ilişkindir. Dini inançlarına göre ebeveynler çocuklarının vücudunun olabildiğince zarar görmemiş olmasını istemekteydi. Ancak,

otopsi "bilimsel çıkarları korumak" amacıyla ebeveynlerin rızası olmadan gerçekleştirilmiştir. Mahkeme, bu amaçlar için gerekli olduğu durumlarda yakın akrabaların rızası olmadan otopsi yapılmasına izin veren iç hukuku sorgulamak için bir neden görmese de, davanın gerçeklerine bakıldığında, başvuranın ve kocasının oğullarını dini inançlarına uygun olarak gömme isteklerine gerekli önem verilmediği kanısına varmıştır. Bu nedenle, hem 8. maddenin hem de 9. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 80- 91). Mahkeme, hastanenin başvurana oğlunun otopsisinin kapsamı ve organlarının çıkarılması ve nerede olduğu hakkında yeterli bilgi vermemesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 120).

9. Çevresel Konular[35]

185. Sözleşme'de sağlıklı yaşam hakkı gibi bir hak açıkça öngörülmemesine rağmen(*Hatton ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 96), Mahkeme, kişinin etrafındaki çevrenin kalitesinin söz konusu olduğu çeşitli davaları karara bağlamıştır ve gerekçe olarak, kişinin sağlığının güvenli olmayan veya bozuk çevre koşullarından olumsuz etkilenebileceğini belirtmiştir (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, §§ 157- 160). Bununla birlikte, ancak bireylerin söz konusu rahatsızlıktan doğrudan ve ciddi şekilde etkilenmeleri ve yaşam kaliteleri üzerindeki doğrudan etkiyi kanıtlayabilmeleri halinde 8. madde kapsamında bir sorundan söz edilebilir (bk. hava kirliliği bağlamında ilgili içtihadın bir özeti için *Çiçek ve Diğerleri / Türkiye* (k.k.), 2020, § 32 ve §§ 22- 29; *Fadeyeva / Rusya*, 2005, §§ 68-69 bu davada Mahkeme 8. maddenin uygulanabilmesi için kirliliğin bireyin sağlığı veya yaşam kalitesi üzerindeki olumsuz etkilerinin belirli bir asgari düzeyde gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir; binada bulunan barın gürültüsüne ilişkin *Chiş / Romanya* (k.k.), 2014; potansiyel olarak elektromanyetik alanlara maruz kalınmasına ilişkin *Thibaut / Fransa* (k.k.), 2022). Kirliliğe doğrudan Devletin sebep olup olmadığı veya özel sektör faaliyetlerinin uygun şekilde düzenlenmemesi dolayısıyla Devletin sorumluluğunun söz konusu olup olmadığı gibi çevresel konularda 8. madde uygulanabilmektedir. 8. maddenin uygulanıp uygulanamayacağı hususu, ağırlık kriteriyle belirlenmiştir: bk. *Denisov / Ukrayna* [BD] (§§ 111) davasında çevresel konulara ilişkin içtihat. Örneğin *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020 davasında Mahkeme su kirliliğinden kaynaklanan sağlık ve çevre risklerine yönelik içtihadını netleştirmiştir (§§ 112-115). Özellikle, temiz içme suyuna erişimin 8. madde kapsamında korunan haklardan biri olmamasına rağmen "temiz içme suyuna erişimin uzun bir süre boyunca ve devamlı bir şekilde mevcut olmamasının" özel hayatın özüne etkin bir biçimde zarar verecek şekilde insan sağlığı ve onuru üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceğini açıklığa kavuşturmuştur. Dolayısıyla, bahsedilen katı koşulların gerçekleşmesi durumunda davaya özgü koşullara bağlı olarak bir Devletin pozitif yükümlülüğü devreye girebilir (§ 116).

186. Esas bakımından, kişinin ve bir bütün olarak toplumun çatışan menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulmasına dikkat edilmelidir ve Devlet, Sözleşme'ye uygunluğun sağlanması için atılacak adımların belirlenmesi konusunda belirli ölçüde takdir yetkisine sahiptir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*1990; *López Ostra/İspanya*1994, § 51; *Giacomelli/İtalya* 2006, § 78).

187. Mahkeme, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024 kararında, ilk defa, iklim değişikliği sorununu ve bunun Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklar üzerindeki etkisini ele almıştır. Bilhassa, Mahkeme, atropojenik iklim değişikliğinin var olduğuna dair yeterince güvenilebilir belirtilerin olduğunu, bu durumun Sözleşme kapsamındaki haklarından faydalanılmasına ilişkin günümüz ve gelecek için ciddi bir tehdit teşkil ettiği ve Devletlerin bunun farkında olup, buna karşın tedbirleri etkin bir şekilde alabileceklerini vurgulamıştır (§ 436). Mahkeme, bu bağlamda, "nesiller boyu yük paylaşımı" kavramını getirmiş, Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinin hem şu anda hayatta olan kişileri hem de iklim değişikliğiyle mücadelede yapılmakta olan hataların gittikçe ağırlaşan sonuçlarına maruz kalma ihtimali olan gelecek nesilleri de kapsadığını ifade etmiştir (§§ 419 - 20). Bununla birlikte Mahkeme, ilk defa, Devlet makamlarının kişilerin hayat, sağlık, refah ve hayat kalitelerini iklim değişikliğinin ciddi olumsuz etkilerinden etkin bir şekilde korumasına yönelik bir hakkın da 8. maddenin kapsamına girdiğinin tanınması gerektiğini kabul etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, iklim değişikliğine ilişkin davalar ve "klasik" çevre davaları arasındaki farkı vurgulamış, bu özel bağlamda, bireylerin mağdur sıfatları (§§ 487-488) ve derneklerin Mahkeme önünde iklim değişikliğine ilişkin dava açma ehliyetlerinin belirlenmesine

[35] Ayrıca bk. bölüm Ev.

ilişkin belirli kriterleri tesis etmiştir (§§ 502- 3). Devletlerin pozitif yükümlülükleri arasında adaptasyon tedbirleriyle desteklenmesi gereken hafifleştirme tedbirlerinin yanı sıra Devletlerin karar verme süreçlerine ilişkin belirli usulü güvencelerin getirilmesi ve uygulanması; bu tedbirlerin iklim değişikliğinin en ağır ve en yakın zamanda meydana gelecek sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik olması gerekmektedir (§§ 549-554).

188. Mahkemenin bu konuya ilişkin içtihadının detaylı analizi için bk. *Çevre İçtihat Rehberi*.

10. Cinsel yönelim ve cinsel yaşam[36]

189. Bir bireyin cinsel hayatına ilişkin mahrem alana yönelik müdahaleler konusunda takdir yetkisinin dar olduğu tespit edilmiştir (*Dudgeon / Birleşik Krallık*, 1981, § 52). Mahkeme, cinsel kimlik, isim, cinsel yönelim ve cinsel hayat gibi unsurların, 8. madde kapsamında korunan kişisel alanın önemli unsurları olduğunu belirtmiştir (*Drelon / Fransa*, 2022, § 86; *Beizaras ve Levickas / Litvanya*, 2020, § 109; *Sousa Goucha / Portekiz*, 2016, § 27; *B. / Fransa*, 1992, § 63; *Burghartz / İsviçre*, 1994, § 24; *Dudgeon / Birleşik Krallık*, 1981, § 41; *Laskey, Jaggard ve Brown / Birleşik Krallık*, 1997, § 36; *P.G. ve J.H. / Birleşik Krallık*, 2001).

190. Mahkeme, mahpusların özel kullanımı için pornografik materyal bulundurmalarına ilişkin yasağın 8. madde kapsamında bir ihlal teşkil ettiğine karar vermiştir (*Chocholáč / Slovakya*, 2022). Başvuran söz konusu materyali kendi özel alanında otoerotizm için bir araç olarak saklamasını dikkate alarak Mahkeme bu materyale el konulmasının ve başvuranın söz konusu materyali bulundurmasından dolayı kınanmasının bahsi geçen hakka yönelik müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir. Mahkeme, yasağın meşru bir amaç taşıdığını (ahlaki değerlerin korunmasına ilişkin § 62) ancak, her halükarda, bireysel çıkarlar ve kamu çıkarları arasında ciddi bir çelişki olmadığından yasağın münferit bir davada gerekli orantılılık değerlendirmesine müsaade etmeyen genel ve ayrım gözetmeyen bir kısıtlama teşkil ettiğine yönelik endişesini dile getirmiştir (§§ 52-78).

191. Bir eş cinsel çiftin ilişkisi 8. maddenin anlamı dâhilinde "özel hayat" kavramının kapsamına girmektedir ve istikrarlı bir fiili ilişki sürdüren ve birlikte yaşayan eş cinsel bir çiftin ilişkisi "aile hayatı" kavramının kapsamındadır (*Orlandi ve Diğerleri / İtalya*, 2017, § 143). Rıza gösteren eş cinsel bireyler arasındaki cinsel ilişkileri suç kapsamına alan mevzuat 8. maddeye aykırı bulunmuştur (*A.D.T./Birleşik Krallık* 2000, §§ 36-39; *Dudgeon/Birleşik Krallık* 1981, § 41). 8. madde, ensest (*Stübing/Almanya,* 2012) veya sadomazoşist cinsel faaliyetler (*Laskey, Jaggard ve Brown / Birleşik Krallık*, 1997) gibi bütün özel cinsel faaliyetlerin suç kapsamına alınmasını yasaklamamaktadır.

192. Mahkeme bir dizi davada, eş cinsel bireylerin askeriyede istihdamına yönelik herhangi bir yasak getirilmesinin 8. madde ile korunan özel hayata saygı hakkının ihlalini teşkil edeceğine hükmetmiştir (*Lustig- Prean ve Beckett / Birleşik Krallık*, 1999; *Smith ve Grady / Birleşik Krallık*, 1999; *Perkins ve R. / Birleşik Krallık*, 2002)[37].

193. Fransız bir kan bağış hizmetinin başvuranı eş cinsel olduğu varsayımı dolayısıyla bağışçı olarak kabul etmemesine ilişkin bir davada Mahkeme başvuranın cinsel yönelimi hakkında varılan sonucun tek dayanağının başvuranın bağış öncesi tıbbi görüşmede cinsel hayatı ile ilgili soruları cevaplamayı reddetmesi olduğunu gözlemlemiştir. Mahkeme, söz konusu verinin başvuranın cinsel hayatına ve varsayılan cinsel yönelimine ilişkin açık göstergeler içerdiğini, başvuranın cinsel yönelimine ilişkin varsayımda bulunulurken kanıtlanmış herhangi bir olguya dayanılmadığını, 2004 tarihinde elde edildiği dikkate alındığında 2278 yılına kadar tutulacağını ve başvuranın "özel hayatına" bir müdahalede bulunulduğunu not etmiştir (cinsel yönelimin açık bir tanımını yapmak yerine sadece bir kanuna atıfta bulunulmasının belirleyici olmadığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur § 86). Müdahale sağlığın korunması ve kanın güvenilirliğine verilen önem gibi (§§ 93-95) ilgili ve yeterli gerekçelere dayanıyor olsa da toplanan veri kanıtlanmış bir olgunun yokluğunda sadece spekülasyonlara dayanmaktaydı. Mahkeme ayrıca verinin başvuran hakkında tekrar tekrar kullanılmasına imkân verecek şekilde aşırı uzun bir süre boyunca tutulmasını ve bunun başvuranın kan bağışında bulunmaktan otomatik olarak men edilmesi sonucunu ortaya çıkardığını not etmiştir.

[36] bk. Eşcinsel çiftler ve *LGBTİ bireylerin haklarına ilişkin İçtihat Rehberi.*
[37] bk. Kimlik ve özerklik ve Ev.

Sonuç olarak, Mahkeme Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Drelon/Fransa*, 2022, §§ 86-100).

C. Gizlilik[38][39]

194. Mahkemenin istikrarlı bir şekilde belirttiği üzere, özel hayat kavramı, bir kişinin ismi, fotoğrafı veya fiziksel ve manevi bütünlüğü gibi bireysel kimliğine ilişkin yönleri de kapsamaktadır; (*Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, § 261); Sözleşme'nin 8. maddesiyle sağlanan güvenceyle, öncelikle, her bir bireyin kişiliğinin, herhangi bir dış müdahale olmadan, diğer insanlarla ilişkilerinde gelişmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, birey ile diğer insanlar arasında, kamusal bağlamda bile, özel hayat kapsamına girebilecek bir etkileşim alanı bulunmaktadır (*Von Hannover / Almanya (no. 2)* [BD], 2012, § 95). Ayrıca, "özel hayat" kavramı, eksiksiz bir tanımı bulunmayan geniş bir kavram olup, bir bireyin fiziksel ve fizyolojik bütünlüğünü kapsamakta ve dolayısıyla cinsel kimlik ve cinsel eğilim, isim veya bireyin kendi görüntüsü üzerindeki hakkına ilişkin unsurlar gibi bir kişinin kimliğine ilişkin birçok yönü barındırmaktadır. Söz konusu kavram, bireylerin rızaları olmadan yayınlanmamasını meşru bir şekilde bekleyebilecekleri kişisel bilgileri kapsamaktadır (*Axel Springer AG / Almanya* [BD], 2012, § 83). "Özel hayat" kavramı ayrıca Bir çocuğun evlatlık edinilmesi hususunda bilginin gizli tutulması hakkını da kapsar (*X ve Diğerleri / Rusya*, 2020, §§ 62-67, bu dava başvuranların adının ve evlatlık edindikleri çocuklarının adının bahsedildiği bir yargı kararının İnternet üzerinden yayınlanmasına ilişkindir). Bir bireyin taşıyıcı anne aramak için anonim ilan vermesi, bu kişinin 8. madde kapsamında sunulması gereken korumadan daha az bir düzeyde yararlanması hususunda bir argüman olarak kullanılamaz (*Hájovský / Slovakya*, 2021, § 35).

195. Özel verilen Devlet görevlileri tarafından takibi ve toplanmasına ilişkin olarak, bu tür bilgiler, sistematik bir şekilde toplanıp Devlet görevlilerinde bulunan bir dosyada tutulduğunda, Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi anlamında "özel hayat" kapsamına girmektedir. Bu husus özellikle, bazı bilgilerin yanlış olduğunun beyan edildiği ve başvuranın itibarına zarar verebilecek nitelikte olduğu bir durumda geçerlidir (*Rotaru/Romanya* [BD], 2000, § 44). Mahkeme bu ilkeyi uygularken, bir kişinin özel hayatının, kişinin evi veya özel mülkü dışında gerçekleşen tedbirlerle ilgisi bulunup bulunmadığının değerlendirilmesine ilişkin bir takım unsurlar bulunduğunu açıklamıştır. İnsanların, kendilerini bilerek veya isteyerek, aleni bir şekilde kaydedilen veya bildirilen ya da bu yönde bir olasılığı bulunan faaliyetlere dâhil etmeleri nedeniyle, bireyin gizliliğe ilişkin makul beklentileri belirleyici olmasa da önemli bir unsur olabilir (*Benedik / Slovenya*, 2018, § 101). Sokakta yürüyen bir kişi, kaçınılmaz olarak, orada bulunan toplumun başka bir üyesi tarafından görülecektir. Aynı kamusal olayın teknolojik araçlarla izlenmesi de (örneğin güvenlik kameralarını izleyen bir güvenlik görevlisi) benzer niteliktedir. Bununla birlikte, bu tür bir materyale ilişkin sistematik ya da sürekli bir kaydın kamu alanından oluşturulması halinde özel hayatla ilgili hususlar söz konusu olabilir. Her ne kadar toplanan bilgiler müdahaleci veya gizli bir yöntemle toplanmamış olsa bile, güvenlik servisleri tarafından belirli bir bireye ilişkin toplanan dosyaların 8. madde kapsamına girmesinin sebebi de budur (*P.G. ve J.H. / Birleşik Krallık*, 2001, § 57). Bk., ayrıca, toplu iletişim tespiti rejimleri için *Big Brother Watch ve Diğerleri / Birleşik Krallık* [BD], 2021, ve *Centrum för rättvisa / İsveç* [BD], 2022.

196. Telekomünikasyon ve İnternet hizmetlerini kullananlara gizliliklerine saygı duyulacağına dair güvence verilmelidir. Böyle bir güvence genel geçer olamayacağı gibi, bazen suçun önlenmesi, düzenin bozulması veya diğer kişilerin haklarının ve özgürlüklerinin korunması gibi diğer meşru amaçlara öncelik tanımalıdır (*Podchasov/Rusya*2024, § 65). Özellikle, online (çevrimiçi) faaliyetlerle ilgili olarak, faaliyetlerin sahibinin tespit edilmesine olanak sağlayan belirli dinamik IP adreslerine ilişkin bilgiler, kural olarak, kamunun erişimine kapalı olan kişisel verilerdir.

Bu nedenle, bu tür verilerin kullanılması 8. madde kapsamına girebilir (*Benedik/Slovenya*, §§ 107-108). Bu bağlamda, başvuranın dinamik IP adresini gizlememesi, gizlilik beklentisinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde belirleyici bir unsur değildir (§ 116). Aksine, online faaliyetlerle ilgili anonimlik, dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur (§ 117).

[38] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.
[39] bk. Telefon görüşmeleri ile ilgili bölüm

1. Bireyin kendi görüntüsü ve fotoğrafları üzerindeki hakkı; fotoğrafların, görüntülerin ve makalelerin yayınlanması[40]

197. Mahkeme, fotoğraflara ilişkin olarak, bir kişinin görüntüsünün, kişinin eşsiz özelliklerini gösterdiği ve onu diğer kişilerden ayırt ettiği için kişiliğinin temel özelliklerinden birini oluşturduğunu belirtmiştir. Kişinin görüntüsünün korunması hakkı bu nedenle bireysel gelişimin temel unsurlarından biridir (*López Ribalda ve Diğerleri / İspanya* [BD], 2019, §§ 87-91 ve burada yapılan diğer atıflar, ve korumanın sınırları, bk. örneğin, *Vučina/Hırvatistan* (k.k.), 2019). İfade özgürlüğü fotoğrafların yayınlanmasını kapsasa da, Mahkeme, yine de, diğer kişilerin haklarının ve itibarlarının korunmasının bu alanda özellikle önemli olduğunu, zira fotoğrafların bir birey veya ailesi hakkında oldukça kişisel ve hatta özel bilgiler içerebileceğini vurgulamıştır (*Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, § 103). Bir bireyin negatif bir bağlamda anlatıldığı bir hikâye ile birlikte verilmesi durumunda tarafsız bir fotoğrafın bile tanınırlık istemeyen bir kişinin özel hayatına ciddi bir işgal teşkil edecektir (*Rodina/Letonya*, 2020, § 131). Mahkeme, 8. madde kapsamındaki itibar hakkının ve 10. madde kapsamındaki ifade özgürlüğünün dengelenmesinde dikkate alınacak bazı temel unsurları (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 166) şu şekilde açıkça ifade etmiştir: kamu yararı içeren bir tartışmaya katkısı; ilgili kişinin ne kadar tanındığı ve haberin konusu; ilgili kişinin önceki tutumu; yazının içeriği, şekli ve sonuçları; fotoğrafların çekildiği koşullar; uygulanan yaptırımın ağırlığı (*Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, §§ 108-113; *Axel Springer AG/Almanya* [BD], 2012, §§ 89-95; *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD], 2015, §§ 90-93; *Dupate/Letonya*, 2011, §§ 49-76; *Rodina/Letonya*2020, § 104).

198. Bu nedenle, halkın tanıdığı insanlar da dâhil olmak üzere, herkes özel hayatının korunacağı yönünde meşru bir beklentiye sahiptir (*Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, §§ 50-53 ve 95-99; *Sciacca/İtalya*, 2005, § 29; *Reklos ve Davourlis/Yunanistan*, 2009, § 40; *Alkaya/Türkiye*, 2012, bu dava ünlü bir aktörün özel adresinin korunmasına ilişkindir - bir avukat ve emekli bir savcının eşi ile kıyaslayınız, *Samoylova/Rusya*, 2021, § 101 ve ayrıca bk. bir evin içine ait görüntülerin ifşa edilmesi). Ancak bu belirleyici bir unsur değildir (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, §§ 73). Mahkeme içtihadı genel olarak, bireyin kendi görüntüsünün kullanılmasını kontrol etme hakkını ve görüntüsünün yayınlanmasını reddetme hakkını ön koşul olarak gerektirmektedir (*Reklos ve Davourlis/Yunanistan*, 2009, §§ 40 ve 43, bu davada yenidoğan bir bebeğin fotoğrafları özel klinikte ailesinin rızası olmadan çekilmiştir ve negatif fotoğraflar tutulmuştur; *I.V.Ţ./Romanya*, 2022, bu davada on bir yaşındaki bir çocuk ailesinin rızası olmadan özel bir televizyon kanalına röportaj vermiştir; *Von Hannover/Almanya (no. 2)* [BD], 2012, § 96; *Dupate/Letonya*, 2011, §§ 49-76, bu davada bir dergi tanınmış birinin partneri olan başvuranın doğum yaptıktan sonra hastaneyi terk ederken gizli bir şekilde çekilmiş fotoğraflarını yayınlamıştır; *Hájovský/Slovakya*, 2021, § 29 bu davada bir gazetede özel bir şahsa ait özel bilgiler ve kandırmacayla gizli bir biçimde çekilmiş bulanık olmayan fotoğraflar yayınlanmıştır).

199. Çocukların özel hayatı ve görüntülerine ilişkin haklarına yönelik olarak Mahkeme, bir denge kurulurken genç bireylerin savunmasız olduğu belirli noktaların dikkate alınmasının gerektiğine açıklık getirmiştir çünkü kimliklerine ait bilgilerin yayınlanması yetişkin bireylerle karşılaştırıldığında gençlerin onur ve refahında daha ciddi bir etkiye sebep olabilir. Özel yasal güvenceler gerekmektedir (*M.G.C./Romanya*, 2016, § 73; *I.V.Ţ./Romanya*, 2022, § 59). *I.V.Ţ./Romanya* 2022 davasında Mahkeme on bir yaşındaki bir çocuğun ebeveynlerinin izni olmadan ve kimliğine ilişkin bir koruma sağlanmadan verdiği röportajın televizyonda yayınlanmasına ilişkin olarak ihlal tespit etmiştir. Mahkeme yerel mahkemelerin özel hayat ve görüntü hakkı ve basın özgürlüğü hakkı arasında bir denge kurarken başvuranın hassasiyetlerini dikkate almadığını tespit etmiştir (§§ 46-63).

200. Bir kişinin resminin daha önce bir yayında yer almış olması dengeleme sürecinde göz önünde bulundurulabilse de bilginin hâlihazırda kamuya açık olması, özellikle de ilgili kişinin bilgiyi kendinin ifşa etmediği veya ifşa edilmesine rıza göstermediği durumlarda, 8. maddenin korumasını ortadan kaldırmaz. “Kamuya açık bilgilerin" daha fazla yayılması söz konusu olduğunda bile, Mahkeme bu bilgilerin yayınlanmasındaki menfaatin özel hayatın gizliliğine ilişkin hususlar karşısında tartılması gerektiğine karar vermiştir. Dolayısıyla, söz konusu bilginin hâlihazırda kamuoyu tarafından biliniyor olmasına rağmen bu tür "kamuya açık bilginin" daha fazla yayılması, başvuranın özel hayatın gizliliği

[40] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

hakkı karşısında yine de tartılmalıdır (*Hájovský/Slovakya*, 2021, § 48).

201. Devletin, rıza olmadan görüntü alınmasını yasaklayan etkili ceza veya medeni hukuk hükümlerinin yürürlükte olmasını sağlama pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. *Söderman/İsveç* [BD], 2013, davası, 14 yaşındaki bir kızın, üvey babası tarafından çıplak bir şekilde gizlice kameraya alınma teşebbüsüne ilişkindir. İlgili kız, İsveç hukuk sisteminin, söz konusu dönemde, birinin rızası olmaksızın kameraya alınmasını yasaklamadığını ve kendisini, kişisel bütünlüğün ihlaline karşı koruyamadığı şikâyetinde bulunmuştur. Diğer taraftan, *Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019, davası, bir gazetecinin kendi evinde gizli bir şekilde görüntülenmesi ve bu videoların daha sonra halka dağıtılmasına ilişkindir. Belirtilen davada, söz konusu fiiller, ceza hukuku kapsamında cezalandırılabilir fiillerdir ve nitekim bir ceza davası açılmıştır. Ancak Mahkeme, yetkililerin, başvuranın özel hayatına yönelik ciddi müdahalelere ilişkin etkili bir ceza soruşturması yürütmek suretiyle başvuranın özel hayatının yeterli bir şekilde korunmasını sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüklerini yerine getiremediklerini tespit etmiştir.

202. Mahkeme, görsel verilerin kayıt altına alındığı, saklandığı ve halka açıklandığı durumlarda, halka açık yerlerin kamerayla izlenmesinin 8. madde kapsamına girdiğini tespit etmiştir (*Peck/Birleşik Krallık*, 2003, §§ 57-63; *Glukhin/Rusya*, 2023, § 67). Özellikle, intihar teşebbüsü güvenlik kameralarına yansıyan başvuranın video görüntüsünün yayınlanma amacıyla kullanılmak üzere basına verilmesi, başvuranın söz konusu görüntülerde halka açık bir alanda olmasına rağmen, özel hayatına ciddi bir müdahale olarak değerlendirilmiştir (*adı geçen yerde* § 87). Bir işveren tarafından süpermarketin (*López Ribalda ve Diğerleri/İspanya* [BD], 2019, § 93) ve bir üniversitenin amfi tiyatrosunun video gözetimine tabi tutulması (*Antović ve Mirković/Karadağ*, 2017) da Sözleşme'nin 8. maddesinin kapsamına girmektedir.

203. Mahkeme, yakalanan veya ceza kovuşturması altında bulunan kişilerle ilgili olarak, birçok defa, kolluk kapsamında video kaydı alınmasının veya başvuranların fotoğraflarının polis mercilerince basına verilmesinin başvuranların özel hayatlarına saygı haklarına müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir. Mahkeme, başvuranların resmi dosyada bulunan fotoğraflarının rızaları alınmadan polislerce basına verildiği durumlarda (*Khuzhin ve Diğerleri/Rusya*2008, §§ 115-118; *Sciacca/İtalya*, 2005, §§ 29-31; *Khmel/Rusya*, 2013, § 40; *Toma/Romanya*, 2009, §§ 90-93; *Margari/Yunanistan*, 2023, §§ 54-60), İç İşleri Bakanlığının başvuranların göz altındayken çekilen ve kimliklerinin gizlenmediği fotoğraflarını web sitesinde yayınladığı bir durumda (*D.H. Ve Diğerleri/Kuzey Makedonya*, 2023, §§ 63-65) ve bir başvuranın fotoğrafının arananlar listesine konulmasının iç hukuka uygun olmadığı durumlarda *Giorgi , Nikolaishvili/Gürcistan*2009, §§ 129-131; *Negru/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 29-35). 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

204. *Gaughran/Birleşik Krallık*, 2020, davasında başvuranın gözaltı fotoğrafı, yakalanması esnasında çekilmiştir; polis tarafından kullanılmak üzere yerel bir veri tabanında belirsiz bir süre boyunca saklanacaktı ve polis yüz tanıma ve yüz haritalama tekniklerini bu fotoğraf üzerinde kullanabilecekti. Bu nedenle Mahkeme, başvuranın fotoğrafının çekilmesi ve saklanmasının kişinin kendi görüntüsü üzerindeki hakkına bir müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir (§ 70). Mahkeme, müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmadığı sonucuna varmıştır (§ 97). Ancak Mahkeme, bir mükerrir suçlunun fotoğrafının beş yıl süreyle saklanmasının 8. maddenin ihlali anlamına gelmediğine karar vermiştir çünkü saklama süresi sınırlıydı, yerel mahkemeler başvuranın gelecekte yeniden suç işleme ihtimalinin olup olmadığına dair bireysel bir değerlendirme yapmıştı ve söz konusu verilerin daha fazla saklanmasının gerekliliğinin gözden geçirilmesi ihtimali mevcuttu (*P.N./Almanya*, 2020, §§ 76-90). Ek olarak Mahkeme şüpheli bir teröristin fotoğrafının rızası alınmadan çekilmesi ve saklanmasının, demokratik bir toplumun terörün önlenmesine yönelik meşru hedefleriyle orantısız olmayacağını tespit etmiştir (*Murray/Birleşik Krallık*, 1994, § 93).

205. 8. madde, diğer tazmin mekanizmalarının mevcut olması halinde, mağdura mutlaka maddi tazminat ödenmesini gerektirmemektedir (*Kahn/Almanya*, 2016, § 75). Söz konusu davada, Alman milli futbol takımı eski kalecisinin iki çocuğunun fotoğraflarının yayınlanmamasına yönelik tedbir kararını ihlal eden yayıncı aleyhine herhangi bir maddi tazminata hükmedilmemiştir (ayrıca bk. *Egill Einarsson/İzlanda* (no. 2), 2017, §§ 36-37 ve § 39 ve burada yapılan diğer atıflar).

2. Bireyin itibarının korunması; hakaret

206. İtibar, özel hayata saygı hakkının bir parçası olarak Sözleşme'nin 8. maddesiyle korunmaktadır (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], 2012, § 83; *Chauvy ve Diğerleri/Fransa*, 2004, § 70; *Pfeifer/Avusturya*, 2007, § 35; *Petrina/Romanya*, 2008, § 28; *Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya*, 2010, § 40).

207. Sözleşmenin sekizinci maddesindeki özel yaşama saygı hakkının uygulanabilir olması için şeref ve itibara yönelik saldırının belirli bir ağırlık düzeyine ulaşması ve kişinin özel yaşama saygı hakkından şahsen yararlanmasına zarar verici nitelikte olması gerekmektedir (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], 2012, § 83; *Bédat/İsviçre* [BD], 2016, § 72; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek* [BD], 2017, § 76; *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 112; *Balaskas/Yunanistan*, 2020, § 40; *Vučina/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 31; *Miljević/Hırvatistan*, 2020, §§ 61-62; *De Carvalho Basso/Portekiz*(k.k.), 2021, § 43; *M.L./Slovakya*, 2021, § 24; *Angerjärv ve Greinoman/Estonya*, 2022, §§ 118-128; *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022, § 69). Bu gereklilik hem sosyal hem de mesleki itibar yönünden geçerlidir (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 112). Ayrıca, başvuran ile itibarına yapıldığı iddia edilen saldırı arasında yeterli bir bağlantı olması gerekmektedir (*Putistin/Ukrayna*, 2013, § 40). Mahkeme, vefat eden bir kişinin itibarına yönelik bir saldırının söz konusu kişinin yakın akrabalarını doğrudan etkileyebileceğini kabul etmiştir (*M.L./Slovakya*, 2021, § 34). Mahkeme, suç oluşturan davranışlara ilişkin iddiaları içeren davalarda, Sözleşme'nin 6 § 2 maddesi uyarınca, bireylerin itham edildikleri suçtan dolayı suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılma hakları bulunduğunu da dikkate almıştır (*Jishkariani/Gürcistan*, 2018, § 41; ayrıca bk. *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022, § 95, bu davada başvuranların 2007 yılında Portekiz'de kaybolan kızlarının kaybolması olayına karıştıkları iddiasıyla ilgili ifadelerin, aslında dava düştükten ve bu ifadeleri veren müfettiş emekli olduktan sonra verilmiş olması nedeniyle Sözleşme'nin 6 § 2 maddesi kapsamındaki masumiyet karinesi haklarından ziyade başvuranların 8. madde ile güvence altına alınan itibarları ve kamuoyunun kendileri hakkındaki algısı söz konusudur).

208. Ayrıca, cezai bir mahkûmiyetin mahkûm edilen kişiyi unutulma hakkından mahrum bırakmadığı da dikkate değerdir. Bu husus özellikle, mahkûmiyetin zaman aşımına uğradığı durumlarda geçerlidir. Bir kişi yargılama sırasında belli bir düzeyde kötü ün kazansa bile, kamuoyunun suça olan ilgisi ve dolayısıyla kişinin kötü ünü zaman geçtikçe zayıflayabilir. Dolayısıyla, belirli bir süre geçtikten sonra hüküm giymiş kişilerin topluma yeniden kazandırılmaları amacıyla artık eylemleriyle karşı karşıya bırakılmamasında fayda vardır. Özellikle, bu durum hüküm giymiş bir kişi nihayet serbest bırakıldığında geçerli olabilir (*M.L. ve W.W./Almanya*, 2018, § 100; *M.L./Slovakya*, 2021, § 38).

209. Mahkeme, başvuranın rızası alınmadan kısmen yayınlanan görsel-işitsel bir kayda ilişkin davada, söz konusu kaydın, diğerlerine ilaveten, başvuranın kendisinden ziyade belirli bir endüstrideki ticari uygulamaları eleştirmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir (*Haldimann ve Diğerleri/İsviçre*, 2015, § 52). Diğer taraftan, televizyonda yayınlanan bir haberde başvuranın "yabancı din tüccarı" olarak nitelendirilmesi Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali olarak değerlendirilmiştir (*Bremner/Türkiye*, 2015, §§ 72 ve 84).

210. Mahkeme, iddia konusu hakaret içeren ifadelerin söylendiği dönemde başvuranın ne kadar tanındığını, halk tarafından tanınan bir kişi hakkındaki kabul edilebilir eleştiri kapsamının sıradan vatandaşlara kıyasla daha geniş olmasını ve ifadelerin konusunu dikkate almaktadır (*Jishkariani/Gürcistan*, 2018). İnsan hakları konularında Hükümete tavsiyede bulunmakla sorumlu bir kamu organına kamu yetkililerince uzman olarak atanmış, insan hakları alanında uzmanlaşmış Üniversite profesörleri, daha fazla hoşgörü göstermek zorunda olan politikacılarla kıyaslanamazlar (*Kaboğlu ve Oran/Türkiye*, 2018, § 74). Ancak, kamu tarafından tanınmayan bireyler de önemli tartışmalara yol açabilecek fikir veya inançlarını kamuya açık bir şekilde ifade ederek kendilerini gazetecilik eleştirilerine açık hale getirebilirler (*Balaskas/Yunanistan*, 2020, § 50). Kamu tarafından tanınmayan bir kişi de kamuya mal olmuş bir kişiyle olan ilişkisi nedeniyle tanınır hale gelebilir ve bu nedenle belirli düzeyde teşhire maruz kalabilir, ancak kamuya mal olmuş bir kişinin partnerinin yalnızca özel veya aile hayatı ilişkileri nedeniyle medyada konu edilmesi durumunda yerel mahkemeler belirli bir derecede ihtiyatlı davranmalıdır (*Dupate/Letonya*, 2011, §§ 54-57). *M.L./Slovakya*, 2021, § 37 davasında Mahkeme, ulusal mahkemelerin kamuya mal olmuş bir kişi ya

da yüksek rütbeli bir kilise görevlisi olmamasına rağmen bir kilise başpapazının sıradan bir kişi olarak değil de eleştirilere karşı daha hoşgörülü olması beklenen kamu tarafından tanınan bir kişi olarak muamele göreceği yönündeki bulgularını zımnen kabul etmiştir. *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022, § 86, davasında Mahkeme kızlarının kaybolmasının ardından başvuranların basınla temasa geçtiğini, haber ajanslarına başvurduğunu ve basın ataşelerinden hizmet aldığını gözlemlemiştir. Başvuranların bunları yaparken izlediği amacın kızlarını bulmak için mevcut olan her yolu kullanmak olduğu anlaşılabilir olsa da başvuranlar kendilerini gönüllü bir şekilde medyanın ilgisine maruz bırakmıştır ve dolayısıyla kamu tarafından tanınan kişiler haline gelmişlerdir ve bunun sonucunda da başvuranların bu bağlamda daha fazla tolerans göstermesi gerekmektedir. Ancak, bazı koşullarda, kişinin kamu tarafından tanınır olduğu durumlar dâhil, söz konusu kişi özel hayatının korunması ve saygı duyulmasına ilişkin "meşru bir beklenti" içerisine girebilir (*aynı yerde*, § 87).

211. Bir başbakanın bir avukat hakkında aşağılayıcı ifadeler kullandığı bir davada Mahkeme yerel mahkemelerin başvuranın bir siyasetçi ve üst düzey devlet görevlisi ve davacının bir avukat olmasını dikkate almasının gerekebileceğini çünkü ifadenin davacının itibarına daha ciddi zarar verme ihtimalinin bulunduğunu not etmiştir (bk. *Mesić/Hırvatistan,* 2022, §§ 84 ve 102, ve özellikle üst düzey devlet görevlilerinin avukatları yalnız bırakma ve güvenilirliğine zarar verme amacıyla onların itibarına saldırdığı ve onları alay konusu ettiğine ilişkin olarak, bk. § 109). Mahkeme, üst düzey yetkililer için ifade özgürlüğünün önemini vurgularken, onların sözlerinin daha fazla ağırlık taşıdığını da kabul etmiştir (§§ 103-110). Ek olarak, Sözleşme, halk tarafından ithamlara ilişkin doğrulanabilir bilgiler edinmesi beklenen Hükümet görevlilerince, gerçeklerle desteklenen ifadeler bulunmaksızın, bireylerin aleni olarak suç işlemekle itham edilmeye karşı hoşgörülü olmalarını gerektirdiği şeklinde yorumlanamaz (*Jishkariani/Gürcistan*, 2018, §§ 59-62). Aynı şekilde, *Egill Einarsson/İzlanda*, 2017, davasında, İzlanda'da ünlü bir kişi, online resim paylaşma uygulaması olan Instagramda, bir fotoğrafın yanında kendisine "tecavüzcü" diye hitap edilmesi nedeniyle saldırgan bir yoruma maruz kalmıştır. Mahkeme, bu tür bir yorumun, belirli bir ağırlık eşiğine erişmesi halinde, başvuranın özel hayatına müdahale teşkil edebilecek nitelikte olduğunu belirtmiştir (§ 52). Mahkeme, 8. maddenin, ünlü kişilerin davranışları ve halka açık yorumları nedeniyle hararetli tartışmalara yol açmaları halinde bile, gerçeklerle desteklenen ifadeler olmaksızın, aleni bir şekilde şiddet içeren suçlarla itham edilmeyi hoş görmek zorunda olmadıkları şeklinde yorumlanabileceğini belirtmiştir (§ 52). Buna karşılık, *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022, §§ 89-97 davasında Mahkeme emekli bir müfettişin başvuranların kızlarının kaybolması olayına dâhil olduklarını iddia eden bir kitap yayınlamasının 8. maddeyi ihlal etmediğine karar vermiştir. Mahkeme özellikle bunların müfettişin kitabın yayınlanmasından önce kamuoyuna sunulan ilgili dava dosyasındaki materyallere dayanan değer yargıları olduğuna işaret etmiştir.

212. Aynı zamanda, 8. madde kapsamındaki içtihat Devletlerin, genel bir kural olarak, mağduriyetlerin giderilmesi için bir cevap hakkı prosedürü sağlamasını gerektirmez (*Gülen/Türkiye* (k.k.), 2020, § 64). Bu davada Mahkeme Türk hukukunda belirtildiği üzere cevap hakkının kullanılmasının istisnai bir acil durum prosedürünün bir parçası olduğunu belirtmiştir. İtibar hakkının ihlal edildiği iddiasına yönelik olarak tazminat talebinde bulunmak yerine bu yolu tüketen başvuranın iç hukuk yollarını tüketmediğine karar verilmiştir.

213. İnternet bağlamında, Mahkeme, ağırlık eşiği ölçütünün önemli olduğunu vurgulamıştır (*Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 8081; *Çakmak/Türkiye* (k.k.), 2021, §§ 42 ve 50). Nitekim, milyonlarca internet kullanıcısı her gün online yorum yazmaktadır ve bu kullanıcıların birçoğu, kendilerini saldırgan ve hatta hakaret içerikli olarak değerlendirilebilecek şekillerde ifade etmektedirler. Ancak, bu yorumların başka bir kişinin itibarına yönelik kayda değer bir zarar vermesi bakımından ele alındığında, yorumların çoğunluğu muhtemelen önemsiz niteliktedir ve/veya yayınlanma kapsamı muhtemelen oldukça sınırlıdır. Bu davada, başvuran, bir blogda yayınlanan yorumlar nedeniyle itibarının zarar gördüğü konusunda şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, eşiğe ulaşılıp ulaşılmadığı konusunda karar verirken, başvuranın şikâyet ettiği yorumların çoğunluğunun hiç kuşkusuz saldırgan nitelikte olmasına karşın, bu yorumların genel olarak, -çirkin bir tarza ait olsa da- "kaba bir küfürden" biraz fazlası olduğu ve birçok internet portalında gerçekleşen iletişimde yaygın olduğu konusunda ulusal mahkemelerle aynı fikirdedir. Ayrıca, daha açık -ve potansiyel olarak rencide edici- iddialar içeren şikâyet konusu yorumların birçoğunun, yazıldıkları bağlamda, okuyucular tarafından varsayım olarak anlaşılması muhtemeldir ve bu durum ciddiye alınmamalıdır (bk. ayrıca *Çakmak/Türkiye* (k.k.),

2021, §§ 42, 47-50 ve 58).

214. Mahkeme, *Tamiz/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, kararında, Google Inc. gibi bilgi toplumu servis sağlayıcılarına yönelik 10. maddeyle güvence altına alınan ifade özgürlüğüyle bağlantılı olarak, 8 maddede düzenlenen özel hayata saygı hakkının kapsamına ilişkin bir karar vermiştir (§§ 83-84). Mahkeme, ilgili Devletin geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu belirtmiş ve bu tür servis sağlayıcıların, bilgiye ve çok sayıda siyasi, sosyal ve kültürel başlıklı tartışmalara erişime olanak verilmesinde internet üzerindeki önemli rolünü vurgulamıştır (§ 90). Mahkeme, bir blogda üçüncü kişilerce yapılan yorumlarla ilgili olarak, 8. maddenin, Üye Devletlere, yetki alanlarında bulunanların itibara saygı hakkının etkin bir şekilde korunmasını sağlama pozitif yükümlülüğünü de getirdiğini vurgulamıştır (*Pihl/İsveç* (k.k.), 2017, § 28; ayrıca bk. *Høiness/Norveç*, 2019). *Egill Einarsson/İzlanda (no. 2)*, 2017, davasında ulusal mahkemeler Facebook sitesindeki hakaret içeren ifadeleri geçersiz saymış ancak, davanın kendine has koşullarını dikkate alarak, başvurana tazminat veya masrafların ödenmesi talebini reddetmiştir. Mahkemeye göre, tazminat verilmemesi kararı, tek başına, 8. maddeyi ihlal etmemektedir. Başvuranın itibar hakkının yeterli bir şekilde korunup korunmadığı incelenirken, diğer unsurların yanı sıra, ifadelerin Facebook sayfasında diğer yüzlerce veya binlerce yorum arasında yayınlanması ve başvuranın talebi üzerine bu yorumların yorumu yazan kişi tarafından silinmesi de dikkate alınmıştır (§§ 38- 39). *Çakmak/Türkiye* (k.k.), 2021, davasında başvuran kendi itibarını zedelediğini düşündüğü ve anonim bir Twitter hesabında paylaşılan ifadeden dolayı ceza yargılamalarının başlatılmasını istemiş ve söz konusu ifadenin engellenmesini talep etmiştir. Mahkeme yetkililerin teknik sebeplerden dolayı söz konusu ifadeye erişimi engellemeyerek ve söz konusu ifadenin sahibini tespit etmenin gerekli bilginin Kaliforniya'da Twitter sunucularında tutulması ve Birleşik Devletler yetkililerinin Birleşik Devletler ve Türkiye arasında ilgili anlaşmanın bulunmaması nedeniyle gerekli bilgiyi vermeyi reddetmesi sebebiyle imkânsız olduğuna atıfla ceza yargılamalarının açılmasını reddederek pozitif yükümlülüklerini ihlal etmediklerine karar vermiştir.

215. İstihdamla ilgili ihtilaflar bağlamında, *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, kararında, "mesleki ve sosyal itibar" konusunda mevcut kılavuz içtihat ilkeleri belirtilmiştir (§§ 115-117 ve bk. yukarıda 'mesleki faaliyetler ve iş faaliyetleri').

216. Bir kişinin kendi eylemlerinin öngörülebilir sonucu olan itibar kaybından şikâyet etmek için 8. maddeye dayanılamaz. *Gillberg/İsveç* [BD], 2012, §§ 67-68 davasında, başvuran, mahkûmiyetinin tek başına, onur ve itibarına zarar vererek "özel hayat hakkından" yararlanmasını etkilediğini ileri sürmüştür. Ancak bu bakış açısı Mahkeme tarafından kabul edilmemiştir (ayrıca bk. diğerlerinin yanı sıra, *Sidabras ve Džiautas/Litvanya*2004, § 49; *Mikolajová/Slovakya*2011, § 57; *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek*[BD], 2017, § 76). Mahkûmiyet, tek başına, "özel hayata" saygı hakkına bir müdahale teşkil etmemektedir ve bu husus ayrıca "özel hayat" üzerinde öngörülebilir olumsuz etkileri olan bir hukuki sorumluluk tedbiri gerektiren diğer görevi kötüye kullanma faaliyetlerini de ilgilendirmektedir (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 98 ve bk. yukarıda 'mesleki faaliyetler ve iş faaliyetleri').

217. Buna karşın, *Vicent Del Campo/İspanya*, 2018, davasında, yargılamalarda taraf olarak yer almayan ve yargılamalardan habersiz olan başvuran aynı zamanda mahkeme huzuruna da çağrılmamıştır. Ancak, söz konusu yargılamalarda verilen kararda başvuranın ismine ve işlediği iddia edilen tacizin ayrıntılarına yer verilmiştir. Mahkeme, söz konusu durumun, başvuranın kendi faaliyetinin öngörülebilir bir sonucu olarak değerlendirilemeyeceğini ve herhangi bir güçlü gerekçeyle desteklenmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla, müdahale orantısız bulunmuştur (§§ 39-42 ve 48-56).

218. Mahkeme yargılamaları özelinde, mahkeme başkanının ilk ve öncelikli sorumluluğu delil sunan kişilerin 8. madde kapsamındaki haklarının yeterince korunmasını sağlamaktır (*S.W./Birleşik Krallık*, 2021, § 61 bu davada bir hâkim, başvuranın mesleki eylemlerine ilişkin olumsuz tespitlerinin duruşma sırasında başvurana bunlara cevap verme fırsatı sunmadan ilgili yerel makamlara ve mesleki organizasyonlara gönderilmesi yönünde talimat vermiştir).

219. Mahkeme ayrıca, bir grubun olumsuz bir basmakalıp kategoriye sokulmasının, belirli bir seviyeye ulaşması halinde, söz konusu grubun kimlik duygusunu ve grup mensuplarının öz saygı ve öz güven hislerini etkileyebilecek bir nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, bu bakımdan, bu durumun grup mensuplarının özel hayatını etkileyebileceği şeklinde değerlendirilebileceğini belirtmiştir (Roman kökenli başvuranın, Roman toplumunu ele alan "Türkiye Çingeneleri" isimli

kitabın bazı bölümleri nedeniyle incindiği *Aksu/Türkiye* [BD], 2012, §§ 58-61; şiddet içermeyen, daha ziyade sözlü taciz ve tehditler içeren Roman karşıtı gösterilere ilişkin *Király ve Dömötör/Macaristan,* 2017, § 43). Mahkeme ayrıca Holokost'tan kurtulan ve bir (heterojen) sosyal grup olarak değerlendirilebilecek eski Mauthausen mahpuslarına yönelik hakarete ilişkin olarak olumsuz basmakalıp ilkesinin uygulanabilir olduğunu ifade etmiştir (*Lewit/Avusturya,* 2019, § 46).

220. Söz konusu seviyeye ulaşılıp ulaşılmadığına karar vermek için gerekli faktörler, bunlarla sınırlı olmamakla birlikte, şöyledir: (a) grubun karakteristik özellikleri (örneğin, büyüklüğü, homojenlik düzeyi, savunmasız olduğu husus ya da damgalanma geçmişi ve bir bitin olarak toplumdaki konumu); (b) grupla ilgili olumsuz ifadelerin tam içeriği (özellikle, bir bütün olarak grup hakkındaki olumsuz bir basmakalıbı ne düzeyde aktardığı ve bu basmakalıbın spesifik içeriği); ve c) ifadelerin yapıldığı bağlam ve şekil, ifadelerin etki alanı (nerden ve nasıl yapıldığına bağlı), ifadenin sahibini konumu ve statüsü, ve söz konusu grubun kimliği ve onuruna ilişkin bir temel hususu ne düzeyde etkilediği. Bu faktörlerden birinin değişmez bir şekilde diğerlerinden daha fazla bir ağırlığa sahip olduğu söylenemez: *Aksu/Türkiye* [BD], 2012, § 58, kararındaki "belirli düzey" kriteri ve *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 112-14 kararındaki "ağırlık eşiği" kriterine ulaşılıp ulaşılmadığı ve dolayısıyla 8. maddenin uygulanıp uygulanmayacağı sonucuna varırken bu faktörlerin hepsinin birbiriyle etkileşimi dikkate alınır. Özellikle ifadelerin kullanıldığı zamandaki sosyal ve siyasi iklim olmak üzere her davanın genel bağlamı da dikkate edilmesi gereken önemli bir husus olabilir (*Budinova ve Chaprazov /Bulgaristan* 2021, § 63 ; *,Behar ve Gutman/Bulgaristan* 2012, § 67, *Nepomnyashchiy ve Diğerleri/Rusya* 2023, § 59 bu dava kamu görevlileri tarafından LGBTİ topluluğu hakkında yapılan kamuya açık olumsuz ifadelerin bağlamına ilişkindir).

221. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki gizlilik haklarının diğer Sözleşme haklarıyla dengelenmesinde, Devletin her iki hakkı da güvence altına alması ve bu haklardan birinin korunmasının diğerine müdahaleye yol açması hâlinde, 2014, bu müdahalenin gözetilen hedefle orantılı bir hale gelmesi için uygun araçları seçmesi gerektiğini belirtmiştir (*Fernández Martínez/İspanya* [BD], 2014, § 123). Bu dava özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile dini kuruluşların özerklik hakkına ilişkindir. Mahkeme, Katolik kilisesi din ve ahlak öğretmeninin "evli bir papaz" olduğunu halka açık bir şekilde duyurması sonrasında, sözleşmesinin yenilenmemesinin 8. maddeyi ihlal etmediğini tespit etmiştir (§ 89). Mahkeme Başpiskopos tarafından onayının geri çekilmesi üzerine istihdamı kendiliğinden sona eren, Ortodoks dinine mensup bir eğitmene ilişkin bir davada da aynı sonuca varmıştır (*Ţîmpău/Romanya*, 2023). Mahkeme, çocuk istismarında bulunduğundan şüphelenilen bir ebeveynle ilgili olarak, gizli bilgilerin izin alınmadan açıklanmasının yeterli bir şekilde soruşturulmaması veya başvuranın itibarının ve masumiyet karinesi hakkının (madde 6 § 2) korunmaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Ageyevy/Rusya*, 2013, § 155).

222. Mahkeme, 10. madde ile korunan ifade özgürlüğü ile 8. maddede düzenlenen özel hayata saygı hakkı arasında denge kurarken, bazı kriterler uygulamaktadır. Bu kriterler arasında şunlar yer almaktadır: kamu yararı içeren bir tartışmaya katkısı; ilgili kişinin ne kadar tanındığı ve haberin konusu; ilgili kişinin önceki tutumu; yazının içeriği, şekli ve sonuçları; uygulanan yaptırımın ağırlığı (*Axel Springer AG/Almanya*[BD], 2012, § 89-95). Bu kriterler kapsamlı olmayıp, davanın kendine özgü koşulları ışığında değiştirilmeli ve uyarlanmalıdır (*Axel Springer SE ve RTL Television GmbH/Almanya*, 2017, § 42; *Jishkariani/Gürcistan,* 2018, § 46; ayrıca bk. *McCann ve Healy/Portekiz*, 2022, §§ 80-81 ve 98-101). Örneğin, *Mesić/Hırvatistan*, 2022, davasında Mahkeme bazı ek kriterleri dikkate almıştır: bir yandan başvuranın bir siyasetçi ve üst düzey devlet görevlisi olması ve diğer yandan şikâyetçinin avukat olması (§ 86).

223. Başkalarının itibar ve haklarının korunması konusunda belirli sınırları aşmaması gerekmesine karşın (*Kaboğlu ve Oran/Türkiye*, 2018, § 74), basının görevi, mahkeme önündeki yargılamalar hakkında bilgi vermek ve yorumda bulunmak da dâhil olmak üzere, kamunun haber alma hakkı bulunan ve kamu yararını ilgilendiren bütün meseleler hakkında -görev ve sorumluluklarına uygun bir şekilde- haber ve görüş vermektir (*Axel Springer AG/Almanya* [BD], 2012, § 79). Mahkeme ayrıca, basının proaktif rolünün, diğer bir ifadeyle bu tür bir yararı ortaya çıkarabilecek ve toplumda tartışılmasını sağlayabilecek nitelikteki bilgilerin açığa çıkarılması ve kamuoyunun dikkatine sunulması görevinin önemini de vurgulamıştır (*Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa* [BD],

2015 § 114). Gazeteciler, belirli olaylar hakkında haber yaparken, özenli ve ihtiyatlı hareket etmekle yükümlüdürler (§ 140). Mahkeme, özellikle demokratik bir toplumda kamu yararına ilişkin bir tartışmaya katkı sağlayacak -ihtilaflı olsa dahi- olguların haber yapılması ve bir kişinin özel hayatı hakkında basit iddialar ileri sürülmesi arasında bir ayrım yapılması gerektiğini ifade etmiştir. İlkine ilişkin olarak, ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların dar bir çerçevede ele alınması noktasında basının bir demokrasideki üstün rolü ve "kamu bekçisi" olarak hareket etme görevi önemlidir. Ancak, belirli bir okuyucu kitlesinin bir kişinin tam anlamıyla özel hayatıyla ilgili bilgilere ilişkin merakını tatmin etmeyi amaçlayan, merak uyandırıcı ve eğlendirici sansasyonel ve bazen de çarpıcı haberlere odaklanan basın haberleri için farklı hususlar geçerlidir. Dolayısıyla, başvuranın vefat eden oğlunun -bir kilise başpapazı- cinsel suçlardan mahkûm edilmesine ilişkin bilginin medyada paylaşılmasına ilişkin *M.L./Slovakya*, 2021 davasında Mahkeme, paylaşılan bilginin başvuranın vefat eden oğlunun özel hayatı kapsamında mahremine ilişkin olması ve fotoğrafının da paylaşılması nedeniyle müdahale edici nitelikte olduğunu gözlemlenmiştir. Mahkeme, bu paylaşımın yapılmasında genel yarar gözetilmediğine dayanarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 53).

224. Mahkeme, *Sousa Goucha/Portekiz*, 2016, kararında, hiciv içeren materyallere ilişkin hususlara yaklaşımında "uygun okuyucu" kriterine atıfta bulunmuştur (§ 50; ayrıca bk. *Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya*, 2007, §§ 24-26). Ayrıca, ifade özgürlüğü bağlamında parodiye özellikle geniş bir takdir yetkisi verilmelidir (*Sousa Goucha/Portekiz*, 2016, § 50). Söz konusu davada, tanınmış bir ünlü, cinsel eğilimine ilişkin halka açıklamada bulunduktan kısa bir süre sonra, bir televizyon programında hakarete uğradığını iddia etmiştir. Mahkeme, şakanın kamu yararı bulunan bir tartışma bağlamında yapılmaması nedeniyle (bk. *a contrario* (karşıt durum), *Alves da Silva/Portekiz,* 2009 ve *Welsh ve Silva Canha/Portekiz*, 2013), ifadenin 10. madde kapsamında kabul edilebilirlik sınırını aşması halinde, Devletin, 8. madde kapsamında kişinin itibarını koruma yükümlülüğünün söz konusu olabileceğini değerlendirmiştir (*Sousa Goucha/Portekiz*, 2016, § 51). Sigarayla ilgili bir reklam kampanyası kapsamında ünlü bir kişinin adının kendisinin rızası olmadan kullanılmasına ilişkin bir davada, reklamın esprili ve ticari niteliği ile başvuranın geçmiş davranışlarının, başvuranın 8. madde kapsamındaki argümanlarından daha ağır bastığını tespit etmiştir (*Bohlen/Almanya*2015, §§ 58-60; ayrıca bk. *Ernst August von Hannover/Almanya* 2015, § 57).

225. Mahkeme özellikle, bugüne kadar, 8. maddenin özel hayat yönünün bir şirketin itibarını koruyup korumadığı sorusunu cevapsız bırakmıştır (*Firma EDV für Sie, EfS Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungs GmbH/Almanya* (k.k.), 2014, § 23). Buna karşın, Mahkemeye göre, 10. madde[41] kapsamında, bir kurumun "itibarının" insanların itibarıyla kıyaslanamayacağı belirtilmelidir (*Kharlamov/Rusya*, 2015, § 29). Benzer şekilde, *Margulev/Rusya*, 2019, § 45 kararında Mahkeme, tüzel bir kişiliğin itibarı ve toplumun bir üyesi olarak bir bireyin itibarı arasında fark olduğunu vurgulamıştır. Bir bireyin onuru üzerinde etkilerin olması mümkün iken tüzel kişiliklerde böyle bir durum söz konusu değildir (ayrıca bk. *Freitas Rangel/Portekiz*, 2022, §§ 48, 53 ve 58). Sonrasında *OOO Memo/Rusya*, 2022, davasında Mahkeme Devlet yetkileriyle donatılmış bir yürütme organının iyi bir itibarı korumaya yönelik menfaatlerinin hem gerçek kişilerin itibar hakkından hem de piyasada rekabet eden özel veya kamusal tüzel kişilerin itibarla ilgili menfaatlerinden esasen farklı olduğunu belirtmiştir (§§ 46-48).

226. 8. maddedeki hakların devredilemez[42] olmasına rağmen, bazı koşullar altına vefat etmiş bir aile üyesinin itibarı söz konusu kişinin özel hayatını ve kimliğini etkileyebilir ve dolayısıyla, 8. maddenin konusu haline gelebilir (*Jakovljević/Sırbistan* (k.k.), 2020, §§ 30-31).

3. Verilerin korunması[43]

227. Kişisel verilerin korunması, Sözleşme'nin 8. maddesiyle güvence altına alınan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının kullanılması açısından asli önerme sahiptir ve söz konusu bilginin halihazırda kamuya açık olması 8. maddenin sağladığı korumayı ortadan kaldırmaz (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya*[BD], 2017, §§ 133-134; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, §§ 103-104). 8.

[41] bk. *10. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi (İfade özgürlüğü)*
[42] *Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*
[43] bk.*Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

madde bilgilerin geleceğini belirleme hakkını (*right to a form of informational self-determination*) öngörmektedir. Söz konusu hak, bireylerin, önemsiz olsa bile, toplu bir şekilde ve ilgili bireylerin 8. madde kapsamındaki hakları söz konusu olacak şekilde toplanan, işlenen ve yayılan verilere ilişkin gizlilik haklarına dayanmalarına olanak sağlamaktadır. Normal koşullarda öngörülebilir olanı aşacak şekilde veya derecede, belirli bir kişiye ilişkin verilerin derlenmesi, kişisel verilerin işlenmesi veya kullanılması ya da ilgili materyalin yayınlanması hallerinde, özel hayata ilişkin hususlar söz konusu olmaktadır. İç hukuk, 8. maddede yer alan güvencelere aykırılık teşkil edebileceği sebebiyle, kişisel verilerin bu şekilde kullanılmasının önüne geçilmesi amacıyla yeterli güvenceleri sağlamalıdır (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, §§ 136-138; *L.B./Macaristan* [BD], 2023, § 122). Bu konu ilgili İçtihat Rehberinde tam anlamıyla incelenmiştir: *Verilerin korunması*.

4. Kişisel bilgilere erişim hakkı[44]

228. Bireysel gelişimi ilgilendiren hususlar arasında, kişinin bir insan olarak kimliğinin ayrıntıları ve ebeveynlerin kimliği ve kişinin kökeni gibi bireyin kişisel kimliğinin önemli yönlerine ve kişinin çocukluk ve erken gelişim dönemine ilişkin yönlerine dair gerçekleri keşfetmek için gereken bilgileri elde etmesine yönelik Sözleşme tarafından korunan önemli menfaatler yer almaktadır (*Mikulić/Hırvatistan*, 2002, §§ 54 ve 64; *Odièvre/Fransa* [BD], 2003, §§ 42 ve 44; *Cherrier/Fransa**, 2024, § 50). Doğum ve özellikle bir çocuğun doğduğu koşullar, çocuğun ve daha sonra yetişkinin Sözleşme'nin 8. maddesiyle güvence altına alınan özel hayatının bir parçasını oluşturmaktadır (*Odièvre/Fransa* [BD], 2003, § 29).

229. Mahkeme, özel ve aile hayatına ilişkin kayıtlara erişmeye çalışan bireylerin çıkarlarının, söz konusu kayıtlara katkıda bulunan bir kişiye ulaşılamaması veya bu kişinin uygun olmayan bir şekilde rıza göstermemesi halinde güvence altına alınması gerektiği kanısındadır. Bu tür bir sistem, sadece, kayda katkıda bulunan bir kişinin cevap vermediği veya rızasını geri çektiği durumlarda bağımsız bir mercinin erişimin verilip verilmeyeceğine kesin olarak karar vermesini sağlaması halinde orantılılık ilkesiyle uyumlu olacaktır (*Gaskin/Birleşik Krallık*, 1989, § 49; *M.G./Birleşik Krallık*, 2002, § 27).

230. Kişinin kökenine ve ebeveynlerinin kimliğine ilişkin bilgilere erişim hususu, bakım altında bulunan bir çocuğa ilişkin dava kaydına veya babalık iddiasına ilişkin delillere erişimle aynı nitelikte değildir (*Odièvre/Fransa* [BD], 2003, § 43).

231. Mahkeme, güvenlik servislerinin elinde bulunan kişisel bilgilere erişimle ilgili olarak, erişime yönelik engellerin 8. maddenin ihlalini teşkil edebileceğini belirtmiştir (*Haralambie/Romanya*, 2009, § 96; *Joanna Szulc/Polonya*, 2012, § 87; ayrıca bk. *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022, §§ 236-278, ve *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021). Ancak Mahkeme, terör şüphelilerine ilişkin davalarda, ulusal güvenlik çıkarlarının ve terörle mücadelenin, başvuranların Güvenlik Polisi dosyalarında yer alan kendileri hakkındaki bilgilere erişimlerine yönelik menfaatlerinden daha üstün olduğuna hükmetmiştir (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç*, 2006, § 91)[45]. Mahkeme, özellikle devlet güvenlik kurumlarının operasyonlarına ilişkin davalarda, bazı belgelere ve diğer materyallere erişimi sınırlandırmak için meşru gerekçeler olabileceğini kabul ederken, bu değerlendirmenin aklanma davaları söz konusu olduğunda geçerliliğini yitirdiğini kaydetmiştir (*Turek/Slovakya,* § 2006). § 115).

232. Hukuk, başvuranlara, kendileri hakkındaki önemli bilgilere erişmelerine olanak veren etkili ve erişilebilir bir usul sağlamalıdır (*Yonchev/Bulgaristan*, 2017, §§ 49-53). Söz konusu davada, polis memuru olan başvuran, uluslararası bir görevdeki pozisyon için başvuruda bulunmuş ancak iki defa yapılan psikolojik değerlendirme sonrasında, söz konusu pozisyona uygun bulunmamıştır. Başvuran, bazı belgelerin gizli olarak sınıflandırılması nedeniyle, İç işleri Bakanlığında bulunan özlük dosyasına ve özellikle değerlendirmelere erişimine izin verilmediği konusunda şikâyette bulunmuştur.

[44] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.
[45] bk. *Terörizm ile ilgili İçtihat Rehberi*.

5. Kişinin sağlığı hakkında bilgiler[46]

233. Sağlık verilerinin gizliliğine saygı, bütün Sözleşmeci Tarafların hukuk sistemlerinde çok önemli bir ilkedir (*Y.G./Rusya*, 2022, §§ 40-45; *L.L./Fransa*, 2006, §§ 445-45 boşanma işlemlerine ilişkin olarak). Sadece bir hastanın mahremiyetine saygı gösterilmesi değil, aynı zamanda o hastanın tıp mesleğine ve genel olarak sağlık hizmetlerine olan güveninin korunması da oldukça önemlidir (*Mortier/Belçika*, 2022, § 207). Bu tür bir koruma olmadan, tıbbi yardıma ihtiyaç duyan kişiler uygun tedaviyi almaları için gerekebilecek kişisel ve mahrem nitelikteki bilgileri açıklamaktan ve hatta bu tür bir yardıma başvurmaktan vazgeçebilirler. Dolayısıyla, kendi sağlıklarını ve bulaşıcı hastalık söz konusuysa, toplumun sağlığını tehlikeye atabilirler. Bu nedenle iç hukuk, 8. maddede yer alan güvencelere aykırılık teşkil edebileceği sebebiyle, bu tür bir yayılmanın veya kişisel sağlık verilerinin açıklanmasının önüne geçilmesi amacıyla yeterli güvenceleri sağlamalıdır (*Y.G./Rusya*, 2022, § 44; *Z/Finlandiya*, 1997, § 95; *Mockutė/Litvanya*, 2018, §§ 93-94; *Kotilainen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2020, § 83). Salt bir bireyin özel hayatıyla ilgili verilerin saklanmasının dahi 8. madde anlamında bir müdahale teşkil etmektedir (*Leander/İsveç*1987, § 48) ve otomatik işleme tabi tutulan kişisel verilerin korunmasının söz konusu olduğu durumlarda, güvencelere duyulan ihtiyaç daha da artacaktır (*S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 103). Kan bağışı hizmeti tarafından başvuranın varsayılan cinsel yönelimini yansıtan kişisel verilerin kanıtlanmış bir gerçek temeli olmaksızın toplanması ve saklanması için bk. *Drelon/Fransa*, 2022, §§ 79-100.

234. Mahremiyet hakkı ve diğer hususlar, özellikle HIV virüsüne ilişkin bilgilerin gizliliğinin korunması söz konusu olduğunda da geçerlidir, zira bu tür bilgilerin açıklanması, damgalanma ve olası dışlanma durumları da dâhil olmak üzere, bireyin özel ve aile hayatı ile sosyal ve mesleki durumu açısından yıkıcı sonuçlara yol açabilir (*Z/Finlandiya*, 1997, § 96; *C.C./İspanya*, 2009, § 33; *Y/Türkiye* (k.k.), 2015, § 68; *Y.G./Rusya*, 2022, § 44). Bu nedenle, bu bilgilerin gizliliğinin korunmasındaki yarar, müdahalenin gözetilen meşru amaçla orantılı olup olmadığı belirlenirken kurulan dengede daha ağır basacaktır. Bu tür bir müdahale, kamu yararına (*Z/Finlandiya*, 1997, § 96; *Y/Türkiye* (k.k.), 2015, § 78), başvuranın kendi yararına veya hastane personelinin güvenliği adına ağır basan bir gereklilik olmadıkça 8. maddeyle bağdaşmayacaktır (*aynı yerde*, § 77-78). Ehliyet almak ve iş başvurusunda bulunmak gibi çeşitli durumlarda ibraz edilmesi gereken bir sertifikada yer alan hassas tıbbi verilerin gereksiz yere ifşa edilmesi, olası herhangi bir meşru amaçla orantısızdır (*P.T./Moldova Cumhuriyeti*2020, §§ 31-32). Benzer şekilde, Yehova Şahitlerinin kan naklini reddetmeleri sonrasında sağlık dosyalarının Devlet hastanelerince savcılığa açıklanması, 8. maddeye aykırı olarak başvuranların özel hayata saygı haklarına orantısız bir müdahale teşkil etmiştir (*Avilkina ve Diğerleri/Rusya*, 2013, § 54). Ancak, bilirkişilik yapan bir psikiyatristin ruh sağlığı durumu hakkında bir makale yayınlanması, söz konusu makalenin kamu yararına yönelik bir tartışmaya sağladığı katkı nedeniyle 8. maddenin ihlalini teşkil etmemiştir (*Fürst-Pfeifer/Avusturya*,2016, § 45).

235. Mahkeme, bir kişinin sağlığına ilişkin verilerin toplanmasının ve uzun süre boyunca saklanmasının ve bu verilerin açıklanmasının ve asıl toplanma amaçlarıyla ilgisi bulunmayan amaçlar doğrultusunda kullanılmasının, özel hayata saygı hakkına orantısız bir müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir (çalışanın askerlik hizmetinden muaf tutulmasına yönelik tıbbi sebeplerin işverene açıklanmasına ilişkin *Surikov/Ukrayna*,2017, §§ 70 ve 89).

236. Kürtajla ilgili bilgiler de dâhil olmak üzere tıbbi kayıtların hastanın rızası olmaksızın klinik tarafından Sosyal Sigorta Kurumuna ve dolayısıyla daha geniş bir memur çevresine açıklanması hastanın özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (*M.S./İsveç* 1997, § 35). Bir ceza mahkemesinin bir sanığın hassas ve gizli tıbbi bilgiler içeren delillerin dinlenmesine ilişkin başvurusunu reddetmesinin de mahkemenin orantılılığa ilişkin bireysel bir değerlendirme yapmamış olması nedeniyle 8. maddeyi ihlal ettiğine karar verilmiştir (*Frâncu/Romanya*, 2020, §§ 63-75). Tıbbi verilerin sağlık kurumları tarafından gazetecilere ve savcılığa açıklanması ve tıbbi bakımın niteliğini izlemekle sorumlu bir kurum tarafından bir hastanın tıbbi verilerinin toplanmasının da özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil ettiğine karar verilmiştir (*Mockutė/Litvanya,* 2018, § 95). Söz konusu davada, başvuranın annesi ile kızı arasındaki gergin ilişki dikkate alındığında, başvuranın annesine açıklanan bilgilerle ilgili olarak 8. maddeye müdahale söz konusudur (§ 100). *Y.G./Rusya,* 2022 davasında, başvuran kendisinin ve 400.000'den fazla kişinin gizli sağlık bilgilerini içeren ve Moskova İçişleri Bakanlığı Bilgi Merkezinden geldiği anlaşılan bir veri tabanını satın almıştır. Mahkeme,

[46] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

yetkililerin sağlık verilerinin gizliliğini koruyamadığına ve veri sızıntısını soruşturmadığına karar vermiştir (§§ 46-53). *Mortier/Belçika*, 2022 davasında Mahkeme, yetkililerin annesinin ötenazi yoluyla ölüm sürecine katılımını sağlayamayarak başvuranın 8. madde haklarına saygı gösterilmesini sağlama yönündeki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmede başarısız olmadıklarına karar vermiştir. Mahkeme, başvuranın annesine hayatının son anlarında eşlik etme isteği ile doktorların defalarca tavsiyede bulunmasına rağmen başvuran da dâhil olmak üzere çocuklarını ötanazi talebinden haberdar etmek istememesi nedeniyle annenin iradesine ve kişisel özerkliğine saygı gösterilmesi hakkı gibi çatışan menfaatlerin söz konusu olduğunu not etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, doktorların tıbbi gizliliği koruma yükümlülüğü altında olduklarını ve annesinin rızası olmadan başvuranla iletişime geçemeyeceklerini vurgulamıştır (§§ 200-208).

237. Sağlık ve üreme haklarına ilişkin bilgilere etkin bir şekilde erişim hakkı, 8. madde anlamında özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamına girmektedir (*K.H. ve Diğerleri/Slovakya*, 2009, § 44). Özel hayata veya aile hayatına etkin bir şekilde saygı gösterilmesi hakkı, Devletin, kişinin sağlığına yönelik riskler hakkında zamanında gerekli açıklamaları yapmasını gerektiren pozitif yükümlülükler içerebilir (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, §§ 58 ve 60). Özellikle, Devletin tehlikeli faaliyetlerde bulunması halinde ve bu tür faaliyetlerin, faaliyetlerde yer alan kişilerin sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin gizlenmiş olabileceği durumlarda, 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, bu tür kişilerin bütün ilgili ve gerekli bilgileri toplayabilmelerine olanak sağlayan etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesini gerektirmektedir (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, §§ 97 ve 101; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 167, örneğin bir bireyin maruz kalabileceği riskleri değerlendirme).

6. Dosya veya verilerin güvenlik birimleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması[47]

238. Bu bölüm, özellikle aşağıdaki davalarda ortaya konan ilkelere atıfta bulunulan ve vatandaşların/kuruluşların özel olarak gizli takibine ilişkin bölümle birlikte ele alınmalıdır: *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022, ve *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021. Mahkeme, Devletin gizli takip başlatması ve takip edilen kişinin söz konusu takipten haberdar olmaması ve dolayısıyla gizli takibe karşı itiraz edemeyeceği durumlarda, bireylerin, ulusal düzeyde veya Sözleşme kurumları nezdinde telafi elde etme imkanı bulamadan ve bu imkandan habersiz olarak, 8. madde kapsamındaki haklarından yoksun bırakılabileceklerini belirtmiştir *Klass ve Diğerleri/Almanya*, 1978, § 36). Bu durum, özellikle, teknolojik gelişmelerin, casusluk ve takip araçlarının ilerlemesini sağladığı bir ortamda ve Devletin kamu düzeninin korunması, suçun ve terörün önlenmesi konularında meşru çıkarlarının bulunduğu durumlarda geçerlidir[48] (*aynı yerde*, § 48). Bir başvuran, belirli koşullar sağlandığı takdirde, sadece gizli takip tedbirlerinin veya bu tedbirlere izin veren mevzuatın mevcudiyetinin yol açtığı ihlal nedeniyle mağdur olduğunu ileri sürebilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 171-172). Mahkeme söz konusu kararında, takip tedbirlerinin gizliliğinin, etkili bir şekilde itiraz edilemeyen ve ulusal yargı makamlarının ve Mahkemenin denetimi dışında gerçekleşen tedbirlere yol açmamasının sağlanmasına yönelik gereksinime *Kennedy* davasındaki yaklaşımın en iyi şekilde uyarlandığını tespit etmiştir (*Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010, § 124).

239. İletişimin gizli bir şekilde izlenmesine yönelik bir sisteme izin veren mevzuatın sadece mevcudiyeti, ilgili mevzuatın uygulanabileceği bütün kişiler bakımından bir takip tehdidi oluşturmaktadır (*Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006, § 78). Ulusal yasama organlarının ve ulusal makamların, hangi takip sisteminin gerekli olduğunun değerlendirilmesi konusunda belirli bir takdir payına sahip olmalarına karşın, Sözleşmeci Devletler, yetki alanlarında bulunan kişileri gizli takibe tabi tutma konusunda sınırsız takdir yetkisine sahip değildir (*Zoltán Varga/Slovakya*, 2021, § 151). Mahkeme, Sözleşmeci Devletlerin, casusluk ve terörle mücadele adına, uygun gördükleri her türlü tedbiri alamayacaklarını kabul ederek, daha ziyade hangi takip sistemi benimsenirse benimsensin, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvencelerin bulunması gerektiğini kaydetmiştir (*Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006, § 106; ayrıca bk. *Podchasov/Rusya*2024, § 62). Vatandaşları gizli takibe tabi tutma yetkileri, demokratik müesseselerin korunması adına mutlaka gerekli olduğu ölçüde hoş

[47] Ayrıca bk. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli takibi ve *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*
[48] bk. *Terörizm ile ilgili İçtihat Rehberi*.

görülebilir (*Klass ve Diğerleri/Almanya*, § 42; *Szabó ve Vissy/Macaristan,* §§ 72-73). Bu tür bir müdahale, ilgili ve yeterli gerekçelerle desteklenmeli ve gözetilen meşru amaç veya amaçlarla orantılı olmalıdır (*Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç*, 2006, § 88).

240. Mahkeme, polis tarafından yürütülen gizli bir operasyon esnasında, bir konuşmanın, usule ilişkin güvenceler olmaksızın, uzak mesafe radyo vericisi kullanılarak kaydedilmesi nedeniyle ihlal tespit etmiştir (*Bykov/Rusya* [BD], 2009, §§ 81 ve 83; *Oleynik/Rusya*, 2016, §§ 75-79). Benzer şekilde, belirli kişiler hakkındaki verilerin güvenlik servisleri tarafından sistematik bir şekilde toplanması ve saklanması -bu verilerin halka açık bir yerde toplanmış olması (*Peck/Birleşik Krallık*, 2003, § 59; *P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, 2001, §§ 57-59) veya kişinin mesleki veya kamusal faaliyetlerine ilişkin olması halinde dahi (*Amann/İsviçre* [BD], 2000, §§ 65-67; *Rotaru/Romanya* [BD], 2000, §§ 43-44)- bu kişilerin özel hayatlarına müdahale teşkil etmiştir. Mahkeme ayrıca, bir başvuran aleyhindeki ceza yargılamasında başvuranın şirketinin kayıtlı ofisinde bir müşterek sanık tarafından yapılan kayıtların kullanılmasının başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarına müdahale teşkil ettiğine karar vermiştir (*Sârbu/Romanya*, 2023, § 39-43). Bu bağlamda, bir kişinin arabasına yerleştirilmiş GPS cihazı kullanılarak, ilgili kişinin nerede olduğuna ve kamusal alandaki hareketlerine ilişkin bilgilerin toplanması ve saklanması da özel hayata müdahale olarak tespit edilmiştir (*Uzun/Almanya*,, 2010, §§ 51-53). Özel aktörler (İnternet iletişim sorumluları) tarafından yapılmış olsa bile, kanunlarca gerekli görülen İnternet iletişim ve ilgili iletişim verilerinin saklanması, ilgili Devlete atfedilebilir olacak ve böylece müdahale teşkil edecektir (*Podchasov/Rusya*, 2024, § 51).

241. Kişilerin özel hayatlarına ilişkin bilgilerin toplanması ve takip veri tabanına kaydedilmesi konusunda ulusal makamlara verilen takdir yetkisinin kapsamı ve kullanma şeklinin iç hukukta yeterince açık bir şekilde belirtilmediği ve özellikle iç hukukun kötüye kullanıma karşı sağlanan asgari güvencelerle ilgili olarak kamu erişimine açık olacak şekilde herhangi açıklama içermediği hallerde; bu durum Sözleşme'nin 8 § 1 maddesiyle korunan özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmektedir (başvuranın isminin Takip Veri Tabanına kaydedilmesi neticesinde trenle veya hava yoluyla yaptığı hareketler hakkında bilgi toplanmasına ilişkin *Shimovolos/Rusya,* 2011, § 66). Ulusal mevzuat, takip tedbirlerine karar verilmesi, bu tedbirlerin uygulanması ve potansiyel tazmini konusunda yeterince açık, etkili ve kapsamlı güvenceler sağlamalıdır (*Szabó ve Vissy/Macaristan*, 2016). Söz konusu davada belirtildiği üzere, müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olması gereksinimi, alınan herhangi bir tedbirin, hem genel bir unsur olarak demokratik müesseselerin korunması, hem de hususi bir unsur olarak münferit bir operasyonda gerekli istihbaratın elde edilmesi için mutlak bir şekilde zaruri olmasını gerektirdiği şeklinde yorumlanmalıdır. Mutlak gereklilik kriterini karşılamayan herhangi bir gizli takip tedbiri suistimale açık olacaktır (§§ 72-73).

242. *Zoltán Varga/Slovakya*, 2021, (§ 162) davasında iş adamı olan başvuranın dairesindeki aktiviteleri -toplantılar dâhil- izlenmiştir. Slovak İstihbarat Servisinin talebi üzerine operasyona Bölge Mahkemesi tarafından çıkarılan üç arama emri ile izin verilmiştir. Mahkeme, uygulanabilir yargı yetkisi kurallarının açık olmaması ve mevcut kuralların uygulanmasına yönelik prosedürlerin eksikliği ve bunların uygulanmasındaki kusurların istihbarat servisinin üç emri uygularken, hukukun üstünlüğünün gerektirdiği gibi keyfi müdahalelere karşı bir koruma önlemi olmaksızın, fiilen sınırsız yetkiye varan bir takdir yetkisine sahip olmasına yol açtığını kaydetmiştir. Dolayısıyla, bu tedbirler Sözleşme'nin 8 § 2 maddesinin amaçları doğrultusunda "hukuka uygun" değildir. *Haščák/SLovakya*, 2022 davasında başvuran *Zoltán Varga* davasındaki başvuranın iş ortağıydı. Onun şikâyetleri de Varga'nınkilere benzemekteydi. Ancak, kendisinin herhangi bir emre konu olduğunu gösteren hiçbir şey olmadığından, yürürlükteki çerçevenin izleme tedbirlerinden rastgele etkilenen kişilere hiçbir koruma sağlamadığından da şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit ederken, bunu "ağırlaştırıcı bir faktör" olarak tanımlamıştır (§ 95; ayrıca bk. başvuranla ilgili olarak, kendisinin tabi olmadığı bir güvenlik operasyonu sırasında toplanan iletişim tespit materyallerinin yetkililer tarafından saklanmaya devam edilmesi ve başvuranın bu materyalleri imha ettirememesine ilişkin, *Kaczmarek/Polonya*2024, §§ 93-96).

243. Mahkeme ayrıca, bir avukatın banka hesabı özetlerine başvurulmasının, özel hayat kapsamına giren mesleki gizliliğe saygı hakkına müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir (*Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova/Portekiz*, 2015, § 59).

7. Polis gözetimi[49]

244. Mahkeme, bir terör şüphelisinin GPS takibinin ve bu kapsamda elde edilen verilerin işlenmesi ve kullanımının 8. maddenin ihlalini teşkil etmediğine karar vermiştir (*Uzun/Almanya*, 2010, § 81).
245. Ancak Mahkeme, polisin, bir insan hakları örgütüne üyeliği nedeniyle bir kişinin ismini gizli takip ve güvenlik veri tabanına kaydettiği ve hareketlerini izlediği bir başvuruda, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Shimovolos/Rusya*, § 66, başvuranın isminin kaydedildiği veri tabanı, yayınlanmamış ve halkın erişimine kapalı olan bir bakanlık emrine dayanılarak oluşturulmuştur. Bu nedenle halk, kişilerin neden bu veri tabanına kaydedildiği, bu veri tabanında ne tür bilgilerin ne kadar süre boyunca yer aldığı, bu bilgilerin nasıl saklandığı ve kullanıldığı veya bu veri tabanı üzerinde kimlerin kontrolü bulunduğu konularında bilgi sahip olamaz).

246. Mahkeme ayrıca, herhangi bir suç faaliyetinden şüphelenilmeyen görevdeki hâkimler hakkında polis tarafından bir rapor hazırlanmasıyla ilgili olarak da 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*M.D. ve Diğerleri/İspanya*, 2022, ayrıca durumun basına sızdırılması ve ardından yürütülen soruşturmayla ilgili olarak). Raporda kişisel veriler, fotoğraflar ve bazı mesleki bilgilerin (kısmen polis kimlik veri tabanından alınmıştır) yanı sıra (bazı hâkimler için) siyasi görüşlerine ilişkin veriler de yer almaktaydı (siyasi görüşleri ortaya koyan veriler yüksek düzeyde koruma gerektiren özel hassas veri kategorilerine girmektedir, § 55). Mahkemeye göre, başvuranların özel hayatına yapılan müdahalenin herhangi bir iç hukuk hükmüne uygun olmaması ve kamu makamlarının kişisel verileri bunların toplanmasını haklı kılacak amaç dışında kullanmış olması nedeniyle, raporun yalnızca varlığı bile 8. maddeyi ihlal etmiştir (*M.D. ve Diğerleri/İspanya*, 2022, §§ 61-64). Rapor basına sızdırılmış ve Mahkeme, hukuka aykırı ifşanın soruşturulmasına ilişkin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğün de ek olarak ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 65-72).

247. Mahkeme, iletişimin ve telefon görüşmelerinin takibinin (iş yerlerinden ve evlerden yapılan aramalar da dâhil), 8. madde uyarınca özel hayat ve haberleşme kavramı kapsamında olduğunu tespit etmiştir (*Halford/Birleşik Krallık*1997, § 44; *Malone/Birleşik Krallık*, 1984, § 64; *Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006, §§ 76-79; *Potoczka ve Adamco/Slovakya*, 2023, § 69). Ancak bu durum gizli görevlilerin kullanılmasını kapsamamaktadır (*Lüdi/İsviçre*, 1992, § 40).

248. Telefon görüşmelerinin dinlenmesi ve diğer yollarla denetlenmesi özel hayat ve yazışmaya yönelik ciddi bir müdahale teşkil etmektedir (bk., örneğin *Dragojević/Hırvatistan*, 2015, §§ 94-98) ve bu nedenle açık bir kanuna dayalı olmalıdır. Özellikle kullanılabilir teknolojinin sürekli olarak daha da geliştiği dikkate alındığında, konuya ilişkin net ve ayrıntılı kuralların bulunması zaruridir (*Kruslin/Fransa*, 1990, § 33). Ulusal makamlar, davalı Devletin ulusal güvenliğini gizli takip tedbirleri aracılığıyla korumasındaki menfaati ile bir başvuranın özel hayata saygı hakkına yönelik bir müdahalenin ağırlığı arasında denge kurarken, ulusal güvenliğin korunmasına yönelik meşru amaca ulaşmak için araç seçme konusunda belirli bir takdir payına sahiptir. Ancak, suistimale karşı yeterli ve etkili güvenceler bulunmalıdır. Mahkeme bu nedenle, olası tedbirlerin niteliği, kapsamı ve süresi, bu tedbirlere karar verilmesini gerektiren sebepler, bu tedbirleri onaylama, yürütme ve denetlemekle yetkili makamlar ve ulusal hukukun öngördüğü hukuk yolu gibi dava koşullarını dikkate almaktadır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 232; *İrfan Güzel/Türkiye*, 2017, § 85, *Ekimdzhiev ve Diğerleri /Bulgaristan,* 2022, §§ 418 ve 419[f]; ayrıca bk. *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021; *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022; *Podchasov/Rusya*2024, §§).

249. *Hambardzumyan/Ermenistan*, 2019, §§ 63-68, davasında izleme yetkisi veren emirde başvuranın ismi hakkında polis tarafından ses ve görüntü kaydı alınmasına izin verilen kişi olarak verilmemiştir. Ek olarak, emirde bahsedilmemiş olmalarına rağmen polis takip ve telefon iletişimlerinin dinlenmesi tedbirlerini gerçekleştirmiştir. Mahkeme, yargı tarafından verilen ve gizli takibin dayanağı olarak işlev gören yetkilendirmenin yetkinin içeriği ve özellikle tedbirin uygulanacağı kişinin kimliğine ilişkin spekülasyona ve varsayımlara yer verecek şekilde belirsiz ifadelerle hazırlanamayacağını belirtmiştir. Bu davadaki gizli takip usulüne uygun şekilde yargı denetimine tabi olmadığı için Mahkeme, bahsedilen tedbirin Sözleşme'nin 8 § 2 maddesi anlamı dâhilinde "hukuka aykırı" olduğuna hükmetmiştir (ayrıca bk. *Azer Ahmadov/Azerbaycan,* 2021, §§ 63-74).

[49] Ayrıca bk. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli takibi ve *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

250. Mahkeme, başvuranların telefon görüşmelerinin, ceza kovuşturması kapsamında, hukuka aykırı olarak tespit edildiği, "sayıldığı" veya dinlendiği durumlarda, 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Malone/Birleşik Krallık*, 1984; *Khan/Birleşik Krallık*, 2000). "Yasayla öngörülmüş" ifadesi, sadece ulusal hukuka uygunluğun sağlanmasını gerektirmekle kalmayıp, aynı zamanda kanunun niteliğiyle de ilgilidir. Bu nitelik, kanunun hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olmasını gerektirmektedir (*Halford/Birleşik Krallık*1997, § 49). Kamu makamları tarafından yürütülen gizli takipler bağlamında Mahkeme "öngörülebilirlik" kavramının diğer alanlardaki anlamıyla ele alınamayacağını ifade etmiştir. Mahkemeye göre, öngörülebilirlik bir bireyin eylemlerini adapte etmesi için yetkililerin böylesi tedbirlere ne zaman başvurabileceğini öngörmesi gerektiği anlamına gelmez (*Adomaitis/Litvanya*, 2022, § 83). Bununla birlikte, özellikle yürütmeye verilen bir yetkinin gizli olarak kullanıldığı durumlarda, keyfilik riskleri belirgindir. Bu yüzden iç hukukun bireyin 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik keyfi müdahalelere karşı koruma sağlaması önem arz etmektedir (*Khan/BirleşikKrallık*, 2000, §§ 26-28). Ayrıca kanunlar, hangi durum ve koşullarda kamu makamlarının bu tür gizli tedbirlere başvurabileceği hususunun bireylere uygun bir şekilde bildirilmesi bakımından yeterince açık olmalıdır (*aynı yerde*). Gizli dinleme cihazlarının kullanımını düzenleyen yasal bir sistem bulunmadığı durumlarda ve bu cihazlara ilişkin kılavuzların hukuki olarak bağlayıcı olmadığı ve halkın erişimine doğrudan açık olmadığı hallerde, müdahale Sözleşme'nin 8 § 2 maddesinin gerektirdiği üzere "yasayla öngörülmüş" olmamaktadır ve bu nedenle 8. maddeye aykırılık teşkil etmektedir (*aynı yerde*, §§ 27-28).

251. Şahsi (telefon üzerinden yapılan) konuşmaların konuşma yapılan kişi tarafından kayda alınması ve bu tür kayıtların şahsi kullanımları, şahsi araçlarla yapıldığı takdirde, tek başına 8. maddeye aykırılık teşkil etmemektedir. Ancak, bu durum, -ceza veya diğer şekillerde- resmi bir soruşturma bağlamında ve yararına ve kamu soruşturma makamlarının iş birliği ve teknik yardımıyla özel kişi tarafından iletişimin gizli bir şekilde izlenmesi ve kayıt altına alınması işleminden ayrı tutulmalıdır (*Van Vondel/ Hollanda*, 2007, § 49; *Lysyuk/Ukrayna*, 2021, § 51). Telefonun dinlenmesiyle elde edilen bazı görüşme içeriklerinin basına açıklanması, davanın koşullarına bağlı olarak 8. maddenin ihlalini teşkil edebilir (*Drakšas/Litvanya*, 2012, § 62).

252. Mahkeme avukat-müvekkil ilişkisi bakımından, özellikle de bu ilişkinin bir parçası olan konuşmaların gizliliği bakımından daha fazla koruma sağlanmasına yönelik gereksinim dikkate alındığında, bir polis merkezinde gerçekleşen avukat-müvekkil arasındaki hukuki görüşmelerin takibinin, bir avukat ile müvekkili arasındaki telefon görüşmesinin dinlenmesiyle benzer nitelikte olduğunu değerlendirmektedir (*R.E./Birleşik Krallık*, 2015, § 131).

253. *Glukhin/Rusya*, 2023 davasında Mahkeme polis tarafından yüz tanıma teknolojisinin kullanılması hususunu ilk defa incelemiştir. Söz konusu teknoloji, ilk olarak, herkese açık Telegram kanalından yayınlanan fotoğraflar ve videodan başvuranı teşhis etmek ve ikinci olarak, şehir metrosunda seyahat ederken yerini tespit etmek ve tutuklamak için kullanılmıştır. Mahkeme, bu tedbirlerin aşırı müdahaleci niteliğine dikkat çekerek, bu nedenle "demokratik bir toplumda gerekli" olarak kabul edilmeleri için güçlü bir gerekçe gerektiğini ve canlı yüz tanıma teknolojisinin kullanımı için de en üst düzeyde güçlü bir gerekçe gerektiğini vurgulamıştır (*aynı yerde*, § 86). Bu bağlamda, Mahkeme başvuranın önceden bildirimde bulunmadan tek başına bir gösteri gerçekleştirerek işlediği hafif suç için yargılandığını gözlemlemiştir. Gösterisi sırasında (trafiğin engellenmesi, mülke zarar verilmesi veya şiddet eylemleri gibi) menfur bir eylemde bulunmakla suçlanmamıştır. Eylemlerinin kamu düzeni veya ulaşım güvenliği açısından herhangi bir tehlike arz ettiği hiçbir zaman iddia edilmemiştir. Bu koşullar altında Mahkeme, başvuranın kimliğini teşhis etmek için yüz tanıma teknolojisinin kullanılmasının ve başvuranın yerini tespit etmek ve tutuklamak için canlı yüz tanıma teknolojisinin evleviyetle kullanılmasının "acil bir sosyal ihtiyaca" karşılık gelmediğini ve dolayısıyla "demokratik bir toplumda gerekli" olarak kabul edilemeyeceğini değerlendirmiştir (*aynı yerde*, §§ 88-90).

8. Polisin durdurma ve arama yetkileri[50]

254. Mahkeme, bir birey ile diğer insanlar arasında, kamusal bağlamda bile, "özel hayat" kapsamına girebilecek bir etkileşim alanı bulunduğunu belirtmiştir (*Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık*, 2010, § 61, durdurma ve arama yetkisine ilişkin olarak). Örneğin, bir bireyin herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda kimlik kontrolüne tabi tutulmasını ve üzerinin, giysilerinin ve kişisel eşyalarının detaylı bir şekilde aranmasını gerektiren mevzuatın verdiği zorlayıcı yetkilerin kullanılması, özel hayata saygı hakkına "müdahale" anlamına gelmektedir (*Vig/Macaristan*, 2021, § 49 gelişmiş polis kontrollerine ilişkin olarak).

255. Bu davalarda şikâyet edilen tedbirler Sözleşme'nin 8. maddesi anlamı dâhilinde "hukuka aykırıdır". *Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık*, 2010, davasında Mahkeme söz konusu davada, yetkilerin yeterli bir şekilde kısıtlanmaması ve hukuka uygun olmasını sağlayacak yeterli yasal güvenceleri içermemesi sebebiyle, bir kişinin, suç işlendiğine yönelik makul şüphe olmaksızın, kamusal bir alanda durdurulması ve aranmasının 8. maddenin ihlalini teşkil ettiğine hükmetmiştir (§ 87). *Vig/Macaristan,* 2021, davasında gelişmiş polis kontrolüne veya bu kontrolde uygulanan polis tedbirlerine yönelik incelemenin veya gerçek kısıtlamaların yokluğunda, iç hukuk bireye keyfi müdahalelere karşı yeterli koruma sağlayacak yeterli güvenceleri sağlamamıştır (§ 62).

256. Mahkeme, *Beghal/Birleşik Krallık*, 2019, davasında, terörle mücadele mevzuatı kapsamında, polise, göçmen bürosu görevlilerine ve belirli gümrük görevlilerine verilen, limanlarda, havaalanlarında ve uluslararası tren garlarında yolcuları durdurma, inceleme ve arama yetkisini incelemiştir. Bu yetkinin kullanımı için ön izin alınmasına gerek yoktur ve söz konusu yetki terör faaliyetlerine katılma şüphesi olmadan kullanılabilmektedir. Mahkeme, iç hukukun, başvuranın özel hayata saygı hakkına yönelik keyfi müdahaleye karşı yeterli koruma sağlamak amacıyla, söz konusu yetkiyi yeterli bir şekilde sınırlandırıp sınırlandırmadığını incelerken, şu unsurları dikkate almıştır: yetkilerin coğrafi ve zamansal kapsamını; yetkilerin kullanılıp kullanılmayacağı ve ne zaman kullanılacağına karar verme konusunda yetkililere sağlanan takdir yetkisi; yetkilerin kullanılması sebebiyle ortaya çıkan müdahaleye getirilen kısıtlama; yetkilerin kullanılmasının hukuki yönden incelenme imkânı; yetkilerin kullanımına yönelik herhangi bir bağımsız denetim. Mahkeme, teröristlerin uluslararası dolaşımının kontrol altına alınmasının önemini ve ulusal yetkililerin ulusal güvenlikle ilgili konularda geniş takdir yetkisi bulunduğunu kabul etmesine rağmen, yetkinin ne yeterli şekilde kısıtlandığını ne de suistimale karşı yeterli yasal güvencelere tabi tutulduğunu belirtmiştir.

257. Kontrole tabi tutulan başvuranların ırkçı fişlemeden şikâyetçi olduğu *Basu/Almanya*(§ 27) ve *Muhammad/İspanya*(§ 51), 2022, davasında Mahkeme, etnik azınlığa mensup kişilerin trende veya sokakta polis tarafından kimlik kontrolüne tabi tutulmasına ilişkin olarak "özel hayata saygı" hakkını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır (bir kişinin ten rengi nedeniyle bir tren istasyonunda kimlik kontrolü ve aramaya tabi tutulması bağlamında ayrıca bk. *Wa Baile/İsviçre*2024, § 102).

258. Mahkeme ayrıca, polis memurlarının, başvuranın mevcut olmadığı bir eve düzenin bozulması veya suç işlenmesi riskinin çok az olduğu veya hiç olmadığı bir koşulda girmelerinin, gözetilen meşru amaca orantısız olduğunu ve bu nedenle 8. maddenin ihlalini teşkil ettiğini tespit etmiştir (*McLeod/Birleşik Krallık*1998, § 58; *Funke/Fransa*1993, § 48).

259. Terörle bağlantılı suçlardan şüpheli olan kişilerle ilgili olarak; hükümetler, 8. maddenin 1. fıkrası kapsamında sağlanan hakkın birey tarafından kullanılması ile Devletin, terör suçlarının önlemesi amacıyla etkili tedbirler almasına yönelik 2. fıkra kapsamındaki gereksinimi arasında adil bir denge kurmalıdır (*Murray/Birleşik Krallık*,1994, §§ 90-91).

[50] bk. *Terörizm ile ilgili İçtihat Rehberi*.

9. Konut ziyaretleri, aramalar ve el koyma[51]

260. Bazı davalarda Mahkeme, tahliyeleri "konut hakkı" açısından değil, "özel" ve/veya "aile" yaşamı açısından incelemektedir (*Hirtu ve Diğerleri/Fransa*, 2020, §§ 65-66; *Khadija Ismayilova/Azerbaijan*, 2019, § 107 ve kıyaslayın *Sabani/Belçika*, 2022, § 41).

261. Mahkeme, aramaları sadece "konut hakkı" veya "aile yaşamı hakkı" açısından değil, aynı zamanda "özel yaşam hakkı" açısından da inceleyebilir (*Vinks ve Ribicka/Letonya*, 2020, § 92; *Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2)*, 2020, başvuranın valizinin ve el çantasının incelenmesine ilişkin olarak, § 148). Müdahale 8. maddenin 2. paragrafı uyarınca meşru olmalıdır - başka bir deyişle "hukuka uygun" olmalı, bu paragrafta belirtilen meşru amaçlardan bir veya daha fazlasını gütmeli ve bu amaca ulaşmak için "demokratik bir toplumda gerekli" olmalıdır (*Vinks ve Ribicka/Letonya*, 2020, §§ 93-104 ve burada yapılan diğer atıflar). *Vinks ve Ribicka* davası, başvuranların evine sabah erken saatlerde yapılan ve ekonomiyle ilgili suçlamalar bağlamında terörle mücadele özel kuvvet ekibinin gerçekleştirdiği bir baskınla ilgiliydi. Suçu önlemek ve başkalarının haklarını korumak için tedbirler alırken Üye Devletler, özel ve genel önleme amaçları doğrultusunda, suç işleyen bir kişinin kimliğini tespit etmenin başka türlü mümkün olmadığı bazı suçlara ilişkin delil elde etmek için arama ve el koyma gibi tedbirlere başvurmayı gerekli görebilirler. Belirli durumlarda özel polis ekiplerinin devreye girmesi gerekli görülse de, bu tür tedbirlerden etkilenen bireylerin özel hayata saygı hakkına yapılan müdahalenin ciddiyeti ile yetkinin kötüye kullanılması ve insan onurunun ihlal edilmesi riski göz önünde bulundurularak, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvenceler sağlanmalıdır (§§ 113-114, 118). Başvuranın evinde yakalanması sırasında kızının gözleri önünde kelepçelenmesine ilişkin olarak, bk. *Sabani/Belçika*, 2022, §§ 59-60.

10. Avukat-müvekkil ilişkisi

262. Mahkeme, mesleki gizliliğin bir avukat ile müvekkili arasında var olan güven ilişkisinin temeli olduğunu ve mesleki gizliliğin korunmasının özellikle bir avukatın müvekkilinin kendisini suçlamama hakkının bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Bu da yetkililerin "suçlanan kişinin" iradesini hiçe sayarak zorlama veya baskı yöntemleriyle elde edilen delillere başvurmadan davalarını kanıtlamaya çalışmasını gerektirir (*André ve Diğeri/Fransa*, 2008, § 41). Ayrıca, Mahkeme, bir avukata danışmak isteyen herhangi bir kişinin bunu tam ve sınırsız görüşmeyi destekleyen koşullar altında yapmakta özgür olmasının genel çıkarlara uygun olduğunu ve bu nedenle avukat-müvekkil ilişkisinin ilke olarak ayrıcalıklı olduğunu vurgulamıştır. Bu değerlendirmeyi sadece devam etmekte olan davalarla ilgili konularla sınırlamamış ve ister hukuk veya ceza davaları için yardım bağlamında isterse genel hukuki tavsiye alma bağlamında olsun, bir avukata danışan bireylerin makul olarak iletişimlerinin özel ve gizli olmasını bekleyebileceklerini vurgulamıştır (*Altay/Türkiye (no. 2)*, 2019, §§ 49-51, ve burada anılan diğer kararlar).

263. Mahkeme, *Altay/Türkiye (no. 2)*, 2019, kararında, ilk defa, bir kişinin avukatıyla hukuki yardım bağlamındaki iletişiminin “özel hayat” kapsamına girdiğine, zira bu tür bir etkileşimin amacının, kişinin kendi hayatıyla ilgili bilgiye dayalı karar vermesini sağlamak olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, çoğunlukla, avukata aktarılan bilgilerin, özel ve kişisel meseleleri ya da hassas hususları içerdiğini değerlendirmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, ister hukuk veya ceza davasına ilişkin hukuki yardım bağlamında olsun isterse genel hukuki tavsiye alma bağlamında olsun, bir avukata danışan bireylerin, iletişimlerinin özel ve gizli olacağı yönünde makul bir beklenti içinde olabileceklerini belirtmiştir (§ 49).

264. Bir avukata danışmak isteyen bir kişinin, tam ve kısıtlanmamış tartışmaları destekleyen koşullarda, bunu yapmakta özgür olmasının kamu yararına olduğu açıktır (§ 50

[51] bk. ayrıca aşağıdaki Konut ; ve *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

Campbell/Birleşik Krallık, 1992, § 46 kararına atıfla). İlke olarak, bir avukat ile müvekkili arasındaki sözlü iletişim ve haberleşme 8. madde kapsamında gizlidir (§ 51).

265. Avukatla gizli iletişim kurma hakkı, önemine rağmen, mutlak olmayıp bazı sınırlamalara tabidir. Mahkeme, getirilen sınırlamaların, söz konusu hakkı, özünü zedeleyecek ve etkinliğinden yoksun bırakacak şekilde kısıtlamamasını temin etmek amacıyla, bu sınırlamaların ilgili kişiler açısından 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında öngörülebilir olduğuna ve meşru bir amaç veya amaçlar gözettiğine ve ulaşılması hedeflenen amaçlarla orantılı olması bakımından "demokratik bir toplumda gerekli olduğuna" ikna olmalıdır.

266. Devletin, bir avukatla görüşme ve iletişim kurmanın mahremiyetine yönelik müdahalenin izin verilebilir sınırlarına ilişkin değerlendirmede sahip olduğu takdir payı sınırlıdır, zira sadece ciddi bir suçun işlenmesinin önlenmesi veya cezaevi emniyet ve güvenliğine yönelik büyük ihlallerin önlenmesi gibi istisnai koşullar bu hakları sınırlandırma ihtiyacını haklı çıkarabilir (§ 52).

11. Tutuklulukta ve hapiste mahremiyet[52] [53]

267. Yasal ve haklı olan her türlü tutukluluk, kaçınılmaz olarak 8. madde kapsamındaki haklarda bazı sınırlamalar gerektirdiğinden, tutuklular söz konusu olduğunda bu maddeye uygunluğun değerlendirilmesi hassasiyet gerektirir. Bu nedenle, örneğin, bir tutuklunun dış dünya ile temaslarına ilişkin olarak hapis cezasının olağan ve makul gereklilikleri göz önünde bulundurulmalıdır, çünkü ziyaretlerin sayısı ve süresine ilişkin sınırlamalar gibi bu temaslara getirilen bazı kısıtlamalar kendi başlarına 8. maddeye aykırılık teşkil etmez (*Khoroshenko/Rusya* [BD], 2015, §§ 106, 109, 116-149).

268. Mahkeme, ceza infaz kurumlarındaki ziyaret alanında iletişimin gözetim altına alınması güvenlik nedeniyle meşru olarak değerlendirilebilse de, diğer nedenlerle iletişimin sistematik olarak gözetim altına alınması ve kaydedilmesinin 8. maddeye müdahale teşkil edeceğine hükmetmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, ilgili hükümlerin açıklığı ve öngörülebilirliği de dâhil olmak üzere hukuka uygunluk gerekliliğine özellikle vurgu yapmıştır (*Wisse/Fransa*, 2005, §§ 29-34; *Doerga/Hollanda*, 2004, §§ 44-54).

269. Mahkeme, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişiler bağlamında, avukat-müvekkil iletişiminin gizliliğini ilk defa *Altay/Türkiye (no. 2)* kararında vurgulamıştır. Mahkeme, bir kişinin avukatıyla hukuki yardım bağlamındaki sözlü iletişiminin "özel hayat" kapsamına girdiğine, zira bu tür bir etkileşimin amacının, kişinin kendi hayatıyla ilgili bilgiye dayalı karar vermesini sağlamak olduğuna hükmetmiştir (§§ 49-50). İlke olarak, bir avukat ile müvekkili arasındaki sözlü ve yüz yüze iletişim ve haberleşme 8. madde kapsamında gizlidir (§ 51). Mahkeme ayrıca, kişinin savunma hakları bakımından, Sözleşme'nin 6 § 3 (c) maddesi bağlamında, cezaevindeki bir tutuklu veya hükümlünün cezaevi yetkililerinin duyamayacağı uzaklıkta avukatıyla iletişim kurma hakkının söz konusu olduğunu kaydetmiştir. Tutuklu ve hükümlüler, bir görevlinin bulunduğu bir ortamda, avukatlarıyla sadece devam eden bir davayla ilgili hususları konuşma konusunda değil, aynı zamanda intikam korkusu nedeniyle maruz kaldıkları suistimalleri avukatlarına bildirme konusunda da çekingen hissedebilirler. Ayrıca, avukat-müvekkil ilişkisinin gizliliği ve ulusal makamların, bir tutuklu ile seçilmiş temsilcisi arasındaki iletişimin mahremiyetini sağlama yükümlülüğü, uluslararası alanda tanınmış normlardır (§ 50).

270. Bu dava, bir tutuklu/hükümlü ile avukatı arasındaki bir görüşme esnasında bir görevlinin zorunlu olarak hazır bulunmasına ilişkindir. Tutuklu ile avukatı arasında gizli iletişim kurma hakkı mutlak olmayıp, bazı kısıtlamalara tabidir. Devletin, bir avukatla görüşme ve iletişim kurmanın mahremiyetine yönelik müdahalenin izin verilebilir sınırlarına ilişkin değerlendirmede sahip olduğu takdir payı sınırlıdır, zira sadece ciddi bir suçun işlenmesinin önlenmesi veya cezaevi emniyet ve güvenliğine yönelik büyük ihlallerin önlenmesi gibi istisnai koşullar bu hakları sınırlandırma ihtiyacını haklı çıkarabilir (§ 52).

[52] bk. *Mahpusların Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*

[53] bk. Ayrıca Mahpusların haberleşmeleri

271. Söz konusu davada, ulusal mahkemeler, avukatın başvurana savunmayla ilgisi bulunmayan kitap ve süreli yayınlar göndermesi nedeniyle avukatın davranışının avukatlık mesleğiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle, başvuranın cezaevinde avukatıyla görüşmesi esnasında bir görevlinin hazır bulunmasına karar vermiştir. Mahkeme, söz konusu tedbirin, başvuranın özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil ettiğini tespit etmiştir. Mahkeme bu bağlamda, Sözleşme'nin, avukatlara, müvekkilleriyle olan ilişkileriyle ilgili olabilecek bazı tedbirlerin uygulanmasını yasaklamadığını yinelemiştir. Bu durum, özellikle, bir avukatın suça iştirak ettiğine ilişkin veya belirli faaliyetlerle mücadele kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarla bağlantılı güvenilir delillerin bulunduğu hallerde geçerlidir. Diğer taraftan, avukatların adalet yönetiminde önemli bir yere sahip olmaları ve davacı ile mahkemeler arasında üstlendikleri aracılık görevi nedeniyle hukuk görevlileri olarak tanımlanabilecekleri dikkate alındığında, bu tür tedbirler bakımından mutlak bir çerçeve sağlamak oldukça önemlidir (§ 56).

272. Bunun aksine, Mahkeme, devam eden ceza soruşturması kapsamında tutuklu bir mahkûm ile aile üyeleri arasındaki iletişimin ziyaret alanında izlenmesi ve ziyaret sırasında aile üyelerinin başvuranın avukatından edindikleri bilgileri iletmesine ilişkin bir şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur (*Falzarano/İtalya* (k.k.), 2021, §§ 33-34 ve §§ 38-39).

273. Mahkeme, bir kişinin tutukluyken sürekli video gözetimi altında tutulmasının – ki tutukluluk zaten bir kişinin mahremiyetine önemli bir sınırlama getirmektedir - bireyin mahremiyetine saygı gösterilmesi hakkına ciddi bir müdahale olarak görülmesi gerektiğine ve dolayısıyla 8. Maddenin devreye girdiğine karar vermiştir (*Van der Graaf/Hollanda* (k.k.), 2004; *Vasilică Mocanu/Romanya*, 2016, §§ 39-40). *Gorlov ve Diğerleri/Rusya*, 2019, davasında Mahkeme tutuklu ve hükümlülerin hücrelerine kapatıldıklarında sürekli olarak kameraya alınmalarının Sözleşme'nin 8 § 2 maddesinin gerektirdiği üzere "yasayla öngörülmüş" olmadığını, zira bu yetkilerin kapsamının ve bunları uygulama şeklinin, bir bireye keyfiyete karşı yeterli koruma sağlayacak şekilde yeterince açık olarak belirtilmediğini kaydetmiştir. Mahkeme bu kapsamda, yetkililerin, koşulsuz olarak, kurumun herhangi bir alanında, süresiz olarak ve periyodik inceleme olmaksızın, bütün tutuklu ve hükümlüleri sürekli olarak kamerayla takip etme sınırsız yetkisine sahip olduklarını ve ulusal hukukun, Devlet görevlilerinin suistimaline karşı hemen hemen hiçbir güvence sağlamadığını tespit etmiştir.

274. Mahkeme, *Szafrański/Polonya*, 2015, davasında, başvuranın tuvaleti diğer tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu bir alanda kullanmak zorunda kalması ve bu nedenle günlük yaşamında temel düzeyde mahremiyet imkânından yoksun bırakılması nedeniyle, yerel makamların, başvurana asgari düzeyde mahremiyet imkânı sağlama şeklindeki pozitif yükümlüklerini yerine getirmediklerine ve dolayısıyla 8. maddenin ihlaline neden olduklarına karar vermiştir (§§ 39-41).

275. *Chocholáč/Slovakya*, 2022, davasında Mahkeme, mahkûmların pornografik materyal bulundurmalarına yönelik genel ve ayrım gözetmeyen ve bireysel bir davada orantılılık değerlendirmesi yapılmasına izin vermeyen bir yasağın 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 52-76).

D. Kimlik ve özerklik

276. 8. madde, bireylere, bireysel gelişimlerini ve tatminlerini özgürce takip edebilecekleri bir alan sağlamaktadır (*A.-M.V./Finlandiya* 2017, § 76; *Brüggemann ve Scheuten/Almanya* Komisyon kararı, 1976; *National Federation of Sportspersons' Associations ve Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, 2018, § 153). Bireysel özerklik kavramı, 8. maddenin yorumlanmasının altında yatan önemli bir ilkedir (*Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], 2002, § 90; *Jivan/Romanya,* 2022, § 30; ayrıca bk. *Y/Fransa*, 2023, §§ 75-76 ve tartışmaya ve hatta ihtilafa açık olan ve demokratik bir toplumda görüşlerin, Avrupa Konsensusunun yokluğunda, makul ölçüde farklılık gösterebileceği ve bireyin mahrem kimliğinin temel bir yönüne ilişkin sorulara yönelik takdir marjına yaklaşım §§ 75-80, 90-91)[54].

[54] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına İlişkin İçtihat Rehberi*

1. Bireysel gelişim ve özerklik hakkı

277. 8. madde, bireysel gelişim hakkını ve diğer insanlarla ve dış dünyayla ilişki kurma ve geliştirme hakkını koruma altına almaktadır (*Niemietz/Almanya*, 1992, § 29; *Pretty/Birleşik Krallık*, 2002, §§ 61 ve 67; *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013, §§ 165-167; *El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], 2012, §§ 248-250, başvuranın gizli ve olağan dışı bir şekilde kaçırılması ve keyfi tutukluluğuna ilişkin). Örnek olarak, Mahkemenin başvuranın annesinin hayatının son anlarında ona eşlik etme isteği ile annesinin isteklerine ve bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi hakkı gibi birbiriyle çatışan çeşitli menfaatleri tartmak zorunda kaldığı ötanaziyle ilgili bir davada bireysel özerklik hakkı dayanak olarak ele alınmıştır (*Mortier/Belçika*, 2022, § 124 ve § 204).

278. Evlat edinme başvurusunda bulunma ve başvurunun adil bir şekilde değerlendirilmesi hakkı, çiftin anne-baba olma kararı dikkate alındığında, "özel hayat" kapsamına girmektedir (*A.H. ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 383). Mahkeme, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, davasında, bir çiftin taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan çocuklarından ani ve geri alınamaz bir şekilde ayrılmalarını incelemiştir. Mahkeme, başvuranların çocukla iletişimlerini devam ettirmek suretiyle bireysel gelişimlerinin sağlanmasındaki çıkarları karşısında söz konusu kamu yararını dengeleyerek, İtalyan mahkemelerinin, başvuranları çocuktan ayırırken, söz konusu çakışan çıkarlar arasında adil bir denge kurduğunu kaydetmiştir (§ 215). *Lazoriva/Ukrayna*, 2018, davasında Mahkeme başvuranın yasal vasisi olmak suretiyle 5 yaşındaki yeğeniyle ilişkisini sürdürme ve geliştirme yönündeki -hukuki ve maddi dayanağı bulunan- isteğinin de özel hayata ilişkin bir mesele olduğunu belirtmiştir (§ 66). Sonuç olarak, çocuk ile başvuran arasındaki hukuki bağların kopmasına ve başvuranın çocuğu sorumluluğu altına alma talebinin engellenmesine neden olması sebebiyle, çocuğun üçüncü kişilerce evlat edinilmesi başvuranın özel hayata saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (§ 68).

279. *Jivan/Romanya,* 2022 davası bakıma muhtaç yaşlıların bakım ve tıbbi tedavilerinin finansmanına ve Devletlerin bu konudaki takdir marjına ilişkin içtihada açıklık getirmiştir (bk. §§ 41-52, yaşlı bir kişinin özerkliğini tamamen kaybetmesi durumuyla ilgili olarak, § 50). *Diaconeasa/Romanya*, 2024 davasında Mahkeme, içtihadı daha da netleştirmiştir (bk. §§ 49-51). Söz konusu dava, fiziksel engelli bir kişinin, Devlet tarafından finanse edilen kişisel yardımcısın geri çekilmesiyle meydana gelen ağır özerklik kaybına ilişkindir. Mahkeme, başvuranın engellilik durumuna dair kapsamlı bir değerlendirme yapılmamasından ve durumunun iyiye gitmediği ve en temel ihtiyaçları için yardıma ihtiyacı olması halinde pratik alternatif düzenlemelerin olmamasından dolayı 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 58-64).

280. *Y/Fransa*, 2023, başvuranın biyolojik kimliği ile yasal kimliği arasındaki uyumsuzluk ve daha genel olarak, bu alanda bir Avrupa konsensüsünün yokluğunda, doğum belgesinde *non-binary* (kadın-erkek cinsiyet tanımlaması dışında) cinsiyetin tanınması meselesi ile ilgilidir (§§ 75, 90-92).

281. Bireysel gelişim ve bireysel özerklik hakkı, kişinin diğer insanlarla birlikte dâhil olmak isteyebileceği her faaliyeti kapsamamaktadır (örneğin, av köpekleriyle yabani hayvanların avlanmasına ilişkin *Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 40-43; ve kişinin kendi arazisinde veya başkalarının arazisinde avlanma hakkı, Sözleşme'nin herhangi bir hükmü tarafından korunmamaktadır, *İstişari görüş P16-2021-002*, *§* 80). Nitekim, her türlü ilişki özel hayat alanına girmemektedir. Bu nedenle, köpek besleme hakkı 8. madde korumasının kapsamına girmemektedir (*X./İzlanda*, Komisyon kararı,1976).

2. Kişinin kökenini bulma hakkı [55] [56]

282. Mahkeme, kişinin kökenlerini bulmak amacıyla bilgi edinme hakkını ve kişinin ebeveynlerinin kimliğini, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında koruma altında bulunan kimliğin

[55] bk. Yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi ve Taşıyıcı Annelik.

[56] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir (*Odièvre/Fransa* [BD], 2003, § 29; *Cherrier/Fransa**, 2024, § 50; *Gaskin/Birleşik Krallık*1989, § 39; *Çapın/Türkiye*, 2019, §§ 33-34; *, Boljević/Sırbistan*2020, § 28; *Gauvin-Fournis , ve Silliau/Fransa*2023, § 109).

283. Kendisinden DNA örneği alınması gereken vefat etmiş bir kişinin özel hayatı, ölümünden sonra yapılan bu yöndeki bir talepten olumsuz etkilenemez (*Jäggi/İsviçre*, 2006, § 42; *Boljević/Sırbistan*, 2020, § 54).

284. Mahkeme ebeveynlik tespiti için DNA testi yapılmasının artık basit ve oldukça güvenilir bir yöntem olduğunu, bu testin "ispatlayıcı değerinin, taraflarca yakın bir ilişkinin varlığı veya yokluğunu kanıtlamak için sunulan diğer tüm delillere görece daha önemli" olduğunu birçok defa belirtmiştir (*Moldovan/Ukrayna,* 2024, § 47). Devletlerin baba olduğu iddia edilen kişilere DNA testi yapmak zorunda olmadığına, ancak hukuk sisteminin, bağımsız bir makamın, babalık iddiasına ilişkin hızlı bir şekilde tespitte bulunmasına olanak veren alternatif araçlar sağlaması gerekir. Örneğin, *Mikulić/Hırvatistan*, 2002, §§ 52-55 davasında, evlilik dışı bir ilişki sonucunda doğan başvuran, Hırvat hukuk sisteminin, babalık hususunun tespitinde etkisiz olduğu ve kendisini bireysel kimliği konusunda belirsiz bir durumda bıraktığı hususunda şikâyette bulunmuştur. Söz konusu davada, ulusal mahkemelerin etkisizliğinin, başvuranı uzun bir süre bireysel kimliğine dair belirsiz bir durumda bıraktığını kaydetmiştir. Bu nedenle Hırvat makamlar, Sözleşme'nin sağladığı bir hak olan özel hayatına "saygı" gösterilmesini sağlayamamıştır (*aynı yerde,* § 68). § 68). Benzer bir şekilde, *Moldovan/Ukrayna*, 2024, §§ 46, 52-53 davasında başvuran, DNA testi tarafından doğrulanmış olmasına karşın, biyolojik babasının ebeveynliğinin ulusal mahkemeler tarafından tanınmasını sağlayamamıştır. Ebeveynliğin tanınması için birlikte yaşamaya dair kanıt şartı getiren mülga 1969 tarihli Aile Yasasına atıfta bulunan yerel mahkemeler, DNA testi sonuçlarını kesin bir delil olarak değerlendirmeyi reddetmiştir. Mahkeme, böyle bir yaklaşımın etkilerinin, özellikle yeni testler kullanarak ebeveynlik tesisi veya sorgusunu imkânsız kılan, esnek olmayan süre sınırlarının veya diğer usuli kısıtlamaların etkilerine benzediğini gözlemlemiştir. DNA delilini yeteri kadar kapsamlı bir şekilde ele almamalarıyla birlikte, yerel makamların bu yaklaşımının Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlali anlamına geldiği sonucuna varmıştır.

285. Ayrıca Mahkeme, özellikle, engelli çocuklar gibi hassas çocukların nesepleri hakkında bilgiye erişmelerine imkân veren usullerin bulunması gerektiğini belirtmiştir (*A.M.M./Romanya*, 2012, §§ 58-65). *Jäggi/İsviçre*, 2006, davasında Mahkeme, yetkililerin babasını kesin olarak belirlemek isteyen gayri meşru oğulun vefat eden kişi üzerinde DNA testi yapılmasına yönelik talebini reddetmesinin 8. maddeyi ihlal ettiğini tespit etmiştir. Bu davada, başvuranın biyolojik babasının kimliğini tespit etmeye yönelik menfaati, DNA örneklerinin alınmasına karşı çıkan merhumun diğer aile üyelerinin menfaatine üstün gelmiştir (§§ 40-44). *Boljević/Sırbistan*, 2020, davasında Mahkeme, davanın spesifik koşullarında, ölen bir erkeğin DNA testine ve babalığı reddetmesini onaylayan nihai kararın incelenmesine engelleyen bir zaman aşımının 8. maddeye yönelik bir ihlal teşkil ettiğine karar vermiştir. Bu davada karar DNA testleri henüz yokken ve başvuranın bilgisi dışında verilmiştir. Başvuran, babalık davasının yeniden açılması için geçerli olan sürenin dolmasından onlarca yıl sonra bu durumdan haberdar olmuştur. Mahkeme, hukuki kesinliğin korunmasının başvuranın biyolojik babasını tespit etme hakkından mahrum bırakılması için tek başına yeterli bir gerekçe olamayacağına karar vermiştir (§ 55). *Scalzo/İtalya*, 2022, davasında Mahkeme, babalığın tespitine yönelik yargılamalarda babalığa itiraz davasının bir ön adım niteliği taşıdığı bir sistemin ilke olarak 8. maddeyle uyumlu olduğunun kabul edilebileceğine yönelik değerlendirmede bulunmuştur (§ 65). Ancak, Mahkeme babalığa itiraz davasının on iki yıldan fazla sürmüş olması ve bu davaları hızlandırmanın hiçbir yolunun olmaması nedeniyle bu davanın olgularına ilişkin bir ihlal tespit etmiştir (§ 66).

286. Mahkeme ayrıca, ilgili tüm tarafların neseple ilgili biyolojik gerçeğin ortaya çıkarılmasından yana olduğu halde yerel mahkemelerin babalık davasının açıldığı tarihte bilimsel kanıtların mevcut olmamasına dayanarak çocuğun biyolojik babasının tespit edilmesi için davanın yeniden başlatılmasına ilişkin başvuruyu reddetmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Bocu/Romanya*, 2020, §§ 33-36). Benzer şekilde, biyolojik baba olduğunu iddia eden bir başvuranın,

başka bir erkeğin çocuğu zaten kabul etmiş olması ve yerel mahkemeler tarafından ayrıntılı bir değerlendirme yapılmamış olması nedeniyle babalık tespitinde bulunamadığı durumlarda, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Koychev/Bulgaristan*, 2020, §§ 59-68).

287. Mahkeme, babalık davası açmak için bir süre sınırı getirilmesinin hukuki kesinliği sağlama isteğiyle meşrulaştığını ve bu nedenle tek başına Sözleşme'ye aykırılık teşkil etmeyeceğine karar vermiştir. Bununla birlikte, *Çapın/Türkiye*, 2019 davasında Mahkeme, kimliğini bilme hakkına sahip olan çocuk ile baba olduğu iddia edilen kişinin uzun yıllar öncesine dayanan olaylara ilişkin iddialardan korunma menfaati arasında adil bir denge kurulması gerektiğine hükmetmiştir (§ 87). Bu davada Mahkeme, ulusal mahkemelerin davanın istisnai koşullarını, yani başvuranın çocukken kendisine babasının öldüğünün söylendiği şeklindeki iddiasını ve başvuranın on sekiz yaşına geldiğinde ülkesini terk ederek annesinden ve akrabalarından uzakta yirmi beş yıl boyunca yurt dışında yaşamış olmasını, değerlendirmeye katmadıkları için söz konusu çatışan menfaatler arasında gereken dengeyi kurmadığına karar vermiştir (§§ 75-76). Mahkeme ayrıca, herkesin kimliği hakkındaki gerçeği bilmek ve bu konudaki her türlü belirsizliği ortadan kaldırmak şeklinde hayati önem taşıyan bir menfaate sahip olduğunu yinelemiştir. Diğer yandan, *Lavanchy/İsviçre*, 2021, davasında Mahkeme, ulusal mahkemelerin söz konusu menfaatler arasında gereken dengeyi kurduğuna karar vermiştir. Ulusal mahkemeler, başvuranın biyolojik babasının kimliğini öğrendikten otuz bir yıl sonra yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin tespiti için açtığı davayı söz konusu gecikme için süre sınırını uzatmayı haklı gösterecek "geçerli nedenler" bulunmadığından dolayı reddetmiştir. Süre sınırlamasını katı bir şekilde uygulamamış, bunun yerine başvuranın menfaatlerinin söz konusu çatışan diğer menfaatlere ağır basıp basmadığını değerlendirmiştir. Ulusal mahkemeler Mahkemenin içtihadını dikkate almış ve kararlarını dikkatlice gerekçelendirmişlerdir.

288. *Odièvre/Fransa* [BD], 2003 davasında, evlat edinilen başvuran, biyolojik annesinin ve biyolojik ailesinin kimliklerini tespit etmek amacıyla bilgilere erişme talebinde bulunmuş ancak talebi, annelerin kimliklerinin gizli kalmasına izin veren özel bir usul kapsamında reddedilmiştir. Mahkeme, Devletin çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğu gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 44- 49; ayrıca bk. *Cherrier/Fransa**, 2024, §§ 62-66, 77 ve 82).

289. Ancak, iç hukukun söz konusu çatışan haklar ve menfaatler arasında herhangi bir denge kurma çabasında bulunmadığı durumlarda, doğumda terk edilen bir çocuğun kökenine ilişkin belirleyici olmayan bilgilere erişim sağlayamaması veya annenin kimliğinin açıklanmaması 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir (*Godelli/İtalya*, 2012, §§ 57-58).

290. *Gauvin-Fournis ve Silliau/Fransa*, 2023 kararında, üçüncü taraf donör ile tıbbi destekli üreme yoluyla dünyaya gelen başvuranlar, bu donör hakkında bilgiye erişim talep etmiş ancak bu talep reddedilmiştir. Gamet donörlerinde, 1 Eylül 2022 tarihinden önce bu yolla dünyaya gelen çocuklar için kimlik gizliliğini güvence altına alan kuralın, söz konusu çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurduğunu değerlendiren Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 126). Devletin bu alandaki bir mevzuat değişikliğinin hangi hızda yapılacağına dair seçimi, kendi takdir payı dâhilindedir (§ 123).

3. Yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi[57]

291. Özel hayata saygı, herkesin birer birey olarak kimliklerine dair bilgileri tesis edebilmesini gerektirir. Buna yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi de dahildir (*Mennesson/Fransa*, 2014, § 96). Dolayısıyla 8. madde, söz konusu Devletin sınırları dışında taşıyıcı bir anneye doğan, yabancı Devlete göre yasal ebeveynlerinin iç hukuk kapsamında ebeveyn olarak kayıtlara geçemediği çocukları korur (örneğin, ilkenin bir özeti için bk. *D/Fransa*, 2020, §§ 45-54). Mahkeme, Devletlerin taşıyıcı anneliği yasal hale getirmelerini gerektirmez. Ayrıca Devletler çocuğun kimliğine dair belgeleri vermeden önce taşıyıcı anneye doğan çocukların ebeveynlerine dair kanıt talep edebilir. Bununla birlikte, çocuğun kendi hayatına veya özel hayatına saygı duyulması hakkı, yurt dışında taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan çocuk ve, biyolojik babası olması hâlinde, babası olması planlanan kişiyle arasındaki yasal ilişkinin tanınması imkanının iç hukukta sağlanmasını gerektirir (*Mennesson/Fransa* 2014; *Labassee/Fransa*2014; *Foulon ve Bouvet/Fransa* 2016; *C/İtalya* 2023).

[57] bk. Tıbbi destekli üreme/genetik ebeveyn olma hakkı.

292. Mahkeme, ilk İstişari Görüşünde, taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan, üçüncü bir tarafın bağışladığı yumurtalar döllenerek dünyaya getirilen, ve annesi olması planlanan kişinin yurt dışında yasal olarak tesis edilen doğum belgesinde "yasal anne" olarak belirtildiği bir çocuğun kendi hayatı veya özel hayatına saygı hakkı da annesi olması planlanan kişiyle arasındaki yasal ilişkinin tanınması imkanının iç hukukta sağlanmasını gerektirir. Çocuk ile annesi olması planlanan kişi arasındaki yasal ilişkinin tanınmasını sağlamak için kullanılacak olan yöntemin seçilmesi, Devletin takdir hakkı kapsamına girer. Ancak, çocuk ile annesi olması planlanan kişi arasındaki ilişki "nesnel bir gerçek" haline geldiğinde, ilişkinin tanınması için iç hukukta belirtilen usulün "ivedilikle ve etkili bir şekilde uygulanabilir" olması gerekmektedir (*Taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan bir çocuk ile annesi olması planlanan kişi arasındaki yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin iç hukukta tanınmasına ilişkin istişari görüş* http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6380431-8364345 [BD]). *Mennesson/Fransa*, 2014 davasında ve yukarıda belirtilen *İstişari görüşte* geçen ilkeleri uygulayan Mahkeme, biyolojik anne ve çocuğu arasındaki ilişkinin yasal olarak tanınmasını sağlamak için taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan çocukların evlat edinilmesi gerekliliğinin, annenin özel hayatına saygı hakkını ihlal etmediğini tespit etmiştir (*D/Fransa*2020). Ancak Mahkeme, *K.K. ve ve Diğerleri/Danimarka*, 2022 davasında, annesi olması planlanan kişi ile çocuk arasında yasal bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin tanınmasına dair iç hukukta başka bir imkân sağlanmadığı durumlarda, anne olması planlanan kişinin evlat edinme başvurusunun reddedilmesinin çocukların özel hayatlarına saygı haklarını ihlal ettiğini tespit etmiştir (§§ 56-77). *A.M./Norveç,* 2022 davasında başvuran, taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında ABD'de doğan bir çocuğun annesi olması planlanan kişidir. Norveç'e döndükten sonra çocuğun biyolojik babası (başvuranın eski partneri) çocukla iletişimi kesmiştir. Yerel mahkemeler, başvuranın ABD kanunları kapsamındaki ebeveynlik statüsünün tanınmasına ve çocuğu evlat edinmesine izin verilmesine dair taleplerini reddetmiştir. Mahkeme başvuranın içinde bulunduğu durumun "oldukça zor" olduğunu kabul etmekle birlikte, bu durumdan ilgili makamların sorumlu olduğuna karar vermekte zorlanmıştır. Ayrıca, başvuran zor bir durumda bırakılsa da, yerel mahkemeler ilgili tüm tarafların menfaatlerini incelemiş olup, Mahkeme'ye göre bu sonuç yerel makamlara verilen takdir payı kapsamına girmektedir (bk. Devletlerin taşıyıcı annelik hususundaki takdir payı, § 131).

293. *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017 davasında Mahkeme, yurt dışında taşıyıcı anneye doğan bir çocuğun, ebeveynleri olması planlanan kişilerin yanından, kendi ülkelerine vardıktan kısa bir süre sonra alınmasında, ardından Devlet bakımına alınması ve daha sonra başka bir aile tarafından evlat edinilmesinde herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. *Valdís Fjölnisdóttir ve Diğerleri/İzlanda*, 2021 kararında Mahkeme, eş cinsel bir çift ve yurt dışında taşıyıcı anneye doğan, biyolojik olmayan çocuk arasındaki resmi ebeveynlik bağının tanınmasının reddedilmesinin, başvuranların "aile hayatına" saygı hakkı ile Devletin taşıyıcı anneliğe dair ulusal yasağının korunmasına ilişkin genel menfaatler arasında adil bir denge kurduğuna karar vermiştir. Mahkeme, kalıcı bir evlatlık anlaşmasıyla Devletin bu üç başvuranın bir aile hayatını sürdürmeye devam etmelerini sağlamak için gerekli adımları attığını özellikle vurgulamıştır (§§ 71-75[58]). *H./Birleşik Krallık*, 2022 davasında başvuran, taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan bir çocuktur. Başvuran doğmadan önce, bir yandan babaları olmaları planlanan kişiler (biri çocuğun biyolojik babası) ve diğer yandan taşıyıcı anne ile eşi arasındaki ilişkiler kopmuştur. Yerel mahkemelerin bu dört kişinin her birine ebeveynlik sorumluluğu vermesine ve baba olmaları planlanan kişilere velayet vermesine rağmen, kanunlara göre başvuranın doğum belgesinde "baba" olarak taşıyıcı annenin eşinin adı yer almaktadır. Doğum belgesinin değiştirilmesine dair bir mekanizma vardır ancak taşıyıcı anne ve eşinin rızaları gerekmektedir. Başvuran, yerel mahkemeler önünde "rıza" gerekliliğine itiraz etmemiştir. Mahkeme önünde ise başvuran, doğum belgesinde, doğduğunda sadece biyolojik babasının doğru bir şekilde kaydedilmediğinden şikâyet etmiştir. Bilhassa, çocuğa gebe kalınmasına ve kişinin baba olduğunun belirlenmesine dair bir rıza gösterildiği durumlarda, bir çocuğun doğumu kaydedilirken biyolojik babasının doğru bir şekilde kayıtlara geçmesine dair "normatif bir varsayım" olması gerektiğini iddia etmiştir. Mahkeme açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle ilgili başvuruyu reddetmiştir. İçtihatta böyle bir varsayımın olduğu desteklememektedir. Mahkeme bugüne kadar ebeveyn olmaları planlanan kişilerin, hukuken derhal ve kendiliğinden ebeveyn olarak tanınmaları gerektiğine karar vermemiş olup, bu kapsamda Devlete geniş bir takdir payı verilmesi

[58] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına İlişkin İçtihat Rehberi*

gerektiği kanaatindedir (§§ 44-58).

294. *C.E. ve Diğerleri/Fransa*, 2022 davasında Mahkeme, davalı Devletin tıbbi destekli üreme teknolojisi veya çocukların biyolojik annelerinin eski partnerleri tarafından bağışlanan spermler kullanılarak doğan çocukların evlat edinilmelerine izin vermemesi hususunu değerlendirmiştir. Mahkeme, yerel makamların başvuranların aile hayatı veya özel hayatlarına etkili bir şekilde saygı duyulmasına yönelik yükümlülüklerini ihlal etmediklerini tespit etmiştir. Mahkemenin verdiği bu kararda, başvuranların hiçbirinin fiili aile hayatlarını devam ettirmede sorun yaşadıklarını bildirmemesi ve Fransa'da başvuranların meşru beklentilerini karşılamada yeterli düzeyde bir yasal tanınma imkânı sağlayan yasaların bulunması önem teşkil etmiştir (§§ 99-116).

295. *A.L./Fransa*, 2022 kararında Mahkeme, taşıyıcı annelik kapsamında, bir kişi ve çocuğu arasındaki ilişkiyi ilgilendiren durumlarda, aradan oldukça uzun bir süre geçmesinin, hukuki konunun oldubitti temelinde belirlenmesine yol açabileceğini hatırlatmıştır. Dolayısıyla, bu yargılamalar olağanüstü özen gösterilerek yürütülmelidir (§ 54). Biyolojik babanın çocuğu evlat edinmesine izin verildiği ancak babası olması planlanan kişinin mevzuat tarafından kendisine yasal tanınma imkânı sağlanana kadar yedi yıl beklemek zorunda bırakılmasına ilişkin *D.B. ve Diğerleri/İsviçre*, 2022 davasında Mahkeme, çocuğun 8. madde kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini tespit etmiştir.

296. Taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan bir çocuk adına açılan *C/İtalya*, 2023 davasında Mahkeme, yerel mahkemelerin, başvuranın yabancı doğum kayıt belgesinde kaydedildiği üzere, çocuğun biyolojik babasının adını İtalyan nüfus kayıtlarına girmeyi reddetmeleri nedeniyle başvuranın özel hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Anne olması planlanan kişi açısından Mahkeme, iç hukukta taşıyıcı anneliğe doğan çocuğu evlat edinme hakkına sahip olduğundan, yabancı doğum belgesinin nüfusa kaydedilmesinin reddededilmesinin, çocuğun özel hayatına saygı hakkının ihlalini teşkil etmediğine karar vermiştir.

4. Dini ve felsefi inançlar

297. İfade, vicdan ve din özgürlüğünün 9. madde kapsamında güvence altına alınmasına karşın, Mahkeme, kişisel dini ve felsefi inançlarla ilgili bilgilerin ifşa edilmesinin, 8. maddeyi de gündeme getirebileceğine karar vermiştir. Zira bu tür inançlar, özel hayatın en mahrem yönlerinden bazılarıyla ilgilidir (Ebeveynlere dini ve felsefi görüşleriyle ilgili olarak okul idarelerine ayrıntılı bilgi verme yükümlülüğü getirilmesinin 8. maddenin ihlaline yol açabileceğinin belirtildiği *Folgerø ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2007, § 98). Dini inançlar ve gizlilik de birbirlerini yakından ilgilendirebilir (*Polat/Avusturya*, 2021, § 91).

5. Arzu edilen dış görünüş

298. Mahkeme, kamu veya özel alanlarda, bireyin arzu edilen dış görünüşüne ilişkin kişisel tercihlerin kişiliğinin dışa vurumuyla ilgili olduğunu ve bu nedenle özel hayat kavramı kapsamında yer aldığını tespit etmiştir. Bu durum, saç kesimini (*Popa/Romanya* (k.k.), 2013, §§ 32-33), sakalı nedeniyle üniversiteye erişimin reddedilmesini (*Tığ/Türkiye* (k.k.), 2005), inançlarıyla ilgili gerekçeler nedeniyle tüm yüzü kapatan peçe takmak isteyen kadınların kamusal alanlarda yüzlerini örtmeleri için tasarlanmış kıyafetler giyilmesine yönelik yasaklamayı (*S.A.S./Fransa* [BD], 2014, §§ 106-107), ve kamusal alanlarda çıplaklığı (*Gough/Birleşik Krallık*, 2014, §§ 182-184) kapsamaktadır. Ancak, Mahkemenin bu davaların her birinde, kişisel görünüşe ilişkin kısıtlamaların orantılı olduğu yönündeki tespitinin belirtilmesi önem arz etmektedir. Ceza infaz kurumunda sakal uzatılmasına yönelik mutlak yasak, Hükümetin, mutlak bir yasaklamayı haklı kılacak acil bir toplumsal ihtiyacın mevcudiyetini gösterememesi nedeniyle, 8. maddenin ihlali olarak tespit edilmiştir (*Biržietis/Litvanya*, 2016, §§ 54 ve 57-58).

6. İsme/kimlik belgesine sahip olma hakkı[59]

299. Mahkeme, kişinin adı ve soyadına ilişkin hususların özel hayat hakkı kapsamına girdiğine karar vermiştir (*Mentzen/Letonya* (k.k.), 2004; *Henry Kismoun/Fransa*, 2013). Mahkeme, kişisel kimlik ve aileyle bağlantı aracı olarak, bir kişinin isminin özel ve aile hayatına ilişkin olduğuna hükmetmiş ve yetkililerin, başvuranın eşinin soyadının aile soyadı olarak kaydedilmesi sonrasında, başvuranın soyadının kaydedilmesinin reddedildiği bir başvuruda 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Burghartz/İsviçre*, 1994, § 24). Mahkeme ayrıca, mahkemelerin argümanları ve başvuranların kendine özgü ve bireysel durumlarını dikkate almak veya söz konusu çatışan çıkarlar arasında denge kurmak yerine mevzuat ve yasal metinleri tamamen şekilci bir biçimde incelemesi nedeniyle, ulusal makamların iki Türk vatandaşının soyadlarını "Türkçe" olmayan soyadlarıyla değiştirme taleplerini reddettiği bir başvuruda, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Aktaş ve Aslaniskender/Türkiye*, 2019). Benzer bir şekilde, Mahkeme, uzun bir süre boyunca kullanılması kabul edildikten sonra makamlar tarafından soyadındaki "von" ön ekinin çıkarılması için soyadı değişikliğinin, Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir (*Künsberg Sarre/Avusturya*, 2023). Tedbir, 1919 tarihli Soyluluğun Kaldırılması Yasasına istinaden alınmış olup, herkes için eşit muameleyi amaçladığı belirtilmiştir. Fakat başvuranların kendilerini özdeşleştirdikleri ve (oldukça) uzun bir süre boyunca kullandıkları soyadlarını kullanmaya devam etmeye dair menfaatleri daha fazla önem teşkil etmiştir (*aynı yerde*, 67-73). Ancak 8. madde kişiye adını değiştirmeye dair koşulsuz bir hak tanımaz ve bu hususun düzenlenmesinde Sözleşmeci Devletlere geniş bir takdir payı verilmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, Belçika makamlarının otuzlu yaşlarındaki bir adam ve çocuğuna soyadlarını adamın annesininkiyle değiştirme iznini vermemesi ve bunu ilgili talep için sunulan gerekçelerin "yeterince ciddi" olmamasına dayandırmasının Devletin sahip olduğu geniş takdir payı kapsamında girdiğine karar vermiştir (*Jacquinet ve Embarek Ben Mohamed/Belçika*, 2023, §§ 61-80).

300. Mahkeme, ön adların "özel hayat" alanına girdiğine hükmetmiştir (*Guillot/Fransa*, 1996, §§ 2122; *Güzel Erdagöz/Türkiye,* 2008, § 43; *Garnaga/Ukrayna*, 2013, § 36; *Ismayilzade /Azerbaycan*, 2024, § 25). Diğer taraftan Mahkeme, isimlerin kaydedilmesine ilişkin bazı kanunların uygun bir denge kurarken, bazı kanunların ise bu tür bir denge kurmadığını belirtmiştir (*Guillot/Fransa*, 1996 kararını, *Johansson/Finlandiya*, 2007 kararı ile benzer yönleri bakımından karşılaştırınız). *Ismayilzade/Azerbaycan*, 2024 davasında Mahkeme, başvuranın yeni doğan oğlu için seçilen ön adın, çocuğun yüksek menfaatine olmadığı hususunda yerel makamlarla hemfikir olmuş ve makamların² bu ismi kayıtlara geçmeyi reddetmesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 35-42). Cinsiyet değiştirme sürecinde isim değişikliğiyle ilgili olarak bk. *S.V./İtalya*, 2018, §§ 70-75 (aşağıda Cinsel kimlik).

301. Mahkeme, evli kadınları eşlerinin soyadlarını almak zorunda bırakarak aile birliğini gösterme geleneğinin artık Sözleşme ile uyumlu olmadığına karar vermiştir (*Ünal Tekeli/Türkiye*, 2004, §§ 67-68). Mahkeme, evlendikten sonra kendi soyadlarını kullanma talebinde bulunan uyrukları birbirinden farklı bir çiftin taleplerinin ilgili makamlarca reddedilmesi nedeniyle ayrımcı muameleye maruz kaldıkları gerekçesiyle, 8. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin (ayrımcılık yasağı) ihlal edildiğine karar vermiştir (*Losonci Rose ve Rose/İsviçre*, 2010, § 26). Mevcut bir ismin sadece olumsuz bir çağrışıma sahip olması, isim değişikliğine izin verilmemesinin otomatik olarak 8. maddeyi ihlal edeceği anlamına gelmemektedir (*Stjerna/Finlandiya*, § 42; *Siskina ve Siskins/Letonya* (k.k.); *Macalin Moxamed Sed Dahir/İsviçre*(k.k.), § 31). Devletin bu alandaki takdir payı geniştir. Çünkü isim ve soyisimlerin verildiği, tanındığı ve kullanıldığı alan, özel ulusal durumların en güçlü olduğu ve Devletlerin iç kuralları arasında bir kesişim noktasının olmadığı bir alandır: her Devlette isimlerin kullanılması birçok tarihi, dilsel, dini ve kültürel nitelikteki faktöre dayanır (*Ismayilzade/Azerbaycan*, 2024, § 33).

302. Kişinin kimliği hususunda ise Mahkeme, özel hayata saygının herkesin birer birey olarak kimliklerinin detaylarını ortaya koyabilmesini gerektirdiğini ve kimlik belgelerine

[59] ayrıca bk. *Verilerin korunması*; *Göç* ve *Terrörizm* hakkındaki içtihat Rehberleri

erişimin kişinin özerkliği üzerinde önemli tepkilere neden olabileceğini kabul etmiştir (*G.T.B./İspanya*, 2023, § 113). Özellikle, özel hayata saygı hakkının, ilke olarak, kişinin doğumunu kaydettirmesi ve dolayısıyla, ilgili olduğu durumlarda, kimlik belgelerine sahip olmasına dair bireysel bir hakkı da kapsadığı kabul edilmelidir. Devletler bu haktan faydalanılmasını güvence altına almaya dair uygun yöntemler hakkında genel olarak geniş bir takdir payına sahip olsalar da, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında korunan önemli menfaatlerin güvence altına alınması amacıyla, gerektiğinde kimlik belgelerinin teslim edilmesine dair standart usullerin uyarlanması gerekebilir. Dolayısıyla makamlar, tek ebeveyni tarafından ihmal edilen hassas bir çocuk olan başvurana doğum belgesi ve kimlik belgelerini almasına yardımcı olmak için gerekli özeni göstermeye dair pozitif bir yükümlülüğe sahipti (*G.T.B./İspanya*, 2023, §§ 118-19, 122-24).

303. Mahkeme, kişinin kimliğini kanıtlaması için gerekli belgelere el konulması ile ilgili olarak, başvuranın gözaltından serbest bırakılması sonrasında ulusal mahkemenin kimlik belgelerini alıkoyması nedeniyle özel hayata müdahalede bulunulduğunu, zira kişinin kimliğini kanıtlaması için günlük hayatta bu belgelere sıklıkla ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir (*Smirnova/Rusya*, 2003, §§ 95-97). Bununla birlikte, Mahkeme, kamu güvenliği söz konusu olduğunda, yeni bir pasaport düzenlenmemesi başvuranların aile ve özel hayatları üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracak olsa dahi, bir hükümetin yurt dışında yaşayan bir vatandaşa yeni bir pasaport düzenlemeyi reddedebileceğine hükmetmiştir (*M./İsviçre*, 2011, § 67).

304. Mahkeme, bir kişinin yaşının kişisel kimlik aracı olduğunu ve reşit olmadığını iddia eden bir kişinin yaşını belirlemeye ilişkin usulün (usulü güvenceler de dâhil olmak üzere) çocuk olmasından kaynaklanan bütün haklarının güvence altına alınması için esas olduğunu değerlendirmiştir (göç bağlamında yaş değerlendirmesine dair usullerin önemi hakkında *Darboe ve Camara/İtalya*, 2022, § 124).

7. Cinsel kimlik

305. 8. madde kapsamında, birer birey olarak kimliklerine dair bilgileri tesis edebilme hakkı da dâhil olmak üzere, herkesin kişisel alanına koruma sağlanır (*Christine Goodwin/Birleşik Krallık* [BD], 2002, § 90; ayrıca bk. *Hämäläinen/Finlandiya* [BD], 2014). Ancak şikâyetin resmi bir evraka başvuranı bizzat ilgilendiren bir bilgi eklenmesini değil, diğerlerine ilişkin doğum belgelerinde yer alan bilginin eklenmesini ilgilendirdiği durumlarda Devletin takdir payı daha geniş olabilir. Bu kapsamda Mahkeme, transseksüel bir ebeveynin mevcut cinsiyetinin, cinsiyet değiştirdikten sonra doğan çocuğun doğum belgesinde belirtilmesinin yasal olarak imkânsız olmasının Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal etmediğine karar vermiştir (*O.H. ve G.H./Almanya* ve *A.H. ve Diğerleri/Almanya*, 2023). Konu hakkındaki Mahkeme içtihadına ilişkin detaylı analiz için, bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*ortaya konulan argümanların geçerli olup olmadığını.

8. Etnik kimlik hakkı[60]

306. Mahkeme, başta ulusal azınlık mensuplarının kimliklerini devam ettirme ve özel ve aile hayatlarını geleneklerine göre sürdürme hakları olmak üzere, etnik kimliğin 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının bir parçasını teşkil ettiğini değerlendirmiş ve bu kapsamda Devletlerin azınlıkların geleneksel yaşam tarzlarını kolaylaştırma ve orantısız olarak zorlaştırmama yükümlülüğü altında olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, — sadece Avrupa Konseyi *Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesinde* değil—, aynı zamanda uluslararası hukukta, ulusal azınlık mensuplarının kendini özgürce kimliklendirme hakkının pozitif ve negatif yönleri hakkındaki yakın tarihli değerlendirmelerine atıfta bulunarak; ulusal bir azınlığın herhangi bir üyesinin, söz konusu azınlığın bir üyesi olarak muamele görmemeyi seçme hakkına tümüyle sahip olduğunu yinelemiştir (*Tasev/Kuzey Makedonya* 2019, §§ 32-33). Kendini özgürce kimliklendirme hakkı, azınlıkların genel olarak korunmasına ilişkin uluslararası hukukun "temel taşı" niteliğindedir. Bu durum özellikle söz konusu hakkın negatif yönü bakımından geçerlidir: hiçbir iki taraflı veya çok taraflı sözleşme ya da diğer araçlar,

[60] ayrıca bk. Konut

bir kimsenin, kendi isteği dışında, azınlıkların korunması açısından özel bir rejime tabi tutulmayı kabul etmesini gerektirmez (§ 33).

307. Mahkeme, bir bireyin etnik kökeninin kendisi tarafından beyan edildiği üzere kaydedilmesinin yetkililerce reddini, Devletin, başvuranın özel hayatına etkili bir şekilde saygı gösterilmesini sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getirememesine yol açtığını tespit etmiştir (*Ciubotaru/Moldova*, 2010, § 53). Roman toplumuna karşı sergilenen genel düşmanca tutumun bir parçasını oluşturan bir olayın arkasındaki ayrımcılığa ilişkin faydalı bir soruşturma yürütülmesi ve etkili ceza hukuku mekanizmalarının uygulanması da bir Devletin, etnik kimliğe saygı gösterilmesini korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünün bir parçası olarak değerlendirilmektedir (*R.B./Macaristan*, 2016, §§ 88-91).

308. Mahkeme, bir etnik gruba yönelik düşmanlık saikiyle gerçekleştirilen ve çoğunlukla fiziksel şiddetten ziyade gözdağı verme içeren gösteriler bağlamında, Sözleşme'nin 10. maddesine ilişkin davalarda oluşturulan ilkelerden ilham almıştır. Bu nedenle, kırıcı ifadelerin yoğun siyasi ve sosyal geçmişe karşı yapılıp yapılmadığı, bu ifadelerin doğrudan veya dolaylı olarak şiddet, nefret veya tahammülsüzlük çağrısı teşkil edip etmediği ve bu ifadelerin zararlı sonuçlara yol açma gücü belirlenmesi gereken temel unsurlardır (*Király ve Dömötör/Macaristan*, 2017, §§ 72 ve sonraki paragraflar). Azınlıklar aleyhine yapılan gösterilerin suç kapsamına alınması için yasal bir çerçeve bulunmalı ve bu yasal çerçeve tacize, tehditlere ve sözlü sataşmaya karşı etkili bir koruma sağlamalıdır; aksi takdirde, yetkililerin bu tür sözlü tehditleri ve tacizleri hoş gördüğü algısı oluşabilir (§ 80).

309. Mahkeme, yetkililerin başvuranları evlerine yapılan bir saldırıdan koruyamadıkları ve yetkililerin saldırıda belirli bir rolünün bulunduğu ve etkili bir ulusal soruşturma yürütülmeyen bir davada, ülkedeki Romanlara karşı ön yargıya ilişkin genel arka planı da dikkate alarak, 14. maddeyle birlikte ele alındığında 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir (*Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, 2018, §§ 169-170). *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022 davasında başvuranlar, yani Roman kökenli birçok ailenin mensupları, Roman sakinlere karşı gerçekleştirilen halk protestoları ve yetkililerin onlara etnik kökene bağlı düşmanlığın bulunduğu bir ortamda koruma sağlamayı reddetmeleri bağlamında evlerini terk etmek zorunda bırakıldıklarını ve daha sonra geri dönmelerinin engellendiğini iddia etmiştir. Başvuranların hassasiyetlerini ve özel korumaya ihtiyaç duymalarını vurgulayan (§§ 161 ve 166 maddesinin son cümlesi) Mahkeme, köyde yapılan Roman karşıtı yürüyüşlerin, protestocuların başvuranlara yaklaştıkları tespit edilmemiş olsa bile, başvuranları haklı bir şekilde korkutabileceğini; ayrıca yetkililerin Roman ailelerin evlerine geri dönmelerine karşı olduklarını sürekli olarak kamuoyuna göstermelerinin başvuranların barışçıl bir şekilde evlerine geri dönmelerine karşı gerçek bir engel oluşturduğunu gözlemlemiştir (§§ 162-163). Yetkililerin (belediye başkanları, polis ve savcılıkları) başvuranların konut dokunulmazlıklarını engelleyen, sürekli yaşanan hoşgörüsüzlüğe dair bireysel başvuruları göz ardı etmeleri (§§ 164-167), Mahkemenin Sözleşme'nin 14. maddeyle birlikte ele alındığında 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermesine neden olmuştur.

310. Roman bir kadının karavanında kalması, etnik kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır; Devlet, araziden zorla tahliye tedbirlerine başvururken, bu durumu dikkate almalıdır (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 73; *McCann/Birleşik Krallık*, 2008, § 55). Romanların izin almadan kurulan bir kamptan tahliyesine ilişkin *Hirtu ve Diğerleri/Fransa*, 2020 davasında Mahkeme, yerel makamların orantılılık değerlendirmesi yaparken Romanların sosyal açıdan dezavantajlı bir gruba mensup olduklarını ve bu kapsamda belirli ihtiyaçları olduğunu da göz önünde bulundurmaları gerektiğini belirtmiştir (§ 75; ayrıca bk. *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, §§ 161 ve 166 maddesinin son cümlesi). Mahkeme ayrıca, başvuranın ve ailesinin 13 yıldan uzun bir süredir yaşadığı yerel yönetime ait bir karavan alanından acele tahliyesi nedeniyle 8. maddenin usule ilişkin gerekçelerle ihlal edildiğini tespit etmiştir; Mahkeme, bu tür ciddi bir müdahalenin "kamu yararına ilişkin önemli gerekçeler" ve dar bir takdir payı gerektirdiğini kaydetmiştir (*Connors/Birleşik Krallık*, 2004, § 86). Ancak Mahkeme geçmişte, karavan alanında yaşayan ailelerin bireysel hakları ile toplumun çevresel (ve diğer) hakları arasında adil bir denge kurulması halinde, ulusal planlama politikalarının karavan alanlarını kaldırabileceğini belirtmiştir (*Jane Smith/Birleşik Krallık* [BD], 2001, §§ 119120; *Lee/Birleşik Krallık* [BD], 2001; *Beard/Birleşik Krallık* [BD], 2001; *Coster/Birleşik Krallık* [BD], 2001).

311. Mahkeme, başvuranların parmak izlerinin, hücre örneklerinin ve DNA profillerinin, haklarında yürütülen ceza yargılamaları sona erdikten sonra yetkililerce saklanmaya devam edilmesinin ve bu verilerin etnik kökeni bulmak için kullanılmasının başvuranların 8. madde kapsamındaki etnik kimlik haklarını etkilediğini ve ihlal ettiğini tespit etmiştir (*S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 66).

312. Mahkeme ayrıca, bir grubun olumsuz bir basmakalıp kategoriye sokulmasının, belirli bir seviyeye ulaşması halinde, söz konusu grubun kimlik duygusunu ve grup mensuplarının öz saygı ve öz güven hislerini etkileyebilecek bir nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, bu bakımdan, bu durumun grup mensuplarının özel hayatını etkileyebileceği şeklinde değerlendirilebileceğini belirtmiştir (Roman kökenli başvuranın, Roman toplumunu ele alan "Türkiye Çingeneleri" isimli kitabın bazı bölümleri nedeniyle incindiği *Aksu/Türkiye* [BD], 2012, §§ 58-61; şiddet içermeyen ancak sözlü göz korkutma ve tehditler içeren, Roman karşıtı eylemler için *Király ve Dömötör/Macaristan*, 2017, § 43; sırasıyla Roman ve Yahudi kökenli olan başvuranların, tanınan bir siyasetçi tarafından yapılan yabancı düşmanı beyanlardan etkilendikleri *Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan*, 2021, §§ 64-68, ve *Behar ve Gutman/Bulgaristan*, 2012, §§ 68-73). Mahkeme bu davalarda, bir sosyal grup hakkında yapılan kamuya yönelik olumsuz açıklamaların, duruma ilişkin olarak 8. maddenin uygulanmasını tetikleyecek noktaya gelip gelemeyeceğini değerlendirmekte kullanılacak ilgili faktörleri belirleyerek, Büyük Daire tarafından yukarıda anılan *Aksu/Türkiye* [BD], 2012 davasında ortaya konulan ilkeyi geliştirmiştir. Mahkeme ayrıca Holokost'tan kurtulan ve bir (heterojen) sosyal grup olarak değerlendirilebilecek eski Mauthausen mahpuslarına yönelik hakarete ilişkin olarak olumsuz basmakalıp ilkesinin uygulanabilir olduğunu ifade etmiştir (*Lewit/Avusturya*, 2019, § 46).

313. Mahkeme, aile birleşimini kolaylaştırmaya yönelik tedbirler alma pozitif yükümlülüğü bağlamında, bir çocuğu biyolojik annesinden kalıcı olarak ayırmanın uzun dönem etkilerinin -özellikle bu durumun, çocuğun Roman kimliğine yabancılaşmasına yol açacağı için- dikkate alınmasının zaruri olduğunu vurgulamıştır (*Jansen/Norveç*, 2018, § 103).

9. Devletsizlik, vatandaşlık ve ikamet[61]

314. Mahkeme, vatandaşlık hakkının, belirli koşullar altında, özel hayat kapsamına girdiğini kabul etmiştir (*Genovese/Malta*, 2011). Her ne kadar vatandaşlık kazanma hakkı Sözleşme tarafından güvence altına alınmamış olsa da (bk. taşıyıcı anneliğe doğan çocuklara ilişkin olarak *S.-H./Polonya* (k.k.), 2021, § 65) Mahkeme, vatandaşlık talebinin keyfi bir şekilde reddedilmesinin, belirli koşullarda, özel hayatı etkileyerek, 8. madde kapsamında bir hususu gündeme getirebileceğini tespit etmiştir (*Karassev/Finlandiya* (k.k.), 1999; *Slivenko ve Diğerleri/Letonya* (k.k.) [BD], 2002; *, Genovese/Malta*2011). Kazanılmış vatandaşlığın kaybedilmesi de -daha ağır olmasa bile- kişinin özel ve aile hayatına saygı hakkına benzer müdahaleye yol açabilir (*Ramadan/Malta*, 2016, § 85; örneğin terörle ilişkili faaliyetler bağlamında bk. *K2/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, § 49; *Ghoumid ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 43 (özel hayata ilişkin olarak); *Usmanov/Rusya*, 2020, §§ 59-62; *Laraba/Danimarka* (k.k.), 2022[62] . Yine de, vatandaşlığın bu şekilde geri alınması, Sözleşme'ye aykırı değildir (*Usmanov/Rusya*, 2020, § 65). *Usmanov/Rusya*, 2020 davasında Mahkeme, (hususun incelenmesine ilişkin çeşitli yaklaşımların olduğunu kaydederek) bu bağlamda iki aşamalı yaklaşımın uygulanacağını net bir şekilde ortaya koymuş ve birleştirmiştir. Mahkeme, (i) başvuran açısından meydana gelecek sonuçları ve (ii) tedbirin keyfi olup olmadığını incelemiştir (bk. § 58, ayrıca terör bağlamında bk. *Johansen/Danimarka* (k.k.), 2022, ve *Laraba/Danimarka* (k.k.), 2022). Aynı ilkeler, yerel makamların bir başvurana kimlik kartı vermeyi reddettiği bir durum için de geçerlidir (*Ahmadov/Azerbaycan*, 2020, § 45). Bu durumda, yerel makamlar, 1991 ve 2008 yılları arasında çeşitli Devlet makamları tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olduğu kabul edilmesine ve Sovyet pasaportunda Azerbaycan vatandaşı damgası olmasına rağmen başvuranın hiç Azerbaycan vatandaşlığı almadığını ve Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmadığını tespit etmişlerdir. Başvurana vatandaşlık verilmesinin reddinde usulü güvenceler bulunmamaktadır ve durum hem keyfidir hem de 8. maddeye aykırıdır (ayrıca bk. makamların Azerbaycan'da yerleşik mültecilerin orada doğan çocuklarına kimlik kartı vermeyi ve onların vatandaşlığını reddettiği *Hashemi ve*

[61] bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi*
[62] bk. *Terörizm ile ilgili İçtihat Rehberi*.

Diğerleri/Azerbaycan, 2022, §§ 46-49). *Johansen/Danimarka* (k.k.), 2022, § 45 ve *Laraba /Danimarka* (k.k.), 2022, §§ 15-26 kararlarında benimsenen yaklaşımları benzer yönleri bakımından karşılaştırınız.

315. Bu itibarla, 8. madde, belirli türde bir ikamet izni hakkını güvence altına aldığı şeklinde yorumlanamaz; izin seçimi, kural olarak, sadece ulusal makamlara ait bir konudur (*Kaftailova/Letonya* (kayıttan düşürülme) [BD], 2007, § 51). Ancak, önerilen çözüm, ilgili bireye özel ve/veya aile hayatına saygı hakkını engelsiz bir şekilde kullanma olanağı sağlamalıdır (*B.A.C./Yunanistan*, 2016, § 35; *Hoti/Hırvatistan*, 2018, § 121). Bir ülkede ikamet etme hakkını sınırlayan tedbirler, ilgili bireylerin özel veya aile hayatları ya da her ikisi üzerinde orantısız etkiler oluşturuyorsa, belirli durumlarda 8. maddenin ihlalini teşkil edebilir (*Hoti/Hırvatistan*, 2018, § 122).

316. Ayrıca bu bağlamda, 8. madde, bir başvuranın özel ve/veya aile hayatına saygı hakkından etkili bir şekilde faydalanmasını sağlama pozitif yükümlülüğünü de içerebilir (*Hoti/Hırvatistan*, 2018, § 122). Aynı davada, ulusal makamlar, devletsiz bir göçmenin ikamet durumunu yıllarca düzenlemedikleri ve kendisini güvensiz bir durumda bıraktıkları için özel hayata saygı hakkını ihlal etmişlerdir (§ 126). Devlet, etkili ve erişilebilir bir usul veya başvurana, 8. madde kapsamındaki özel hayata ilişkin menfaatleri göz önünde bulundurularak gelecekte Hırvatistan'da kalması ve durumuna ilişkin meselelerin karara bağlanmasına olanak veren usuller sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemiştir (§ 141). *Sudita Keita/Macaristan*, 2020 davasında Devlet, fiilen devletsiz olan başvurana etkili ve erişilebilir olan veya 8. madde kapsamındaki özel hayata ilişkin menfaatleri göz önünde bulundurularak Macaristan'daki statüsüne ilişkin meselenin karara bağlanmasına olanak veren usul sağlama pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemiştir (§ 41). Başvuran özellikle on beş yıl boyunca yasal durumunu düzenlemede uzun süren zorluklar yaşamış, bu da sağlık hizmetlerine erişimi, istihdamı ve evlenme hakkını olumsuz yönde etkilemiştir.

317. Mahkeme, Slovenya'nın bağımsızlığı sonrasında daimi yerleşikler kütüğünden kaydı "silinen" kişilerin ikamet durumlarının düzenlenmemesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Kurić ve Diğerleri/Slovenya* [BD], 2012, § 339).

318. Sınır dışı işleminin, vatandaşlığı bulunmayan bir kişinin özel ve aile hayatına saygı hakkına müdahale tehdidinde bulunduğu yönünde ileri sürülebilir bir iddianın söz konusu olduğu durumlarda; Sözleşme'nin 8. maddesiyle birlikte ele alındığında 13. maddesi, Devletlerin, sınır dışı işlemine veya ikamet kararının reddine karşı etkili bir şekilde itiraz etme ve yeterli düzeyde bağımsızlık ve tarafsızlık güvenceleri sunan uygun bir ulusal mahkeme tarafından, ilgili sorunların usule ilişkin yeterli güvenceler ve bütünlük sağlanarak incelenme olanaklarını ilgili kişilere sağlamalarını gerektirmektedir (*De Souza Ribeiro/Fransa* [BD], 2012, § 83; *M. ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2011, §§ 122132; *Al-Nashif/Bulgaristan, 2002, § 133).*, 2002, § 133).

10. Sınırdışı ve ihraç kararları[63]

319. 8. madde diğer insanlarla ve dış dünya ile ilişkiler kurma ve geliştirme hakkını koruduğundan ve bazen bir bireyin sosyal kimliğine dair özellikleri benimseyebildiğinden, Mahkeme, yerleşik göçmenler ve içinde yaşadıkları topluluklar arasındaki sosyal bağların 8. madde anlamı dâhilinde "özel hayat" kavramının bir parçasını oluşturduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, "aile hayatının" olup olmamasına bakılmaksızın, yerleşik bir göçmenin ihraç edilmesi, onun özel hayatına saygı hakkına müdahale teşkil etmektedir (*Maslov/Avusturya* [BD], 2008, § 63)[64]. Aynısı, aile kısa bir süre için ayrı kalsa ve sonra başka bir Devlette yeniden bir araya gelebilse bile geride kalan aile bireylerinden ayrılmaya neden olan zorunlu ayrılma kararları için de geçerlidir (*Corley ve Diğerleri/Rusya*, 2021, § 95).

320. Müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı belirlenirken Devletlerin kendi sınırlarına yabancıların giriş yapmasını ve topraklarında ikamet etmelerini kontrol etme hakkına sahip olduklarını göz önünde bulundurmak önemlidir. Sözleşme, bir yabancının belirli bir ülkeye girme veya burada ikamet etme hakkını güvence altına almaz ve Sözleşmeci Devletler kamu düzenini koruma görevlerini yerine getirmek amacıyla, bir suçtan hüküm giymiş yabancıları sınır dışı etme yetkisine sahiptir (*aynı yerde*, § 68; *Üner/Hollanda* [BD], 2006, § 68). Göçmenlere ilişkin olarak özel hayata

[63] ayrıca bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi*.
[64] ayrıca bk. Sınır dışı ve ihraç kararları.

saygı hakkı kapsamında müdahalenin orantılılığı değerlendirilirken Mahkeme genellikle *Üner/Hollanda* [BD], 2006 davasında ortaya konulan kriterleri uygulamaktadır (örneğin bk. *Zakharchuk/Rusya*, 2019, §§ 46 – 49). Örneğin *Levakovic/Danimarka*, 2018, §§ 4245 davasında Üner kriterlerini uygulayan Mahkeme, ergenliğe girmesinin ardından ciddi suçlardan dolayı mahkûm edilen, çocukları olmayan ve ebeveynleri ve kardeşlerine herhangi bir bağımlılığı olmayan ve kanuna uygun davranma konusunda irade göstermeyen bir yetişkin göçmenin "özel hayatının" ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

321. Çocukluğunun ve gençliğinin tamamını veya büyük bir kısmını yasal olarak ev sahibi ülkede geçiren yerleşik bir göçmenin ihraç edilmesinin haklı gerekçelere dayandırılması için oldukça ciddi sebeplere ihtiyaç vardır (*Maslov/Avusturya* [BD], 2008, § 75). Ev sahibi ülkeye turist vizesiyle çocukken gelen ve vizesinin geçerlilik süresi ülkeye geldikten kısa bir süre sonra dolan, 17 yaşına gelinceye kadar ülkede yasal olmayan bir şekilde kaldığını öğrenmeyen bir yabancıya ilişkin oldukça spesifik bir davada Mahkeme, ev sahibi ülkede ikametinin yasal olmamasından dolayı başvuranın "yerleşik göçmen" olmadığına karar vermiştir. Böyle bir durumda, yerleşim izni verilmesini reddetmek için 8. madde kapsamında haklı görülmesi gereken çok ciddi nedenler olması gerektiği veya söz konusu reddin bu hükmü sadece oldukça istisnai durumlarda ihlal edeceği söylenemez. Bunun yerine, değerlendirmenin tarafsız bir noktada yapılması ve başvuranın davasına özgü koşulların göz önünde bulundurulması gerekmektedir (*Pormes/Hollanda*, 2020, § 61). Konu hakkındaki Mahkeme içtihadına ilişkin detaylı analiz için, bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi.*

11. Medeni hâl ve ebeveynlik durumu

322. Mahkeme, bireylerin medeni haline veya ebeveynlik durumuna ilişkin konuların özel ve aile hayatı kapsamına girdiğini değerlendirmiştir. Özellikle Mahkeme, bireyin yasal medeni durumunun tanınmasını sağlayan evlilik kaydının, hiç şüphesiz, hem özel hayata hem de aile hayatına ilişkin olduğunu ve Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi kapsamına girdiğini tespit etmiştir (*Dadouch/Malta*, 2010, § 48). Bir Avusturya mahkemesinin başvuranın evliliğinin iptaline ilişkin kararı, başvuranın yasal durumu ve genel olarak özel hayatı üzerinde etkiler doğurmuştur. Ancak, evlilik sahte olduğundan, başvuranın özel hayatına yapılan müdahalenin orantılı olduğu değerlendirilmiştir (*Benes/Avusturya,* Komisyon kararı, 1992).

323. Benzer şekilde, kişinin ebeveyn kimliğine ilişkin yargılamalar da özel hayat ve aile hayatı kapsamına girmektedir. Mahkeme, babanın gayrı meşru çocuğuyla ilişkilerini düzenleyen yasal hükümlerin belirlenmesine ilişkin konuların (*Rasmussen/Danimarka*, 1984, § 33; *Yıldırım/Avusturya* (k.k.), 1999; *,Krušković/Hırvatistan* 2011, § 20; *Ahrens/Almanya*, 2012, § 60;, *Tsvetelin Petkov/Bulgaristan*2014, §§ 49-59; *, Marinis/Yunanistan*2014, § 58; *, I.V./Estonya*2023, § 75), ve gayrı meşru çocuğun babası olduğu iddia edilen kişinin babalığı reddetme çabasına ilişkin konuların özel hayat kapsamına girdiğini tespit etmiştir (*R.L. Ve Diğerleri/Danimarka*, 2017, § 38;, *Shofman/Rusya*2005, §§ 30-32; *, C.P. ve M.N./Fransa*2023, § 33). Ayrıca, ebeveyn olmak amacıyla evlat edinme başvurusunda bulunma hakkı da özel hayat kapsamındadır (*A.H.ve Diğerleri/Rusya*2017, § 383). Mahkemenin bu konuya ilişkin içtihadının detaylı analizi için bk. *12. Maddeye ilişkin İçtihat Rehberi*

324. *Bir yetişkinin evlat edinilmesi hakkındaki süreçte biyolojik ebeveynin usulü statüsü ve haklarına dair istişari görüş*https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-7623141-10493170 [BD], 2023 kapsamında Mahkeme, biyolojik anne ve evlat edinilen yetişkin arasında hiçbir bağımlılık faktörü veya maddi ya da mirasla ilgili hususun söz konusu olmaması halinde, bu konunun evlat edinen ve evlat edinilen kişinin özel hayatına ilişkin olduğunu hatırlatmıştır (§§ 50-54). Mahkeme, söz konusu usulün 8. madde kapsamında biyolojik ebeveynin özel hayatını etkilediğinin düşünülebileceğini ve dolayısıyla o ebeveyne dinlenilme imkanının tanınması gerektiğini değerlendirmiştir. Ayrıca Mahkeme, yetişkinlerin evlat edinilmesi sürecinin düzenlenmesinde Devlete verilen takdir hakkını göz önünde bulundurarak, 8. maddenin biyolojik ebeveyne taraf statüsü veya evlat edinmeye temyiz hakkı verilmesini gerektirmediğini tespit etmiştir (§ 62).

III. Aile hayatı

A. Aile hayatının tanımı ve ailenin anlamı[65]

325. Aile hayatının temel unsuru, aile ilişkilerinin normal bir şekilde gelişebilmesi (*Marckx/Belçika*1979, § 31) ve aile üyelerinin birlikte vakit geçirebilmeleri için birlikte yaşama hakkıdır (*Olsson/İsveç (no. 1)* 1988, § 59). Bir ailenin dağıldığı durumlarda aile birliği ve aile birliğinin sağlanması, 8. madde kapsamında aile hayatına saygı hakkının özünde yer alan hususlardır (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 204).

326. Aile hayatı özerk bir kavramdır (*Marckx/Belçika*, 1979, § 31). Sonuç olarak, "aile hayatının" bulunup bulunmadığı, yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olup olmadığına bağlı olan maddi bir husustur (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 140). Mahkeme, bu nedenle, aile hayatının yasal olarak herhangi bir şekilde tanınmaması halinde, fiilen var olan aile bağlarını dikkate alacaktır (*Johnston ve Diğerleri/İrlanda*, 1986, § 56). İlişkinin süresi ve, çiftler söz konusu olduğunda, beraber çocuk sahibi olarak birbirlerine bağlılıklarını gösterip göstermedikleri ise dikkate alınan diğer unsurlardır (*X, Y ve Z/Birleşik Krallık*, 1997, § 36). Dolayısıyla, 8. maddede geçen "aile" kavramı, evliliğe dayanan ilişkilerin yanı sıra, eş cinsel çiftler arasındaki aile bağları da dahil olmak üzere, tarafların evlilik dışı birlikte yaşadığı veya ilişkilerinin yeterli düzeyde istikrarlı olduğunun diğer faktörler tarafından ortaya koyulduğu diğer fiili "aile bağlarına" da ilişkindir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 140 ve *Oliari ve Diğerleri/İtalya*, 2016, § 130)[66]. "Aile hayatı", ebeveynler ve yetişkin çocuklar arasındaki "aile hayatının" devam etmesini sağlayan "ek bağımlılık unsurları" nedeniyle kişinin reşit olduğu yaştan sonra da devam edebilir (örneğin bk. *Belli ve Arquier-Martinez/İsviçre*, 2018, § 65; *Emonet ve Diğerleri/İsviçre,* 2007, § 80; *Bierski/Polonya,* 2022, § 47; *Bir yetişkinin evlat edinilmesi hakkındaki davada biyolojik ebeveynin usulü statüsü ve haklarına dair istişari görüş* [BD], 2023, § 50, ve, göç konusu bağlamında, *Savran/Danimarka* [BD], 2021, § 174 ve burada yapılan diğer atıflar).

327. Yalnızca biyolojik bir ebeveyn ve çocuğu arasındaki biyolojik akrabalık olması, aralarında yakın bir kişisel ilişkinin olduğunu gösteren yasal veya olgusal unsurların yokluğunda, 8. maddenin sağladığı güvencenin geçerli olması için yeterli değildir. Bir kural olarak, "aile hayatı" birlikte yaşamayı gerektirir. İstisna olarak, diğer faktörler de bir ilişkinin fiilen "aile bağları" oluşturacak kadar yeterli düzeyde sürekliliğe sahip olduğunu ortaya koyabilir (bk. *Katsikeros/Yunanistan*, 2022, § 43 kararındaki içtihat özeti). Ayrıca, Mahkeme, istisnai hallerde, özellikle de aile hayatının henüz tam olarak kurulmamış olmasının başvurana atfedilemeyeceği durumlarda, "aile hayatının" 8. maddenin kapsamına girebileceğini belirtmiştir: koşulların bunu gerektirdiği hallerde, "aile hayatının" kapsamı, evlilik dışı doğan bir çocuk ile biyolojik babası arasında oluşabilecek potansiyel ilişkiyi kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Bu durumlarda yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olduğunu ortaya koyan ilgili unsurlar arasında, biyolojik ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliği ve doğumdan önce ve sonra baba tarafından çocuğa gösterilen açık ilgi ve bağlılık yer almaktadır (§ 44).

328. Mahkeme, anne ve başvuran arasındaki ilişkinin, çocuğa gebe kalınmasından yaklaşık bir yıl önce bittiği ve daha sonraki ilişkinin sadece cinsel nitelikte olduğu *Ahrens/Almanya*, 2012, § 59 davasında, fiilen aile hayatı bulunmadığını tespit etmiştir. *Evers/Almanya*, 2020 davasında Mahkeme, davanın kendine has koşullarında, başvuranın sadece partneri ve partnerinin zihinsel engelli kızıyla ortak bir hanede yaşamasının ve kızın biyolojik babası olmasının, 8. madde kapsamında güvence altına alınan aile bağını teşkil etmediğine karar vermiştir (§ 52). Söz konusu davada, başvuranın zihinsel engelli kızına cinsel istismar uygulamış olma olasılığı bulunmakta olup, bu durum yerel mahkemelerin başvuran ve kızı arasında iletişimin zararlı olacağına karar vermesine ve aralarındaki iletişimi yasaklamasına neden olmuştur. Mahkeme, işlenen suçlar veya yasal sorumluluk getiren diğer kötü davranışların öngörülebilir olumsuz sonuçları hakkında şikâyette bulunurken 8. maddenin dayanak olarak ele alınamayacağına karar vermiştir (*aynı yerde*, § 55). Ayrıca Mahkeme, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017 kararında, başvuranların davranışlarının hukuka uygunluğunun göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olduğunu belirtmiştir.

[65] Daha fazla atıf için Rehberin diğer kısımlarına bakınız.
[66] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına İlişkin İçtihat Rehberi*

329. Evlilik ilişkisi kapsamında doğan bir çocuk, hukuken, doğduğu andan itibaren ve kendiliğinden "aile" birliğinin bir parçası olur (*Berrehab/Hollanda* 1988, § 21; *, Naltakyan/Rusya*2021, §§ 157-58). Bu nedenle, çocuk ve ebeveynleri arasında, aile hayatı teşkil eden bir bağ bulunmaktadır. 8. madde kapsamında "aile hayatının" mevcut olması veya olmaması, hem doğumdan önce hem de doğumdan sonra baba tarafından çocuğa açık ilgi gösterilmesi ve bağlılık sergilenmesi gibi yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olup olmadığına bağlı olan maddi bir unsurdur (*L./Hollanda*, § 36).

330. Çocukla bir aile bağının bulunduğunun tespit edildiği durumlarda, Devlet, bu bağın gelişmesini sağlamayı amaçlayacak şekilde hareket etmeli ve doğum anından itibaren veya doğumdan sonra mümkün olan en makul sürede çocuğun aileyle bütünleşmesini mümkün kılan yasal güvenceler tesis edilmelidir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, 1994, § 32).

331. Herhangi bir biyolojik bağın bulunmadığı ve davalı Devlet tarafından ebeveyn ilişkisinin yasal olarak tanınmadığı bir davada, Mahkeme, geçici olarak bir çocuğun bakımını üstlenen koruyucu aile ile söz konusu çocuk arasında, aralarındaki yakın kişisel bağlar, yetişkinlerin çocuğun gözündeki rolü ve beraber geçirilen süre nedeniyle aile hayatı bulunduğuna hükmetmiştir (*Moretti ve Benedetti/İtalya*2010, § 48; *, Kopf ve Liberda/Avusturya*2012, § 37; *,V.D. ve Diğerleri/Rusya* 2019, §§ 92-93; *Jírová ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* 2023, §§ 71-74 - benzer yönleri bakımından ve burada yapılan diğer atıflar ile karşılaştırınız *Jessica Marchi/İtalya*, 2021 Mahkeme bu kararında, "yasal risk" alınarak evlat edinme bağlamında, evlat edinme öncesi kabul alan koruyucu bir anne ve bir yıl boyunca kendisiyle yaşayan bir çocuk arasında aile hayatının olmadığına karar vermiştir).

332. Mahkeme, bir çocuk ve annesinin eski partnerinin arasında aile bağları olduğunu tespit etmiştir. Annesinin eski partneri, çocuğun biyolojik veya yasal ebeveyni olmamakla birlikte, ona iki yıl boyunca bakmıştır. Buna benzer ilişkilere genellikle "sosyal ebeveynlik" denir (*Vinškovský/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2023, §§ 40-42). Annenin talebi üzerine başvuranın çocuğun biyolojik babası olmadığının tespit edilmesi ve yasal ebeveynliğinin iptal edilmesinden önce, başvuranın çocuğun annesiyle evliliği süresince çocuğu beş yıl boyunca büyüttüğü bir davada da "aile hayatının" varlığı tesis edilmiştir (*Nazarenko/Rusya*2015, § 58).

333. Ayrıca, Peru'da verilen ve ikinci başvuranın birinci başvuran tarafından tam evlat edinme usulü kapsamında evlat edinildiğini bildiren adli bir kararın Lüksemburg'da yasal olarak tanınmamasına ilişkin *Wagner ve J.M.W.L./Lüksemburg*, 2007 davasında, Mahkeme, evlat edinmenin yasal olarak tanınmamasına karşın aile hayatının varlığını kabul etmiştir. Mahkeme, başvuranlar arasında *fiili* aile bağlarının 10 yıldan uzun bir süredir var olduğunu ve birinci başvuranın, her açıdan, reşit olmayan çocuğun annesi olarak hareket ettiğini dikkate almıştır. Bu davalarda, çocuğun başvuranların yanına yerleştirilmesi, yetkililerce kabul edilmiş veya buna müsamaha gösterilmiştir. Diğer taraftan, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017 davasında, çocuk ile ebeveynler (taşıyıcı anne vasıtasıyla) arasında herhangi bir biyolojik bağ bulunmaması, çocukla kısa süreli ilişkileri bulunması (yaklaşık sekiz ay) ve bağların yasal açıdan belirsiz olması hususları dikkate alındığında, bir ebeveynlik girişiminin bulunmasına ve duygusal bağların niteliğine rağmen, Mahkeme, fiili aile hayatı bulunduğu yönünde bir sonuca varmasını sağlayan koşulların karşılanmadığına kanaat getirmiştir (§§ 156157) (benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, *D. ve Diğerleri/Belçika* (k.k.), 2014, ve *Valdís Fjölnisdóttir ve Diğerleri/İzlanda*, 2021, §§ 59-62, *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017; *C.E. ve Diğerleri/Fransa*2022, §§ 49-55) kararlarında ortaya konulan "aile hayatının" uygulanabilirliğine dair testi uygulayarak).

334. 8. madde ne aile kurma hakkını ne de evlat edinme hakkını güvence altına almaktadır. "Aile hayatına" saygı hakkı, salt aile kurma isteğini güvence altına almamaktadır; söz konusu hak, ailenin varlığını veya en azından, örneğin, evlilik dışı dünyaya gelmiş çocuk ile öz anne veya babası arasında potansiyel bir ilişkinin varlığını ya da aile hayatı henüz tam olarak tesis edilmemiş olsa bile, gerçek bir evlilikten doğan bir ilişkinin varlığını veya yıllar sonra herhangi bir biyolojik temeli bulunmadığı kanıtlansa bile, bir baba ile yasal çocuğu arasındaki ilişkinin varlığını koşul olarak gerektirmektedir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 141). Bir başvuranın, yasal vasisi olmak suretiyle yeğeniyle daha önce var olmayan bir "aile hayatı" geliştirme niyeti, 8. maddeyle korunan "aile hayatı" kapsamı dışındadır (*Lazoriva/Ukrayna*, 2018, § 65).

335. Aile hayatının fiilen mevcut olduğu ve bir Devletin taraflar arasındaki ilişkinin yasal açıdan

tanınmasını sağlayamadığı durumlarda, Mahkeme, Devletin Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlal edilip edilmediğini belirlemek amacıyla tarafların aile hayatına saygı hakkından faydalanırken karşılaştıkları zorlukları göz önünde bulunduracaktır (*C.E. ve Diğerleri/Fransa*, 2022, §§ 52, ve 93- 94; ayrıca bk. *Labassee/Fransa*, 2014, §§ 71-73).

336. Aile hayatının veya aile hayatına saygı hakkına ilişkin bir ihlalin tespit edilemediği durumlarda, 8. madde yine de özel hayat başlığı altında uygulanabilir (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 165; başvuranın yeğenine ilişkin*Lazoriva/Ukrayna*, 2018, §§ 61 ve 66; *Azerkane/Hollanda*, 2020, § 65; *C.E. ve Diğerleri/Fransa*, 2022, § 99). Başvuranların "özel hayatı ve aile hayatı", konuta saygı hakkının yanı sıra da etkilenebilir (örneğin bk. *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 153). Son olarak, 8. madde kapsamındaki hakların kullanılması ağırlıklı olarak insanlar arasındaki ilişkilere mahsus olsa da, ölümden sonra bazı durumları da kapsayabilir (*Polat/Avusturya,* 2021, § 48 ve burada yapılan diğer atıflar).

B. Usul yükümlülüğü

337. Yukarıda belirtildiği üzere, 8. madde herhangi bir usul yükümlülüğü içermiyor olsa da, müdahale tedbirlerine ilişkin karar verme süreci, 8. madde kapsamında güvence altına alınan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte ve adil olmalıdır (*Petrov ve X/Rusya*, 2018, § 101; *Q ve R/Slovenya*, 2022, § 96), örneğin bakım altına alınan çocuklar (*W./Birleşik Krallık*, 1987, §§ 62 ve 64; *McMichael/Birleşik Krallık*, 1995, § 92; *T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], 2001, §§ 72-73) ve ebeveynlik sorumluluğunun geri çekilmesi ve evlat edinilmeye dair rıza söz konusu olduğunda (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, §§ 212-213, 220). Ayrıca Mahkeme, yargılamaların uzunluğunun başvuranın aile hayatı üzerinde açık bir etkisi bulunan davalarda, daha özenli bir yaklaşım gerektiğini ve iç hukukta mevcut olan hukuk yolunun hem önleyici hem de telafi edici bir nitelikte olması gerektiğini kaydetmiştir (*Macready/Çek Cumhuriyeti*, 2010, § 48; *Kuppinger/Almanya*, 2015, § 137).

C. Aile hayatı konusunda takdir payı[67]

338. Ebeveynlik sorumluluğuna dair hususlarda yetkili makamlar geniş takdir payına sahiptirler. Hareket noktası, Üye Devletlerin çoğunluğunda, ebeveynlik sorumluluğuna dair kararların çocuğun en iyi menfaatine göre alınması gerektiği ve ebeveynler arasında bir çatışma meydana gelmesi durumunda yerel mahkemelerin incelemeye tabi tutulması gerektiğidir *Paparrigopoulos/Yunanistan*, 2022, § 40).

339. 8. madde kapsamındaki bir davayı karara bağlarken, Devletin sahip olacağı takdir payının genişliğinin belirlenmesinde bazı unsurlar dikkate alınmalıdır. Mahkeme, yetkililerin, özellikle velayet konusunun karara bağlanmasında, olağanüstü bir kararla bir çocuğun bakım altına alınması gerekliliğinin değerlendirilmesinde (*R.K. ve A.K./Birleşik Krallık*2008) veya boşanma kanunlarının düzenlenmesinde ve belirli olaylara uygulanmasında (*Babiarz/Polonya*, 2017, § 47) ya da bir çocuğun yasal durumunun belirlenmesinde (*Fröhlich/Almanya*2018, § 41). geniş bir takdir payları bulunduğunu kabul etmektedir.

340. Ancak, yetkililerce ebeveyn erişim hakkına getirilen kısıtlamalar gibi başka sınırlamalar bakımından ve ebeveynlerin ve çocukların aile hayatlarına saygı gösterilmesini isteme haklarının etkili bir şekilde korunmasını sağlamaya yönelik yasal güvenceler bakımından daha dikkatli bir inceleme gerekmektedir. Bu tür başkaca sınırlamalar, küçük bir çocuk ile ebeveynlerinden biri veya her ikisi arasındaki aile ilişkilerinin etkin bir biçimde engellenmesi tehlikesine yol açmaktadır (*Sahin/Almanya* [BD], 2003, § 65; *Sommerfeld/Almanya* [BD], 2003, § 63; *Kutzner/Almanya*, 2002, § 67).

341. İrtibat kurma ve bilgi edinme haklarına ilişkin hususlar bakımından daha sınırlı olan takdir payı (*Fröhlich/Almanya*, 2018) bir ebeveyn ile çocuğun uzun bir süredir ayrı tutulması söz konusu olduğunda çok daha dardır. Bu tür durumlarda, Devletler, ebeveynler ile çocukların yeniden

[67] ayrıca bk. Ebeveyn ödenekleri, velayet/erişim, ve görüşme hakları

birleşmesi amacıyla tedbir alma yükümlülüğü altındadır (*Elsholz/Almanya* [BD], 2000; *K.A./Finlandiya*, 2003).

342. *Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021 davasında Mahkeme açıkça "Devletlerin çocuğun ve bir grup olarak çocukların yüksek yararını onların sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tüm kararların merkezine yerleştirme yükümlülüğü olduğunu" belirtmiştir. Bunu yaparken, başvuranların, çocuklarının yüksek menfaatlerinin nasıl yerine getirilip korunabileceğine öncelikle ebeveynlerinin karar vermesi gerektiğine yönelik itirazlarını reddetmiş, Devlet müdahalesinin yalnızca istisnai durumlarda, son çare olarak makul görülebileceğine karar vermiştir (bk. §§ 286-288). Sonuç olarak, bir davada, "çocuğun yüksek menfaatine" dair testin uygulanması kararının, hastaların yaşam haklarının korunması ile özel hayatları ve özerklikleri arasında denge kurulması hususunda Devletlere tanınan takdir payının dışında kaldığı söylenemez (*Parfitt/Birleşik Krallık* (k.k.), 2021, §§ 46 ve 51).

D. Aile hayatının uygulandığı alanlar

1. Çiftler

a. Geleneklere göre yapılmayan evlilikler, *fiilen* birlikte yaşama

343. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki "aile" kavramı, sadece evliliğe dayalı ilişkilerle sınırlı olmayıp, tarafların evli olmadığı ancak birlikte yaşadıkları diğer fiili "aile bağlarını" da kapsayabilir (*Johnston ve Diğerleri/İrlanda*, 1969, § 56; başvuranın uzun süredir birlikte yaşadığı partneri aleyhine ceza davasında ifade vermeye mecbur bırakılmaya çalışıldığı davaya ilişkin *Van der Heijden/Hollanda* [BD], 2012, § 50). Birlikte yaşama durumu olmasa bile, aile hayatı bakımından yeterli bağlar söz konusu olabilir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, 1994, § 30; çiftin birlikte yaşamadığı ve ilişkilerinin niteliği hakkında bir bilginin mevcut olmadığı *Azerkane/Hollanda*, 2020, § 65 kıyaslayınız), zira istikrarlı bir ilişkinin varlığı birlikte yaşama durumundan bağımsızdır (*Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], 2013, §§ 49 ve 73). Ancak, bu durum, fiili ailelerin ve ilişkilerin yasal olarak tanınması gerektiği anlamına gelmemektedir (*Babiarz/Polonya*, 2017, § 54): bu nedenle, Devletin pozitif yükümlülükleri, yeni partneriyle bir çocuğu olduktan sonra yeniden evlenmek isteyen başvuran tarafından açılan bir boşanma davasını kabul etme yönünde bir yükümlülüğü içermemektedir (§§ 56-57). Ayrıca, her ne kadar günümüzde uzun süreli bir birlikteliğin istikrarının tespiti bakımından belirleyici bir kriter olmasa da, birlikte yaşama, kuşkusuz, bir evliliğin gerçekliğine ilişkin şüphe uyandıran diğer belirtilerin çürütülmesine yardımcı olan bir unsurdur (sahte olduğu düşünülen bir evliliğe ilişkin *Concetta Schembri/Malta* (k.k.), 2017, § 52).

344. Mahkeme ayrıca, özellikle aile hayatının tesis edilememesinin başvurana atfedilebilir olmadığı durumlarda, planlanmış aile hayatının, istisnai olarak, 8. madde kapsamına girebileceğini değerlendirmiştir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, 2004, §§ 143 ve 146). Özellikle, koşulların izin verdiği durumlarda, aile hayatı, evlilik dışı doğan bir çocuk ile biyolojik babası arasında gelişebilecek potansiyel ilişkiyi kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Bu durumlarda yakın kişisel bağların pratikte gerçekten var olduğunu ortaya koyan ilgili unsurlar arasında, biyolojik ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliği ve doğumdan önce ve sonra baba tarafından çocuğa gösterilen açık ilgi ve bağlılık yer almaktadır (*Nylund/finlandiya*(k.k.), 1999; *L./Hollanda*, 2004, § 36; *Anayo/Almanya*, 2010, § 57).

345. Ancak genel olarak, birlikte yaşama, ebeveynler ve çocuklar arasındaki aile hayatının zaruri bir unsuru değildir (*Berrehab/Hollanda*, 1988, § 21). Ulusal hukuka uygun olmayan evlilikler aile hayatına engel teşkil etmemektedir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, 1985, § 63). Sadece iç hukuk tarafından tanınmayan dini nikâhla evlenen bir çift, 8. madde anlamında aile hayatı kapsamına girebilir. Ancak, örneğin miras hakları veya ölüm aylığı gibi konularda (*Şerife Yiğit/Türkiye* [BD], 2010, §§ 97-98 ve 102) ya da nikâhın 14 yaşındaki bir çocuk tarafından yapıldığı bir durumda (*Z.H. ve R.H./İsviçre*, 2015, § 44), 8. madde, Devlete dini nikâhı tanıması yönünde bir yükümlülük getirdiği şeklinde yorumlanamaz.

346. Son olarak, nişan tek başına aile hayatı oluşturmamaktadır (*Wakefield/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1990).

b. Eş cinsel çiftler

347. İstikrarlı bir ilişki yaşayan eş cinsel bir çift, heteroseksüel bir çift ile aynı şekilde hem aile hayatı hem de özel hayat kapsamına girmektedir (*Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], 2013, § 73-74; *X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], 2013, § 95; *P.B. ve J.S./Avusturya*, 2010, § 30; *Schalk ve Kopf /Avusturya*, 2010, §§ 92-94). Mahkemenin bu konuya ilişkin içtihadının detaylı analizi için bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*

2. Ebeveynler

Tıbbi destekli üreme/genetik ebeveyn olma hakkı[68]

348. Özel hayat kavramı gibi (bk. yukarıdaki "Üreme hakları"), aile hayatı kavramı da genetik anlamda ebeveyn olunmasına ilişkin kararlara saygı gösterilmesi hakkını içinde barındırır (*Dickson/Birleşik Krallık* [BD], 2007, § 66; *Evans/Birleşik Krallık* [BD], 2007, § 72). Bu nedenle, bir çiftin tıbbi destekli üremeden faydalanmak isteme hakkı, aile hayatı ve özel hayat anlamında 8. madde kapsamına girer (*S.H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], 2011, § 82). Ancak tek başına değerlendirildiğinde 8. madde bir aile kurma veya evlat edinme hakkını güvence altına almaz (*E.B./Fransa* [BD], 2008, § 41; *Petithory Lanzmann/Fransa* (k.k.), 2019, § 18). Ayrıca, başvuranın soyunu devam ettirmek konusundaki kişisel istekleri ne kadar değerli olursa olsun, büyükanne veya büyükbaba olma hakkı, 8. maddenin kapsamına girmez (*Petithory Lanzmann/Fransa* (k.k.), 2019, § 20).

349. Mahkeme ahlaki değerler ve toplumsal anlamda kabul edilebilirlik temelli endişelerin, yapay üreme konusunda olduğu gibi hassas bir çerçevede ciddiye alınması gerektiği kanısındadır (*S. H. ve Diğerleri/Avusturya* [BD], § 100). Ancak bunlar, başlı başına, yumurta bağışı gibi yapay üreme tekniklerinin tamamen yasaklanması için yeterli sebepler değildir; Sözleşmeci Devletlere tanınan geniş takdir yetkisine rağmen, bu amaçla tasarlanan yasal çerçeve, farklı meşru çıkarların yeterince dikkate alınabilmesine olanak tanınarak tutarlı bir biçimde şekillendirilmelidir (*aynı yerde*).

350. Mahkeme, iç hukuk kapsamında başvuranın eski partnerinin, ortak olarak oluşturdukları embriyoların saklanması ve kullanılması konusundaki rızasını geri çektiği ve böylelikle eski partnerinin genetik olarak akrabalık bağının olduğu bir çocuk sahibi olmasına engel olduğu bir davada, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Evans/Birleşik Krallık* [BD], 2007, § 82). Ayrıca Mahkeme, (çift, yapay döllenme yoluyla çocuk sahibi olmak istediği için partneri spermini toplatan) bir kadının, erkeğin ölümünden sonra dondurularak saklanan spermini kullanmasına izin verilmemesi hususunda da 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Pejřilová/Çek Cumhuriyeti*, 2022). Mevzuat, en fazla 6 ay önce rızaları alınan çiftlerin destekli üreme tekniklerini kullanmalarına izin vermektedir. Başvuranın eşi rızasını verdiği tarihten altı aydan daha uzun bir süre sonra ölmüştür. Bu durum, başvuranın yukarıda belirtilen koşulların ikisini de artık yerine getirememesine yol açmıştır (§ 57). Mahkeme, mevzuatın amacının, destekli üreme konusunda rızasının olduğunu belirten erkeğin hür iradesini ve doğmamış çocuğun ebeveynlerini tanıma hakkını korumak olduğunu gözlemlemiştir (§ 59). Mahkemeye göre Devlet, geniş takdir payını aşmamıştır (§ 63). Mahkeme, benzer bir şekilde, yasama organının hem dondurulmuş sperm veya embriyoların ölümden sonra destekli üremede kullanılmasını hem de dondurulmuş sperm veya embriyoların bu amaçla kullanılabileceği bir yargı bölgesine transferini yasaklayarak sahip olduğu geniş takdir payını aşmadığına karar vermiştir (*Baret ve Caballero/Fransa*, 2023). Transfer yasağı, yerel yasağın açığından faydalanılmasını engellemek amacıyla getirilmiş olup, Mahkeme bu yasağın "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" ve "ahlaki değerlerin korunması" meşru amaçlarını izlediğini kabul etmiştir. Başvuranların eşleri gamet ve embriyoların ölümden sonra kullanılmasına rıza göstermiş olsalar da, isteklerine saygı duyulması haklarına aşırı bir müdahale yapıldığı söylenemez. Yerel makamlar, çakışan menfaatler arasında adil bir denge kurmuştur (§§ 81-88).

351. 8. madde, Devletlerin taşıyıcı anneliği yasal hale getirmesini gerektirmez (bk. yukarıdaki "Yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi") Dolayısıyla, taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan bir çocuk ile ebeveynleri olması planlanan kişiler arasında yasal bir ilişki olduğunun reddedilmesi, eğer bu yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin tanınmaması onların birlikte aile hayatından faydalanmalarını

[68] ayrıca bk. Yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi.

engellemiyorsa, ebeveynlerin ve çocukların aile hayatına saygı haklarını ihlal etmez. Özellikle, ailenin yurt dışında doğan çocuklarının doğumundan kısa bir süre sonra ilgili üye Devlete yerleşebilme imkanı varsa ve ailenin durumları nedeniyle yetkililer tarafından ayrılma riskine maruz kaldıklarını gösteren herhangi bir bulgu yoksa, aile hayatına saygı hakları ihlal edilmemektedir (*Mennesson/Fransa*, 2014, §§ 92-94; *Labassee/Fransa*, 2014, §§ 7173; *Foulon ve Bouvet/Fransa*, 2016, § 58). Bununla birlikte Mahkeme, ulusal makamların önceden bazı ilgili yasal kontrolleri yapmadan, taşıyıcı anneye doğan çocukların sınırlarına girmesine izin verme yükümlülüğünü Devletlere Sözleşme tarafından yükleyemeyeceğine karar vermiştir (*D. ve Diğerleri/Belçika*, 2014, § 59). Dolayısıyla, yurt dışında bir taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında doğan çocuklarının, kendileriyle birlikte vatandaşları oldukları ülkeye seyahat etmesi için başvuranların seyahat belgesi taleplerinin reddedilmesine ilişkin bir başvurunun, bu talebin reddinin ebeveynler ve çocuğun etkin bir şekilde ayrılmalarına neden olmasına rağmen, açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilmiştir (*D. ve Diğerleri/Belçika*, 2014, § 64)[69]. Ayrıca Mahkeme, Birleşik Devletlerde yapılan bir taşıyıcı anne anlaşması kapsamında doğan iki çocuğa Polonya vatandaşlığının verilmesinin reddedilmesine ilişkin bir şikâyeti (bu defa konu bakımından) reddetmiştir. Ebeveynler İsrail'de yaşayan eş cinsel bir çifttir. Her ikisi de İsrail vatandaşlığına sahip olup, biri aynı zamanda Polonya vatandaşıdır. Mahkeme, aile birlikte aile bağlarının yasal olarak tanındığı İsrail'de yaşadığı için 8. maddenin uygulanamayacağına karar vermiştir (*S.-H./Polonya*, 2021).

352. *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017 davası, yurt dışında taşıyıcı annelik kapsamında doğan ve İtalyan evlat edinme kanunlarına aykırı olarak İtalya'ya getirilen bir çocuğun ailesinden ayrılması ve evlat edinilmek üzere yerleştirilmesine ilişkindir (§ 215). Mahkeme, bu davada aile hayatının olmadığını tespit etmiş ve davayı "özel hayat"[70] kavramı kapsamında ele almıştır (benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, "aile hayatı" kapsamında, taşıyıcı annelik aracılığıyla yurt dışında doğan, biyolojik olmayan, koruyucu bakım yoluyla kendisiyle olan bağın devam ettirildiği bir çocuk ile ebeveynlik bağı olduğunun tanınmamasına ilişkin *Valdís, Fjölnisdóttir ve Diğerleri/İzlanda* 2021).

3. Çocuklar

353. Yerleşik içtihada göre, çocuklara dair verilen bütün kararlarda onların yüksek menfaatleri en elzem unsurdur. (...) Ayrıca, Devletler, bir çocuğun veya bir grup olarak çocukların sağlık ve gelişimini etkileyen kararlar verilirken, bu kararların merkezine, onların yüksek menfaatini yerleştirmekle yükümlüdür" (*Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2021, §§ 287-288; *Neulinger ve Shuruk/İsviçre* [BD], 2010, § 135 ve, *X/Letonya* [BD], 2013, § 96). Çocuklar ve biyolojik bağları olmayan kişiler arasındaki hısımlık bağı kanununun tanınmasına ilişkin davalarda takdir payı geniştir. Bu davalar, hakkında Avrupa'da bir fikir birliği olmayan etik sorunları gündeme getirmektedir. Ancak, çocuk-ebeveyn arasındaki bağın etkilenmesi söz konusu olduğunda bu pay daraltılabilir. Bu durum, özellikle bir kişiyi ebeveynine bağlayan hısımlık bağı hususunda, bilhassa kişinin yetişkin olmadığı hallerde geçerlidir. Ayrıca, Devletin takdir payını aşmadığı durumlarda bile, vereceği kararlar, çocuğun menfaatlerine ilişkin olarak uygun bir denge kurulduğunu güvence altına almak amacıyla iddialar üzerinde dikkatli bir inceleme yapacak olan Mahkemenin kontrolü dâhilindedir (*C.E. ve Diğerleri/Fransa* 2022, §§ 85-90; sosyal ebeveynlik bağlamında *Vinškovský/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2023, § 51).

354. 8. madde, yerel makamların çocuğun ve ebeveynlerin menfaatleri arasında adil bir denge kurmalarını gerekli kılar ve bu denge kurulurken çocuğun yüksek menfaatine özellikle dikkat edilmesini öngörür. Çocuğun yüksek menfaati, nitelik ve ciddiyete göre, ebeveynlerin menfaatlerinin önüne geçebilir (genel ilkelerin kapsamlı bir değerlendirmesi için bk. *Abdi Ibrahim/Norveç* [BD], 2021, § 145).

a. Haklardan eşit şekilde faydalanılması

355. Bir ailenin dağıldığı durumlarda aile birliği ve aile birliğinin sağlanması, 8. madde kapsamında aile hayatına saygı hakkının özünde yer alan hususlardır (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 204; ayrıca bk. *Abdi Ibrahim/Norveç* [BD], 2021, § 145). Ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin

[69] ayrıca bk. Yasal ebeveyn-çocuk ilişkisi.
[70] ayrıca bk. Bireysel gelişim ve özerklik hakkı

yanında bulunması hakkından karşılıklı olarak faydalanmaları Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında aile hayatının temel bir unsurunu oluşturmaktadır (ebeveynler arasındaki ilişkinin bozulması durumunda bile), ve iç hukuk kapsamında bu haktan faydalanmayı engelleyen tedbirler Sözleşme'nin 8. maddesiyle korunan hakka müdahale teşkil etmektedir (*Monory/Romanya ve Macaristan*, 2005, § 70; *Zorica Jovanović /Sırbistan*, 2013, § 68; *Kutzner/Almanya*, 2002, § 58; *Elsholz/Almanya* [BD], 2000, § 43; *K. ve T./Finlandiya* [BD], 2001, § 151). Ebeveynlerin davranışları, Mahkeme tarafından göz önünde bulundurulan bir faktör olabilir (Mahkemenin, görüşmeyle ilgili anlaşmalara ilişkin olarak yerel mahkemeler tarafından sağlanan gerekçelerin ilgili ve yeterli olduklarına karar verdiği *Katsikeros/Yunanistan*, 2022, § 57, §§ 56-63).

356. Mahkeme, başvuranın gizlice ve mahkeme dışı olarak kaçırılmasının ve keyfi olarak tutuklanmasının aile üyelerinin haklardan eşit şekilde faydalanamamalarına neden olduğunu ve bu sebeple 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], 2012, §§ 248-250). Mahkeme, başvuranın bir seneden daha uzun bir süre boyunca tek başına tutulduğu, ailesinden ayrıldığı ve ailesinin durumundan haberdar olmadığı bir davada, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Nasr ve Ghali/İtalya*, 2016, § 305).

357. Devletin, başvurana, doğumundan kısa bir süre sonra Devlet tarafından yönetilen bir doğum servisinde kaybolan yeni doğan oğlunun akıbeti hakkında güvenilir bilgi vermeyi reddetmeye devam etmesinin, aile hayatından karşılıklı olarak faydalanılması ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkının devamlı ihlal edilmesi anlamına geldiği Mahkeme tarafından tespit edilmiştir (*Zorica Jovanović/Sırbistan*, 2013, §§ 74-75; ve, Devletin bahsedilen kararın uygulanmasında aldığı tedbirler için bk. *Mik ve Jovanović/Sırbistan* (k.k.), 2021).

358. Her iki ebeveynin de rıza göstermemesi sebebiyle, annesinin lisansüstü eğitimi için annesiyle birlikte bir başka ülkeye gitmesine izin verilmeyen çocuğun durumu, şekilci ve mekanik bir yaklaşımdan kaçınılarak, çocuğun üstün yararına olacak şekilde incelenmelidir (*Penchevi/Bulgaristan* § 75).

359. Transseksüel ebeveynlik hususuna istinaden, *A.M. ve Diğerleri/Rusya*, kararında, transseksüel bireylerin ebeveynlik haklarının kısıtlanması ve cinsiyet değişikliği ardından çocuklarla görüşmelerinin engellenmesine dair bir inceleme yapılırken göz önünde bulundurulması gereken faktörler vurgulanmıştır (bk. §§ 53-61[71]).

b. Biyolojik anne ve çocukları arasındaki bağlar

360. Biyolojik bir annenin taraf ehliyeti, çocuğunun menfaatlerini korumak amacıyla çocuğunun da yararına olacak şekilde, Mahkemeye başvurmak için gereken yetkinin kendisine verilmesi için yeterli olmaktadır (*M.D. ve Diğerleri/Malta*, 2012, § 27; *Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, §§ 156-159).

361. Mahkeme bekâr bir kadın ve çocuğunu diğer aileler gibi bir aile olarak değerlendirmektedir. Devlet, evli olmayan bir anne ve çocuğunun normal bir aile ilişkisine sahip olmasını sağlamak amacıyla eylemde bulunarak, doğum temelindeki ayrımcılıktan kaçınmalıdır (*Marckx/Belçika*, 1979, §§ 31 ve 34). Evli olmayan bir anne ve tanıdığı çocuğunun aile hayatının gelişimi, çocuğun annenin ailesinin bir üyesi olmaması ve bağ kurulmasının yalnızca ikisi arasında bazı etkilerinin bulunması durumunda sekteye uğrayabilir (*aynı yerde*, § 45; *Kearns/Fransa*, 2008, § 72).

362. Evlat edinmeye bilerek rıza gösteren biyolojik anne daha sonrasında çocukla görüşme ve onun hakkında bilgi edinme hakkından yasal olarak muaf tutulabilir (*I.S. / Almanya*2014). Ebeveynlik haklarının korunmasına ilişkin mevzuatın yetersiz olması durumunda, çocuğun evlat edinilmesi kararı, annenin aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlal edilmesine neden olur (*Zhou/İtalya*, 2014). Benzer şekilde, bir çocuğun haksız bir şekilde bakıma alındığı ve annesinden ayrıldığı, yerel makamların ise konuyu mahkeme önüne taşımadığı bir durumda; biyolojik anne kızının bakımıyla ilgili olarak karar verme sürecine yeterli bir şekilde dâhil olamamış, böylece menfaatleri gerekli şekilde korunmamış ve bu durum aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmesiyle sonuçlanmıştır (*T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 83). Ayrıca, ebeveyn sorumluluğu ve çocuğun evlat edinilmesine

[71] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*

dair rızanın geri çekilmesine ilişkin karar verme sürecinde, yerel makamların çocuğun ve biyolojik ailesinin menfaatleri arasında gerçek bir denge kurmaları ve çocuğun biyolojik ailesiyle yeniden bir araya gelmesi olasılığını ciddi bir şekilde değerlendirmeleri gerekmektedir. Mahkeme, makamların makul olan en kısa sürede aile birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmak adına tedbirler almaları gerektiğini hatırlatmıştır (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 205). Bu bağlamda, yerel makamların, çocuk biyolojik ebeveynlerinin bakımından ilk defa ayrıldıktan sonra dahi aralarındaki iletişimi devam ettirmek için bazı adımlar atmaları ve yeni elde edilen bilirkişi raporlarını esas almaları önemlidir (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, §§ 220-225). *Y.I./Rusya*, 2020 davasında, uyuşturucu madde kullanan ve işsiz olan başvuranın üç çocuğu üzerindeki velayet yetkisi geri alınmış, en küçük iki çocuğu devlet koruması altına alınmıştır. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§ 96): annenin durumuna rağmen çocuklar ihmal edilmedikleri veya tehlike altında olmadıkları için, yerel mahkemelerin alınan tedbirleri yeterince gerekçelendirmedikleri kanaatine varmıştır (§§ 88-91). Ayrıca, çocukların bakımı üzerinde yetkili makamlar, nihayetinde aile birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmak için başvurana gereken desteği sağlamamıştır. Bu kapsamda, Mahkeme, sosyal refah alanında makamların oynadığı rolün zor durumdaki kişilere yardım etmek, onların refah makamlarıyla iletişimlerini desteklemek ve diğer hususların yanı sıra karşılaştıkları zorlukların nasıl üstesinden gelecekleri konusunda tavsiyelerde bulunmak olduğunu tekrar teyit etmiştir (§ 87). Mahkeme, çocukların hem annelerinden hem de birbirlerinden ayrıldığını da göz önünde bulundurmuştur (§ 94). Buna kıyasla, *E.M. ve Diğerleri/Norveç*, 2022 davasında Mahkeme, çocukların koruma altına alınmasına dair kararın verildiği asıl yargılamalarda herhangi bir eksiklik olmaması, anne ve çocukları arasındaki iletişim sonlandırılırken yüksek menfaatlerinin gözetilmediğinin tespit edilmesi için bir dayanak olmaması ve yerel makamların anne-çocuk arasındaki ilişkiyi devam ettirme hususuna özen göstermeleri nedeniyle, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 62).

363. *Abdi Ibrahim/Norveç* [BD], 2021 davasında başvuran bir Somali uyruklu bir mülteci olup, çocuğu koruyucu bakım altına alınmıştır. Başvuranın çocuğunun bir akrabası veya en azından bir Somali uyruklu ya da Müslüman bir ailenin yanına yerleştirilmesini açıkça rica etmesine rağmen, Hristiyan bir ailenin yanına yerleştirilmiştir. Bunun ardından çocuğu koruyucu bakımlarına alan kişilerin çocuğu evlat edinmelerine izin verilmiş, başvuranla bütün iletişimi kesilmiştir. Başvuran, oğlunun kültürel ve dini kökenini devam ettirebilmesi için onunla iletişim kurmayı amaçlayarak itiraz etmiş, ancak itirazı reddedilmiştir. Mahkeme, sadece başvuranın kültürel ve dini kökenlerine uyan bir koruyucu aile bularak Sözleşme'nin 9. maddesi ışığında yorumlanan 8. maddesine uyulamayacağını kaydetmiştir. Yerel makamlar, sonuçlardan değil araçlardan kaynaklanan bir yükümlülüğe bağlıdır. Ayrıca Mahkeme, mevcut bilgiler temelinde, makamların eylemlerinin çocuk için başlangıçta daha uygun bir koruyucu aile bulmak adına sarf edilen çabayı içerdiğini de sorgulamamıştır. Ancak, Mahkeme'ye göre, bunun ardından iletişimle ilgili yapılan ve çocuğun evlat edinilmesine izin veren kararın verilmesiyle sonuçlanan düzenlemelerde, başvuranın oğlunun kültürel ve dini kökenlerine olan bağlarından en azından bir kısmını devam ettirebilmesi için başvuranın menfaatine gerekli dikkat gösterilmemiştir. Davayı bir bütün olarak ele alan Mahkeme, öne sürülen gerekçelerin başvuran ve oğlu arasındaki bağların tamamen ve kesin bir şekilde koparılmasını haklı çıkarmadığı sonucuna varmıştır (§§ 146-162). Bu davaya kıyasla, *Kilic/Avusturya*, 2023 kararında Mahkeme, Müslüman çocukların koruyucu ebeveynlerinin telkin yaptığına dair hiçbir gösterge olmadığını ve koruyucu ailelerin, başvuran ebeveynlerin, çocuklarıyla ilişkilerini sürdürme ve kültürel birikimlerini çocuklarına aktarma haklarını kısıtlamadıklarını tespit etmiştir. Yerel makamlar, çocuklarıyla kültürel, dilsel ve dini bağlarını sürdürmeleri için başvuranların menfaatlerini göz önünde bulundurarak, pozitif yükümlülüklerini de yerine getirmiş ve ebeveynler ve çocuklarının düzenli aralıklarla görüşmelerini sağlamış, oldukça hazırlıklı koruyucu ebeveynler ve sosyal çalışanlar aracılığıyla destek sağlamışlardır.

364. *A.I./İtalya*, 2021 davasındaki başvuran, çocukları bakımından alınan ve evlat edinilmeye uygun olduklarına karar verilen, kaçakçılık mağduru bir kadındır. Evlat edinilmeye dair hüküm henüz kesinleşmeden önce dahi başvuranın çocuklarıyla görüşmesi engellenmiştir. Mahkeme, evlat edinilme sürecinin hâlen görülmekte olmasına ve iletişimin sürdürülmesinin çocukların menfaatine olacağını belirten bir bilirkişi raporuna rağmen, ilgili makamların iki çocuk ile başvuranın menfaatleri arasında gerçek bir denge kurmaya çalışmadıkları, aralarındaki bağı sürdürme imkânını ciddi bir şekilde göz önünde bulundurmadıkları kanaatindedir. Ayrıca Mahkeme, yerel mahkemelerin

başvuranın ebeveynlik yetkinliğini, bu bilgi bilirkişi raporunda vurgulanmasına rağmen, başvuranın Nijeryalı olmasını veya Afrika kültüründe ebeveynler ve çocuklarının birbirlerine farklı bir şekilde bağlandıklarını göz önünde bulundurmadan değerlendirdiğini de kaydetmiştir (§ 104).

c. Biyolojik baba ve çocukları arasındaki bağlar

365. Mahkeme 8. madde kapsamındaki aile hayatı kavramının yalnızca evlilik temelli ilişkilerle sınırlı olmadığını ve tarafların evlilik dışında birlikte yaşadığı durumlarda diğer fiili "aile" bağlarını da kapsayabileceğini gözlemlemektedir (*Keegan/İrlanda*, 1994, § 44; *Kroon ve Diğerleri/Hollanda*, 1994, § 30; *C.P. ve M.N./Fransa*, 2023, § 32). Bu ilkenin uygulanmasının biyolojik babalar ve evlilik dışı doğmuş çocukları arasındaki ilişki bakımından da geçerli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin yalnızca zaten kurulmuş olan aile hayatını koruduğu söylenemez. Koşulların izin verdiği durumlarda, 8. madde biyolojik baba ve evlilik dışı doğmuş çocuğu arasında gelişebilecek olan potansiyel ilişki bakımından da geçerli olmalıdır (*Nylund/Finlandiya* (k.k.), 1999; *Shavdarov/Bulgaristan*, 2010, § 40). Mahkeme Shavdarov davasında, babalık karinesinin, başvuranın kanunla babalık bağını kuramadığı ancak ebeveynlik bağı kurabilmek amacıyla başka adımlar atabileceğini kabul etmiş ve 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

366.

367. Mahkeme, katı bir zaman aşımı uygulanması nedeniyle başvuranların babalıklarını tespit edemedikleri bir davada ihlal bulunduğunu tespit etmiş olup (*Călin ve Diğerleri/Romanya*, 2016, §§ 96- 99; aksi yönde bir karar için bk. biyolojik baba olan başvuranın ilgili beş yıllık zaman aşımı süresi dolmadan çok daha önce baba olduğunu öğrendiği ve dolayısıyla zamanında harekete geçebileceği, Mahkeme'nin 8. maddenin ihlalini tespit ettiği *C.P. ve M.N./Fransa*); yerel mevzuatın gayrimeşru bir çocuğun bekâr babasına, bu yetkinini kullanılmasına dair iznin reddi ile çocuğun yüksek menfaatinin korunması arasında makul bir orantı ilişkisi olmadığından, annenin rızası olmadan velayet yetkisini kullanmasına izin vermeyi reddederek (hem anne hem de evli veya boşanmış babadan) farklı bir muamele uyguladığı davada, Sözleşme'nin 14. maddesiyle birlikte ele alınan 8. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Paparrigopoulos/Yunanistan*, 2022, §§ 35-43).

368. İki yıl önce dünyaya gelen çocuğun biyolojik babası olmadığını öğrendikten sonra babalığa itiraz davası açmaya karar verilmesiyle ilgili olan *Shofman/Rusya* davasında, Mahkeme babalık davasının açılması için süre sınırı ortaya konulmasının, aile ilişkilerinde hukuki belirliliğin sağlanması ve çocuğun menfaatlerinin korunması isteği nedeniyle haklı gerekçelere dayandırılabileceğini tespit etmiştir (§ 39). Ancak özellikle ilgili kişinin biyolojik gerçeğin (§ 43) farkında olmaması halinde, istisnaya izin verilmeksizin, çocuğun doğumundan itibaren bir yıllık süre sınırı belirlenmesinin tam olarak orantılı olmadığına karar vermiştir (ayrıca bk. *Paulík/Slovakya*, 2006, §§ 45-47; ve aksi yönde bir karar için İlgili zaman sınırının beş yıl olduğu bir dava olan *C.P. ve M.N./Fransa*2023, §§ 47-57).

369. Yerel mahkemeler önünde babalığın tanınması davası açmak isteyen evlilik dışı doğmuş çocuklar ile ilgili olarak, tek başına zaman aşımı süresinin varlığı Sözleşme'ye uygun değildir (*Phinikaridou/Kıbrıs*, 2007, §§ 51-52). Ancak Devletler çatışan haklar ve söz konusu menfaatler arasında adil bir denge kurmalıdır (§§ 53-54). Münferit davanın koşulları ve özellikle babalığa ilişkin gerçeklerin bilinmesi dikkate alınmaksızın, babalık davası açılması için katı süre sınırı uygulanması 8. madde kapsamında özel hayata saygı hakkının özünün zedelenmesine neden olmaktadır (§ 65).

370. Tespit edilmiş olgular ve ilgililerin istekleri dikkate alınmaksızın ve fiili olarak herhangi birine fayda sağlamaksızın; yasal karinenin biyolojik veya sosyal gerçeklikten üstün gelmesine izin verildiği bir durum, Devlete bırakılan takdir payı dikkate alındığında dahi, özel hayata ve aile hayatına etkin bir şekilde saygı gösterilmesi yükümlülüğüne uygun değildir (*Kroon ve Diğerleri/Hollanda*1994, § 40).

371. Çocuğun doğumunda veya ölümünde ebeveynler birlikte yaşamıyor olsa veya ilişkileri sona ermiş olsa dahi, çocuk ve ebeveynleri arasında aile hayatı anlamına gelen bir bağ vardır (*Berrehab/Hollanda*, 1988, § 21). Başvuran ve çocuğun annesi arasındaki ilişkinin iki yıl devam ettiği ve bu ilişkinin bir yılı boyunca birlikte yaşadıkları ve evlenmeyi planladıkları ve çocuk yapma düşüncesinin planlı olduğu bir davada, Mahkeme çocuğun doğumundan itibaren başvuran ve kızı arasında aile hayatı anlamına gelen bir bağ olduğuna ve başvuran ile çocuğun annesi arasındaki ilişki durumunun önemli olmadığına karar vermiştir (*Keegan/İrlanda*, 1994, §§ 42-45). Bu nedenle,

babasının bilgisi veya rızası olmaksızın, başvuranın çocuğunun doğumundan hemen sonra evlatlık verilmesine izin verilmesi Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlaline neden olmuştur (*aynı yerde*, § 55).

372. Gayrı meşru çocuğun babasının, biyolojik çocuğuna ilişkin olarak başka bir adamın yasal varsayım veya tanınma yoluyla tesis edilmiş olan babalığına itiraz etme olasılığının olmadığı bir durumda ve makamların böyle bir usulü başlatıp başlatmamaya karar vermeye dair takdir yetkilerinin olduğu bir durumda, hukuk sistemi, ilgili tüm menfaatlerin incelenmesine izin verecek güvencelerin iç hukukta olması şartıyla, 8. madde ile bağdaşmaz değildir (*Vagdalt/Macaristan*2024, § 53 ve 68). Aynı zamanda, bu güvencelerin pratikte yeterince uygulanmadığı ve gayrı meşru çocuğun babasının menfaatlerine gerekli önemin verilmediği, yasal babanın babalığına itiraz etmekten ve kendi babalığının tanınmasından alıkonulduğu bir durumda 8. madde ihlal edilmiştir (*aynı yerde*, §§ 69-70).

373. Biyolojik babaların, (bu babaların rızalarının yanı sıra kontrolleri ve bilgileri dışında karar verilen) çocuklarının üçüncü taraflarca evlat edinilme işlemlerini iptal etmekte başarısız oldukları iki davada, Mahkeme, yerel makamların özensizliklerine ve bilhassa evlat edinmeye izin vermeden önce tüm koşulları tesis etmemelerine (*Uzbyakov/Rusya*2020, §§ 116-18; *, I.V./Estonya*2023, §§ 88, 103-106), bununla birlikte bu babaların evlat edinme kararlarının iptaline dair taleplerinin daha sonra son derece şekilci bir şekilde incelenmesini eleştirmiştir. İkinci durum açısından, Mahkeme, yerel mahkemelerin iç hukukta evlat edinme kararlarının iptali için resmi gerekçe olmadığında dayanmalarının, çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurmaya çalışmak hususunda "yeterli" bir değerlendirme olarak kabul edilemeyeceğini gözlemlemiştir (*Uzbyakov/Rusya*2020, §§ 122-23, 126; *I.V./Estonya,* 2023, §§ 114-15; ayrıca bk. benzer bir bağlamda yerel mahkemelerin ilgili tüm olgular hakkında etraflı bir inceleme yapmadıkları *Naltakyan/Rusya,* 2021, §§ 185-92).

374. Mahkeme yerel mahkemelerin, başvuranın mahkemece karar verilen genetik teste uygun davranmadığını dikkate almalarından ve çocuğun özel hayatına saygı hakkını başvuranınkinden önde tutarak başvuranın çocuğun babası olduğunu duyurmalarından dolayı takdir yetkilerini aşmadıklarını tespit etmiştir (*Canonne/Fransa*(k.k.), § 34 ve DNA testleri için § 30). Mahkeme söz konusu çocukların üstün menfaatine olacak şekilde biyolojik babalarını tanımalarının reddedilmesine ilişkin davada 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir (*R.L. ve Diğerleri/Danimarka*, 2017). Mahkeme, yerel mahkemelerin çeşitli menfaatleri dikkate aldığını ve başta aile birliğini sürdürme konusundaki menfaatleri olmak üzere çocukların yararına olacağını düşündükleri şeylere öncelik verdiklerini gözlemlemektedir. (§§ 47-48). Mahkeme *Fröhlich/Almanya,* 2018 davasında, babalık meselesinin çocuk için gelecekte, doğumuyla ilgili sorular sormaya başladığında teşkil edebileceği önemi kabul etmiştir; ancak, söz konusu zamanda altı yaşında bir çocuğun babalık meselesiyle karşı karşıya gelmesinin çocuğun üstün yararına olmayacağına karar vermiştir. Sonuç olarak, mahkemenin çocuğun olası biyolojik babasına görüşme hakkı tanımaması veya yasal ebeveynlerinin biyolojik babaya çocuğun kişisel durumu hakkında bilgi vermesine hükmetmemesi 8. maddenin ihlal edilmesine neden olmamıştır (§§ 62-64).

375. 'Pasif ebeveyn' bağlamında ve bilhassa, öz baba ile oldukça küçük çocuğu arasında uzun bir süre boyunca iletişimin kopması ve görüşmeye devam etmeye dair hiçbir teşebbüste bulunulmaması durumunda, Mahkeme, velayet yetkisinin geri alınmasının 8. maddeyi ihlal etmeyeceğini tespit etmiştir (*Ilya Lyapin/Rusya*, 2020). Mahkeme, baba ve oğlu arasındaki bağların kopmasına neden olan şeyin babanın hiçbir eylemde bulunmaması olduğunu özellikle göz önünde bulundurmuş ve yedi yıl boyunca kişisel ilişkilerin yokluğu dikkate alındığında, babanın velayet yetkisinin elinden alınmasının, öz baba ve oğlu arasındaki yasal bağın ortadan kaldırılmasından öteye geçmediğini belirtmiştir (§ 54). Benzer bir şekilde, *Pavel Shishkov/Rusya,* 2021 davasında Mahkeme, makamların genç bir çocuğun derhal babasının bakımına verilmesini reddeden kararı çocuğun yüksek menfaatine uygun bulmuş, kararın takdir payı dâhilinde verildiğine ve "ilgili ve yeterli" gerekçelere dayandığına karar vermiştir (§ 97). Mahkeme, başvuran ve kızı arasındaki bağların kopmasına başvuranın kendi eylemsizliğinin neden olduğu, bu durumun başvuran hakkında hiçbir hatırası olmayan çocuğun koruyucu ailesine derin bir şekilde bağlanmasına yol açtığı kanaatindedir (§ 91). Öte yandan *T.A. ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*, 2021 davasında Mahkeme, yerel mahkemelerin baba ve çocuğu arasındaki ilişkinin derinliğine, mevcut durumun sürdürülmesinin baba-çocuk ilişkisi üzerinde yarattığı muhtemel riske ve çocuğun aniden babasının bakımına verilmesi halinde sağlığı ve refahının

girdiği riske dair yeterince etraflı bir inceleme yapmadıkları için, özel bakıma ihtiyacı olan küçük bir çocuğun büyükanne ve büyükbabasının bakımından alınıp biyolojik babasının bakımına verilmesine yol açan kararın 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 55-64).

376. Tıbbi destekli üreme bağlamında Mahkeme, baba olması planlanan kişinin, eşiyle (birinci başvuran) boşanma davası halen görülmekteyken, gametler ve donörler (ikinci başvuran) tarafından bağışlanan bir yumurta kullanılarak IVF yoluyla gebe kalınılan bir çocuğun babası olduğunun tanınmasına başarılı bir şekilde itiraz etmesiyle 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir (*A ve B/Fransa*, 2023). Mahkeme, bir çocuğun yasal durumuna ilişkin konularda takdir payının, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkiye dair konulardakinden daha geniş olduğunu ve çatışan menfaatlerle ilgili konularda "önemli" bir husus olduğunu hatırlatmıştır (§ 47). Mahkeme, yerel mahkemelerin çocuğun yüksek menfaatini de dikkate alarak verdikleri kararlarda ilgili ve yeterli gerekçeler sunduklarını tespit etmiştir (§§ 50-57).

d. Doğum ödenekleri, velayet/erişim ve görüşme hakları

377. Mahkeme 8. madde kapsamında, doğum izni hakkı verilmemesine veya Devletlere doğum izni ücreti verilmesi konusunda pozitif bir yükümlülük yüklenmemesine rağmen; aynı zamanda ebeveynlerden birinin evde kalarak çocuklarla ilgilenmesine imkan tanınarak; doğum izni ve bağlantılı ödeneklerin aile hayatını destekleyerek üzerinde etkiye sahip olduğunu; ve böylece doğum izni ve ödeneklerinin 8. madde kapsamında ortaya çıktığını belirtmiştir (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], 2012, § 130; *Petrovic/Avusturya*, 1998, §§ 2629; *Di Trizio/İsviçre*, 2016, §§ 6062; ayrıca bk. *Yocheva ve Ganeva/Bulgaristan*, 2021, § 72).

378. Uluslararası hukuk da dâhil olmak üzere, çocuklara ilişkin tüm kararlarda çocukların yüksek menfaati önemli olması gerektiği görüşünün desteklenmesi konusunda bir fikir birliği vardır (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 207; *Neulinger ve Shuruk/İsviçre* [BD], 2010, § 135; *X/Letonya* [BD], 2013, § 96). Çocuğun yüksek menfaatleri, mahiyetine ve ciddiyetine bağlı olarak ebeveynlerinkinden daha büyük öneme sahiptir (*Sahin/Almanya* [BD], 2003, § 66). Ebeveynlerin özellikle çocuklarıyla düzenli olarak görüşme konusundaki menfaatleri, çeşitli çıkarları dengelerken bir etken olarak kalır (*Neulinger ve Shuruk/İsviçre*, § 134). Çocuğun menfaatleri, ailenin yetersiz olduğunun kanıtlandığı durumlar hariç olmak üzere, çocuğun aileyle olan bağlarının sürdürülmesini gerektirir. Aile bağlarının yalnızca istisnai durumlarda kötüye gidebileceği ve kişisel ilişkilerin korunması amacıyla her şeyin yapılması gerektiği ve uygun olduğunda ailenin "yeniden kurulması" gerektiği görülmektedir (*Gnahoré/Fransa*, 2000, § 59 ve içtihadın gözden geçirilmesine ilişkin olarak *Jansen/Norveç*, 2018, §§ 88-93).

379. Sözleşme'nin 8. maddesi, açık usulü gereklilikler içermemesine rağmen, karar verme süreci adil ve 8. madde tarafından korunan menfaatlere saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde olmalıdır.
Bütün olarak değerlendirildiğinde, ebeveynler menfaatlerinin gerektiği şekilde korunabilmesi ve davalarını tam anlamıyla ortaya koyabilmeleri amacıyla bu sürece yeterli bir şekilde dâhil olmalıdır. Yerel mahkemeler tüm ailenin durumunu ve olgusal, duygusal, psikolojik, maddi ve tıbbi etkenleri derinlemesine incelemelidir ve çocuk için en iyi çözümün ne olacağının belirlenmesi konusunda sürekli kaygı ile her bir kişinin menfaati ile ilgili dengeli ve makul değerlendirmeler yapmalıdır; zira bu değerlendirme oldukça büyük öneme sahiptir. Yetkili ulusal makamlara tanınacak takdir payı, meselelerin niteliği ve söz konusu menfaatlerin önemi doğrultusunda çeşitlilik gösterecektir (*Petrov ve X/Rusya*, 2018, §§ 98-102)[72]. *Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019 davasında Mahkeme, ebeveyn sorumluluklarının ve evlat edinilmeye dair rızanın geri çekilmesine yol açan süreçte, yerel mahkemelerin çocuğun ve biyolojik ailenin menfaatleri arasında gerçek bir denge kurmaları gerektiğini belirtmiştir (ayrıca bk. *Kilic/Avusturya*, 2023, §§ 124-137).

380. Mahkeme çocuğu bakıma alma ve bunu devam ettirme konusunda yetkililer tarafından başlatılan işlemler sırasında ebeveynlere ilgili belgelerin gösterilmemesinin; velayet ve erişim düzenlemelerini belirleyen karar alma sürecinin, 8. madde kapsamında korunduğu şekilde ebeveynlerin çıkarlarına yönelik gerekli korumayı sağlamadığı anlamına geldiğini tespit etmiştir (*T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 73). Bağımsız bir psikolojik rapora hükmedilmemesi ve yerel bir

[72] Ayrıca bk. Aile hayatı konusunda takdir payı.

mahkeme önünde duruşma yapılmaması, başvuranı yetersiz bir şekilde ebeveynlik erişimine ilişkin karar verme sürecine dâhil etmiştir ve böylece, başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarının ihlal edilmesine neden olmuştur (*Elsholz/Almanya* [BD], 2000, § 53). *Petrov ve X/Rusya*, 2018 davasında, bir babanın ikamet kararı başvurusu yeterli bir şekilde incelenmemiştir; ve 8. maddeye aykırı olarak, ikamet kararının çocuğun annesinin yararına olacak şekilde verilmesi konusunda geçerli ve yeterli nedenler sunulmamıştır (bk.
§§ 105-114 ve buradaki içtihatların değerlendirilmesi). Mahkeme, *Bierski/Polonya*, 2022 davasında davalı Devletin 8. madde kapsamındaki, başvuran ve aciz olduğuna karar verilen oğlu arasındaki iletişimin yeniden kurulmasını amaçlayan tedbirler almaya dair sorumluluğunu ihlal ettiğini tespit etmiştir. Başvuranın oğlu on sekiz yaşına girdiğinde, annesi vasisi olarak atanmış ve başvuranın çocukla görüşmeye devam etmesini reddetmiştir. Başvuranın oğluyla aile hayatını korumak için yerel mahkemeler önünde taraf olma ehliyeti yoktur (§§ 46-54). Mahkeme ayrıca yerel makamların bir çocuğun görüşme haklarını belirlerken aile içi şiddet olaylarını dikkate almamaları, dolayısıyla aile içi şiddet mağduru olan başvuranı çocuklarıyla iletişimi kesmemek konusunda desteklemek için ivedi tedbirleri almamalarının 8. madde kapsamındaki yükümlülükleri ihlal ettiğini tespit etmiştir (*Luca/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 90-95).

381. Görüşme haklarına ilişkin olarak Mahkeme, yerel mahkemelerin karar verme süreçlerinin adil olması ve ilgili tarafların davalarını tam olarak sunmalarına izin vermesi gerektiğine, ve çocuğun yüksek menfaatinin savunulması gerektiğine karar vermiştir. *Cînța/Romanya*, 2020 davasında başvuranın dört yaşındaki kızına ilişkin görüşme hakları kısıtlanmış ve yerel mahkemeler verdikleri kararı başvuranın akıl hastalığına dayandırmıştır. Ancak, başvuranın kızının refahına karşı bir tehlike oluşturacağına dair hiçbir delil mahkemelerin huzurunda mevcut değildir (§§ 47-48). Mahkemeler, çocuğun yüksek menfaatini tesis etmemiş veya değerlendirmemişlerdir (§§ 52-55). *Popadić/Sırbistan*, 2022, §§ 86-101 kararında Mahkeme, yargılama devam ederken başvuranın çocuğuyla düzenli ancak daha sınırlı bir şekilde görüşmeye devam etmesine rağmen, çocuğun başvuranın yanında bir gece kalması ve başvuranın çocuğuyla tatillerde görüşmesinin belirlenmesinde yaşanan dört yıllık gecikmenin 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir.

382. Mahkeme, velayet davasının uzun sürmesi ve kızın yaşı ve olgunluğu göz önünde bulundurulduğunda, yerel mahkemelerin kendisine hangi ebeveyninin bakmasını istediğine dair görüşlerini ifade etmesine izin vermemesine ilişkin olarak, boşanmış bir çiftin kızının özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*, M. ve M./Hırvatistan*, 2015, §§ 171-172; bir çocuk psikiyatrının çocuklar üzerinde bir değerlendirme yapıp bir görüş oluşturamayacaklarına kanaat getirdiği *Q ve R/Slovenya*, 2022 davasını benzer yönleri bakımından karşılaştırınız). Mahkeme, *C./Hırvatistan,* 2020 kararında, makamların, yetkili adli makamlar tarafından dinlenme fırsatı elde edemediği ve temsil kayyımının görüşlerini temsil edecek bir temsilci olmadığından, velayet davasının merkezinde yer alan bir çocuğun aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir (§§ 77-82). *N.V. ve C.C./Malta*, 2022 davasında başvuranlar, birlikte çocukları olan ve birlikte yaşayan bir çifttir. Birinci başvuranın J ile olan bir önceki evliliğinden doğan çocuk (E) da başvuranlarla birlikte yaşamaktaydı. J tarafından yapılan bir şikâyet üzerine bir mahkeme, birinci başvuranın E'yi ikinci başvurana maruz bırakmaması gerektiğine karar vermiştir. Bu karar, başvuranların artık E'nin yanında birlikte yaşayamayacağı ve birbirlerini göremeyeceği anlamına gelmiştir. Karar, dört yıl boyunca yürürlükte kalmıştır. Mahkeme, bu kararın ikinci başvuran dinlenmeden ve mahkemenin E'nin maruz kaldığı risk üzerinde düzgün bir değerlendirme yapmadan alınmış olması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 61-69).

383. Bir ebeveynin 8. madde kapsamında çocuğun sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek tedbirler almasına izin verilemez (*Elsholz/Almanya* [BD], 2000, § 50; *T.P. ve K.M./Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 71; *Ignaccolo-Zenide/Romanya*, 2000, § 94; *Nuutinen/Finlandiya*, 2000, § 128). Bu nedenle, 13 yaşındaki kızın babasını görmeme konusundaki net isteğini açıkladığı ve yıllar boyunca bu şekilde davrandığı, ve babasını görmeye zorlanmasının duygusal ve psikolojik dengesini ciddi şekilde bozacağı bir durumda, babasıyla görüşmesinin reddedilmesine dair kararın çocuğun menfaatine verilmiş olabileceği düşünülebilir (*Sommerfeld/Almanya* [BD], 2003, §§ 64-65; *Buscemi/İtalya*, 1999, § 55). Yasal ebeveynlerinin bunu istememesine karşın, evlilik dışı doğmuş çocuğun babası olduğu düşünülen kişinin çocuğu hakkında bilgi talep ettiği ve onunla görüşmesine izin verilmesini talep

ettiği bir davada Mahkeme, bu durumun çocuğun yasal ebeveynlerinin evliliğinin sonlanmasına neden olabileceğini ve böylece aile birliğini ve ilişkilerini kaybedecek olan çocuğun refahını tehlikeye atacağını kabul etmiştir (*Fröhlich/Almanya*, 2018, §§ 42 ve 62-63). Benzer bir şekilde, yerel mahkemelerin çocuğun yüksek menfaatini tam olarak göz önünde bulundurduğu ve söz konusu dönemde, çocuğun biyolojik babasıyla görüşmeye zorlanmamasına dair ilgili ve yeterli nedenleri ortaya koyduğu *Suur/Estonya*, 2020 davasında Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§ 98). Bununla birlikte Mahkeme, babanın görüşmeye dair düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi talebiyle ileride yerel mahkemelere tekrar başvurabileceğini ilgili bir unsur olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde Mahkeme, yerel mahkemelerin, çocuğu iki yıl boyunca büyüten ama biyolojik açıdan bir bağı olmayan, annesinin eski partneri olan sosyal babasıyla çocuğun görüşmeyi sürdürmesi hususunda güçlü bir menfaati olmadığını belirlediği bir davada 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Vinškovský/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2023, §§ 48-49). Öte yandan, Mahkeme, çocukların geçmişte agresif davranışlar sergilemiş, madde bağımlısı babalarıyla görüşmeye zorlandıkları, bu görüşmelerin Çocuk Mahkemesinin verdiği kararın aksine güvenli bir ortamda ve psikologun yanında yapılmadığı bir davada, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*I.M. ve Diğerleri/İtalya*, 2022, §§ 109- 126). Mahkeme, aynı davada, görüşmeler esnasında saldırgan davranışlarda bulunduğu iddiası nedeniyle, annenin ebeveynlik sorumluluğu üç yıl boyunca askıya alınmasından dolayı annelik haklarının ihlal edildiğini de tespit etmiştir (§§ 127-141).

384. Ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisinin konu olduğu davalarda, geçen zamanın konu hakkında fiilen karar verilmesine yol açması riskinin bulunması nedeniyle, olağanüstü özen gösterme görevi söz konusudur (*T.C./İtalya*, 2022, § 58). Bir davanın Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin gerektirdiği şekilde makul bir süre içerisinde görülüp görülmediğinin değerlendirilmesi konusunda belirleyici olan bu görev, 8. maddede zımni olan usulü gerekliliklerin bir kısmını oluşturur (*Ribić/Hırvatistan*, 2015, § 92; *Paparrigopoulos/Yunanistan*, 2022, § 49). Çocuğun üstün yararına olacak şeyin değerlendirilmesinde, çocuğun ebeveynleriyle iletişimini kaybetmesinin potansiyel ve uzun vadeli olumsuz sonuçları ve mümkün olduğunca aile birliğinin sağlanmasını kolaylaştırılması için önlemler alınmasına ilişkin pozitif yükümlülük, yeterli derecede dengelenmelidir. Bir çocuğun biyolojik annesinden kalıcı olarak ayrılmasının yaratabileceği uzun vadeli etkilerin değerlendirilmesi zorunludur (*Jansen/Norveç*, 2018, § 104). Mahkemenin bu davada belirttiği üzere, başvuranın çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve bu nedenle çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğuyla görüşme haklarının yeterli bir şekilde tanınmasının önüne geçmemelidir (§ 103).

385. Devletler velayetin kime verileceğinin belirlenmesi ve ebeveynlik haklarının uygulanmasını sağlamak amacıyla bazı tedbirler sunmalıdır (*Raw ve Diğerleri/Fransa*, 2013; *Vorozhba/Rusya*, 2014, § 97; *Malec/Polonya*, 2016, § 78). Bu durum gerekliyse, diğer ebeveyn tarafından gizlenen çocuğun yeriyle ilgili olarak soruşturma yapılmasını içerebilir (*Hromadka ve Hromadkova/Rusya*, 2014, § 168). Mahkeme ayrıca, babanın çocuğuna ilişkin görüşme haklarının kullanılmasını güvence altına alabilmek amacıyla bir dizi otomatik ve basmakalıp tedbirlere bel bağlanması konusunda, yerel mahkemelerin başvuran ve çocuğu arasında anlamlı bir ilişki kurmak ve görüşme haklarının tam anlamıyla kullanılmasını mümkün kılmak amacıyla uygun tedbirler almadıklarını tespit etmiştir (*Giorgioni/İtalya*, 2016, §§ 75-77; *Macready/Çek Cumhuriyeti*, 2010, § 66; *Bondavalli/İtalya*, 2015, §§ 81-84). Benzer şekilde, yaklaşık 10 yıl boyunca başvuranla ilgili olarak bağımsız psikiyatrik deliller elde edilmeyen bir davada ihlal tespit edilmiştir (*Cincimino/İtalya*, 2016, §§ 73-75). Çocuğun annesinin itirazı ve yerel mahkemelerce uygun tedbirlerin alınmaması sebebiyle yedi yıldan uzun süredir başvuranın mahkemelerce belirlenen koşullar çerçevesinde görüşme haklarını kullanamadığı bir davada ihlal tespit edilmiştir (*Strumia/İtalya*, 2016, §§ 122-125; ayrıca bk. *Luca/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 90-94). Bu nedenle yerel mahkemelerin rolü var olan engelleri aşmak ve çocuk ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveyn arasındaki görüşmeleri kolaylaştırmak için ne gibi adımların atılabileceğini belirlemektir; örneğin, yerel mahkemelerin başvuranın engelinden (oğlu da işitme engelli olmasına rağmen sözlü olarak iletişim kurabilirken, başvuranın işaret diliyle iletişim kurabilecek şekilde işitme engelli olması) kaynaklanan sıkıntıları aşmasında yardımı dokunacak yöntemleri değerlendirememesi, Mahkemenin ihlal tespit etmesine neden olmuştur (*Kacper Nowakowski/Polonya*, 2017, § 95).

386. Görüşme ile ilgili uyuşmazlıklar, mahiyetleri nedeniyle, ilgili tüm taraflar açısından son derece hassas konulardır. Yerel makamların, ebeveynlerden biri veya her ikisinin de yapıcı olmaktan uzak oldukları durumlarda bir mahkeme kararının icrasını sağlamaları kolay değildir (*Krasicki/Polonya*2014, § 90). Bununla birlikte, ayrılmış ebeveynler arasında işbirliği olmaması, tek başına makamların 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmekten muaf tutmaz: daha ziyade, makamlara tarafların çatışan menfaatlerini çözüme kavuşturmak için tedbirler alma yükümlülüğünü yükler (*A. ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 97; *Anagnostakis/Yunanistan*, 2023, § 58). Dolayısıyla, tanık koruma programında olan bir babanın iki çocuğuyla görüşme haklarından faydalanmasına ilişkin bir davada Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Davanın kendine özgü bağlamını göz ardı etmeyen Mahkeme, bu yönde bir mahkeme kararı olmasına rağmen başvuran ve çocukları arasındaki ziyaretleri organize etmeyen ulusal makamların özensizliğini kaydetmiştir. Bu ziyaretlerin organize edilmemesinin sebebi, annenin buna itiraz etmeye devam etmesi ve bu ziyaretlerin çocukların psikolojik durumuna zarar vereceğini belirten sosyal hizmetlerin olumsuz görüşleridir. Fakat bu ziyaretlere olanak tanımak için psikolojik yardım ve destek saplamak adına bir düzenleme yapmak için hiçbir teşebbüste bulunulmamıştır (*A. ve Diğerleri/İtalya*, 2023, §§ 94-104, 121-22). Bu durumun aksine, görüşmeye dair kararların icra edilmemesine dair diğer bir davada, Mahkeme, ebeveynler arasındaki ilişkinin gergin olması ve çocuğun babasıyla görüşmeyi reddetmesine rağmen yerel makamların başvuranın çocuğuyla görüşmeyi sürdürebilmesi için yeterli adımları attıklarına ikna olmuştur ve 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Anagnostakis/Yunanistan*, 2023, § 59-68). Bu bağlantıda belirtmek gerekir ki ulusal makamların ayrılmış ebeveynler arasındaki işbirliğine olanak sağlamak adına ellerinden geleni yapmaları gerekmekle birlikte, ilgili tüm kişilerin menfaatlerinin yanı sıra hak ve özgürlüklerinin, bilhassa çocuğun menfaatleri ve hak ve özgürlüklerinin dikkate alınması gerektiğinden, bu alanda cebir kullanmaya dair tüm yükümlülükler sınırlı olmalıdır. (*aynı yerde*, § 62).

387. Başvuranların kısıtlı alanlardan ayrılmalarını engelleyen ve yerleşim bölgesinin dışında yaşayan aile üyeleriyle iletişimini sürdürme haklarını kullanmalarını zorlaştıran tedbirlere ilişkin olarak, Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Nada/İsviçre* [BD], 2012, §§ 165 ve 198; *Agraw/İsviçre*, 2010, § 51; *Mengesha Kimfe/İsviçre*, 2010, §§ 69-72).

e. Uluslararası çocuk kaçırma

388. Uluslararası çocuk kaçırmaya ilişkin konularda, 8. maddenin Sözleşmeci Devletlere yüklediği yükümlülükler, özellikle 25 Ekim 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi (*Iglesias Gil ve A.U.I./İspanya*, 2003, § 51; *Ignaccolo-Zenide/Romanya*, 2000, § 95) ve 20 Kasım 1980 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi (*Maire/Portekiz*, 2003, § 72) dikkate alınarak yorumlanmalıdır.

389. Bu alanda belirleyici husus, söz konusu çatışan menfaatler arasında- çocuğun menfaatleri,
– iki ebeveynin menfaatleri ve kamu düzeninin menfaatleri- Devletlere bu konularda tanınan takdir yetkisi kapsamında, adil bir denge kurulup kurulmadığıdır (*Maumousseau ve Washington/Fransa*, 2007, § 62; *Rouiller/İsviçre*, 2014), ancak; çocuğun üstün çıkarlarının temel düşünce olması gerektiği akılda tutulmalıdır (*Gnahoré/Fransa*, 2000, § 59; *X/Letonya* [BD], 2013, § 95). Bu davada, Mahkeme uluslararası hukuk da dâhil olmak üzere, çocuklara ilişkin tüm kararlarda çocuğun üstün menfaatlerinin önemli olması gerektiği görüşünün desteklenmesi konusunda fikir birliği vardır (§ 96; ayrıca bk. *X/Çek Cumhuriyeti*, 2022, § 60). Ebeveynlerin özellikle çocuklarıyla düzenli olarak görüşme konusundaki menfaatleri, söz konusu çeşitli çıkarları dengelerken bir etken olarak kalır (*aynı yerde*, § 95; *Kutzner/Almanya*, 2002, § 58). Örneğin, ebeveynlere karar verme sürecine katılma konusunda yeterli fırsat tanınmalıdır (*López Guió/Slovakya*, 2014).

390. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Lahey Sözleşmesi'nin uyumlu bir şekilde yorumlanabilmesi amacıyla, Lahey Sözleşmesi'nin 12, 13 ve 20. maddelerinin uygulanmasında, çocuğun acilen iade edilmesi konusunda istisna teşkil eden faktörler, öncelikle, bu konu hakkında yeterli şekilde gerekçelendirilmiş bir karar vermek zorunda olan ve söz konusu talepte bulunulan mahkeme tarafından dikkate alınmalı; sonrasında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi ışığında değerlendirilmelidir. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında, yerel makamlara, çocuğun iadesine ilişkin başvurunun değerlendirilmesi sırasında, mahkemelerin iade durumunda çocuk açısından "büyük bir

risk" oluşacağı konusundaki tartışmaya açık iddiaları değerlendirmesi ve belirli gerekçeler sunarak bir karar vermesini gerektiren usulü bir yükümlülük yüklendiği görülmektedir. "Ağır bir riskin" var olmasının kesin sebebiyle ilgili olarak; Lahey Sözleşmesi'nin 13 (b) maddesi kapsamında öngörülen istisna yalnızca bir çocuğun makul bir şekilde dayanabileceğinin ötesine geçen durumlarla ilgilidir (*X/Letonya* [BD], 2013, §§ 106-107 ve *Vladimir Ushakov/Rusya*, 2019, § 103). *Y.S. ve O.S./Rusya,* 2021 davasında, bir mahkeme, Lahey Sözleşmesi kapsamında, bir çocuğun askeri çatışmaların devam ettiği bir bölgeye geri dönmesine karar vermiştir. Mahkeme, ilgili mahkemenin çocuğun o bölgede maruz kalacağı riski yeterince dikkate almadığına kanaat getirerek 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

391. Mahkeme, yerel mahkemeleri söz konusu kurala uyma yükümlülüğünden muaf tutmaya elverişli koşulların yokluğunda, Lahey Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamındaki, zorunlu olmayan altı aylık süre sınırının büyük ölçüde aşılmasının, çocukların geri verilmesine ilişkin yargılamalarda hızlı hareket etme konusundaki pozitif yükümlülüğe uygun olmadığı kanısındadır (*G.S./Gürcistan*, 2015, § 63; *G.N./Polonya*, 2016, § 68; *K.J./Polonya*, 2016, § 72; *Carlson/İsviçre*, 2008, § 76; *Karrer/Romanya*, 2012, § 54; *R.S./Polonya*, 2015, § 70; *Blaga/Romanya*, 2014, § 83; *Monory/Romanya ve Macaristan*, 2005, § 82). Ancak, *Rinau/Litvanya*, 2020 davasında Mahkeme, birinci başvuran tarafından, kızının geri dönmesine dair yapılan talepten beş ay sonra bir karar verilmesinin, böylelikle yukarıda anılan altı haftalık sürenin aşılmasının, 8. maddeyi ihlal etmediğini tespit etmiştir. Yerel mahkemelerin bu madde kapsamındaki iki yükümlülüklerini bağdaştırmaları gerekmiştir. Bununla birlikte, yerel mahkemeler, baba olan birinci başvurana karşı, hızlı hareket etmek üzere pozitif bir yükümlülüğe sahip olup, diğer yandan da kız çocuğunun Almanya'ya geri dönmesinin ona psikolojik açıdan zarar vereceğine dair makul iddiaları etkili bir şekilde incelemek üzere, çocuğun annesine karşı da usul bakımından yükümlüdür. Mahkeme, bu soruların yerel mahkemelerce detaylı ve bir bakıma zaman alan bir bir değerlendirme yapılmasını gerektirdiğini; çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurulması gerekliliğine dair bir karar verilmesi için bu değerlendirmenin yapılması gerektiğini, çocuğun yüksek menfaatinin en önemli unsur olduğunu belirtmiştir (§ 194). Buna rağmen, Mahkeme, yerel makamların 78. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmediklerini tespit etmiştir: özellikle, çocuğun geri gönderilmesine dair verilen mahkeme kararını engellemeye yönelik siyasal müdahaleler ve usulü belirsizlikler, karar verme sürecinin adilliğini etkiledikleri ve uzun süren gecikmelere yol açtıklarından, 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir. Öte yandan, Mahkeme, çocuğunu kaçıran bir ebeveynin, yargılamaların "üzücü" bir şekilde gecikmesi nedeniyle 8. madde kapsamındaki haklarına orantısız bir şekilde müdahale edilmesinden zarar görmediğini tespit etmiştir (*G.K./Kıbrıs*, 2022, §§ 53-54).

392. Çocuk kaçırmaya ilişkin kararların icrası, acil olması sebebiyle yeterli ve etkin olmalıdır (*V.P./Rusya*, 2014, § 154). Mahkeme, *X/Çek Cumhuriyeti*, 2022 kararında, çocuğun geri gönderilmesine dair kararın alınmasına yol açan yargılamaları değil, yerel mahkemelerin söz konusu kararın icra edilmesine karar verdikleri, sonradan yürütülen icra işlemlerini incelemiştir. Yerel mahkeme, kesinleşen geri gönderilme kararını yeniden açmamış olsa da, daha sonra meydana gelen gelişmeleri dikkate almıştır. Dolayısıyla Mahkeme, icra işlemlerinin, 8. maddenin getirdiği usulü gereklilikleri yerine getirdiğini kabul etmiştir (§§ 54-64).

393. *Veres/İspanya*, 2022 davasında başvuran, velayet davasının nihai kararı beklenirken, ayrıldığı eşinin, çocuğunu Macaristan'a geri getirmesine dair Macaristan'da verilen bir kararın tanınması ve icrasını sağlamayı amaçlayarak, Brüksel IIa Tüzüğünün 21. ve devamı maddeleri kapsamında İspanya'da dava açmıştır. Brüksel IIa Tüzüğünde, (Lahey Sözleşmesinin aksine) belirli süre sınırları öngörülmemiş olmasına rağmen, yerel mahkemelerin bu hüküm kapsamında yapılan başvuruları ivedilikle incelemeleri beklenmiştir. Mahkeme, İspanya mahkemelerinin yaptığı aşırı gecikme nedeniyle başvuranın çocuğuyla olan aile hayatı iki yıldan uzun bir süre boyunca kesintiye uğradığı ve velayetin anneye verilmesine dair karara neden olduğundan 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 80-89).

f. Evlat edinme[73]

394. Mahkeme, evlat edinme hakkının, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklar arasında yer almamasına rağmen, evlat edinen ebeveyn ve evlat edinilen çocuk arasındaki ilişkilerin kural olarak; 8. madde kapsamında korunan aile ilişkileriyle aynı mahiyete sahip olduğunu tespit etmiştir (*Kurochkin/Ukrayna*, 2010; *Ageyevy/Rusya*, 2013). Hukuki ve gerçek evlat edinme, evlat edinilen çocuk ile evlat edinen ebeveynler arasında gerçek bir bağ olmaması ve birlikte yaşamamaları durumunda bile, aile hayatı anlamına gelebilir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, 2004, §§ 143-148; *Topčić-Rosenberg/Hırvatistan*, 2013, § 38).

395. Ancak tek başına değerlendirildiğinde 8. madde hükümleri aile kurma veya evlat edinme hakkını güvence altına almaz (*Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017, § 141; *E.B./Fransa* [BD], 2008). Bir üye Devlet "kafala" gibi, tüm vesayet biçimlerini evlat edinme olarak tanımak zorunda da değildir (*Harroudj/Fransa*, 2012, § 51; *Chbihi Loudoudi ve Diğerleri/Belçika*, 2014). Yetkili ulusal makamlara tanınacak takdir payı, konuların niteliği ve söz konusu menfaatlerin ciddiyeti ışığında değişiklik gösterecektir (bk. annenin oğluna ilişkin velayet yetkisi ve evlat edinme hakkının kaldırıldığı *Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 211 https://hudoc.echr.coe.int/eng%23%7b%22display%22:%5b2%5d,%22itemid%22:%5b%2200364987898572062%22%5d%7d; *A.I./İtalya*, 2021, §§ 86-89). Çocukların yüksek menfaati de bu alanda oldukça önemlidir (*aynı yerde*, §§ 94, 98; kardeşlerin ayrıldığı ve iki ayrı ailenin yanına yerleştirildiği, § 94 ve § 101; ve ayrıca bk. bilirkişi raporunun rolü, §§ 99-101). Ebeveynin bulunduğu savunmasız durum da göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur (Annenin insan kaçakçılığı mağduru olduğu *aynı yerde*, §§ 102-104).

396. Mahkeme, evlat edinme ve evlat edinmenin evlat edinenler ile evlat edinilenler arasındaki ilişki üzerindeki etkisi anlamında, 8. madde kapsamında uygulanan yükümlülüklerin, 29 Mayıs 1993 tarihli Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi, 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ışığında yorumlanması gerektiğinin belirtmiştir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, 2004, §§ 139-140).

397. 8. madde kapsamında, evli olmayan çiftlere yönelik olarak ikinci ebeveyn tarafından evlat edinme hakkına dair bir yükümlülük bulunmamaktadır (*X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], 2013, § 136; *Gas ve Dubois/Fransa*, 2012, §§ 66-69; *Emonet ve Diğerleri/İsviçre*, 2007, §§ 79-88). Devletlerin, evli heteroseksüel ve evli olmayan eş cinsel çiftlere evlat edinme işlemine erişimin koşulları bakımından eşit şekilde muamelede bulunma yükümlülüğü bulunmamaktadır (*Gas ve Dubois/Fransa*, 2012, § 68, benzer yönleri bakımından karşılaştırınız *Fretté/Fransa*, 2002). Ancak Devletler evli olmayan çiftlere evlat edinme hakkı tanırsa, bu hak göreceli olarak benzer durumda olmaları koşuluyla hem heteroseksüel hem de eş cinsel çiftler bakımından geçerli olmalıdır (*X ve Diğerleri/Avusturya* [BD], 2013, §§ 112 ve 130). bk. *LGBTİ Bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*

398. Evlat edinmeye dair ilkeler, tarafların, ana vatanlarının hukuku kapsamında yasaklanmış olan yabancı evlat edinme kararlarının icra edilmesini istediği durumlarda dahi uygulanabilir (*Negrepontis-Giannisis/Yunanistan*, 2011).

399. Türk medeni kanununda, bekâr ebeveyn tarafından evlat edinmeye ilişkin yasa boşluğu 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir; başvuran talepte bulunduğunda, evlat edinen bekâr ebeveynin ön adının biyolojik ebeveynin ön adının yerine tanınmasına ilişkin düzenleyici bir çerçeve yoktu (*Gözüm/Türkiye*, 2015, § 53).

400. Başvuranların çocuk evlat edinmesinin iptal edilmesi ve bu durum sonucunda başvuranların çocuklarıyla olan aile hayatından geri dönülemez bir şekilde mahrum bırakılması ve bu durumun aile birleşimi amacına uygun olmaması, yalnızca istisnai koşullarda uygulanabilen bir tedbir olup, çocukların üstün yararlarına ilişkin olarak ağır basan bir koşulla haklı gerekçelere dayandırılabilir (*Ageyevy/Rusya*, 2013, § 144; *Johansen/Norveç*, 1994; *Scozzari ve Giunta/İtalya* [BD], 2000, § 148; *Zaieţ/Romanya*, 2015, § 50).

[73] ayrıca bk. Taşıyıcı annelik; Eş cinsel çiftler; *LGBTİ bireylerin Haklarına İlişkin İçtihat Rehberi*

401. *Paradiso ve Campanelli/İtalya* [BD], 2017 davası, yurt dışında taşıyıcı annelik kapsamında doğan ve İtalyan evlat edinme kanunlarına aykırı olarak İtalya'ya getirilen bir çocuğun ailesinden ayrılması ve evlat edinilmek üzere yerleştirilmesine ilişkindir (§ 215). Davanın olayları evlat edinme, çocuğun yurda yerleştirilmesi, tıbbi destekli üreme ve taşıyıcı annelik gibi, üye Devletlerin geniş takdir payına sahip olduğu etik açıdan hassas konularla ilgilidir (§ 194). Mahkeme bu davada aile hayatının bulunmadığını tespit etmiş ve bunu "özel hayat" kavramı kapsamında değerlendirmiştir.

g. Koruyucu aileler

402. Mahkeme, birlikte geçirilen zaman, ilişkilerinin kalitesi ve yetişkinin çocuğa karşı oynadığı rolü dikkate alarak; koruyucu ebeveynler ve onlarla birlikte yaşayan çocuk arasındaki fiili aile hayatının varlığını tanıyabilir (bk. *Moretti ve Benedetti/İtalya*2010, §§ 48-52). Bu davada başvuranların, doğumundan hemen sonra beş ay boyunca ailesinin yanına yerleştirilen evlatlık çocuğa ilişkin özel evlat edinme talebinin, bebeğin evlat edinilebileceğinin bildirilmesinden ve bir başka çiftin seçilmesinden önce dikkatli bir şekilde incelenmemiş olması nedeniyle, Mahkeme Devletin pozitif yükümlülüğünün ihlal edildiğini tespit etmiştir (ayrıca bk. koruyucu ebeveynler ve baktıkları çocuk arasındaki ilişkinin incelenmesine dair *Jolie ve Diğerleri/Belçika*, Komisyon kararı, 1986; ve koruyucu ailenin, yerel makamların baktıkları çocuğu biyolojik ebeveynlerine geri vermesi, vesayeti sonlandırması ve iletişim kurmayı reddetmesine ilişkin kararları hakkında şikayette bulunduğu *V.D. ve Diğlerleri/Rusya*, 2019).

403. *Pavel Shishkov/Rusya*, 2021 davasında başvuranın kızı, başvuranın bilgisi veya rızası olmadan koruyucu ailenin yanına yerleştirilmiştir. Mahkeme, yerel makamların baba ve kızının tekrar bir araya gelmesini kolaylaştırmaya dair yükümlülüklerinin mutlak olmadığını hatırlatmıştır. Bir ebeveynin, uzun bir süre boyunca birlikte yaşamadığı çocuğuyla yeniden bir araya gelmesi hemen mümkün olmayabilir ve hazırlık tedbirlerinin alınması gerekebilir (§ 94).

404. Mahkeme (koruyucu aileliğe ilişkin düzenlemeler ile ilgili dosyaları görme hakkı olup olmadığının belirlenmesi bağlamında) başvuranın durumunda olan kişilerin (eskiden evlat edinilmiş çocuk), çocuklukları ve erken gelişimleri ile ilgili olarak bilinmesi ve anlaşılması gereken bilgileri alma konusunda Sözleşme kapsamında korunan önemli bir menfaatleri olduğuna karar vermiştir (*Gaskin/Birleşik Krallık*, 1989, § 49).

405. *Jírová ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, 2023 kararında başvuranlar, eskiden koruyucu ailelik yapmış olan çift ile eskiden koruyucu ailelik yaptıkları çocuktur. Başvuranlar, çocuğa karşı gösterdikleri manipülatif davranışlar ve strese neden olduğu ve çocuğa zarar verdiği değerlendirilen tavırları nedeniyle görüşmelerinin mahkeme kararıyla yasaklanması hakkında şikâyette bulunmuştur. (§§ 126-28). Mahkeme, alınan tedbirin çocuğun yüksek menfaatine uygun bulmuş ve yerel mahkemelerin belirttiği gerekçelerin ilgili ve yeterli olduğunu tespit etmiştir.

h. Velayet yetkisi ve Devlet bakımı

406. Aile hayatı, çocuk devlet bakımına alındığında (*Johansen/Norveç*, 1994, § 52; *Eriksson/İsveç*, 1989, § 58), veya ebeveynlerinin boşanması durumunda sona ermez (*Mustafa ve Armağan Akın/Türkiye*, 2010, § 19). Çocukların ebeveynlerinden ayrılarak devlet bakımına alınması, 8.maddenin 2. fıkrası kapsamında haklı bir sebep gerektiren aile hayatına ilişkin olarak müdahale teşkil eder (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 202; *Kutzner/Almanya*, 2002, §§ 58-60). *Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019 kararında, ilgili içtihat ilkeleri özetlenmiştir (§§ 202-13). Özellikle, Mahkeme, şu kılavuz ilkeleri vurgulamıştır: çocuğun yüksek menfaatinin önemi, ailenin makul olan en kısa sürede yeniden bir araya gelmesinin kolaylaştırılmasına dair gereklilik, bakıma dair kararın geçici bir tedbir olması ve koşulların el verdiği en kısa sürede sona erdirilmesi, yeterli düzeyde bir karar verme sürecinin gerekliliği. Devlet bakımının aile hayatını kısıtladığı durumlarda, makamlar, ailenin mümkün olan en kısa sürede yeniden bir araya gelmesini kolaylaştırmak amacıyla tedbirler almak üzere pozitif yükümlülüğe sahiptir (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 204; *Kilic/Avusturya*, 2023, §§ 119-123).

407. Mahkeme, bir çocuğun devlet bakımına alınması konusundaki gerekliliği değerlendirirken, yetkililerin geniş bir takdir yetkisinden faydalandıklarını tespit etmiştir (*B.B. ve F.B./Almanya*, 2013, § 47; *Johansen/Norveç*, 1994, § 64, *Wunderlich/Almanya*, 2019, § 47). Ayrıca, bakım tedbirlerinin öngörüldüğü aşamada veya uygulanmasının hemen ardından yerel makamların ilgili tüm kişilerle doğrudan iletişim kurma imkânı olduğu unutulmamalıdır (*Olsson/İsveç (no. 2)*, 1992, § 90). Ancak, ebeveynlerin erişim haklarına ilişkin olarak yetkililer tarafından getirilen kısıtlamalar gibi sınırlandırmalar hususunda daha katı bir inceleme gereklidir (*Elsholz/Almanya* [BD], 2000, § 64; *A.D. ve O.D./Birleşik Krallık*, 2010, § 83).

408. Çocuk yetiştirirken fiziksel cezaya sistematik bir şekilde başvurulmasına ilişkin iki davada, Mahkemenin temel amacı bütün olarak değerlendirildiğinde karar verme sürecinin ebeveynlere menfaatlerinin gerekli şekilde korunmasını sağlayıp sağlamadığını ve tercih edilen tedbirlerin orantılı olup olmadığını belirlemektir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 79; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 92). Bu nedenle, son çare tedbiri olarak uygulanması gereken ebeveyn otoritesinin geri çekilmesi, aşağılayıcı muamele konusunda gerçek ve acil bir riski önlemek amacıyla katı bir biçimde gerekli olan yönlerle sınırlı olmalıdır ve yalnızca bu tür bir risk altında olan çocuklar bakımından kullanılmalıdır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 84; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 97). Ayrıca yerel mahkemeler, çocukların korunması için, ailenin haklarının ihlal edilmesi dışında başka bir seçeneğin neden bulunmadığı ile ilgili olarak detaylı gerekçeler sunmalıdır (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 85; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 98). 8. madde kapsamında zımni olarak bulunan usuli yükümlülükler, ebeveynlerin bütün görüşlerini ortaya koydukları bir durumda olmalarını sağlar (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 80; *Tlapak ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 93). Bu yükümlülükler yerel mahkemelerin bulgularının yeterli olgusal temele dayanmasını ve keyfi veya mantıksız görünmemesini gerektirir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, § 81). Örneğin *Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018 davasında, yerel makamlar ebeveynlerin ve çocukların verdikleri ifadelere dayanmışlardır ve çocukların şiddete uğradıklarını tespit etmiştir.

409. Uzmanlarca verilen hatalı kararlar veya yapılan hatalı değerlendirmeler tek başına, çocuk bakımına ilişkin tedbirleri 8.maddenin gerekliliklerine aykırı hale getirmez (*B.B. ve F.B./Almanya*, 2013, § 48). Hem tıbbi hem de sosyal alanda yetkili makamlar çocukları korumakla yükümlüdür ve daha sonra yanlış yönlendirildikleri kanıtlansa da, ailelerine karşı çocukların emniyeti hakkında gerçek ve makul kaygıları olması nedeniyle sorumlu tutulamazlar (*R.K. ve A.K./Birleşik Krallık*, 2008, § 36; *A.D. ve O.D./Birleşik Krallık*, 2010, § 84). Yerel mahkeme kararlarının yalnızca alındıkları tarihte ulusal makamlara sunuldukları koşullar kapsamında incelenebileceği görülmektedir (*B.B. ve F.B./Almanya*, 2013, § 48).

410. Bu nedenle yerel makamların en azından ilk bakışta şiddetli fiziksel istismar konusunda güvenilir iddialarla karşılaşması durumunda, ebeveyn otoritesinin geçici olarak geri çekilmesi yeterli derecede haklı gerekçelere dayandırılmıştır (*B.B. ve F.B./Almanya*, 2013, § 49). Ancak ebeveyn otoritesinin geri çekilmesi kararı esas yargılamalar kapsamında kalıcı bir şekilde yeterli gerekçeler sunmamıştır ve bu nedenle 8. maddenin ihlal edilmesine neden olmuştur (*aynı yerde*, §§ 51-52). *Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018 davasında, Mahkeme, sistemli ve düzenli bir şekilde sopayla dövme riskinin bulunmasının, ebeveynlerin ebeveynlik haklarının ellerinden alınması ve çocuğun bakım altına alınması için uygun bir gerekçe olduğu kanaatine varmıştır (§ 78) (ayrıca bk.*Tlapak ve Diğerleri/Almanya,* 2018, § 91). Mahkeme yerel mahkemelerin ebeveynlerin menfaatleri arasında ve çocukların üstün menfaatleri konusunda adil bir denge sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmiştir (*Wetjen ve Diğerleri/Almanya*, 2018, §§ 79-85).

411. Esas olarak dini nedenlerden kaynaklanan bir farklılığa dayalı olarak velayet yetkisinin geri alınmasına ilişkin bir davada, Mahkeme, 14. maddeyle bağlantılı olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Hoffmann/Avusturya,*§ 36. Bu dava, başvuranın iki çocuğunun babasından boşandıktan sonra, Yehova Şahidi olması nedeniyle velayet haklarının kendisinden alınmasıyla ilgilidir). Ancak Mahkeme, annenin hastaneden doktorlar tarafından tavsiye edilenden daha erken ayrılması nedeniyle sağlıklı bebeği bakım altına alma kararını orantısız bulmuştur (*Hanzelkovi/Çek Cumhuriyeti*, 2014, § 79). Ancak, ebeveynlerin çocuklarını okula göndermeyi sürekli olarak reddetmesi sebebiyle, ebeveyn otoritesinin bazı yönlerden geri çekilmesinin ve çocukların üç haftalığına ebeveynlerinin bakımından zorla alınmasının "çocukların ve başvuranların üstün yararları

arasında orantılı bir denge kurulduğuna ve bu durumun yerel makamlara tanınan takdir payı kapsamı dışına çıkmadığına" karar vermiştir (*Wunderlich/Almanya*, 2019, § 57).

412. Bir çocuğun yetişmesi için daha yararlı bir çevreye yerleştirilmesi kendi başına, biyolojik ebeveynlerinin bakımından alınmasına ilişkin zorunlu tedbiri haklı gerekçelere dayandırmayacaktır; ebeveynlerin 8. madde kapsamındaki, çocuklarıyla aile hayatından faydalanma hakkına yönelik bu tür bir müdahalenin "gerekliliğine" işaret eden başka koşullar da mevcut olmalıdır (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 208; *K. ve T./Finlandiya* [BD], 2001, § 173). Ayrıca, ulusal hukuktaki ilgili hükümler uygulanırken keyfilikten kaçınılmalıdır (*Zelikha Magomadova/Rusya,* 2019, § 112).

413. *Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019 kararında, yetkili makamların koruyucu ev düzenlemesini, daha geniş çaplı bir tedbir türüne, diğer bir deyişle ebeveyn sorumluluklarının bırakılması ve evlat edinmeye izin verilmesine dönüştürmeye karar verdikleri durumlarda geçerli içtihat ilkeleri özetlenmiştir (§§ 202-213). Mahkeme "bu tür tedbirlerin yalnızca istisnai koşullarda uygulanması gerektiği ve yalnızca çocuğun üstün menfaatlerine ilişkin baskın bir koşulla güdülenmesi durumunda haklı gerekçelere dayandırılabileceği" ilkesine dikkat çekmiştir (*S.S./Slovenya*, 2018, §§ 85-87, 96 ve 103; *Aune/Norveç*, 2010, § 66). Değişen koşullar dikkate alınmaksızın, bir annenin maddi durumu çocuğunun annesinden alınmasını haklı gerekçelere dayandıramaz (*R.M.S./İspanya*, 2013, § 92). Benzer şekilde, yerel makamların kararlarını yalnızca başvuranın maddi ve sosyal anlamda yaşadığı zorluklara dayandırdıkları ve başvurana uygun şekilde sosyal yardımda bulunmadıkları davada ihlal tespit edilmiştir (*Akinnibosun/İtalya*, 2015, §§ 83-84). *Soares De Melo/Portekiz*, 2016 davasında Mahkeme, tehlikeli koşullarda yaşayan kadının çocuklarının evlat edindirme amacıyla bakıma alınması ve bunun aile bağlarının kötüleşmesiyle sonuçlanması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 118-123). Ayrıca, çocuk yetiştirmeye dair kabiliyet ve deneyimin olmaması, ebeveyn yetkisinin kısıtlanması veya çocuğun devlet koruması altına alınması için, başlı başına, meşru bir gerekçe olarak değerlendirilemez (hafif zihinsel yetersizliğe sahip bir babaya ilişkin *Kocherov ve Sergeyeva/Rusya*, 2016, § 106).

414. Mahkeme, *Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019 kararında, ebeveynlik sorumluluğu ve evlat edinilme rızasının geri çekilmesine neden olan karar verme sürecinde, tüm görüşlerin ve başvuranların menfaatlerinin dikkate alınmaması nedeniyle ihlal yapıldığını tespit etmiştir. Özellikle, ilgili makamlar, çocuğun bakım altına alınmasından sonra annesi ile görüşmesini kolaylaştırmamış ve annenin düzgün bir şekilde bakım sağlama ehliyeti hakkında yeni bir bilirkişi raporu düzenlenmesini de istememiştir (§§ 220225; benzer yönleri bakımından karşılaştırınız *Kilic/Avusturya*, 2023, §§ 124-137 ve *V.Y.R. ve A.V.R./Bulgaristan*, 2022, §§ 74-101). Benzer bir şekilde, Mahkeme, *Omorefe/İspanya*, 2020 davasında, annenin talebi üzerine bebeğin vesayet altına alınmasına ve altı yıl sonra evlat edinilmesine izin vermeye dair kararların, annenin itirazlarına rağmen, annenin görüşleri ve menfaatlerinin usule uygun şekilde dikkate alınmayarak verildiklerini; müdahalenin ciddiyeti ve menfaatlerle orantılı güvencelerin mevcut olmadığını tespit etmiştir (§ 60). Özellikle, ilgili makamlar, çocuk ile annenin yeniden bir araya gelme olasılığını göz önünde bulundurmamış ve geçici kabul veya evlat edinme ile sonuçlanmayan koruyucu bakım gibi daha hafif tedbirlerin alınmasını öngörmemiştir. Başvuranın görüşme hakları, psikolojik bir uzman değerlendirmesi olmadan elinden alınmıştır. Ayrıca, çocuk, başvurana oğluyla yeniden bir araya gelmesi amacıyla belirli hedeflere ulaşması için altı aylık bir süre tanındığına dair haber verilmesinden 20 gün sonra, evlat edinme öncesi koruyucu bakıma alınmıştır. Ancak, anneye destek sağlamak amacıyla atılan pozitif adımlara rağmen, başvuranın çocuğuna bakmaya devam etmesine dair gerçekçi bir olasılık olmadığından, akıl hastalığı olan bir annenin ebeveynlik haklarının elinden alındığı (ardından çocuğunun evlatlık olarak verildiği) bir davada bir ihlal bulunmamıştır (*S.S./Slovenya*, 2018, §§ 97 ve 103-104).

415. Bakım kararı koşullar elverdiğinde sonlandırılmak üzere alınan geçici bir tedbir olarak değerlendirilmelidir ve geçici bakım uygulanan tedbirler, biyolojik ebeveynler ve çocuğun bir araya getirilmesi konusundaki nihai amaca uygun olmalıdır (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç* [BD], 2019, § 208; *Olsson/İsveç (no. 1)*, 1988, § 81). En makul şekilde aile birleşiminin kolaylaştırılması için tedbir alma konusundaki pozitif yükümlülük, bakım döneminin başlamasından itibaren, çocuğun üstün yararlarının değerlendirilmesi yükümlülüğüne karşı dengelenerek, artan güçle yetkili makamlara yüklenecektir (*K. ve T./Finlandiya* [BD], 2001, § 178 ve *Haddad/İspanya*, 2019, § 54). Mahkeme, yerel makamların başvuranın çocuklarının evlat edinilebileceğini bildirerek ebeveyn-çocuk ilişkisini

korumak için gereken çabaları harcamadığı davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*S.H./İtalya*, 2015, § 58). Babası tarafından kaçırılma riski bulunduğundan dolayı koruyucu ailenin yanında bulunan çocuğuyla görüşme hakları elinden alınan anneyle ilgili davada, ihlal tespit edilmiştir. Mahkemenin belirttiği üzere, başvuranın çocuğunun babası tarafından kaçırılması riski (ve bu nedenle çocuğun korunması meselesi) annenin çocuğuyla görüşme haklarının yeterli bir şekilde karşılanmasının önüne geçmemelidir (*Jansen/Norveç*, 2018, §§ 103-104). Mahkeme, yerel makamların aile içi şiddet suçlamasından beraat etmesinin ve daha büyük olan iki çocuğunun kendisine geri verilmesinin ardından, baba ve çocuğu arasındaki iletişimi yeniden kurmadığı davada 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. İlgili makamlar ve yerel mahkemeler tarafından çocuğun evlat edindirme öncesi bakıma yerleştirilmesini haklı gerekçelere dayandırmak için dayanılan ikna edici nedenler tespit edememiştir (*Haddad/İspanya*, 2019, §§ 57-74). Buna kıyasla, *A ve Diğerleri/İzlanda*, 2022 kararında Yüksek Mahkeme, birinci ve ikinci başvuranların çocuklarının velayetlerini elinden almaya dair verdiği kararı, birinci başvuran aleyhindeki iddiaların gerçek olduğuna dair tespite dayandırmamıştır. Aksine, Yüksek Mahkeme birinci başvuranın beraatının bağlayıcı kuvvetini tanımış, ancak bu beraatın çocuk bakımına dair davada belirleyici olamayacağını kaydetmiştir. Yüksek Mahkeme, birinci başvuran aleyhindeki ceza davasına veya cezai olarak nitelendirilen davranışlarına atıfta bulunmayarak, davaya konu olaylar ve mevcut bilirkişi raporu üzerinde bir inceleme yapmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, yerel makamların takdir payları kapsamında hareket ettikleri sonucuna varmıştır (§§ 84-97).

416. 8. madde kapsamında, ebeveynler ve çocukları arasındaki ziyaretlerin kolaylaştırılmasını ve böylelikle aile birleşimi amacıyla ilişkilerin yeniden kurulmasını amaçlayan mahkeme kararlarının etkin ve tutarlı bir biçimde uygulanması talep edilmektedir. Kararın uygulanma şeklinin çocuğun fiilen biyolojik ebeveyninden geri dönülemez şekilde ayrılması anlamına gelmesi durumunda, ziyaretlerin gerçekleşebileceğine karar verilmesi mantıklı bir amaca hizmet edemez. Bu nedenle, devlet bakımı kararı ile ilgili olarak süre sınırı olmaması ve bakım merkezindeki kişilerin başvuranın çocuklarının annelerinden değiştirilemez bir şekilde ayrılmasına neden olan negatif tutum ve davranışlarının bir sonucu olarak, yetkililer 8. madde kapsamında başvuranın ve çocuklarının menfaatleri arasında adil bir denge kuramamışlardır (*Scozzari ve Giunta/İtalya* [BD], 2000, §§ 181 ve 215).

417. Başvuranın çocuğunun devlet bakımına alınmasına ilişkin acil bakım kararı ve yetkililerin başvuranların durumunda olumlu gelişmeler olduğuna dair olup olmadığına bakmaksızın başvuranların ailesinin birleşimi için yeterli adımlar atmamaları da aile hayatı hakkının ihlali anlamına gelmiştir; ancak sonraki olağan bakım kararları ve erişim kısıtlamaları bu anlama gelmemiştir (*K. ve T./Finlandiya* [BD], 2001, §§ 170, 174, 179 ve 194).

418. *Blyudik/Rusya*, 2019 davasında Mahkeme, başvuranın kızının evinden 2.500 km uzaktaki kapalı bir eğitim kurumuna yerleştirilmesinin, iç hukuk kapsamında bu hususta herhangi bir gerekçe bulunmaması nedeniyle hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir.

4. Diğer aile ilişkileri

a. Kardeşler ve büyükanne-büyükbaba ile ilişkiler

419. Aile hayatı kardeşler arasında olduğu gibi (*Moustaquim/Belçika*, 1991, § 36; *Mustafa ve Armağan Akın/Türkiye*, 2010, § 19) teyze/hala, amca/dayı ve yeğenler için de geçerlidir (*Boyle/Birleşik Krallık*, 1994, §§ 41-47). Ancak geleneksel yaklaşım, aile hayatı dışında yakın akrabalığın genellikle özel hayat kapsamına girdiği yönündedir (*Znamenskaya / Rusya*§ 27 ve bu arada atıfta bulunulan referanslar).

420. Mahkeme yetişkin kişinin ebeveynleri ve kardeşleriyle birlikte yaşamamasına ve ayrı bir ev ve aile kurmuş olmasına rağmen (*Boughanemi/Fransa*1996, § 35) yetişkinler ve ebeveynleri ve kardeşleri arasındaki ilişkiyi tanımıştır (*Moustaquim/Belçika*1991, §§ 35 ve 45-46; *, El Boujaïdi/Fransa*1997, § 33). Daha yeni içtihatta, Mahkeme, normal duygusal bağlardakinden daha fazla ek bağımlılık unsurlarının mevcut olduğu durumlar dışında, yetişkinler ve ebeveynleri ya da kardeşleri arasındaki aile bağlarının daha az bir güvence altında olduklarını belirtmiştir

(*Benhebba/Fransa*, 2003, § 36; *Mokrani/Fransa*, 2003, § 33; *Onur/Birleşik Krallık,* 2009, § 45; *Slivenko/Letonya* [BD], 2003, § 97; *A.H. Khan/Birleşik Krallık*, 2011, § 32).

421. Mahkeme aile hayatının en azından örneğin büyükanne-büyükbaba ve torunlar arasında olduğu gibi yakın akrabalar arasındaki bağları da kapsadığını belirtmiştir; zira bu akrabalar aile hayatında oldukça büyük öneme sahiptir (*Marckx / Belçika*, 1979, § 45; *Bronda/İtalya*, 1998, § 51; *T.S. ve J.J./Norveç* (k.k.), 2016, § 23). Büyükbaba-büyükanne ve torunları arasındaki ilişki, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiden derece bakımından farklılık gösterir; bu nedenle genellikle daha az derecede güvence sunulmasını gerektirir. Büyükanne-büyükbabanın torunlarıyla bağlantılı olarak aile hayatlarına saygı gösterilmesi hakkı, öncelikli olarak bunlar arasında iletişim yoluyla normal bir büyükanne-büyükbaba/torun ilişkisi sürdürülmesi hakkını gerektirir (*Kruškić/Hırvatistan* (k.k.), 2014, § 111; *Mitovi/ Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2015, § 58; *Q ve R/Slovenya*, 2022, § 94). Ancak Mahkeme, büyükanne-büyükbaba ve torunları arasındaki iletişimin ebeveyn sorumluluğuna sahip olan kişinin onayıyla gerçekleştiği kanısındadır; bu durum da bir büyükanne veya büyükbabanın torununa erişiminin çocuğun ebeveynlerinin takdirinde olduğu anlamına gelmektedir (*Kruškić/Hırvatistan* (k.k.), 2014, § 112). Bir büyükannenin doğumundan itibaren torununa baktığı ve her açıdan annesi olarak hareket ettiği bir davada Mahkeme, başvuran ve torunu arasındaki ilişkinin ilke olarak, 8. madde kapsamında güvence altına alınan diğer aile ilişkileriyle aynı mahiyete sahip olduğuna karar vermiştir (*Terna/İtalya*, 2021, § 64). Mahkeme, çocuğun bakımından alınmasının ardından başvuran büyükannenin görüşme hakkının kolaylaştırılmamasıyla, "aile hayatına saygı" hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, çocuk kaçırma riskine dair endişeler bulunduğunu kabul etse de, ilgili makamların başvuranın haklarını temin etmek amacıyla yeterli çabayı göstermediklerini kabul etmiştir (§§ 72-76). Küçük bir çocuğun hayatı boyunca büyükanne ve büyüykbabasıyla yaşadığı bir durumda, torunlarının yüksek menfaatine ilişkin olarak büyükanne ve büyükbabanın aile hayatına saygı hakkına istinaden, çocuğun kendisine verilmesini talep eden biyolojik babanın haklarına ilişkin olarak Mahkeme, yerel mahkemelerin çocuğun yüksek menfaatini en iyi şekilde yansıtan, özellikle uzmanların raporlarına dayanan bir çözüm bulmakla yükümlü olduklarını vurgulamıştır (*T.A. ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*2021, §§ 59 ve 63).

422. Mahkeme, *Petithory Lanzmann/Fransa* (k.k.), 2019 davasında 8. maddenin büyükanne-büyükbaba olma hakkını vermediğine karar vermiştir (§ 20).

423. Ebeveyn ve çocuğun bir arada bulunması hakkından karşılıklı olarak faydalanması ilkesi aynı zamanda bir çocuğun büyükanne ve büyükbabasıyla olan ilişkisi bakımından da geçerlidir (*L./Finlandiya*, 2000, § 101; büyükanne ve büyükbabanın torunlarıyla görüşme haklarının askıya alınmasına ilişkin *Manuello ve Nevi/İtalya*, 2015, §§ 54, 58-59; *Q ve R/Slovenya*, 2022, § 95). Özellikle biyolojik ebeveynlerin olmaması durumunda, amca/dayı, teyze/hala ve yeğenler arasında aile bağları olduğuna karar verilir (*Butt/Norveç*, 2012, §§ 4 ve 76; *Jucius ve Juciuvienė/Litvanya*, 2008, § 27). Ancak, normal koşullar altında büyükbaba-büyükanne ve torunları arasındaki ilişki, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiden derece bakımından farklılık gösterir; bu nedenle genellikle daha az derecede güvence sunulmasını gerektirir (*Kruškić/Hırvatistan* (k.k.), 2014, § 110; *Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2015, § 58).

b. Mahpusların ve diğer tutukluların görüşme hakları[74]

424. Ceza infaz kurumu yetkililerinin tutuklu/hükümlüye yakın aile üyeleriyle görüşmesini devam ettirmesi konusunda yardımcı olması, tutuklu/hükümlünün aile hayatına saygı hakkının önemli bir parçasıdır (*Chaldayev/Rusya*, 2019, § 59; *Messina/İtalya (no. 2)*, 2000, § 61; *Kurkowski/Polonya*, 2013, § 95; *Vintman/Ukrayna*, 2014, § 78). Bununla birlikte, ilgili maddede, tutuklandıktan sonra tutuklunun hızlı bir şekilde ailesiyle görüşmesine izin verilmesine dair bir yükümlülük de yer almaktadır (*Lebois/Bulgaristan*, 2017, § 53). Mahkeme, uzun süreli ceza infaz kurumu rejimlerinin "hapis cezasının sosyal ilişkilerden yoksun kalma konusundaki etkilerini olumlu ve proaktif bir şekilde gidermeyi amaçlaması gerektiğini" belirten Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi tavsiyelerine (*Khoroshenko/Rusya* [BD], 2015, § 144) ve bilhassa yazılı haberleşme, telefon ve ziyaretler aracılığıyla her türlü görüşme imkânlarını devam

[74] bk. *Mahpusların Haklarına* ve *Terörizme* ilişkin İçtihat Rehberleri

ettirerek tutuklu/hükümlülerin aile bağlarının kopmasını engellemenin önemini vurgulayan ilgili Avrupa Konseyi belgelerine büyük önem vermiştir (*Danilevich/Rusya*, 2021, § 60).

425. Aile ziyaretlerinin sıklığına ilişkin konulan kısıtlamalar, bu ziyaretlerin denetlenmesi ve bir tutuklunun özel infaz rejimine veya özel ziyaret düzenlemelerine tabi tutulması gibi sınırlandırmalar tutuklu/hükümlünün 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik olarak "müdahale" teşkil etmektedir (*Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, §§ 193-195). Benzer bir şekilde, ulusal makamların tutuklu/hükümlülerin okul çağındaki çocuklarıyla hafta sonu ziyaret haklarını kısıtlamasıyla tutuklu/hükümlülerin aile hayatına saygı haklarına orantısız olarak müdahale edildiğini tespit etmiştir (*Subaşı ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 77-93). Bir tutuklunun özel hayatına ve aile hayatına normal bir infaz rejiminden daha fazla kısıtlama getiren özel bir infaz rejimine tabi tutulması, müdahale teşkil etmektedir (*Danilevich/Rusya*, 2021, § 51). Ancak, başvuranların aile ziyaretlerinin sayısına ilişkin kısıtlamalardan şikâyet etmeleri durumunda, Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamında "mağdur" statüsü tespit edilebilmesi için, ceza infaz kurumundayken iletişimlerini sürdürmek istedikleri yakınları veya diğer kişiler olduğunu ispatlamak durumundadırlar (*Chernenko ve Diğerleri/Rusya* (k.k.), 2019, §§ 46-47). "Müdahale" 8. maddenin ikinci fıkrası kapsamında haklı gerekçelere dayandırılmalıdır (bk. örneğin, ziyaret haklarına ilişkin içtihatların özetini içeren (§§ 123-126) ve müebbet hapis cezası mahkûmlarının aile ziyaretlerinin uzun süreli olarak yasaklanmasına ilişkin olarak ihlal tespit edilen *Khoroshenko/Rusya* [BD], 2015, § 148 davası ve başvuranın ebeveynlerinin ceza infaz kurumu ziyaretlerinin kısıtlanmasının madde 8 § 2'ye uygun bulunmadığı *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], 2016, §§ 193-196; ceza infaz kurumunda uzun süreli ziyaretlerin olmamasına ilişkin *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2)*, 2020, § 598 ve *Resin/Rusya*, 2018, §§ 39-41). *Öcalan/Türkiye (no. 2)*, 2014 davası, tehlike arz eden tutuklu/hükümlülere yönelik daha katı güvenlik rejimleri ile ilgilidir. Mahkeme başvuranın aile hayatına yönelik olarak yapılan kısıtlamaların, demokratik bir toplumda, madde 8 § 2 anlamında, kamu güvenliğinin ve düzeninin korunması ve suçun önlenmesi amacıyla gerekli olanın sınırlarını aşmadığı kanaatine varmıştır § 2 (§§ 161-164). Mahkeme ayrıca, suç örgütündeki pozisyonunu sürdürebilen tehlikeli tutuklu/hükümlülerin ziyaret haklarının kısıtlanmasına ilişkin kararın, ilgili tarihte geçerli olan özel infaz rejiminin gerekliliği dikkate alındığında gerekli ve orantılı olduğunu değerlendirmiştir (*Enea/İtalya* [BD], 2009, §§ 125-131). Ayrıca Mahkeme, tutuklu/hükümlünün evli olmayan partneri tarafından ziyaret edilmesine getirilen kısıtlamanın, partnerinin polis kayıtlarında bir suçlu olarak kayıtlı olması durumunda haklı görülebileceğine karar vermiştir (*Ulemek/Hırvatistan*, 2019, § 151).

426. Mahkeme, Sözleşme'nin Sözleşmeci Devletlerin "eş ziyaretine" dair hükümler oluşturmalarını gerektirmediğini doğrulamıştır. Dolayısıyla, toplum ve bireylerin ihtiyaçları ve kaynaklarını dikkate alarak Sözleşme'ye uyulmasını güvence altına almak amacıyla atılacak adımlar belirlenirken, Sözleşmeci Devletler bu alanda geniş bir takdir payına sahiptir (*Lesław Wójcik/Polonya*, 2021, §§ 113-114). Ayrıca, bu ziyaret imkânının sağlandığı durumlarda ziyaretlerin reddedilmesi, kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi amacıyla madde 8 § 2 anlamında haklı görülebilir (*Aliev/Ukrayna,* 2003, §§ 185-190; bir hükümlünün, iç hukukta bir imtiyaz teşkil eden denetimsiz eş ziyareti talebinin reddedilmesine ilişkin olarak *Lesław Wójcik/Polonya*, 2021, §§ 122 ve §§ 123-135).

427. Bir hükümlü/tutuklunun eşiyle çevrim içi iletişim kurmasına ilişkin *Ciupercescu/Romanya (no. 3)*, 2020 davasında Mahkeme, özellikle alternatif iletişim imkânlarının mevcut ve yeterli olduğu durumlarda, bir hükümlü/tutuklunun dış dünya ile çevrim içi araçlar aracılığıyla iletişim kurma hakkının 8. madde ile güvence altına alındığının söylenemeyeceği kanaatine varmıştır (§ 105; ayrıca bk. *Subaşı ve Diğerleri/Türkiye*§ 105). İç hukukta hükümlü/tutukluların dış dünya ile, özellikle aile üyeleriyle, çevrim içi iletişim araçları aracılığıyla iletişimini devam ettirmelerine izin verilmesine ve yerel mahkemelerin de bu hakkı tanımasına rağmen, *Ciupercescu* davasında başvuran, uygulamaya dair düzenlemelerin olmaması nedeniyle bu hakkını kullanamamıştır. Buna karşın Mahkeme, bu hakkın kısıtlanmasının görece kısa bir zaman dilimini ilgilendirdiğini ve eşi tarafından ziyaret edilmesine ve eşiyle telefonda görüşmesine izin verilen başvuranın eşiyle iletişimini alternatif iletişim araçları aracılığıyla sürdürebileceğine karar vermiştir (§§ 106-110).

428. Mahkeme, *Danilevich/Rusya*, 2021 kararında hükümlü/tutukluların aileleriyle telefon aracılığıyla iletişim kurma haklarına dair içtihadını özetlemiştir (bk. §§ 48-51 ve burada yapılan diğer atıflar, *Bădulescu/Portekiz*, 2020, §§ 35-36 ve *Lebois/Bulgaristan*, 2017, § 61). Mahkeme, acil

durumlarda ve kişisel durumlar dikkate alınmadan uygulanan yasaklar dışında, müebbet hapis cezasına mahkûm edilen hükümlüler ile akrabaları arasındaki telefon görüşmelerinin tamamen yasaklanmasının 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir (§§ 56-63). Mahkeme, Devletin, belirli durumlardaki sınırlandırmaların uygun veya gerçekten gerekli olup olmadığını belirlerken hiçbir esneklik vermeden genel kısıtlamalar getirmede serbest olmadığını; orantılılık ilkesine göre bu tedbirlerin uygulanması ve ilgili bireyin davranışları ve içinde bulunduğu durum arasında fark edilebilir ve yeterli bir bağlantı bulunması gerektiğini hatırlatmıştır (§ 58). Bu kapsamda, Avrupa Konseyinin ilgili belgelerinde, her türlü iletişim sürdürülerek, özellikle yazılı haberleşme, telefon görüşmeleri ve ziyaretler yoluyla, tutuklu/hükümlülerin aileleriyle olan bağlarının kopmasının engellenmesinin önemini vurgulamaktadır (§§ 60-61).

429. *Mirgadirov/Azerbaycan ve Türkiye*, 2020 davasında, başvuranın avukatı dışındaki kişilerle görüşmeleri kısıtlanmıştır. Mahkeme, başvuranın avukatları haricinde dış dünyayla herhangi bir şekilde iletişim kurmasının (ziyaretler, telefon görüşmeleri veya yazışma) fiilen tamamen yasaklandığını tespit etmiştir. Böyle ekstrem tedbirlerin neden gerekli olduğuna dair bir açıklama ve aile bireyleri aracılığıyla gizli bilgilerin iletildiğine dair herhangi bir gösterge olmadığından, 8. maddenin ihlal edildiği tespit edilmiştir (§ 123).

430. Mahkeme, tutuklu/hükümlünün ebeveynlerinin evine yakın bir ceza infaz kurumuna nakledilmemesinin 8. maddeye aykırılık teşkil ettiğine karar vermiştir (*Rodzevillo/Ukrayna*, 2016, §§ 85-87; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, 2013, §§ 831-851). Terör örgütüyle iş birliği nedeniyle 25 yıl hapis cezasına mahkûm edilen başvuranla ilgili olarak Mahkeme, özellikle yetkililerin başvuranın terör örgütüyle olan bağlarını koparma konusundaki meşru amacını ve yakın akrabalarının gerçekleştirmek zorunda oldukları seyahatlerin aşılamaz veya zorlu sıkıntılara yol açtığının gözlemlenmediğini belirterek; benzer bir şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (*Fraile Iturralde/İspanya* (k.k.), 2019, §§ 26-33). *Polyakova ve Diğerleri/Rusya*, 2017 davasında Mahkeme, uygulanabilir iç hukuk kapsamında tutuklu/hükümlülerin bölgesel olarak dağıtılması konusundaki ihmallere yönelik olarak yeterli güvenceler sunulmaması sebebiyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§ 116).

431. Devlet içi nakiller bağlamında yerel makamlar cezaların infazı ile ilgili konularda oldukça geniş takdir yetkisine sahip iken, bu takdir yetkisi özellikle ceza infaz kurumu nüfusunun dağıtılması ile ilgili olarak mutlak değildir (*Rodzevillo/Ukrayna*, 2016, § 83). Mahkeme Devlet içi cezaevi nakil talepleri hakkında da karar vermiştir. *Serce/Romanya* § 56, davasında, Romanya'da 18 yıl hapis cezası çeken bir Türk olan başvuran Romanya makamlarının kendisini, cezasının geri kalan kısmını çekmesi için bir başka Avrupa Konseyi üye devleti olan ve karısı ve çocuklarının bulunduğu Türkiye'ye nakletmemesi hususunda şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, başvuranın Romanya'da hijyenik olmayan koşullarda tutulması, herhangi bir aktivite veya çalışma imkânı bulunmaması ve ceza infaz kurumunun aşırı kalabalık olmasının 3. madde kapsamındaki haklarının ihlal edilmesine neden olduğuna karar vermesine karşın; Sözleşme'nin 8. maddesinin devletler arası ceza infaz kurumu nakil talebi bakımından uygulanabilir olmadığını doğrulamıştır. İlgili makamların tutuklu/hükümlüyü, Avrupa Konseyi üyesi olmayan bir Devlete nakletmeyi reddetmesine ilişkin *Palfreeman/Bulgaristan* (k.k.), 2017 davasında, Mahkeme, Sözleşme kapsamında tutuklu/hükümlülere tutukevlerini seçme hakkı tanınmadığını belirtmiş (§ 36) ve 8. maddenin uygulanması hususunu mahkûmların nakline ilişkin ilgili anlaşma hükümleri ışığında değerlendirmiştir (§§ 33-36).

432. Bir akrabanın cenazesine katılma izninin reddedilmesi, aile hayatına saygı hakkının ihlalini teşkil edecektir (bk. *Schemkamper/Fransa*, 2005, § 31; *Lind/Rusya*, 2007, § 92; ve *Feldman/Ukrayna (no. 2)*, 2012, § 32; *G.T./Yunanistan*, 2022, § 68). 8. madde, bir akrabanın cenazesine katılmak için ceza infaz kurumundan koşulsuz olarak çıkma (veya hasta bir akrabayı ziyaret etmek için ceza infaz kurumundan çıkma - bk. *Ulemek/Hırvatistan*, 2019, §152) hakkını güvence altına almasa da, buna benzer tüm kısıtlamalar "demokratik bir toplumda gerekli" oldukları gerekçesiyle haklı görülebilir olmalıdır (bk. *Lind/Rusya*, 2007, § 94, ve *Feldman/Ukrayna (no. 2)*, 2012, § 34). Böylece ilgili makamlar, bir kişinin ebeveynlerinin cenazesine katılma hakkını, yalnızca bunun reddedilmesi için zorunlu sebepler olması ve alternatif bir çözümün bulunamaması durumunda reddedebilir (bk. *Płoski/Polonya*, 2002, § 37; *Guimon/Fransa*, 2019, §§ 44-51; *G.T./Yunanistan*, 2022, § 69). Örneğin, *Płoski/Polonya*, 2002, § 39; in *Vetsev/Bulgaristan*, 2019, §§ 25-26; ve (başvuranın annesini hastanede

ziyaret etmesini ve nihayetinde cenazesine katılmasını reddettikleri) *G.T./Yunanistan*, , 2022, §§ 75-76 davalarında tutuklu/hükümlünün yakın akrabalarının cenazesine katılmasına izin verilmemesinin, özel hayat ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına müdahale teşkil ettiğine karar verilmiştir. Öte yandan Mahkeme, terörle mücadele bağlamında, yargısal makamların başvuranın aile hayatına saygı hakkı ve kamu düzenini korunması ve suçun önlenmesi arasında dengeleyici bir uygulama yürütmesi sebebiyle, 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir (*Guimon/Fransa*, 2019, § 50).

433. *Solcan/Romanya*, 2019, §§ 24-35 davası, psikiyatri hastanesindeki bir tutuklunun, akrabasının cenazesine katılma talebine ilişkindir. Mahkeme, akıl hastalığı olan ve psikiyatri hastanelerine yerleştirilen suçluların, tutukluluklarının mahiyeti ve amacı açısından, diğer tutuklulara kıyasla tamamen ayrı bir durumda olduklarını vurgulamıştır. Sonuç olarak, yetkililerce değerlendirilmesi gereken farklı riskler mevcuttur. Davaya konu olaylar temelinde Mahkeme, başvuranın annesinin cenazesine katılabilmesi için mazeret izni verilmesi veya diğer bir çözümün yerel mahkemelerce koşulsuz olarak reddedilmesinin, madde 8 § 2 anlamında, Devletin her bir talebi esas bakımından değerlendirme ve bireyin akrabasının cenazesine katılma hakkına getirilen kısıtlamanın "demokratik bir toplumda gerekli" olduğunu ortaya koyma yükümlülüğü ile bağdaşmadığını tespit etmiştir.

5. Göç ve sınırdışı etme

434. Mahkeme bir Devletin uluslararası hukukun bir konusu ve anlaşma yükümlülüklerine tabi olarak, yabancıların toprağına girmesi ve burada ikamet etmesi hususunu kontrol etme yetkisi olduğunu belirtmiştir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, 1985, § 67; *Boujlifa/Fransa*, 1997, § 42). Ayrıca Sözleşme kapsamında, yabancı bir vatandaşın belirli bir ülkeye girmesi veya burada ikamet etmesi hakkı güvence altına alınmamaktadır. Bu nedenle, yerel makamlar için yabancı bir vatandaşın ülkesine yerleşmesine izin verme yükümlülüğü bulunmamaktadır (*Jeunesse/Hollanda* [BD], 2014, § 103). Buna rağmen, Mahkeme, bir Sözleşmeci Devletin sınırları içinde kanuna aykırı bir şekilde bulunan yerleşik göçmenlerin ve yabancıların ihraç edilmelerinin, özel hayata ve aile hayatına saygı haklarına müdahale edebileceğini ve, bazı durumlarda, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki haklarına aykırı olacağını kabul etmiştir (*Üner/Hollanda* [BD], 2006,; *Maslov/Avusturya* [BD], 2008; *Jeunesse/Hollanda* [BD]; 2014, ve *Savran/Danimarka* [BD], 2021).

Konu hakkındaki Mahkeme içtihadına ilişkin detaylı analiz için, bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi.*

a. Tutulma merkezlerindeki çocuklar[75]

435. Mahkeme, bireyin reşit olmayan bir kişi statüsüne dair bir şüphe uyanması durumunda, yaşı hakkında yerel makamlar tarafından bir değerlendirme yapılmasının gerekli bir adım olabileceğini ve masumiyet karinesi ilkesine göre yeterli usulü güvencelerin ilgili prosedüre eşlik etmesini gerektirdiğini kabul etmiştir. Bu güvenceler arasında yasal bir temsilci veya vasinin atanması, avukata erişim ve yaşı hakkında şüphe olan kişinin, yaşının değerlendirilmesine ilişkin sürece bilgilendirilmiş bir şekilde katılımı yer almaktadır (*Darboe ve Camara/İtalya*, 2022, §§ 154-155).

436. Ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin yanında bulunma hakkından karşılıklı olarak faydalanma hakları aile hayatının temel bir unsuru olmasına rağmen (*Olsson/İsveç (no. 1)*, 1988, § 59), bu durumdan yalnızca aile birliğinin sürdürülmesinin, özellikle ailenin tutuklanması veya mahkum edilmesi durumunda aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını güvence altına aldığı sonucu çıkarılamaz (*Popov/Fransa*, 2012, § 134; *Bistieva ve Diğerleri/Polonya*, 2018, § 73; ve, benzer yönleri açısından karşılaştırılmak üzere, ailenin dağılmadığı veya tutuklu olmadığı *B.G. ve Diğerleri/Fransa*, 2020). Tutuklama tedbiri yetkili makamlar tarafından izlenen tedbirle orantılı olmalıdır; aileler söz konusu olduğunda ise yetkili makamlar, orantılılığın değerlendirilmesi konusunda çocuğun üstün yararını dikkate almalıdır (*Popov/Fransa*, 2012, § 140). Bir Devletin ailenin kaçacağına dair herhangi bir gösterge olmaması durumunda, sistematik olarak göçmen çocukları alıkoyması halinde, on beş boyunca alıkoyma merkezinde gerçekleştirilen alıkoyma işlemi izlenen hedefle orantısızdır ve 8. maddenin ihlali anlamına gelmiştir (*aynı yerde* Mahkeme, yetkili makamların sınır dışı kararını icra etmek için gereken tüm tedbirleri almamasına ve kaçma riski bulunmamasına rağmen, ailelerin sırayla on sekiz ve dokuz gün boyunca idari olarak tutulduğu durumda 8. maddenin ihlal edildiğini

[75] bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi*

tespit etmiştir (*A.B. ve Diğerleri/Fransa*, 2016, §§ 155-156; *R.K. ve Diğerleri/Fransa*, 2016, §§ 114 ve 117). Ancak diğer iki davada, ailelerin sekiz ve on günlüğüne tutulması orantısız olarak değerlendirilmemiştir (*A.M. ve Diğerleri /Fransa*, 2016, § 97; *R.C. ve V.C./Fransa*, 2016, § 83).

437. *Bistieva ve Diğerleri/Polonya*, 2018 davasında, Almanya'dan transfer edilmelerinin ardından yirmi gün sonra, beş ay boyunca alıkoyma merkezinde tutulan bir aile tarafından başvuru yapılmıştır. Aile söz konusu yere ilk sığınma başvurularının Polonya makamlarınca reddedilmesinin ardından kısa bir süre sonra gitmiştir (§ 79). Mahkeme ailenin kaçabilme riski ışığında bile, yetkililerin başvuranların böyle uzun bir süre boyunca tutulmalarını haklı gerekçelere dayandıracak yeterli sebepler sunamadığına karar vermiştir (§ 88). Esasında, çocukların tutulması yetkililerin daha hızlı harekete geçmelerini ve özen göstermelerini gerektirmektedir (§ 87).

438. Devletlerin göç kurallarından kurtulmak için gerçekleştirilen girişimleri engelleme konusundaki menfaati, yabancı çocukları özellikle eğer yanlarında kimse yoksa statü güvencelerinin korunmasından yoksun bırakmamalıdır (*Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika*, 2006, § 81). İkinci başvuranın Belçika makamları tarafından denetime tabi tutulmaktan kaçınmak istemesi riski oldukça az iken, yetişkinler için kapalı bir merkezde tutulması gerekli değildir (*aynı yerde*, § 83).

439. *Moustahi/Fransa*, 2020 davasında yerel makamlar, iki küçük çocuğu idari gözetim altına almış, çocukları babalarının yanına vermeyi veya babalarıyla görüşmelerini dahi reddetmiştir. Mahkeme, söz konusu tedbirin süresine bakılmaksızın, aynı aileye mensup belirli kişilerin, diğer aile üyeleri serbestken bir tutulma merkezine yerleştirilmesinin aile hayatına saygı hakkına müdahale olarak yorumlanabileceğine karar vermiştir. Başvuranların zorla ayrılmasına dair yasal bir dayanak olması halinde, Devlet, çocukların yüksek menfaatlerine dayanarak (örneğin iddia edilen aile bağlarının doğruluğunu şüpheye yer vermeyecek şekilde önceden doğrulama önlemi), çocukları akrabası olduğunu iddia eden bir kişiye emanet etmeyi veya birbirleriyle görüşmelerini düzenlemeyi reddedebilir. Ancak, başvuranların yeniden bir araya gelmesinin reddedilmesi, çocukların yüksek menfaatlerine saygı duymayı değil, yalnızca mümkün olan en kısa sürede ve iç hukuka aykırı olarak ailenin yanından alınmalarını amaçlamıştır. Bu, meşru bir amaç olarak kabul edilemez (§ 114).

b. Aile birliğinin sağlanması[76]

440. Göçün söz konusu olması durumunda 8. madde tek başına değerlendirildiğinde; Devlete evli bir çiftin ikamet edecekleri ülke konusundaki seçimine saygı gösterme veya topraklarında aile birliğinin sağlanmasına izin verme konusunda genel bir yükümlülük yüklediği değerlendirilemez (*Jeunesse/Hollanda* [BD], 2014, § 107; *Biao/Danimarka* [BD], 2016, § 117). Ancak, göç ile birlikte aile hayatını ilgilendiren bir davada; Devletin orada yaşayan kişilerin yakınlarını topraklarına kabul etme konusundaki yükümlülüğünün derecesi, ilgili kişilerin içerisinde bulunduğu koşullara ve kamu menfaatine göre değişiklik gösterecektir (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, 1985, §§ 67-68; *Gül/İsviçre*, 1996, § 38; *Ahmut/Hollanda*, 1969, § 63; *Sen/Hollanda*, 2001; *Osman/Danimarka*, 2011, § 54; *Berisha/İsviçre*, 2013, § 60).

441. Bu bağlamda dikkate alınması gereken faktörler, aile hayatının etkin bir şekilde kopma derecesi, Sözleşmeci Devletteki bağların derecesi, bir veya birden fazlasının köken ülkesindeki ailenin yaşam tarzında aşılamaz engeller bulunup bulunmadığı, göç kontrolü ile ilgili etkenlerin bulunup bulunmadığı (örneğin, göç kanununun ihlal hikâyesi) veya kamu düzeni yararına, ihraca ilişkin görüşlerdir (*Rodrigues da Silva ve Hoogkamer/Hollanda*, 2006, § 38; *Ajayi ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 1999; *Solomon/Hollanda* (k.k.), 2000).

442. Bir diğer önemli görüş ise, ilgili kişilerin içlerinden birinin göçmenlik statüsünün, ev sahibi Devlet içerisindeki aile hayatının devamlılığının en başından beri risk teşkil ettiğinin bilincinde olarak aile hayatı kurup kurmadıklarına ilişkindir (*Sarumi/Birleşik Krallık* (k.k.), 1999; *Shebashov/Letonya* (k.k.), 2000). Durum böyleyken, o milletten olmayan aile üyesinin gönderilmesi yalnızca istisnai koşullarda 8. maddeye aykırı olacaktır (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, 1985, § 68; *Mitchell/Birleşik Krallık* (k.k.), 1998; *Ajayi ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 1999; *Rodrigues da Silva ve Hoogkamer/Hollanda*, 2006; *Biao/Danimarka* [BD], 2016, § 138). Örneğin *Jeunesse/Hollanda* [BD],

[76] bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi*

2014 davasında, Mahkeme birkaç etkeni topluca inceleyerek başvuranın davasına ilişkin koşulların esasında istisnai olduğunu tespit etmiştir. Aile birleşimi işlemi aynı zamanda yeterli bir şekilde saydam olmalı ve gecikmeler olmaksızın işleme alınmalıdır (*Tanda-Muzinga/Fransa*, 2014, § 82). Ayrıca Mahkeme, 54 yıldır İsviçre'de ikamet eden 83 yaşındaki bir başvuranın yerleşim izninin reddedildiği ve sınır dışı edilmesine karar verildiği bir davada özel bir durum olduğunu tespit etmiştir. Başvuran hakkında birkaç suçtan hüküm verilmiş olup, ikametinin son 16 yılı kanuna aykırıdır. Başvuran eşinden boşanmıştır. Buna rağmen, başvuranın ülkede son derece uzun bir süre boyunca kalması, yasal olarak ikameti sırasında bu ülkeyle arasında tesis edilen bağlar (ülkede yaşayan çocukları ve torunları dâhil olmak üzere), ilerleyen yaşı, kendi ülkesinde hala devam eden ilişkileri hakkındaki belirsizlik, 2005 yılından beri ciddi bir suç işlenmemiş olması ve yerel makamların 20 yıldan uzun bir süredir başvuranı sınır dışı etmeye dair yetersiz çabaları göz önüne alındığında bu faktörler yetersiz kalmıştır (*Ghadamian/İsviçre*, 2023, §§ 61-64).

443. *M.A./Danimarka* [BD], 2021 kararında Büyük Daire, aile birliğinin yeniden sağlanması için üç yıllık bekleme süresinin 8. maddeye uygunluğunu değerlendirmiştir. Büyük Daire, Devletlerin bu alanda geniş bir takdir payına sahip olduklarını kabul etmiştir. Özellikle, sığınmacı yoğunluğunun neden olduğu sınırlı kaynakların, aile birliğinin sağlanmasına dair ikincil koruma alan mülteciler ve kişilerin menfaatlerini güvence altına alan 3. maddeye öncelik verilmesini haklı çıkarabileceğini kabul etmiştir. Dolayısıyla, tek başına bekleme süresinin 8. maddeyi ihlal ettiği kanısına varmamıştır (bk. §§ 145-146). Ancak, (başvuranın davasında olduğu gibi) geride bırakılan aile üyesinin keyfi olarak şiddetli saldırıların düzenlendiği ve sivillere kötü muamele yapılan bir ülkede kalması ve burada aile birliğinin sağlanması için aşılmaz engellerin bulunduğu durumlarda, üç yıllık bir bekleme süresinin tüm standartlara göre bir kişinin ailesinden ayrılması için uzun bir süre olmadığını kanısına varmadan önce, Devletlerin bu alanda faydalandıkları takdir yetkisi sınırsız veya davaya konu olaylar temelinde olmamıştır. Bu durum, özellikle aileden ayrı kalınan sürenin kaçınılmaz bir şekilde bekleme süresinden de uzun olduğu durumlarda geçerli olmuştur. Bununla birlikte, çok sınırlı istisnalar haricinde, dava konusu mevzuat, ilgili kişilerin içinde bulunduğu somut durum ışığında, aile birliğine istinaden bireysel bir değerlendirme yapılmasına izin vermemekteydi. Ayrıca, geri dönmeye ilişkin gerçek olasılığın belirlenmesi amacıyla, ailenin geldiği ülkedeki durumun gözden geçirilmesini de öngörmemekteydi. Dolayısıyla, Mahkeme, başvuranın davasında, söz konusu menfaatler arasında adil bir denge kurulmadığını tespit etmiştir. *, B.F. ve Diğerleri/İsviçre*, 2023 davasında, dört başvuranın mülteci oldukları belirlenmiş; ancak, mülteci statülerine dair gerekçeler bu ülkelerden yasa dışı yollarla çıktıkları için oluştuğundan, koruma sağlamak yerine geçici olarak ülkeye alınmışlardır. Sonuç olarak, aile birliklerinin sağlanması hakkını elde edememişlerdir: bu hak, takdire bağlıdır ve sosyal yardıma muhtaç olmamaları dâhil belirli şartların yerine getirilmesine tabiidir. Finansal bağımsızlık kriterini sağlamadıkları için aile birliğinin sağlanmasına dair başvuruları reddedilmiştir. Mahkeme, Mülteci Sözleşmesinde ya da ulusal, uluslararası veya Avrupa düzeylerinde iki ayrı mülteci çeşidi arasındaki farkı ortaya koyma sürecini destekleyen hiçbir unsur bulunmadığından, bu davadaki takdir payının *M.A.* davasındakinden daha dar olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Mahkeme, dört davadan üçünde 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Buradaki başvuranlar, geçimlerini sağlamak ve kendileri ile ailelerinin masraflarını karşılamak için onlardan makul olarak beklenilebilecek her şeyi yapmıştır. Dolayısıyla, söz konusu çatışan menfaatler arasında adil bir denge kurulmamıştır. Mahkeme, İdare Mahkemesinin başvuranın kendi finansal durumunu iyileştirmek konusunda çaba göstermemesini dikkate alırken takdir payını aşmadığı için herhangi bir ihlal tespit etmemiştir.

c. Sınırdışı ve ihraç kararları[77]

444. Bir Devletin yabancıların topraklarına girmesi ve burada ikamet etmesi hususunu kontrol altında tutma yükümlülüğü, yabancının ev sahibi ülkeye yetişkin olarak mı yoksa küçük bir yaşta mı girdiğine veya orada doğup doğmadığına bakılmaksızın uygulanır (*Üner/Hollanda* [BD], 2006, §§ 54-60). Bazı üye devletlerin, bu Devletlerde doğan veya çocukluğunun ilk yıllarında buraya gelen uzun süreli göçmenlerin suç kayıtları temelinde ihraç edilemeyeceklerini öngören mevzuatlar veya politika kuralları kabul etmelerine rağmen; ihraç edilmeme konusundaki bu mutlak hak 8. maddeden

[77] bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi*

kaynaklanamaz (*aynı yerde*§ 55). Ancak, çocukluğunun ve gençliğinin tamamını veya büyük bir kısmını yasal olarak ev sahibi ülkede geçiren yerleşik bir göçmenin ihraç edilmesinin haklı gerekçelere dayandırılması için oldukça ciddi sebeplere ihtiyaç vardır (*Maslov/Avusturya* [BD], 2008, § 75). Mahkeme başvuranın aile hayatı ve 1999 yılında yalnızca bir ciddi suç işlemiş olduğunu dikkate alarak, başvuranın Arnavutluk'a ihraç edilmesi ve Yunanistan'a girişinin ömür boyu yasaklanmasının 8. maddenin ihlal edilmesine neden olduğunu belirtmiştir (*Kolonja/Yunanistan*, 2016, §§ 57-58). Bunun aksine, *Levakovic/Danimarka*, 2018, §§ 42-45 davasında, Mahkeme ergenliğe girmesinin ardından ciddi suçlardan dolayı mahkûm edilen, çocukları olmayan ve ebeveynleri ve kardeşlerine herhangi bir bağımlılığı olmayan ve kanuna uygun davranma konusunda irade göstermeyen bir yetişkin göçmenin "özel hayatının" ihlal edilmediğini tespit etmiştir. Mahkeme Maslov'dakinin aksine, yetkili makamların başvuranın ihraç edilmesi kararını başvuran ergenlikteyken işlenen suçlara dayandırmadıklarını açıklığa kavuşturmuştur (bk. özellikle §§ 44-45). Başvuruların genellikle sınır dışı edilen kişi tarafından yapılmasına rağmen, Mahkeme, ihraç işleminin hem ihraç edilen kişinin haklarına hem de geride bıraktığı aile üyelerinin haklarına müdahale ettiğini net bir şekilde ortaya koymuştur (bk. *Corley ve Diğerleri/Rusya*, 2021, § 95).

445. Mahkeme bu tür davaları değerlendirirken, bağımsız ve tarafsız yerel mahkemelerin, ilgili insan hakları standartlarını ve içtihatları Sözleşme'ye uygun şekilde uygulayarak olayları dikkatli bir şekilde incelediği ve davada başvuranın kişisel çıkarlarını daha genel kamu menfaati ile dengelediği durumda; takdir payının, esasa ilişkin kendi değerlendirmesinin (özellikle, orantılılığa ilişkin olgusal detaylarla ilgili değerlendirmesi dâhil olmak üzere) yetkili ulusal makamların değerlendirmelerinin yerine geçemeyeceği anlamına geldiğini ifade etmiştir. Buna ilişkin tek istisna bunun gerçekleştirilmesi için "güçlü nedenler" olduğunun kanıtlanmasıdır (*Ndidi/Birleşik Krallık*, 2017, § 76). Örneğin yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesine ilişkin iki davada, Mahkeme görüşlerinin yerel mahkemelerin görüşlerinin yerine geçemeyeceğini, yerel mahkemelerin başvuranların içerisinde bulundukları koşulları tam anlamıyla değerlendirdiklerini, çatışan çıkarları dikkatli bir şekilde dengelediklerini ve içtihatlarında belirtilen kriterleri dikkate aldıklarını ve "keyfi veya açıkça mantıksız" olmayan sonuçlara vardıklarını belirtmiştir (*Hamesevic/Danimarka* (k.k.), 2017, § 43; *Alam/Danimarka* (k.k.), 2017, § 35; bk. karşılaştırma yoluyla, *I.M./İsviçre*, 2019 sınır dışı emrinin orantılılığının yalnızca yüzeysel olarak incelendiği dava). Mahkeme, daha yakın bir tarihte, ilgili makamların orantılılık testini ulusal mevzuata entegre ettikleri, başvuranın bu durumun bu mahkemelerin bireysel bir orantılılık değerlendirmesi yapmalarını engellediğini iddia ettiği bir kararı değerlendirmiştir (*Unuane/Birleşik Krallık*, 2020). Mahkeme, ulusal mahkemelerin Sözleşme'ye uygun bir şekilde 8. madde üzerinde yapılan bir değerlendirme yapmalarını engellemediği kanaatine varmıştır; ancak, davaya konu olaylar temelinde, Mahkemenin gerekli olan dengeleyici uygulamayı yapmadığını tespit etmiştir (§§ 78-84; bk. karşılaştırma yoluyla *M.M./İsviçre*, 2020). Dolayısıyla Mahkeme, dengeleyici uygulamayı kendisi yapmış ve başvuranın ihraç edilmesinin 8. maddeyi ihlal ettiği sonucuna varmıştır (§§ 85-90).

446. Mahkeme, başvuranın gönderileceği ülkede başvuranın çocuklarının karşılaşabilecekleri zorlukların ciddiyeti başta olmak üzere, çocukların üstün çıkarları ve refahlarını ve ev sahibi ülke ve gidilecek ülke ile olan sosyal, kültürel bağlar ve aile bağlarının sağlamlığını incelemektedir (*Üner/Hollanda* [BD], 2006, § 58; *Udeh/İsviçre*, 2013, § 52). Mahkeme, ebeveynin kendi ülkesine dönmesi konusunda yaşayacağı zorluklar da dâhil olmak üzere, ebeveynin sınır dışı edilmesine ilişkin dengeleyici uygulamalarda çocukların üstün çıkarlarının dikkate alınması gerektiğini doğrulamıştır (*Jeunesse/Hollanda* [BD], 2014, §§ 117-118).

447. Göç davalarında, olağan duygusal bağlar dışında bağlılık unsurlarının mevcut olduğunu kanıtlamamaları durumunda ebeveynler ve yetişkin çocukları arasında "aile hayatı" olmayacaktır (*Kwakye- Nti ve Dufie/Hollanda* (k.k.), 2000; *Slivenko/Letonya* [BD], 2003, § 97; *A.S./İsviçre*, 2015, § 49; *Levakovic/Danimarka*, 2018, §§ 35 ve 44). Ancak bu tür bağlar "özel hayat" başlığı altında dikkate alınabilir (*Slivenko/Letonya* [BD], 2003). Mahkeme, kendi başlarına henüz bir aile kurmamış olan genç yetişkinlerle ilgili bazı davalarda, ebeveynleriyle ve diğer yakın aile üyeleriyle olan ilişkilerinin de aile hayatı teşkil ettiğini kabul etmiştir (*Maslov/Avusturya* [BD], 2008, § 62; *Azerkane/Hollanda*, 2020, §§ 63-64; *Bousarra/Fransa*, 2010, § 38). Mahkeme, diğer davalarda, bağımlılık unsuru olmadığından, başvuranların aile ilişkilerini yetişkin çocukları hakkında bir dayanak

olarak öne süremeyeceklerini tespit etmiştir. Ancak Mahkeme, yetişkin çocuklarla aile ilişkilerinin başvuranların aile durumlarının değerlendirilmesinde tamamen alakasız olmadıklarını değerlendirmiştir (bk. özellikle *Savran/Danimarka* [BD], 2021, § 174 ve burada yapılan diğer atıflar).

448. Özel hayat ve aile hayatına yönelik olarak müdahalede bulunulduğu iddiasıyla ihraç işlemlerine itiraz edilmesi durumunda; bir hukuk yolunun etkin olabilmesi için kendiliğinden askıya alma etkisinin olmasına gerek yoktur (*De Souza Ribeiro/Fransa* [BD], 2012, § 83). Ancak, göçle ilgili konularda, ihraç işleminin, yabancının özel ve aile hayatına saygı hakkına müdahale tehdidinde bulunduğu yönünde ileri sürülebilir bir iddianın söz konusu olduğu durumlarda; Sözleşme'nin 8. maddesiyle birlikte ele alındığında 13. maddesi, Devletlerin, sınır dışı işlemine veya ikamet kararının reddine karşı etkili bir şekilde itiraz etme ve yeterli düzeyde bağımsızlık ve tarafsızlık güvenceleri sunan uygun bir ulusal mahkeme tarafından ilgili sorunların usule ilişkin yeterli güvenceler ve bütünlük sağlanarak incelenme olanaklarını ilgili kişilere sağlamalarını gerektirmektedir (*M. ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2011, §§ 122-132; *Al-Nashif/Bulgaristan*, 2002, § 133). Ayrıca, ulusal güvenlik nedeniyle tedbire tabi tutulan bir kişi keyfiliğe karşı bütün güvencelerden yoksun bırakılmamalıdır. Aksine, tedbirin hukuka uygunluğunu belirlemeleri ve yetkililer tarafından gerçekleştirilebilecek suistimallerin önüne geçilmesi amacıyla, söz konusu tedbirin olaylara ve hukuka ilişkin tüm hususları incelemekle yetkili bağımsız ve tarafsız organlar tarafından incelenmesini sağlamalıdır. Bu incelemenin öncesinde, ilgili kişi kendi görüşünü sunmak ve yetkili makamların görüşlerini çürütmek amacıyla çekişmeli yargılamalardan faydalanmalıdır (*Ozdil ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*, 2019, § 68).

449. Mahkeme, kaçmama yükümlülüğü ve başvuranın uluslararası seyahat pasaportlarına el konulmasının başvuranın yıllar boyunca yaşadığı ve ailesinin ise yaşamaya devam ettiği Almanya'ya seyahat etmesini engellediği davada, başvuranın özel hayatı ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Kotiy/Ukrayna*, 2015, § 76).

450. Ciddi bir hastalığı olan kişinin kendi ülkesine sınır dışı edilmesine ilişkin teklif, söz konusu kişiye burada uygun tıbbi tedavinin mevcut olup olmadığı konusundaki şüpheler göz önüne alındığında, 8. madde kapsamında hiçbir değerlendirme yapılmadan, 8. maddenin ihlalini teşkil edecektir (*Paposhvili/Belçika* [BD], 2016, §§ 221-226). Ayrıca, ciddi akıl hastalığı sorunları olan bir kişinin cezai mahkûmiyetinin ardından sınır dışı edilmekle karşı karşıya kalması halinde, kişinin sağlık durumu, suçluluk üzerindeki etkisi ve tedavinin yeniden suç işleme riski üzerindeki etkisi dâhil olmak üzere, dengeleyici faktörlerden biri olarak göz önünde bulundurulmalıdır (*Savran/Danimarka* [BD], 2021, §§ 190-202).

d. Oturma izinleri[78]

451. Yetkili makamlar tarafından sunulan çözümün, ilgili kişiye engeller olmaksızın özel ve/veya aile hayatına saygı hakkını kullanmasına olanak tanıması koşuluyla; 8. madde veya Sözleşme'nin diğer maddelerinin, belirli bir türde oturma izni verilmesi hakkını güvence altına aldığı şeklinde yorumlanamaz (*B.A.C./Yunanistan*, 2016, § 35). Özellikle, oturma izni bu izne sahip olan kişiye ev sahibi ülkenin toprakları içerisinde yaşama ve burada aile hayatı ve özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını özgürce kullanma fırsatı tanıyorsa; bu iznin verilmesi ilke olarak 8. madde kapsamındaki gerekliliklerin karşılanması için yeterli bir tedbirdir. Mahkeme bu durumlarda, ilgili kişiye diğerinden ziyade belirli bir hukuki statü verilip verilmemesi gerektiğine karar verme yetkisine sahip değildir; bu tercih yalnızca yerel makamlara aittir (*Hoti/Hırvatistan*, 2018, § 121).

6. Maddi çıkarlar

452. "Aile hayatı" yalnızca sosyal, ahlaki veya kültürel ilişkileri kapsamaz. Aynı zamanda, diğer şeyler arasında, nafaka yükümlülükleri ve bir varlığın saklı payının (Fransızca: "réserve héréditaire") kurulmasıyla Sözleşmeci Devletlerin çoğunluğunun iç hukuk sistemleri içerisindeki durumu ile gösterildiği gibi maddi çıkarları da (*Belli ve Arquier-Martinez/İsviçre*, 2018, § 59; *Di Trizio/İsviçre*, 2016, § 60) içinde barındırır. Mahkeme bu nedenle, çocuk ve ebeveynleri ve torun ve büyükanne-büyükbabası arasındaki miras hakkının, 8. madde kapsamında ortaya çıkan aile hayatıyla oldukça yakından bağlantılı olduğunu kabul etmiştir (*Marckx/Belçika*, 1979, § 52; *Pla ve Puncernau/Andorra*, 2004, § 26; *Colombier/Fransa*, 2024, § 35). *Şerife Yiğit/Türkiye* [BD], 2010 kararına göre, yakın

[78] bk. *Göçe ilişkin İçtihat Rehberi*

akrabalar arasındaki mirasçılık ve mülkiyet hakkının karşılıksız devri konularının aile hayatıyla çok yakından bağlantılı olduğu anlaşılmıştır (§ 95) (ayrıca bk. *Makarčeva/Litvanya*, 2021, § 58). Ancak 8. madde, bir çocuğun veraset anlamında ölen kişinin mirasçısı olarak tanınmasını gerektirmez (*Haas/Hollanda*, 2004, § 43). Buna karşılık, ölen biyolojik babasının babalığının tanınmasını isteyen başvuranın yerel mahkemeler önünde babasının mirasını almak istediğini belirttiği, ancak aynı zamanda ölen babasının kendisi ve annesiyle ilişkilerini sürdürdüğünü göstermeye çalışan başvurana dair bir davada Mahkeme, başvuranın talep ettiği hakkın "özel hayat" kapsamına girmek için yeterli ilgili unsurları barındırdığına karar vermiştir (*Moldovan/Ukrayna*, 2024, § 35).

453. Sosyal refah yardımlarına ilişkin şikâyetler, iddia edilen dezavantajın konusunun aile hayatına saygı hakkının kullanılmasına dair yöntemlerden birini teşkil etmesi durumunda, yani tedbirlerin aile hayatını desteklemeyi ve organize edilme şeklini etkilemeyi amaçladığında, 8. maddenin amaçları doğrultusunda aile hayatı kapsamına girebilir. Söz konusu yardımın mahiyetinin belirlenmesinde birçok faktör yer alır ve bunlar bir bütün olarak incelenmelidir. Bu faktörlerin arasında özellikle şunlar yer alır: ilgili mevzuat ışığında Mahkeme tarafından belirlenecek olan yardımın amacı; ilgili yasal düzenlemede öngörüldüğü üzere yardımın verilmesine, hesaplanmasına ve kesilmesine dair kriterler; mevzuat tarafından öngörüldüğü üzere aile hayatının organize edilme şekli üzerindeki etkileri; ve yardım ödemesinin yapıldığı süre boyunca, başvuranın bireysel koşulları ve aile hayatı göz önüne alındığında, pratikteki etkileri (*Beeler/İsviçre* [BD], 2022, § 72; *Berisha/İsviçre* (k.k.), 2023, §§ 39-45; *X ve Diğerleri/İrlanda*, 2023, §§ 73-75).

Aile hayatına saygı hakkı, tamamen mali nitelikteki sorunları kapsamaz (*aynı yerde*, (k.k.), 2023, §§ 46-49).

454. Mahkeme, aile hayatı kavramının başvuranın nişanlısının ölümünün ardından üçüncü tarafa karşı tazminat talebinde bulunulması bakımından uygulanabilir olmadığını tespit etmiştir (*Hofmann/Almanya* (k.k.), 2010).

455. Sözleşme'nin 8. maddesi, normal ikamet yeri fark etmeksizin, Devletlere sosyal yardım ödemeye devam etmeye dair pozitif bir yükümlülük yüklediği şeklinde yorumlanamaz. Öte yandan, davanın kendine has koşullarına, bilhassa başvuranların içinde bulundukları sosyal ve aile durumlarına dikkat edilmelidir (yurt dışında ikamet edilmesinden dolayı, prim katkısına dayalı olmayan engelli yardımının kesilmesine ilişkin *Belli ve Arquier-Martinez/İsviçre*, 2018, §§ 63-67).

456. "Aile hayatı" aynı zamanda, örneğin konutlara yönelik saldırılar ve eşyalara zarar verilmesi (*Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, 2018) veya tahliye (*Hirtu ve Diğerleri/Fransa*2020, § 66[79]) anlamında "konutun" veya "özel hayatın" korunmasıyla yakından bağlantılıdır.

7. Tanıklık imtiyazı

457. Ceza yargılamaları kapsamında bir kişiyi, bu kişi için aile hayatı anlamına gelen bir ilişkiye sahip olduğu bir başka kişiye karşı ifade vermeye zorlamak, bu kişinin "aile hayatına" saygı hakkına yönelik bir müdahale teşkil etmiştir (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], 2012, § 52; *Kryževičius/Litvanya*, 2018, § 51). Bu tür tanıklar güvenilir şekilde ifade vermek, böylece muhtemelen şüpheli ile ilişkilerini tehlikeye sokmak veya bu ilişkiyi korumak amacıyla güvenilir olmayan ifade vermek veya yalan yere yemin etmek arasında seçim yapmak zorunda olma hususundaki ahlaki ikilemden kurtulmaktadırlar (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], 2012, § 65). Bu nedenle, bu durum kişinin iradesinden bağımsız olarak var olan somut delillerin aksine yalnızca sözlü ifadeler bakımından uygulanabilir (*Caruana/Malta* (k.k.), 2018, § 35).

458. İfade vermeme hakkı, kamu menfaati kapsamında olduğu kabul edilen bir vatandaşlık görevinden muaf olunması anlamına gelir. Bu nedenle bu hakkın tanınması durumunda, lehtarlar kategorisi açıkça belirtilerek, bazı koşullara ve formalitelere tabi tutulabilir. Bu durum, çatışan iki kamu menfaatinin, diğer deyişle ciddi suçun kovuşturmaya tabi tutulması konusundaki kamu menfaati ve aile hayatının Devlet müdahalesinden korunması konusundaki kamu menfaatinin dengelenmesini gerektirir (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], 2012, §§ 62 ve 67).

[79] bk. bu Rehberdeki ilgili bölümler.

459. Mahkeme örneğin, tanıklık konusundaki ayrıcalığın şüpheliyle olan bağlarının sınırları evlilik veya kayıtlı birliktelikte çizilerek tarafsız bir şekilde doğrulanabilen kişilerle sınırlandırılmasının kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir (*Van der Heijden/Hollanda* [BD], 2012, §§ 67-68). *Kryževičius/Litvanya*, 2018 davası, karısının "özel bir tanık" olduğu ceza yargılamalarında ifade vermeye zorlanan bir eşle ilgilidir. İç hukuk kapsamında, ifade vermekten muafiyet "özel tanıktan" ziyade, "şüpheli" veya "sanığın" aile üyeleriyle ilgilidir. Ancak, bu statü şüphelinin statüsüne benzer olduğundan, ceza yargılamalarının başvuranın karısı "aleyhine" olduğu söylenebilir. Bu nedenle başvuranı, karısının şüpheli olarak yer aldığı ceza yargılamalarında ifade vermeyi reddetmesi sebebiyle cezalandırmak "aile hayatına" saygı hakkına müdahale teşkil etmiştir (§ 51). Eşe tanıklık konusundaki ayrıcalık tanınmamasının bu davada 8. maddenin ihlali anlamına geldiği tespit edilmiştir (§§ 65 ve 69).

IV. Konut[80]

A. Genel hususlar

1. "Konut" kavramının kapsamı

460. Konut" kavramı iç hukuk kapsamında sınıflamaya bağlı olmayan özerk bir kavramdır (*Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], 2015, § 206). Bu nedenle, bir yerleşim yerinin madde 8 § 1 kapsamında güvence altına alınan "konut" sayılıp sayılmadığı hususu, fiili gerçek durumlara, diğer deyişle belirli bir yer ile yeterli ve sürekli bağlantıların varlığına bağlıdır (*Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, 2013, § 141 ve burada yapılan diğer atıflar; *Prokopovich/Rusya*, 2004, § 36; *McKay-Kopecka/Polonya* (k.k.), 2006, ve benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, *Hasanali Aliyev ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2022, § 38; zorla yerinden edinilmeye ilişkin olarak bk. *Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], 2015, §§ 206-207, ve *Sargsyan/Azerbaycan* [BD], 2015, § 260; altı ay boyunca, denetime tabi olmayan bir kamptaki karavanlarda kanunlara aykırı olarak yaşayan, bu yerle yeterli ve ilgili bağları olmayan kişilere ilişkin olarak, bk. *Hirtu ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 65; benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 91). Ayrıca 8. maddenin İngilizce versiyonunda geçen "home" ("konut") sözcüğü, buna karşılık gelen ve daha geniş kapsamlı olan Fransızca terim "domicile" ("ikamet yeri") ile katı bir şekilde aynı anlamda yorumlanmamalıdır (*Niemietz/Almanya*, 1992, § 30).

461. "Konut" başvuranın sahibi veya kiracısı olduğu mülkle sınırlı değildir. Yıllık olarak, uzun süreçler boyunca, bir yakınına ait bir evde uzun süreli olarak oturma anlamına da gelebilir (*Menteş ve Diğerleri/Türkiye*, 1997, § 73). "Konut" yalnızca hukuka uygun olarak kurulanlarla sınırlı değildir (*Ghailan ve Diğerleri/İspanya*, 2012, § 55; *Buckley/Birleşik Krallık*, 1996, § 54) ve kira sözleşmesi kendi adına olmayan bir dairede yaşayan (*Prokopovich/Rusya*, 2004, § 36) veya başka bir yerde yaşadığı kayıtlara geçirilen kişi tarafından (*Yevgeniy Zakharov/Rusya*, 2017, § 32) talep edilebilir. İç hukuk kapsamında yerleşim hakkı bitse dahi, başvuranın kiracı olarak yerleştiği sosyal konut (*McCann/Birleşik Krallık*, 2008, § 46) veya yıllar boyunca devam eden yerleşim bakımından da uygulanabilir (*Brežec/Hırvatistan*, 2013, § 36).

462. 8. madde kapsamındaki korumadan faydalanmaya devam ederken, konutunu kanunlara aykırı bir şekilde kuran bir kişi, kanunlara uygun bir şekilde konutunda yaşayan bir kişiden daha zayıf bir konuma sahiptir (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 102; *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 111).

463. "Konut" geleneksel ikamet yerleri ile sınırlı değildir. Bu nedenle, diğerleri arasında karavanlar ve diğer belirlenmemiş yerleri de kapsar (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, §§ 7174; benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Hirtu ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 65). Konut kavramı, iç hukuk kapsamında yerleşmenin hukuka uygun olup olmadığı hususu dikkate alınmaksızın, karada kurulu olan kabin ve bungalovları da kapsar (*Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, 2013, § 141; *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 103). Bir kişi ve yaşadığı yer arasındaki bağlantının nadiren zayıf olabilmesine rağmen, 8. madde ikinci evler veya tatil evleri bakımından (*Demades/Türkiye*, 2003, §§ 32- 34; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Sagan/Ukrayna*, 2018, §§ 5154; *Samoylova/Rusya*, 2021, § 66) veya kısmen dekore edilmiş ikamet yerleri bakımından da geçerlidir (*Halabi/Fransa*, 2019, §§ 41-43). Başvuranın evinin avlusunda yer alan soğuk depoya istinaden bk. *Bostan/Moldova Cumhuriyeti*, 2020, § 19.

464. Bu kavram kişinin iş yerini de kapsamaktadır (*DELTA PEKÁRNY a.s.*/*Çek Cumhuriyeti*, 2014, § 77), örneğin, bir meslek üyesinin ofisi (*Buck/Almanya*, 2005, § 31; *Niemietz/Almanya*, 1992, §§ 29-31), gazete ofisi (*Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg*, 2013, § 37), noterlik (*Popovi/Bulgaristan*, 2016, § 103), veya üniversite profesörü ofisi (*Steeg/Almanya* (k.k.), 2008). Ayrıca bir şirketin kayıtlı ofisi, şubeleri ve diğer iş yerleri bakımından da geçerlidir (*Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa*, 2002, § 41; *Kent Pharmaceuticals Limited ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).

465. Mahkeme ayrıca, spor etkinlikleri ve yarışmalarına yönelik eğitim merkezleri ve müsabaka

[80] Ayrıca bk. Çevresel konular ve *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

mekânlarının ve müştemilatlarının -örneğin, uzakta gerçekleşen etkinlikler için otel odası- 8. madde anlamında "konut" olarak değerlendirilebileceği ihtimalini göz ardı etmemektedir (*National Federation of Sportspersons' Associations and unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, 2018, § 158).

466. Mahkeme, denetim tedbirlerinden şikâyet eden bir dernek lehine "konut" kavramının varlığını kabul etmesine rağmen (*Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhiev/Bulgaristan*, 2007) dernek kirlilik sebebiyle kişinin konutuna saygı gösterilmesi hakkının ihlal edildiğini iddia edemez (*Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg* (k.k.), 1999).

467. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki güvencenin genişletilmesine ilişkin olarak bazı sınırlar ortaya koymuştur. Üzerine ev inşa edilmek istenen bir mülk bakımından veya belirli bir alanda temeli bulunan unsur bakımından geçerli değildir (*Loizidou/Türkiye* (esas), 1996, § 66); günlük kullanım için tasarlanmış olan ve apartmanın ortak sahiplerine ait çamaşır odası bakımından (*Chelu/Romanya*, 2010, § 45); bir sanatçının giyinme odası bakımından (*Hartung/Fransa* (k.k.), 2009; mülk sahipleri tarafından spor amacıyla kullanılan veya mülk sahibinin üzerinde spor yapılmasına izin verdiği alanlar bakımından (örneğin avcılık, *Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009, § 45); yalnızca mesleki amaçla kullanılan imalathane, fırın veya depo gibi (*Khamidov/Rusya*, 2007, § 131 ve benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Bostan/Moldova Cumhuriyeti*, 2020, § 19 ve *Surugiu/Romanya*, 2004) veya çiftlik hayvanlarının barındırılmasına yönelik (*Leveau ve Fillon/Fransa* (k.k.), 2005) endüstriyel bina ve işletmeler bakımından da geçerli değildir. Benzer şekilde, içine yerleşilmeyen, boş olan veya inşaat aşamasında olan bir bina "konut" olarak değerlendirilemez (*Halabi/Fransa*, 2019, § 41).

468. Ayrıca, başvuranın hiç yerleşmediği veya kısa süreliğine yerleştiği veya büyük ölçüde hiç yerleşimin olmadığı bir mülk için "konut" talebinde bulunulması halinde; bu mülkle olan ilişkiler 8. madde kapsamında bir husus ortaya çıkmasını engelleyecek ölçüde az olabilir (*Andreou Papi/Türkiye*, 2009, § 54). Bir mülkün tapusunun miras yoluyla alınması ihtimali, Mahkemenin "konutun" var olduğu sonucuna varması için yeterli derecede somut bir bağlantı değildir (*Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], 2010, §§ 136-137). Ayrıca, 8. madde ev satın alma hakkını güvence altına almamaktadır (*Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2000) veya yetkili makamlara evli bir çift tarafından seçilen ortak yaşam seçeneğine uyma konusunda genel bir yükümlülük yüklememektedir (*Mengesha Kimfe/İsviçre*, 2010, § 61). 8. madde konut imkânı sunulması hakkını tanımaz (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 99; *Ward/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Codona/Birleşik Krallık* (k.k.), 2006), veya örneğin belirli bir konumda yer alan bir konut veya konut kategorisinin sunulmasını gerektirmez (*Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 98). Kişinin konutuna zorla girilmesi "özel hayatın" korunmasına ilişkin gerekliliklerin ışığında incelenebilir (*Khadija Ismayilova/Azerbaycan*, 2019, § 107).

469. İlke olarak, Mahkeme, yerel mahkemelerin başvuranların tahliye edildikleri dairenin bir "konut" olup olmadığına ilişkin olarak yürüttüğü delil incelemesindeki rolünü oynamıyor olsa da, yerel mahkemelerin bu sonuçlara nasıl vardıkları da dâhil olmak üzere, ilgili olguları incelemesi gerekmektedir (*Hasanali Aliyev ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2022, § 32 ve § 35). Söz konusu dairenin başvuranların konutunu teşkil edip etmediği hakkında bir karar verirken, başvuranlardan bazılarının belirli bir süre boyunca farklı adreslere kayıtlı oldukları belirleyici olamaz ve ilgili durumların hepsi göz önünde bulundurulmalıdır (§ 34). Mülkte ikamet edildiğine dair ilk bakışta (*prima facie*) görülebilecek diğer kanıt örnekleri olarak Mahkeme, yerel yönetimden alınan belgeler, planlar, fotoğraflar ve bakım makbuzları gibi belgelerin yanı sıra posta teslimatlarına ilişkin kanıtlar, tanık ifadeleri veya diğer ilgili kanıtları kabul etmiştir (*Prokopovich/Rusya*, 2004, § 37) (başvuranın apartman dairesiyle yeterli ve sürekli bağlarının varlığını desteklemek amacıyla herhangi bir delil sunmadığı *Nasirov ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2020, §§ 72-75).

470. Konuta etkili bir şekilde saygı gösterilmesinin özünde yer alan pozitif yükümlülükler arasında bireyler arasındaki ilişkiler kapsamında tedbirlerin alınması yer alabilir. Bir Devletin sorumluluğu,

Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklar üzerinde yeterince doğrudan etkileri olan eylemler sebebiyle devreye girebilir. Bu sorumluluğun etkin bir şekilde yerine getirilip getirilmediğinin belirlenmesinde, söz konusu Devletin daha sonraki davranışları göz önünde bulundurulmalıdır (*Moldovan ve Diğerleri/Romanya* (no. 2), 2005, § 95). Hangi yaklaşımın (pozitif yükümlülük veya

müdahale) uygulandığı fark etmeksizin, madde 8 § 2 kapsamında haklı bir gerekçeye bağlanmaya dair uygulanabilir ilkeler genel olarak benzerdir (*Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, §§ 150-151).

471. Başvuranların "özel hayatı ve aile hayatı", konuta saygı hakkının yanı sıra da etkilenebilir (örneğin bk. *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 153).

2. "Müdahale" örnekleri

472. Aşağıdakiler bir kişinin konutuna saygı hakkına "müdahale" örnekleri olarak nitelendirilebilir:

- Konutun yetkililer tarafından kasıtlı olarak yıkılması (*Selçuk ve Asker/Türkiye*, 1998, § 86; *Akdivar ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 1996, § 88; *Menteş ve Diğerleri/Türkiye*, 1997, § 73) veya kamulaştırılması (*Aboufadda/Fransa* (k.k.), 2014); yasalara aykırı olarak inşa edilmiş konutun yıkılması (*Ghailan ve Diğerleri/İspanya*, 2012, § 55).
- 8. maddenin "sürekli olarak" ihlal edilmesi anlamına gelebilecek olan, yurtsuz kişilerin evlerine dönmelerine izin verilmemesi (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], 2001, § 174);
- Yetkililerin kararıyla bir köyde yaşayan kişilerin transfer edilmesi (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2000);
- Konuta saygıya dair temel haktan feragat etmek yalnızca cebir olmadan ve kişinin bilgilendirildikten sonra açık bir şekilde rıza göstermesiyle mümkün olduğundan, başvuranın polis olduğunu belirtmeyen kişiye kapısını açarak işbirliği yaptığı durumda bile (*Sabani/Belçika*, 2022, § 46), polislerin kişinin konutuna girmesi (*Gutsanovi/Bulgaristan*, 2013, § 217; *Sabani/Bulgaristan*, 2022, § 41) ve arama yapması (*Murray/Birleşik Krallık*, 1994, § 86); ve polis tarafından düzenlenen, yaşlı, bakıma muhtaç ve son derece hassas olan bir kadının bakım evine geri götürmeye yönelik düzenlenen bir operasyon (*Jarrand/Fransa*, 2021, § 75);
- Başvuranın polislerle işbirliği yaptığı durumlarda (*Saint-Paul, Luxembourg S.A./Luxembourg*, 2013, § 38) ve aramaya neden olan suçun üçüncü bir tarafça işlenmiş olması durumunda dahi (*Buck/Almanya*, 2005) gerçekleştirilen arama ve el koymalar (*Chappell/Birleşik Krallık*, 1989, §§ 50-51; *Funke/Fransa*, 1993, § 48), ve daha genel bir ifadeyle, iç hukuktaki niteliğine bakılmaksızın, bir aramayla aynı şekilde yapılan ve aynı pratik etkilere sahip tüm tedbirler (*Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020, § 123);
- Arama yapılmamasına ve ziyaretin belge ve diğer eşyalara el konulmasıyla sonuçlanmamasına rağmen, kamu makamlarının izinsiz olarak gerçekleştirdikleri konut ziyaretleri (*Halabi/Fransa*, 2019, §§ 54-56);
- Mülkün işgali veya mülke zarar verme (*Khamidov/Rusya*, 2007, § 138), tahliye kararı henüz icra edilmemesiyle birlikte (*Gladysheva/Rusya*, 2011, § 91; *Ćosić/Hırvatistan*, 2009, § 22) konuttan çıkarma (*Orlić/Hırvatistan*, 2011, § 56 ve burada yapılan diğer atıflar);
- bir köy evinin içini gösteren fotoğraf görüntülerinin yayılması (*Samoylova/Rusya,* 2021, § 66).

473. Diğer "müdahale" örnekleri:

- Kira sözleşmesi koşullarında değişiklik yapılması (*Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya*, 2014, § 264);
- Sınır dışı emri nedeniyle kişinin konutunu kaybetmesi (*Slivenko/Letonya* [BD], 2003, § 96);
- Göçe ilişkin kurallar kapsamında, bir çiftin birlikte ev kurarak aile birliği içerisinde bir arada yaşayamaması (*Hode ve Abdi/Birleşik Krallık*, 2012, § 43);
- Planlama izinlerine ilişkin kararlar (*Buckley/Birleşik Krallık*, 1996, § 60);
- Örneğin bir polis karakolunun ve başvuranın yaşadığı binanın bodrumunda yer alan tutukevlerinin günlük faaliyetlerinin neden olduğu gürültü ve diğer rahatsızlıklardan dolayı kamu makamlarının kişinin konut dokunulmazlığı hakkının rahatsız edilmesi (*Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, §§ 33 ve 53);
- Kalabalık ve kirli yaşama koşulları gibi kişinin yaşama koşullarına belirli bir düzeyde

rahatsızlık verilmesi veya sağlık ve insan onurunu olumsuz yönde etkileyen, konut dokunulmazlığının temeline zarar veren diğer durumlar (temiz içme suyu ve sanitasyona erişime ilişkin *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, §§ 112-116).

- Zorunlu satın alma emirleri (*Howard/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1985) ve şirketlere, vergi denetçilerine binalara erişim hakkı tanıması ve sunucu üzerinden verilerin kopyalarını almalarını sağlaması konusunda verilen emir (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, 2013, § 106).
- Uzun yıllar boyunca yasa dışı olarak park edilmiş olan karavan, kabin veya bungolavların (*Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, 2013, § 143; *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 91) veya yasa dışı geçici evlerin (*Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 104) ve benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız, *Hirtu ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 65) boşaltılması emri;
- Roman karşıtı düşüncelerle güdülenmiş saldırı sonucu konutun değiştirilmesi (*Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, 2018, § 166);
- Kişinin ismini kalıcı konutlara ilişkin kayıtlardan sildirememesi (*Babylonová/Slovakya*, 2006, § 52);
- Kişinin kendi evinde yaşayabilmesi için ruhsat alma yükümlülüğü ve mülke yasa dışı olarak yerleşilmesi nedeniyle para cezası uygulanması (*Gillow/Birleşik Krallık*, 1986, § 47).

Mahkeme, ihtilaf bağlamında, yurtsuz kişilerin evlerine geri dönememelerinin 8. madde kapsamındaki haklarını kullanmalarına yönelik olarak "müdahale" teşkil ettiğini tespit etmiştir (*Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan* [BD], 2015, § 207; *Sargsyan/Azerbaycan* [BD], 2015, § 260).

474. Aksine, başvuranın komşusu tarafından gerçekleştirilen yapım veya yeniden inşanın hukuka uygun olmaması ihtimali, başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarına müdahale edildiğinin ileri sürülebilmesi için yeterli gerekçeler değildir. Mahkeme 8. maddenin uygulanabilmesi için komşunun inşaatının neden olduğu zorlukların, yeterli bir dereceye kadar başvuranın konutunun rahatlığından ve özel hayat ve aile hayatının kalitesinden faydalanmasını olumsuz yönde etkileyecek kadar ciddi olduğuna ikna olmalıdır (*Cherkun/Ukrayna* (k.k.), 2019, §§ 77-80).

475. Başvuranın rızası olmadan ikamet adresinin ve taşra evinin içini gösteren fotoğrafların televizyonda yayınlanması, 8. ve 10. maddeler tarafından güvence altına alınan haklar arasında kurulan denge çerçevesinde değerlendirilmiştir (*Samoylova/Rusya*, 2021, §§ 101 ve 103).

476. İlgili müdahaleye dair ifadelerin farklılık gösterdiği durumlarda, Mahkeme, yapılan müdahalenin tesisine dair kanıtlama yükünü, ilk bakışta olaylara dair kendi delillerini sunması gereken başvurana verir. Mahkemenin başvuranın ilk bakıştaki yükünün yerine getirilmediğini tespit etmesi halinde, bu yük tersine çevrilir ve Hükümete verilir. Hükümetin başvuran tarafından sunulan, müdahale yapıldığına dair delilleri ikna edici bir şekilde çürütmesi gerekir (*Sabani/Belçika*, 2022, §§ 42-45).

B. Takdir payı

477. Bu alanda söz konusu hususların birtakım yerel faktörlere bağlı olabileceği ve şehir seçimi ve ülke planlama politikaları ile ilgili olabileceği kadarıyla; Sözleşmeci Devletler ilke olarak geniş bir takdir payından faydalanmaktadır (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2000; ayrıca bk. konut hususuna ilişkin geniş takdir payı (*L.F./Birleşik Krallık* (k.k.), 2022, § 40) ve daha spesifik olarak su ve sanitasyona erişim, *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, §§ 141, 144, 158 ve burada yapıla atıflar, veya yerel toplum için önemli olan yol çalışmaları, *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 109). Ancak, Mahkemenin açık bir takdir hatası olduğu sonucuna varması mümkündür (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 92). Bu seçimlerin uygulanması, belirli koşulların karşılanması ve beraberindeki tedbirlerin uygulanması durumunda Sözleşme kapsamında bir husus ortaya çıkarmaksızın; kişinin konuta saygı hakkının ihlal edilmesine neden olabilir (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2000). Öte yandan, söz konusu hakkın bireyin özel veya kilit haklarından faydalanması için elzem olduğu durumlarda, takdir payı daha dar olacaktır (*Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 118 (i)-(v), ve burada yapılan diğer atıflar; *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 95 (i)-(ii)). Özellikle, 8. madde kapsamında genel sosyal ve ekonomik ilkelere dair hususlar gündeme geldiğinde, Devlete

verilen takdir payının kapsamı, başvuranın kişisel alanının ne kadar ihlal edildiği özellikle dikkate alınarak, davanın bağlamına bağlı olacaktır. Bunun nedeni, 8. maddenin bireyin kimliği, kendi kaderini belirleme hakkı, fiziksel ve ruhsal bütünlüğü, diğer insanlarla arasındaki ilişkilerin sürdürülmesi ve bir kişinin bir toplumda yerleşik ve güvence altındaki yerine ilişkin olmasıdır (*L.F./Birleşik Krallık* (k.k.), 2022, § 40). Kısacası, bu alandaki takdir payı, örneğin Mahkemenin izlenilen yerel usul konusunda şüphe duymaya gerek olmadığını, bu durumlarda yerel mahkemelere verilen takdir payının dolayısıyla geniş olacağını vurguladığı *Szczypiński/Polonya* (k.k.), 2022, §§ 56-58 davasında özetlendiği üzere (§ 67), farklı faktörlere bağlı olacaktır.

C. Barınma

478. 8. maddenin konut sağlanma hakkını tanıdığı (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 99) veya belirli bir yerde yaşama hakkını (*Garib/Hollanda* [BD], 2017, § 141; *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 98) sunduğu değerlendirilemez. Ayrıca, evsiz kimselere konut sağlamaya dair pozitif yükümlülüğün kapsamı sınırlıdır (*Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, § 114).

479. Kişinin konutuna saygı gösterilmesi hakkı, yalnızca fiili olarak somut alan değil, aynı zamanda bu alandan faydalanılması anlamına gelir. Bu durum, özellikle mahkeme kararlarının icrası ile ilgili olarak, yetkili makamlar tarafından alınması gereken tedbirleri kapsayabilir (*Cvijetić/Hırvatistan*, 2004, §§ 51-53). Müdahale, kişinin konutuna izinsiz bir şekilde girilmesi (*Kıbrıs/Türkiye* [BD], , 2001, § 294; *National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, 2018, § 154) gibi somut olabilir veya gürültü, koku gibi (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 53) soyut olabilir. 8. maddenin ilk fıkrasında, gerekli dengenin kurulması hususunda, ikinci fıkrada bahsi geçen amaçlar belirli ölçüde konuyla ilgili olabilir (bk. yukarıda anılan *Hatton ve Diğerleri*, § 98). Gürültü ve diğer rahatsızlıklar, komşularla yaşamanın beraberinde gelen zorlukların ötesine geçtiğinde, özel kişilerden, iş faaliyetlerinden veya kamu kurumlarından kaynaklandıkları fark etmeksizin, kişinin konut dokunulmazlığını etkileyebilir (*Kapa ve Diğerleri/Polonya*, 2021, § 151 ve burada yapılan diğer atıflar).

480. 8. maddenin bireyleri kamu makamları tarafından gerçekleştirilen müdahalelere karşı korumasına rağmen, kişiler arasındaki ilişkiler anlamında dahi (*Surugiu/Romanya* § 59), Devletin bir kişinin "konutuna" saygı gösterilmesi hakkını güvence almak amacıyla önlemler almasını da gerektirebilir (*Novoseletskiy/Ukrayna*2005, § 68). Mahkeme, başvuranın insanların evinin avlusuna gelerek kapısının önüne el arabalarıyla gübre döktükleri konusunda mükerrer şikâyetlerinin ardından, yetkili makamların harekete geçmemesi nedeniyle, Devletin pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir (*aynı yerde*, §§ 67-68; ayrıca bk. *Irina Smirnova/Ukrayna*, 2016, §§ 90-99, başvuranın kişisel alanına ve evine zorla girilmesine ilişkin olarak, yetkili makamların pozitif yükümlülüğüne uygun hareket ettiğinin tespit edildiği, taciz ve vandalizmle ilgili bir dava için bk. *Osman/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 129-130, veya gürültü şikâyetine ilişkin *Chiş/Romanya* (k.k.), 2014[81]). Dairenin tahliyesine ilişkin kararın, ulusal makamlar tarafından daire sahibinin lehine olacak şekilde icra edilmemesinin, Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine uymaması anlamına geldiği kanısına varılmıştır (*Pibernik/Hırvatistan*, 2004, § 70). İnsan yerleşimine uygun olmayan dairenin kamu makamları tarafından eski haline gecikmeli olarak getirilmesinin, başvuranın konutuna saygı hakkının ihlal edilmesine neden olduğuna karar verilmiştir (*Novoseletskiy/Ukrayna*, 2005, §§ 84-88). Dolayısıyla, Sözleşmenin temiz içme suyuna erişimi güvence altına almamasına rağmen, içme suyuna uzun bir süre boyunca ulaşılamaması, insan sağlığı ve onuru üzerinde olumsuz sonuçlara neden olup, özel hayat ve konuttan yararlanma haklarına etkili bir şekilde zarar verebilir; bu durum, davanın kendine has koşullarına ve ciddiyet düzeylerine göre, bir Devletin pozitif yükümlülüklerinin tetiklenmesi anlamına gelebilir (*Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, §§ 116, 158, ve §§ 145-146).

481. Mahkeme, üye Devletlerin söz konusu çatışan çıkarları (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, [BD], 2003, § 98), diğer deyişle davanın 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında haklı gerekçelere dayandırılması gereken bir kamu makamı tarafından gerçekleştirilen müdahale bakımından veya Devletin 1. fıkra kapsamında kişinin konutuna saygı hakkının korunması için yasal bir çerçeve kabul etmesini gerektiren pozitif yükümlülükler bakımından incelenip incelenmediğini ölçüp tartmasını

[81] bk. *Çevreye ilişkin İçtihat Rehberi*.

gerektirmektedir.

482. Devletin bu alandaki takdir yetkisinin kapsamı ile ilgili olarak, başvuranın kişisel alanına izinsiz olarak girilmesinin derecesine büyük önem verilmelidir (*Connors/Birleşik Krallık*, 2004, § 82; *Gladysheva/Rusya*, 2011, §§ 91-96). 8. madde kapsamında güvence altına alınan kimlik hakkı, kendi kaderini belirleme hakkı ve kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne saygı hakkının son derece önemli olduğu dikkate alındığında, konutla ilgili hususlarda Devletlere tanınan takdir yetkisinin kapsamı, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında korunan haklarla kıyaslandığında 8. maddede korunan haklar bağlamında daha dardır (*aynı yerde*, § 93). Kişiye sağlanan usulü güvenceler, davalı Devletin kendisine tanınan takdir payını aşıp aşmadığının tespitinde özellikle önemli olacaktır. Mahkeme özellikle, müdahale tedbirlerinin alınmasına yol açan karar verme sürecinin adil olup olmadığını ve 8. madde kapsamında kişiye sağlanan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlayacak nitelikte olup olmadığını incelemelidir (*Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 118). Müdahalenin orantılılığına dair ilgili iddiaların başvuranlar tarafından gündeme getirildiği durumlarda, yerel mahkemeler bunları etraflı bir şekilde incelemeleri ve yeterli gerekçeler sunmalıdır (*Ahmadov/Azerbaycan*, 2020, § 46).

483. Mahkeme, Devletin uygulanabilir yasal çerçeveyi tanımlarken takdir payını aşıp aşmadığını belirlerken usulü güvencelere özellikle dikkat edecektir (*Connors/Birleşik Krallık*, 2004, § 92). Diğerleri arasında, kişinin konutunun kaybedilmesinin konuta saygı hakkına yönelik olarak aşırı bir müdahale biçimi teşkil ettiğine karar vermiştir (bir yıkıma ilişkin olarak bk. *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, §§ 52-54). Bu derece büyük bir müdahale riskiyle karşı karşıya kalan herhangi biri, yerleşim hakkının iç hukuk kapsamında sona ermesine rağmen ilke olarak, Sözleşme'nin 8 maddesi kapsamındaki ilkeler ışığında bağımsız bir mahkemenin tedbirin orantılı olup olmadığını belirlemesini isteme hakkına sahip olmalıdır (*McCann/Birleşik Krallık*, 2008, § 50 - yol kenarında yaşayan Gezginlerin bölgeden çıkarılmasına ilişkin olarak bk. *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, §§ 101-107). Bu ilke Hükümete veya kamuya ait konutlar bağlamında ortaya konulmuştur (*F.J.M./Birleşik Krallık* (k.k.), 2018, § 37 ve burada yapılan diğer atıflar). Ancak özel bir kişi veya girişimin mülk edinmek istediği davalarda bu ilkenin otomatik olarak uygulanmaması anlamında, kamu makamı olan ev sahipleri ve özel ev sahipleri arasında bir ayrım yapılmıştır (§ 41). Özellikle, özel bir kişi veya organın mülk edinmek istediği durumda, tarafların çatışan çıkarlarının dengelenmesi, mahkemenin bir mülkiyet talebini değerlendirirken bu menfaatleri yeniden ele almasını gereksiz kılan yerel mevzuat kapsamına alınabilir (§ 45).

484. *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016 kararına göre, 8. madde kapsamındaki konuta saygı hakkının "bireyin fiziksel ve manevi bütünlükleri, diğerleriyle ilişkilerin sürdürülmesi ve toplumda güvenli ve sabit yer edinme" hususlarına değindiği göz önünde bulundurulduğunda, yapılan müdahalenin kişinin yegane evini kaybetmesinden oluştuğu durumlarda bu hüküm kapsamındaki denge kurma uygulaması, farklı bir düzende olup, ilgililerin kişisel alanlarına yapılan müdahalenin boyutuna özel bir önem gösterilir. Bu, genellikle yalnızca her durumun kendi koşullarına göre incelenebilir. Dolayısıyla, kişinin evini kaybetmesine neden olan idari karara dair adli inceleme yaptırma imkânı yeterli değildir: ilgili kişi, "içinde bulunduğu kişisel koşullar göz önüne alındığında kararın orantısız olduğu gerekçesiyle bu karara itiraz etme imkânına sahip olmalıdır". Bu davalarda, ulusal mahkemelerin bütün ilgili faktörleri göz önünde bulundurması ve içtihat ilkeleri doğrultusunda çatışan menfaatleri değerlendirmesi gerekmektedir; bu noktada, bu mahkemelere verilen takdir payı geniş olacaktır ve Mahkeme, değerlendirmelerine itiraz etmekte isteksiz olacaktır (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, § 53 (ihlal); ayrıca bk. *Simonova/Bulgaristan*, 2023, §§ 51-52, ve *Alif Ahmadov ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2023, §§ 61-64, ancak, mahkemelerin bir yandan başvuranın evini kaybetmemeye yönelik menfaatlerini diğer yandan da toplumun menfaatlerini dengelediği *Szczypiński/Polonya* (k.k.), 2022, §§ 66-71 kararını benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız). Verdikleri kararlara göre, Mahkeme, yerel makamların ilgili tüm koşulları değerlendirdiği ve başvuranın kişisel durumuna ilişkin iddialarını yeterli düzeyde göz önünde bulundurduğu hususunda tatmin olmalıdır (*Kaminskas/Litvanya*, 2020, §§ 58-65). Makamların icra aşamasında başvuranla müzakere etme ve/veya çözüm şartlarını tartışma teşebbüsünde bulunmaları, müzakerelerin başvuranın içinde bulunduğu bireysel koşullar ışığında müdahalenin orantılılığı üzerinde yapılan kapsayıcı bir değerlendirme içeren resmi bir usul kapsamında yapılmamaları ve kapsayıcı bir çözüm

sunmamaları durumunda, durumu düzeltmeyecektir (*Simonova/Bulgaristan*, 2023, § 53).

485. Devlete ait konutların yönetimi bağlamında meydana gelen bir tahliyenin, ilke olarak, Devletin adil bir şekilde konut sağlamayı amaçladığı ve dolayısıyla, 8. madde kapsamında, ülkenin ekonomik refahı yararına olduğu ve kişilerin haklarını korumaya dair meşru amaç güttüğü söylenebilir (*Hasanali Aliyev ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2022, §§ 46-47). Ancak, başvuranların kişisel durumları ışığında, müdahalenin orantılılığının yeterli bir şekilde gözden geçirilmesi gerekir ve yerel mahkemelerin başvuranların konut durumlarına dair gerçeği incelemeyi reddetmeleri ve idari düzenlemelere göstermelik olarak dayanmaları, Devletlerin 8. madde kapsamındaki yükümlülüklerine aykırı bulunmuştur (§ 48).

1. Mülk sahipleri

486. Bir devlet makamının daha önceki sahibi tarafından hileli olarak edinilen mülkün iyi niyetli alıcısıyla ilgilenmesi durumunda, yerel mahkemeler, tedbirin orantılılığını veya davanın kendine özgü koşullarını incelemeden otomatik olarak tahliye kararı veremez. Söz konusu dairedeki menfaatleri söz konusu olan bir diğer özel taraftan ziyade, konutun Devlet tarafından edinilmesi büyük bir öneme sahiptir (*Gladysheva/Rusya*, 2011, §§ 90-97).

487. Bazı durumlarda, üye Devletin Devlete ödenmesi gereken vergileri güvence altına almak için kişinin konutunu haczetme ve satması gerekecektir. Ancak bu tedbirler, kişinin konut hakkına saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde icra edilmelidir. Bir evin açık artırmada zorunlu olarak satılmasına ilişkin bir davada, vergi borcunun geri ödenmesi amacıyla, Mahkeme kişinin menfaatlerinin yeterli şekilde korunmaması sebebiyle ihlal tespit etmiştir (*Rousk/İsveç*, 2013, §§ 137-142). Daha genel olarak, borç ödenmesi amacıyla bir evin zorunlu olarak satılmasının kişinin konuta saygı hakkına uygun hâle getirilmesine ilişkin olarak; bk. *Vrzić/Hırvatistan*, 2016, § 13.

488. Adanın nüfusunun artmasının önüne geçilmesi için, adada sahip olunan eve yerleşmek amacıyla ruhsat isteme yükümlülüğü tek başına 8. maddenin ihlali anlamına gelmez. Ancak, ulusal makamların diğerleri arasında mülk sahiplerinin kendine özgü koşullarına yeterince önem vermemesi durumunda, orantılılık koşulu karşılanmamış olur (*Gillow/Birleşik Krallık*, 1986, §§ 56-58).

489. Mahkeme bir konutun uygulanabilir inşaat düzenlemelerine aykırı olarak, herhangi bir izin olmadan inşa edilmiş olması nedeniyle, yıkılması kararının ardından, evin mutlak olarak kaybedilmesi hususunu incelemiştir (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016). Mahkeme temel olarak, yasa dışı inşa edilen konutun yıkım işleminin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını incelemiş ve ilgili kriterleri belirtmiştir (bk. § 53, ve daha yakın tarihli bir karar olan *Ghailan ve Diğerleri/İspanya*, 2012, §§ 63-64). Mahkeme, ilgili kişinin savunmasız bir gruba ait olup olmadığı dikkate alınmaksızın, bir kişinin evini kaybetmesinin konuta saygı hakkının en şiddetli müdahale biçimi olmasından dolayı, evin tahliyesi kararına yönelik işlemlerin 8. madde kapsamında güvence altına alınan menfaatlere uygun olması gerektiğini tespit ettiği önceki davalara ilişkin kararlarına dayanmıştır. Mahkeme bu davada 8. maddenin ihlal edilmiş olduğuna karar verirken, yerel mahkemelerin bu meseleyi yalnızca hukuka aykırılığa ilişkin olarak ele aldıkları ve yıkım kararının uygulanmasının başvuranların kişisel durumu üzerindeki orantısız etkisini incelemedikleri kanısına varmıştır (*Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, §§ 49-62). Buna karşın, *Szczypiński/Polonya* (k.k.), 2022 davasında, yerel mahkemelerin yıkım kararının gerekliliğini değerlendirirken başvuranın kişisel durumu ve evine sahip olmaya devam etmesi hususundaki menfaati ile başvuranın evini inşa ederken bilerek ihlal ettiği düzenlemelerin yasal açıdan kesinliği hususundaki kamu menfaati arasında denge kurmaya dair usulü gereklilikleri yerine getirdiklerini tespit eden Mahkeme, benzer bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (§§ 66-72). *Kaminskas/Litvanya*, 2020 davasında Mahkeme, başvuranın yıkım kararının orantılılığına ilişkin olarak ilgili bireysel durumu ve iddiaları hakkında, ormanların ve çevrenin korunmasına dair genel menfaat karşısında yerel makamlarca yapılan değerlendirmeyi yeterli bulmuştur (§§ 64-65).

Ghailan ve Diğerleri/İspanya, 2012 davasında, yapılan yıkımın orantılılığına dair incelemenin ayrıntılı ve kapsamlı olmamasının nedeninin başvuranların (yıkımın orantılılığına itiraz için etkili bir imkân sağlayan) mevcut hukuk yollarını kullanmamaları olduğuna ve dolayısıyla yıkımın kendi davranışları sonucunda gerçekleştiğine karar verilmiştir (§ 72). Mahkeme, konuta saygı hakkına yapılan

müdahalenin orantılılığı ve makul olup olmadığı bağımsız bir mahkeme tarafından 8. maddeye uygun bir şekilde belirleniyor olsa da, bir tahliyeyi/yıkımı önlemek için başvuranın 8. madde kapsamında savunma yapması ve ardından bir mahkemenin bu talebi kabul veya reddetmesi gerektiğini belirtmiştir (§§ 76-80). Mahkeme, yaptığı değerlendirmede, mevcut olan alternatif konaklama imkânlarına da atıf yapmıştır (*Ivanova ve Cherkezo/Bulgaristan*, 2016, § 60; *Ghailan ve Diğerleri/İspanya*, 2012, §§ 78-79).

490. Ayrıca Mahkeme, bir Devletin özel bir kişiye, evini kendi hane halkına yabancı kişilerle paylaşma yükümlülüğü getiren bir yasal düzenlemeyi kabul ettiği durumlarda, ilgili tüm tarafların Sözleşme kapsamındaki menfaatlerini korumak amacıyla kapsamlı düzenlemeler ve gerekli usulü güvenceler oluşturmak zorunda olduğunu belirtmiştir (*Irina Smirnov/Ukrayna*, 2016, § 94).

2. Kiracılar

491. Mahkeme kiracıların tahliyesiyle ilgili bazı ihtilaflar hakkında karar vermiştir (bk. *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, § 52 kararında yapılan atıflar). Tahliye ihtarnamesinin yetkili makamlar tarafından çıkarılması gereklidir ve 8. madde kapsamındaki koşullara uyan bağımsız bir mahkeme önünde adil bir karar verme sürecinin bir parçası olarak usuli güvencelere uygun olmalıdır (*Connors/Birleşik Krallık*, 2004, §§ 81-84; *Bjedov/Hırvatistan*, 2012, §§ 70-71). Söz konusu bireysel koşullar dikkate alınmaksızın, yalnızca tedbirin iç hukuk kapsamında öngörüldüğünü belirtmek yetersizdir (*Ćosić/Hırvatistan*, 2009, § 21). Tedbir ayrıca, meşru bir hedef izlemeli ve konut kaybının 8 § 2 maddesine uygun olarak izlenen meşru hedeflerle orantılı olduğu kanıtlanmalıdır. Bu nedenle, meşru çıkarları korunması gereken sakinin içerisinde bulunduğu fiili gerçek durumların dikkate alınması gereklidir (*Orlić/Hırvatistan*, 2011, § 64; *Gladysheva/Rusya*, 2011, §§ 94-95; *Kryvitska ve Kryvitskyy/Ukrayna*, 2010, § 50; *Andrey Medvedev/Rusya*, 2016, § 55).

492. Bu nedenle Mahkeme, yeterli usulü güvenceler sunmayan kiracının tahliyesine ilişkin ivedi yargılama usulünün, tedbirin meşru konut düzenlemelerinin usulüne uygun olarak uygulanmasını gerektirmesine karşın; Sözleşme kapsamında ihlal teşkil edeceğine karar vermiştir (*McCann/Birleşik Krallık*, 2008, § 55). Ev sahibinin bir kamu organı olduğu davalarda, tedbirin orantılı olup olmadığının bağımsız bir mahkeme tarafından tespit edilmesi imkânı olmadan kira sözleşmesinin sonlandırılmasının 8. maddenin ihlali anlamı geldiğine karar verilmiştir (*Kay ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 2010, § 74; ayrıca bk. Yüksek Adalet Divanının, tahliye edilen başvuranların on bir yılı aşkın bir süredir Devlete ait dairelerde yasal olarak ikamet ediyor olmalarına rağmen, söz konusu çatışan menfaatleri değerlendirmediği bir davaya ilişkin olarak *Nafornita/Moldova Cumhuriyeti*, 2024). Ev sahibinin özel bir kişi veya organ olduğu davalarda, bu ilke otomatik olarak uygulanmaz (*Vrzić/Hırvatistan*, 2016, § 67; *F.J.M/Birleşik Krallık* (k.k.), 2018, § 41). Ayrıca, söz konusu yerleşimin hukuka aykırı olduğunun tespit edilmesinin ardından, mahkeme tarafından çıkarılan uygulanabilir tahliye kararına aykırı olarak kişinin mülkünün işgal edilmeye devam edilmesi 8. maddenin ihlaline neden olmuştur (*Khamidov/Rusya*, 2007, § 145).

493. Mahkeme, *Larkos/Kıbrıs* [BD], 1999 davasında kiracıların Devlete ait mülkü veya özel ev sahiplerine ait mülkü kiraladıklarına göre, kiracılara tahliyeye karşı farklı koruma sunulmasının 8. maddeyle birlikte değerlendirildiğinde 14. maddenin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir (§§ 31-32). Ancak, özel şahsa ait dairelerin kiracılarına böyle bir imkân tanınmazken; kamuya ait mülkün kiracılarının daireyi satın alması için yalnızca onlara yönelik olarak imkan sunulması ayrımcılık teşkil etmemektedir (*Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2000). Ayrıca, talebin yerine getirilmesi için yetersiz araç bulunması durumunda, kriterlerin keyfi veya ayrımcı nitelikte olmadığı sürece sosyal konutlandırmanın tahsis edilebileceği kriterler ortaya koymak meşrudur (*Bah/Birleşik Krallık*, 2011, § 49; sosyal konutlandırma kapsamındaki kiracılarla ilgili daha genel bilgi için bk. *Paulić/Hırvatistan*, 2009; *Kay ve Diğerleri /Birleşik Krallık*, 2010).

494. Mahkeme, sosyalist rejimden piyasa ekonomisine geçişin ardından, konut sektörünün "özel olarak korunan kiracılara" yönelik yasal güvencenin genel olarak zayıflamasıyla sonuçlanacak şekilde değişmesi ile ilgili olarak 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir. Kirada yükseliş olması ve kiracıların dairelerinde kalabilmeleri konusundaki güvencenin azalmasına rağmen, kiracılar, normal koşullarda kendilerine tanınandan daha fazla derecede özel korumadan faydalanmaya devam

etmişlerdir (*Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya*, 2014, § 273 ve burada yapılan diğer atıflar; ancak karşılaştırınız *Galović/Hırvatistan* (k.k.), 2013, § 65).

3. Kiracıların partnerleri/izinsiz kullanım

495. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında sunulan güvence bir binaya iç hukuk kapsamında hukuka uygun/izinli olarak yerleşilmesi ile sınırlı değildir (*McCann/Birleşik Krallık*, 2008, § 46; *Bjedov /Hırvatistan*, 2012, § 58; *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, § 49). Mahkeme esasında, 8. madde kapsamındaki güvenceyi, yalnızca partnerinin kiracılık haklarını elinde bulundurduğu dairenin sakini bakımından (*Prokopovich/Rusya*, 2004, § 37; ayrıca bk. *Korelc/Slovenya*, 2009, § 82 ve *Yevgeniy Zakharov/Rusya*, 2017, § 32), ve dairesinde yaklaşık 40 yıldır hukuka aykırı olarak yaşayan kişi bakımından (*Brežec/Hırvatistan*, 2013, § 36) geçerli olacak şekilde genişletmiştir. Diğer taraftan, bir kişinin konutunu terk etmesi koşulunun izlenen meşru hedefle orantılı olup olmadığı değerlendirilirken, konutun hukuka aykırı olarak kurulup kurulmaması belirleyicidir.

496. Mahkeme, yerel mahkemenin, başvuranın söz konusu odaya ihtiyacı olduğuna ilişkin görüşlerini dikkate almaksızın, partneriyle birlikte yaşadığı on yıl boyunca başka bir yerde ikamet ediyormuş gibi kayıtlara geçirilmiş olmasına daha fazla önem verdiği davada, ihlal tespit etmiştir (*Yevgeniy Zakharov/Rusya*, , 2017, §§ 35-37).

497. Birlikte yaşadığı eş cinsel partnerinin ölümünün ardından onun yerine kiracı olmak isteyen kişinin isteğinin reddedildiği davada, Mahkeme 8. maddeyle bağlantılı olarak değerlendirildiğinde 14. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Karner/Avusturya*, 2003, §§ 41-43; *Kozak/Polonya*, 2010, § 99, ve bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Makarčeva/Litvanya* (k.k.), 2021[82]).

4. Azınlıklar ve hassas kişiler

498. Mahkeme ayrıca, azınlıkların yaşam tarzlarını koruyan içtihatlarla bir sakinin hassasiyetini de dikkate almaktadır (örneğin bk. *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, § 142). Mahkeme özellikle, Romanlar ve Göçerlerin hassasiyetini ve onların özel ihtiyaçlarıyla yaşam tarzlarına özellikle önem verilmesi ihtiyacını dikkate almıştır (*Connors/Birleşik Krallık*, 2004, § 84; *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 161). Bu durum, belirli kısıtlamalar kapsamında olmak üzere (*Codona/Birleşik Krallık* (k.k.), 2006; *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, § 158), yerel makamlara bazı pozitif yükümlülükler yükleyebilir (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 96; *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, §§ 129-130 ve 133). Çingene karavanlarının ikamesini etkileyen tedbirlerin çingenelerin "konutuna" saygı hakkı üzerinde etkisi vardır (*Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 73, benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Hirtu ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 65). Bazı sorunların ortaya çıkması durumunda, Mahkeme yerel makamların çözüm bulmak amacıyla harekete geçmesine önem vermektedir (*Stenegry ve Adam/Fransa* (k.k.), 2007). *Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022 davasında, Romanların bölgeyi terk etmek zorunda bırakılmalarının ardından, evlerine geri dönmelerine karşı yetkililerin sürekli olarak halk protestoları düzenlemelerinin özellikle ilgili bir faktör olduğu değerlendirilmiştir. Yetkililerin başvuranların karşılaştığı tehlikeden haberdar oldukları göz önünde bulundurulduğunda, bu tehlikeye maruz kalan kişileri korumak amacıyla, özel ve aile hayatlarına etkin bir şekilde saygı duymak adına, makul önlemler almaları gerekmekteydi; başvuranların etnik gerekçelerle hedef gösterildiklerini iddia etmeleri dikkate alındığında, bu gibi pozitif yükümlülüklerin önemi artmıştır (§§ 160-163).

499. Mahkeme bu bağlamda *Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, 2013 kararında, 8. madde kapsamındaki gerekliliklere uygunluğun değerlendirilmesi konusundaki kriteri yinelemiş (§ 148 ve burada yapılan diğer atıflar) ve *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, §§ 94-115 davasında bir içtihat özeti sunmuştur. Mahkeme, başvuranların içinde bulundukları zor durumun gerektiği şekilde dikkate alındığı durumda herhangi bir ihlal tespit etmemiştir; planlamadan sorumlu makamların dayandıkları gerekçeler geçerli ve yeterli olup, başvurulan yöntemler orantısız değildir (*Buckley/Birleşik Krallık*, 1996, § 84; *Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 114). *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022 davasının kabul edilemez olduğuna karar veren Mahkeme,

[82] bk. *LGBTİ bireylerin Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*

başvuranların yeterli usulü güvencelerden faydalanıp faydalanmadığını, karar verme sürecinin başvuranların 8. madde kapsamındaki haklarına saygı gösterecek şekilde adil olup olmadığını ve yerel makamların takdir payı dâhilinde hareket edip etmediğini de değerlendirmiştir; ayrıca, yerel makamın alternatif konaklama imkânı sunmaya dair çabasını da dikkate almıştır (§§ 110-113; ayrıca bk. *Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, §§ 103-104). Kişileri yaşadıkları çevreden gönderilmelerine ilişkin tedbirlere ilişkin olarak Mahkeme, (tahliyeler ve yeni konut sağlamaya yönelik planlar yapılmaksızın konutların yıkımına dair) *Connors/Birleşik Krallık*, 2004, § 95; *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 144; *Winterstein ve Diğerleri/Fransa*, 2013, §§ 156 ve 167; *Buckland/Birleşik Krallık*, 2012, § 70; *Bagdonavicius ve Diğerleri/Rusya*, 2016, § 107 davalarında ihlal tespit etmiştir.

500. Mahkeme ayrıca, yetkili makamların konutları ve mülkleri yıkılan Romanların güvensizlik hislerini devam ettiren genel yaklaşımının ve Romanların ev hayatına yönelik müdahalelere son verme konusundaki mükerrer başarısızlığının 8. maddenin ciddi anlamda ihlaline neden olduğuna hükmetmiştir (*Moldovan ve Diğerleri/Romanya (no. 2)*, 2005, §§ 108-109; *Burlya ve Diğerleri/Ukrayna*, 2018, §§ 169-170). Mahkeme, buna benzer dezavantajlı sosyal grupların ve dışlanan toplumların, nüfusun çoğunluğunun faydalandığı haklardan etkili bir şekilde faydalanmaları için yardıma ihtiyaç duyabileceklerine karar vermiştir (*Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 129).

501. Bir azınlığı etkileyen tedbir, kendiliğinden 8. maddenin ihlali anlamına gelmez (*Noack ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2000). Mahkeme bu davada, bazıları ulusal bir azınlığa ait olan belediye sakinlerinin bir başka belediyeye transferini haklı gerekçelere dayandırmak amacıyla ve bir azınlığı etkilemiş olduğunu dikkate alarak, bu müdahalenin izlenen hedefle orantılı olup olmadığını değerlendirmiştir. *Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020 davasında Mahkeme, Devletin sosyal açıdan dezavantajlı bir gruba, yani Roman toplumuna, yardım sağlamaya dair pozitif yükümlülüğünün kapsamını ele almıştır (§§ 143-158). Mahkeme, Devletin başvuranların temiz içme suyuna ve sanitasyona erişimlerini güvence altına almak için aldığı tedbirlerin, başvuranların hassas pozisyonlarını dikkate aldığını ve 8. maddenin gerekliliklerini karşıladığını tespit etmiştir (§ 158). Aynı sonuçlara *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022 davasında da ulaşılmıştır. Söz konusu dava, bir Gezginler toplumu üyelerinin yasa dışı olarak mesken edinilen, yeni bir yol yapma planı kapsamında üzerinde çalışma yapılan bir kamu yolunun yanında bulunan bir alandan çıkarılmalarına ilişkindir. Mahkeme, müdahalenin yerel toplum için önem arz eden ve sosyal ve ekonomik ilke alanına giren yol çalışmaları kapsamında gündeme gelmesinden dolayı daha geniş bir takdir payı verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

502. Hukuki ehliyeti olmayan kişiler de hassas kişi durumdadır. Bu nedenle 8. madde Devlete bu kişilere özel güvence sunma yükümlülüğü yüklemektedir. Bu nedenle, hukuki ehliyeti olmayan bir kişi, yargılamalara etkin bir şekilde katılamadan veya mahkemelerce tedbirin orantılılığı belirlenmeden, bu kişin elinden evinin alınması 8. maddenin ihlali anlamına gelmiştir (*Zehentner/Avusturya*, §§ 63 ve 65). İç hukukta mevcut olan güvencelere atıfta bulunulmalıdır (*A.-M.V./Finlandiya* §§ 82-84 ve 90). Anılan kararda, Mahkeme zihinsel engeli olan bir yetişkinin eğitim ve ikamet yerine ilişkin isteklerinin yerine getirilmemesi sebebiyle 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

503. Yaşlı ve bakıma muhtaç kişiler de hassas olabilir ve zorunlu bir sosyal ihtiyaç açısından, örneğin özel bir tarafça hassas bir kişiye kötü muamele gösterilmesi' bağlamında, bu kişilerin evlerine polisin müdahalesi gerekli görülebilir (*Jarrand/Fransa*, 2021, §§ 84-87). Belirtildiği üzere, Devlet, evindeyken riske maruz kalan bir kişinin oldukça hassas olan statüsünden haberdar iken eylemsiz kaldığı bir durumda Sözleşme kapsamında sorumluluk taşıyabilir (§ 85).

504. Çocukların aileleriyle birlikte yaşadıkları evin içerisinde sürekli olarak babalarının annelerine uyguladığı şiddete tanıklık etmesi nedeniyle bundan psikolojik olarak etkilenmeleri, "konuta" saygı haklarına müdahale teşkil etmiştir (*Eremia/Moldova Cumhuriyeti*§ 74). Mahkeme bu davada, yargı sisteminin gerçekleştirilen aile içi şiddete karşı kararlı bir tepki ortaya koymaması nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (§§ 78-79; Mahkemenin, iddia edilen şiddet eylemlerine ilişkin delillerin Devlet'in koruma yükümlülüğünü tetiklemek için yetersiz olduğunu tespit ettiği

Ghişoiu/Romanya (k.k.), 2022, §§ 50-65 ile karşılaştırın). Aile içi şiddet mağdurlarının kendilerine has hassasiyetleri ve Devletin kendilerini korumada aktif bir rol oynamasına dair duydukları ihtiyaç, hem uluslararası belgelerde hem de Mahkemenin yerleşik içtihadında vurgulanmıştır (*Bevacqua ve S./Bulgaristan*, 2008; *A/Hırvatistan*, 2010, § 65). *Levchuk/Ukrayna*, 2020 kararında, bir kadının eski eşinin kendisine sürekli psikolojik ve fiziksel şiddet uygulaması ve bunu küçük çocuklarının önünde yapması nedeniyle, eski eşi aleyhinde yaptığı tahliye talebinin reddedilmesi sonucunda 8. maddenin ihlal edildiği tespit edilmiştir (§ 90). Özellikle, yerel yargı makamları, başvuran ve çocuğunun ileride maruz kalabileceği psikolojik ve fiziksel şiddet riski üzerinde kapsamlı bir analiz yapmamıştır. Mahkeme, bir kişinin tahliyesinin, 8. madde kapsamında güvence altına alınan konuta saygı hakkına müdahale açısından en ekstrem müdahale olması halinde, başkalarının sağlık ve haklarının korunması için bir müdahalenin gerekli olabileceğini belirtmiştir (§ 84).

505. 8. madde konut imkanı sunulması hakkını tanımaz ve dolayısıyla, evsiz kimselere ev sağlanması konusunda herhangi bir pozitif yükümlülük yüklemez (*B.G. ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 93; *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 98, ve alternatif konaklama imkanlarına ilişkin olarak: §§ 112-113). Ancak, özellikle hassas kişilere barınma imkânı sağlamak, istisnai davalarda 8. maddeden kaynaklanabilir (*Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2012, § 130 ve burada yapılan diğer atıflar). Sosyal yardım kuruluşlarının ciddi bir hastalıktan mustarip olan kişiye konut yardımı sağlamayı reddetmesi, bu durumun söz konusu kişinin özel hayatı üzerindeki etkisi sebebiyle, bazı koşullarda 8. Madde kapsamında bir husus ortaya çıkarabilir (*O'Rourke/Birleşik Krallık*(k.k.), 2001).

506. Mahkeme ilgili içtihatlarında, ilgili uluslararası hukuk belgelerini dikkate almakta ve üye Devletlerin takdir payının kapsamını belirlemektedir (*,A.-M.V. / Finlandiya* §§ 73-74 ve 90). Genellikle, konut sağlama konularında Devletlere geniş bir takdir payı verilse de (*Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya*, 2020, §§ 141 ve 158), söz konusu hakkın bireyin temel veya "özel" haklarını etkili bir şekilde kullanması açısından elzem olduğu durumlarda, bilhassa 8. madde kapsamında, takdir payı daha dardır ve yerel makamların orantılılığa dair ilgili iddiaları incelemiş olmasını ve verilen karar için yeterli gerekçe sunmuş olmalarını gerektirir (*Yordanova ve Diğerleri/Slovenya*, 2012, § 118 (i)-(v), ve burada yapılan diğer atıflar; *Faulkner ve McDonagh/İrlanda* (k.k.), 2022, § 95 (i)-(ii)). *Jarrand/Fransa*, 2021 davasında Mahkeme, kişinin evindeki oldukça hassas durumundan ve hayatı ile refahının maruz kaldığı riskten haberdar olan makamların herhangi bir eylemde bulunmaması nedeniyle davalı Devletin Sözleşme kapsamındaki sorumluluğunun devreye girebileceğini belirtmiştir (§ 85). Çocukların barınmasına ilişkin *B.G. ve Diğerleri/Fransa*, 2020 davasında Mahkeme, uluslararası hukukta da, çocuklara ilişkin verilen tüm kararlarda, çocukların yüksek menfaatlerinin azami derecede önemli olduğuna dair genel bir fikir birliği olduğunu ifade etmiştir (§ 94).

5. Konut ziyaretleri, aramalar ve el koyma[83]

507. Bazı suçlar hakkındaki somut delillerin ele geçirilebilmesi için, yerel makamlar özel bir konuta girilmesini gerektiren tedbirlerin uygulanmasını gerekli görebilirler (*Dragan Petrović/Sırbistan*, 2020, § 74). Polis memurlarının konutlara girdikleri sırada gerçekleştirdikleri eylemler "kanunlara uygun" (*Bostan/Moldova Cumhuriyeti*, 2020, §§ 21-30) ve izlenen hedefle orantılı olmalıdır (ihlal tespiti yapılan bir dava olan *McLeod/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 53-57; ihlal tespit edilmeyen bir dava örneği için bk. *Dragan Petrović/Sırbistan*, 2020, §§ 75-77). Konutun içerisindeki eylemler de aynı şekilde orantılı olmalıdır (özel binaların aranmasıyla ilgili olarak *Vasylchuk/Ukrayna*, 2013, § 83).

508. Söz konusu kanun, "hukukun üstünlüğü ilkesine uygun" olmak zorundadır. Aramalar ve el koyma bağlamında, 8. madde kapsamındaki haklara keyfi olarak müdahale edilmesini önlemek amacıyla, bireye koruma sağlamalıdır. Dolayısıyla iç hukuk, hangi durum ve koşullarda kamu makamlarının bu tür tedbirlere başvurabileceği hususunun vatandaşlara uygun bir şekilde bildirilmesi bakımından yeterince açık olmalıdır. Ayrıca, arama ve el koyma işlemi özel hayat, konuta saygı ve haberleşmeye yönelik ciddi bir müdahale teşkil etmektedir ve bu nedenle özellikle açık bir "kanuna" dayalı olmalıdır. Konu hakkında net ve detaylı kurallar belirlenmesi esastır (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, §§ 82 ve 90).

509. *National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*,

[83] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

2018 davasına ilişkin karar, duyurusu yapılmayan dopingi engelleme testlerinin gerçekleştirilebilmesi için bulundukları yerle ilgili olarak ön bildirimde bulunan "hedef grup" içerisinde yer alan üst düzey atletlere yüklenen yükümlülükle ilgilidir. Mahkeme bu tür testlerle ilgili konut ziyaretlerinin mahkeme denetimi altında yapılanlardan oldukça farklı olduğunu; mahkeme denetiminde yapılan ziyaretlerin bazı suçları araştırmak ve bazı eşyalara el koymak amaçlı gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bu tür aramalar konuta saygı hakkı kapsamında gerçekleştirilmekte olup, atletlerin evlerine yapılan ziyaretlerle aynı şekilde değerlendirilemez (§ 186). Mahkeme, başvuranın şikâyette bulunduğu yükümlülüklerin azaltılması veya iptal edilmesinin, dopingin tüm spor birliğinin sağlığına olan zararını artırabileceği ve duyurusu yapılmamış testlerin gerçekleştirilmesinin gerekliliği konusundaki Avrupa ve uluslararası alandaki fikir birliğine aykırı olacağı kanısına varmıştır (§ 190). Göçmenlik bağlamında habersiz ev hapsi ile benzer yönleri bakımından karşılaştırınız: *Sabani/Belçika*2022, §§ 41-58).

510. Vatandaşlar polislerin konutlara zorla girmesi riskinden korunmalıdır. Kar maskesi giyen ve makineli tüfek kullanan özel müdahale birimi üyelerinin başvuran hakkındaki suçlamalardan dolayı kendisini polis merkezine götürmek amacıyla şafak operasyonuyla özel bir konuta girdikleri davada, Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, bu tür durumlarda kötüye kullanımın engellenmesi ve insan onurunun korunması amacıyla güvenceler ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (*Kučera/Slovakya*, 2007, §§ 119 ve 122; ayrıca bk. *Rachwalski ve Ferenc/Polonya*, 2009, § 73). Bu güvenceler, mülkün hukuka aykırı olarak arandığı iddialarına ışık tutacak tek hukuk yolu ise, Devletin etkin bir soruşturma yürütmesi konusundaki gerekliliği dahi içerebilir (*H.M./Türkiye*, 2006, §§ 26-27 ve 29: soruşturmanın yetersizliği nedeniyle 8. maddenin usul yönünden ihlali; bu tür bir usulü güvencenin önemine ilişkin olarak, bk. *Vasylchuk/Ukrayna*,, 2013, § 84).

511. Özel konutlara girilmesine ilişkin tedbirler yasal usule uygunluğu gerektiren "kanuna uygun" olmalı (*L.M./İtalya*, 2005, §§ 29 ve 31) ve gereken güvenceleri sunmalıdır (*Panteleyenko/Ukrayna*, 2006, §§ 50-51; *Kilyen/Romanya*, 2014, § 34), 8 § 2 maddesinde belirtilen meşru hedeflerden birini izlemeli (*Smirnov/Rusya*, 2007, § 40), ve bu hedefi gerçekleştirmek için "demokratik bir toplumda gerekli" olmalıdır (*Camenzind/İsviçre*, 1997, § 47).

512. Aşağıdakiler meşru hedefler izleyen tedbirlere örnektir: Rekabet Kurumu tarafından ekonomik yarışın korunması amacıyla gerçekleştirilen eylemler (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, 2014, § 81); vergi kaçakçılığının önlenmesi (*Keslassy/Fransa* (k.k.), 2002, ve *K.S. ve M.S./Almanya*, 2016, § 48); örneğin, sahtecilik, güveni suistimal ve karşılıksız çek yazılması ile ilgili ceza davalarında ikincil ve somut delillerin istenmesi (*Van Rossem/Belçika*, 2004, § 40), cinayet (*Dragan Petrović/Sırbistan*, 2020, § 74), uyuşturucu kaçakçılığı (*Işıldak/Türkiye*, 2008, § 50) ve ilaçların yasa dışı ticareti (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, 2007, § 55); çevrenin korunması ve rahatsızlığın engellenmesi (*Halabi/Fransa*, 2019, §§ 60-61); ve sporda dopingle mücadele bağlamında sağlığın ve "başkalarının hak ve özgürlüklerinin" korunması (*National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa*, 2018, §§ 165-166).

513. Mahkeme ayrıca, bu tür tedbirlerin haklı gerekçelere dayandırılması amacıyla öne sürülen argümanların geçerliliği ve yeterliliğini, davanın kendine özgü koşullarında orantılılık ilkesine uygunluğunu (*Buck/Almanya*, 2005, § 45), ve ilgili mevzuat ve uygulamanın yetkililerin keyfi hareket etmelerini engellemek amacıyla uygun ve geçerli güvenceler sunup sunmadığını değerlendirmektedir (*Gutsanovi/Bulgaristan*, 2013, § 220; uygulanabilir kriterlere ilişkin olarak, bk. *Iliya Stefanov/Bulgaristan*, 2008, §§ 38-39; *Smirnov/Rusya*, 2007, § 44). Örneğin hâkimler basit bir şekilde, tutanak imzalayamaz, resmi bir mahkeme mührü ekleyemez ve bu tür bir onaya ilişkin gerekçeleri belirleyen ayrı bir karar olmaksızın belgelerin üzerinde "onaylı" ibaresi ile kararın tarih ve saatini giremez (*Gutsanovi/Bulgaristan*, 2013, § 223). Yerel ve uluslararası hukuka aykırı olarak alınmış olması muhtemel olan bir arama kararı çerçevesinde konut araması yapılmasıyla ilgili olarak; bk. *K.S. ve M.S./Almanya*, 2016, §§ 49-53.

514. Mahkeme, iç hukuk kapsamında yasal bir karar olmaksızın konut aramasına izin verilmesi durumunda oldukça ihtiyatlı hareket etmektedir. Arama emrinin bulunmamasının tedbirin hukuka uygunluğu ve gerekliliğinin yargısal olarak etkin bir şekilde incelenmesi ile dengelenmesi durumunda,

bu tür aramaları kabul etmektedir (*Işıldak/Türkiye*, 2008, § 51; *Gutsanovi/Bulgaristan*, 2013, § 222). Bu durum ilgililerin, tedbirin hukuka aykırı olduğunun tespit edilmesi halinde, tedbirin hukuka uygun olup olmadığının fiilen ve hukuken inceleyebilmelerini ve uygun telafi sunabilmelerini gerektirir (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, 2014, § 87). Savcının yargısal bir makam tarafından inceleme yapılmaksızın arama emri vermesi 8. maddeye aykırıdır (*Varga/Romanya*, 2008, §§ 70-74).

515. Mahkeme, izin verdiği müdahalenin potansiyel olarak sınırsız olmaması, bu nedenle de orantısız olmaması için, bir arama kararının bazı kısıtlamalara tabi tutulması gerektiği kanaatine varmıştır. Arama kararının metninde, kapsamı (arama işleminin yalnızca soruşturma kapsamındaki suçlarla ilgili olmasını sağlamak amacıyla) ve icra kriterleri (operasyonların derecesinin incelenmesini kolaylaştırmak amacıyla) belirtilmelidir. İçeriğinde, söz konusu soruşturma veya el konulacak eşyalar hakkında bilgi bulunmayan ve kapsamı geniş olan bir arama kararı ile soruşturmacılara geniş yetkiler tanınması nedeniyle tarafların hakları arasında adil bir denge kurulamaz (*Van Rossem/Belçika*, 2004, §§ 44-50 ve burada yapılan diğer atıflar; *Bagiyeva/Ukrayna*, 2016, § 52).

516. Polis tarafından gerçekleştirilen bir arama, makul ve mevcut tedbirlerin öncesinde alınmaması durumunda (aranan bina sakinlerinin kimliklerinin önceden doğrulanmadığı *Keegan/Birleşik Krallık*, 2006, §§ 33-36), veya alınan tedbirin aşırı olması durumunda (*Vasylchuk/Ukrayna*, 2013, §§ 80 ve 84) orantısız olarak değerlendirilebilir. Mağdur olan kişinin evine, onun gıyabında, yeterli gerekçeler olmadan sabah 06.00 sıralarında polisler tarafından yapılan baskının demokratik bir toplumda "gerekli" olmadığı tespit edilmiştir (Mahkemenin ilgili kişinin itibarı üzerindeki etkisinden de bahsettiği *Zubaľ/Slovakya*, 2010, §§ 41-45). Mahkeme ayrıca, başka bir kişi tarafından işlendiği söylenen bir suçla bağlantılı olarak özel bir konutta gerçekleştirilen arama ve el koymalarda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Buck/Almanya*, 2005, § 52).

517. Mahkeme başvuranın gerçekleştirilen aramaların derecesini etkin bir şekilde kontrol etmesini sağlayan bir etken olarak (*Maslák ve Michálková/Çek Cumhuriyeti*, 2016, § 79) başvuranın ve diğer tanıkların ev araması sırasında hazır bulunmasını dikkate alabilir (*Bagiyeva/Ukrayna*, 2016, § 53). Diğer taraftan, ilgili kişi, avukatı, iki tanık ve bir bilirkişi mevcut iken, ancak mahkeme tarafından ön izin alınmaksızın ve etkin bir inceleme yapılmaksızın gerçekleştirilen arama, soruşturma kuruluşları tarafından kötüye kullanım riskini engellemek için yeterli değildir (*Gutsanovi/Bulgaristan* § 225).

518. Yargılama öncesi soruşturmanın öncesinde yapılan ön polis soruşturması gibi, ceza yargılamalarının böyle erken bir aşamasında arama yapılması durumunda yeterli güvenceler ortaya konulmalıdır (*Modestou/Yunanistan*, 2017, § 44). Mahkeme, arama metninin özensiz şekilde yazılması, öncesinde izin alınmaması, başvuranın arama sırasında fiziken orada bulunmaması ve geçmişe dönük bir yargı denetimi yapılmaması nedeniyle bu aşamada gerçekleştirilen bir soruşturmanın orantısız olduğunu tespit etmiştir (§§ 52-54).

519. Diğer taraftan, iç hukuk kapsamında tespit edilen güvenceler ve aramanın uygulanabilirliği 8. maddenin ihlal edilmediğinin tespit edilmesine yol açabilir (*Camenzind/İsviçre*, 1997, § 46, ve izinsiz bir telefona el koymak için kapsamı sınırlandırılan bir aramaya ilişkin olarak *Paulić/Hırvatistan*, 2009; *Cronin*/Birleşik Krallık (k.k.), 2004, ve uygun güvencelerin bulunmasına ilişkin olarak *Ratushna/Ukrayna*, 2010, § 82).

520. Konuta ziyaret ve el koymalarla ilgili olarak, Mahkeme yargı güvencesi bulunmamasıyla birlikte gümrük makamlarına tanınan geniş yetkilerin orantısız olduğunu değerlendirmiştir (*Miailhe/Fransa (no. 1)* 1993; *,Funke/Fransa* 1993; *Crémieux/Fransa* 1993).

521. Mahkeme, müdahalenin Sözleşme'nin 8 § 2 maddesine uygun olup olmadığını incelerken, vatandaşların ve kurumların terör tehdidi ve terörle bağlantılı suçlardan şüphelenilen kişilerin yakalanması ve tutuklanmasıyla bağlantılı bazı sorunlardan korunmasını da değerlendirmektedir (*Murray/Birleşik Krallık*, 1994, § 91; *H.E./Türkiye*, 2005, §§ 48-49). Terörle mücadele mevzuatı kötüye kullanıma karşı yeterli güvence sunmalıdır ve yetkililerce bu mevzuata uyulmalıdır (*Khamidov/Rusya*, 2007, § 143). Terörle mücadele operasyonu için ayrıca bakınız *Menteş ve Diğerleri/Türkiye*, 1997, § 73[84].

[84] bk. *Terörizm ile ilgili İçtihat Rehberi*.

522. *Sher ve Diğerleri/Birleşik Krallık* , 2015 davasında, yetkililer olası bir terör saldırısından şüphelenmiş ve saldırıya engel olmak amacıyla oldukça karmaşık soruşturmalar başlatmışlardır. Mahkeme arama kararının geniş bir manada ifade edildiği konusunda hemfikir olmuştur. Ancak, terörle mücadelenin ve durumun aciliyetinin aksi takdirde izin verilebilir olandan daha geniş koşullar temelinde, aramayı haklı gerekçelere dayandırabileceği kanısına varmıştır. Bu durumlarda, arama sırasında karşılaşılan eşyalar dikkate alınarak, kolluk kuvvetlerine hangi eşyaların terör faaliyetleriyle bağlantılı olabileceğini değerlendirme ve başka incelemeler için bunlara el koyma konusunda birtakım esneklikler tanınması gereklidir (§§ 174-176).

D. Ticari tesisler

523. Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınan haklar şirketin kayıtlı ofisini, şubelerini veya diğer iş yeri binalarına saygı gösterilmesi hakkını da kapsayabilir (*Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa*, 2002, § 41). Bir kişinin aynı zamanda yönettiği şirketin merkezi de olan iş yeri binasıyla ilgili olarak, bk. *Chappell/Birleşik Krallık*, 1989, § 63.

524. Bir müdahalenin gerekliliğinin değerlendirilmesi konusunda Devlete tanınan takdir yetkisi, arama tedbirlerinin kişilerden ziyade tüzel kişileri ilgilendirmesi durumunda daha geniştir (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*2014, § 82; *, Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç* 2013, § 159)[85].

525. Ticari tesislerin aranması, buraların ziyaret edilmesi ve buralarda el koyma işlemi yapılması 8. madde kapsamındaki gerekliliklere uygun olabilir (*Keslassy/Fransa* (k.k.), 2002; *Société Canal Plus ve Diğerleri/Fransa*, 2010, §§ 55-57). Bu tür tedbirler izlenen meşru amaçlarla orantısızdır; bu nedenle, bunları haklı gerekçelere dayandırabilecek "ilgili ve yeterli" nedenler ve kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler bulunmadığı durumlarda 8. madde kapsamında korunan haklara aykırıdır (*Posevini/Bulgaristan*, 2017, §§ 65-73 ve burada yapılan diğer atıflar; *Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa*, 2002, §§ 48-49). Mahkeme, idare mahkemesinin, Rekabet Kurulunun çok miktarda fiziksel ve elektronik belgeye el koyduğu, bunları kopyaladığı ve teftiş sırasında çalışanların haklarını kısıtladığı yönünde başvuran şirket tarafından yapılan şikâyeti incelemeyi, davaya konu kararın başvuran şirket açısından herhangi bir yasal sonuç doğurmamış olması gerekçesiyle reddetmesinin Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal ettiğini tespit etmiştir (*UAB Kesko Senukai Lithuania/Litvanya*, 2023, §§ 116-127).

526. Vergi makamlarının bilgisayar sunucularına ilişkin soruşturma yetkilerinin kapsamı ile ilgili olarak Mahkeme, örneğin vergi değerlendirmesi amacıyla başvuran şirketler tarafından sunulan bilgilerin araştırılması hususunda etkinliğin sağlanması ve vergi makamları tarafından suistimale karşı etkili ve yeterli güvencelerin bulunmasının önemi konusundaki kamu menfaatini vurgulamıştır (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, 2013, §§ 172-174, ihlal tespit edilmemiştir).

527. Rekabet engelleyici uygulamalar bağlamında, iş yeri binalarının teftiş edilmesi ile ilgili olarak, Mahkeme ön izin istenmediği veya hâkim tarafından teftiş için ön izin verilmediği, müdahalenin gerekliliği ile ilgili olarak etkin şekilde geriye dönük inceleme yapılmadığı durumlarda ve teftiş sırasında el konulan kopyaların yok edilme ihtimali konusunda herhangi bir düzenleme bulunmaması durumunda 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti*, 2014, § 92).

E. Hukuk büroları

528. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamındaki "konut" kavramı yalnızca bir kişinin özel konutunu değil, aynı zamanda bir avukatın ofisini veya avukatlık bürosunu da kapsamaktadır (*Buck/Almanya*, 2005, §§ 31-32; *Niemietz/Almanya*, 1992, §§ 30-33). Bir avukatın ofisinin aranması, avukat ve müvekkili arasındaki güven ilişkisinin temeli olan avukat-müvekkil gizliliğinin ihlal edilmesine neden olabilir (*André ve Diğeri/Fransa*, 2008, § 41)[86]. Sonuç olarak bu tür tedbirlerle birlikte "özel usulü

[85] bk.*Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.
[86] bk.*Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

güvenceler" de bulunmalıdır ve avukat bunlara itiraz edebilmek için "etkin bir inceleme" sunan hukuk yoluna erişim sağlayabilmelidir. Bir hukuk yolunun şikâyet konusu aramanın iptal edilmesini öngörmemesi halinde bu durum geçerli değildir (*Xavier Da Silveira/Fransa*, 2010, §§ 37, 42 ve 48). *Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020 davasında Mahkeme, suistimal ve keyfiliğe karşı güvenceler ile bu kapsamda göz önünde bulundurulması gereken unsurlara dair içtihadını özetlemiştir (§§ 125-132). Avukatlık mesleği mensuplarının zulüm görmeleri ve taciz edilmeleri, Sözleşme sisteminin özüne bir müdahale teşkil ettiğinden, avukatların konutlarında veya bürolarında yapılan aramalar, "özellikle sıkı bir incelemeye" tabi tutulmalıdır (avukat-müvekkil ilişkisi koruması altında olan yasal uluslararası hukuki belgelere ilişkin olarak ayrıca bk. §§ 102-105). Baro üyesi olmayan hukuk danışmanlarının mesleki gizliliğini korumak için özel güvenceler de gereklidir (§ 137).

529. Bu tür tedbirlerin etkisi dikkate alındığında, bunların kabul edilmesi ve uygulanması oldukça açık ve kesin kurallara bağlanmalıdır (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, § 90; *Wolland/Norveç*, 2018, § 62). İnsan haklarının savunulması konusunda avukatların oynadıkları rol, avukatların ofislerinde yapılacak aramaların neden katı bir incelemeye tabi tutulması gerektiğinin de bir diğer nedenidir (*Heino/Finlandiya*, 2011, § 43; *Kolesnichenko /Rusya*, 2009, § 31).

530. Bu tür tedbirler doğrudan avukatla ilgili olan veya bunun aksine avukatla hiçbir alakası olmayan suçlarla ilgili olabilir. Bazı davalarda, söz konusu arama kararı yetkililerin suçlayıcı delillerin toplanması konusunda karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelinmesi amacıyla çıkarılmıştır (*André ve Diğeri/Fransa*, 2008, § 47). Bu, avukat-müvekkil gizliliğine aykırı olarak yapılmıştır (*Smirnov/Rusya*, 2007, §§ 46 ve 49, ayrıca bk. § 39). Avukat-müvekkil gizliliğinin önemi *Niemietz/Almanya,* 1992 (§ 37) kararından bu yana her zaman Sözleşme'nin 6. maddesi ile bağlantılı olarak (savunma hakları) vurgulanmıştır. Mahkeme ayrıca avukatın itibarının korunmasına da atıfta bulunmaktadır (*aynı yerde*, § 37; *Buck/Almanya*, 2005, § 45).

531. Sözleşme kapsamında, avukatlara müvekkilleriyle aralarındaki ilişkileriyle ilgili olabilecek bazı yükümlülükler uygulanması yasaklanmamaktadır. Bu durum özellikle, bir avukatın suça iştirak ettiğine ilişkin veya belirli faaliyetlerle mücadele kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarla bağlantılı güvenilir delillerin bulunduğu hallerde geçerlidir. Mahkeme bu tür önlemler için katı bir çerçeve sunulmasının önemli olduğunu vurgulamıştır (*André ve Diğeri/Fransa*, 2008, § 42). Sözleşme kapsamındaki gerekliliklere uygun olarak bir avukatlık bürosunda gerçekleştirilen aramaya örnek olarak bk. *Jacquier/Fransa* (k.k.), 2009, ve *Wolland/Norveç*, 2018, ve farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Leotsakos/Yunanistan*, 2018, §§ 51-57.

532. Barolar Birliği başkanının nezaretinde konuta yapılan ziyaret "özel bir usuli güvencedir" (*Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, § 69; *André ve Another/Fransa* §§ 42-43), ancak başkanın orada bulunması tek başına yeterli değildir (*aynı yerde,* §§ 44-46; ve daha genel olarak, bağımsız bir gözlemci ihtiyacına ilişkin *Leotsakos/Yunanistan*, 2018, §§ 40 ve 52). Mahkeme yargısal bir iznin ve etkin bir geriye dönük yargısal incelemenin bulunmaması nedeniyle ihlal tespit etmiştir (*Heino/Finlandiya*, 2011, § 45).

533. İstinabe yazıları yazmak için geçerli ve yeterli gerekçeler sunan arama kararının varlığı, bütün kötüye kullanım risklerine karşı güvence sunmayabilir; zira kapsamı ve müfettişlere tanınan yetkiler de göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle Mahkeme, kapsam olarak oldukça geniş olan ve müfettişlere oldukça fazla yetki tanınan arama kararları ve kişinin avukatlık statüsünün dikkate alınmadığı ve mesleki gizliliğinin korunması için herhangi bir eylemde bulunulmadığı durumlar ile ilgili olarak ihlal tespit etmiştir (*Kolesnichenko/Rusya*http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92148, 2009, §§ 32-35; *Iliya Stefano/Bulgaristan*, 2008, §§ 39-44; *Smirnov/Rusya*, 2007, § 48; *Aleksanyan/Rusya*, 2008, § 216). Mahkeme, benzer şekilde, gazeteciler ve muhalifler aleyhinde bir arama kararının verildiği ve bu kararın Mikhail Khodorkovskiy de dahil olmak üzere yurt dışında yer alan birçok şirketlerin sahiplerinden alınan fonlarla ilgili bilgi içeren belgeleri bulmayı ve bunlara el koymayı amaçladığı bir davada ihlal tespit etmiştir. Ceza yargılamalarının son derece geniş bir zaman dilimini kapsaması ve başvuranların bizzat herhangi bir suç teşkil eden davranışta bulunduklarına dair bir şüphe olmamasından dolayı, Mahkeme, genel ve geniş şartların hangi eşyalara ve belgelere el konulacağının belirlenmesinde polise sınırsız takdir yetkisi verdiğini ve "demokratik bir toplumda gerekli" olarak görülemeyeceğini değerlendirmiştir (*Svetova ve Diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 36-46).

Kruglov ve Diğerleri/Rusya, 2020 kararında Mahkeme, ulusal mahkemelerin bir avukatın bürosunda arama yapılırken sağlanan tek güvencenin arama yapılmadan önce bir adli izin alınması olduğuna inanarak arama izni vermesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, ulusal mahkemelerin ceza soruşturması yürütülen her davada, söz konusu soruşturma avukatların değil müvekkillerinin aleyhine yürütülüyor olsa bile, avukat-müvekkil gizliliğinin ihlaline izin veremeyeceğine karar vermiştir. Ayrıca Mahkeme, ulusal mahkemelerin avukat-müvekkil gizliliği ve ceza soruşturmalarının gerekliliklerini karşılıklı olarak değerlendirmeleri gerektiğini belirtmiştir (*aynı yerde*, §§ 126-129).

534. Mahkeme, özel usulü güvencelerle birlikte olmasına karşın, izlenen hedefle orantılı olmayan el koyma ve aramalara da karşı çıkmaktadır(*Roemen ve Schmit/Lüksemburg*§§ 69-72). Müdahalenin derecesinin orantılı olup olmadığı ve bu nedenle "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığının değerlendirilmesinde; Mahkeme yetkililer tarafından incelenmesi gereken belgelerin miktarını, bunları inceleme sürelerini ve başvuranın maruz kalmak zorunda olduğu sıkıntının derecesini dikkate almıştır (*Wolland/Norveç*, 2018, § 80).

535. 8. madde kapsamında bir arama kararının "konuta", "haberleşmeye" ve "özel hayata" saygı açısından bazı hususlar yaratabileceği belirtilmelidir (*Golovan/Ukrayna*, 2012, § 51 ; *Wolland/Norveç*, 2018, § 52).

F. Gazetecilerin konutları

536. Gazetecilerin kaynakları hakkında bilgi edinmek amacıyla basın binalarında yapılan aramalar 8. madde kapsamında bir sorun gündeme getirebilmektedir (ve dolayısıyla bu aramalar sadece Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki bir değerlendirmeye tabi değildir). Avukatların bürolarında yapılan aramaların gazetecilerin kaynaklarını öğrenmeyi hedeflediği durumlarla karşılaşılabilmektedir (*Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, 2003, §§ 64-72).

537. Mahkeme, *Ernst ve Diğerleri/Belçika*, 2003 davasında, gazetecilerin iş yerleri ve özel konutlarında yapılan bir dizi aramada bazı usuli güvencelerin sağlandığını kabul etmekle birlikte, söz konusu aramaların orantısız olduğunu değerlendirmiştir. Gazetecilere herhangi bir suç isnadında bulunulmamış olup, arama kararları geniş manalı terimlerle ifade edilmiş ve söz konusu soruşturmaya, incelenecek mülklere ve el konulacak eşyalara ilişkin herhangi bir bilgi içermemiştir. Sonuç olarak, söz konusu kararlar soruşturmayı yürüten kişilere çok fazla yetki vermiş ve dolayısıyla, bu kişiler büyük verileri kopyalama ve bunlara el koyma imkânına sahip olmuşlardır. Ayrıca, gazeteciler aramaların nedenleri hakkında bilgilendirilmemiştir (§§ 115-116).

538. Mahkeme, basında yayımlanan bir makalenin yazarının kimliğinin teyit edilmesi amacıyla, gazete yayımcısı olan bir şirketin genel merkezinde yapılan bir aramayı değerlendirmiştir. Mahkeme, şirketin gazetecilerinin ve çalışanlarının polisle işbirliği yapmış olmasının aramayı ve bununla bağlantılı el koyma işlemini daha az müdahaleci kılmadığına hükmetmiştir. Yetkili makamların bu tür tedbirleri uygularken, davanın pratik gerekliliklerini dikkate alarak kendilerini sınırlamaları gerekir (*Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg*, 2013, §§ 38 ve 44).

539. Ceza yargılamaları sürecinde gazeteciler aleyhinde yürütülen arama ve el koyma operasyonlarına ilişkin olarak Mahkeme, *Man ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2019 kararında iç hukuk ve pratikte herhangi bir istismar ve keyfiliğe karşı yeterli ve etkili güvenceler olup olmadığını incelerken göz önünde bulundurduğu unsurları sıralamıştır (§ 86).

G. Ev ortamı[87]

540. Sözleşme, sağlıklı ve sakin bir çevre hakkını açıkça güvence altına almamaktadır (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52); fakat kişinin ses kirliliği veya diğer tür bir kirlilikten, komşularla yaşanan sorunlardan veya diğer rahatsızlıklardan, kirliliğe yol açan maddelerden ve potansiyel olarak tehlikeli faaliyetlerden doğrudan ve ciddi şekilde etkilenmesi halinde bu durum 8. madde kapsamında bir sorun gündeme getirebilecektir (örneğin bk, *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD],

[87] Ayrıca bk. yukarıda

2003, § 96; *Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 53; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012). 8. madde, kirliliğe doğrudan Devletin neden olduğu veya söz konusu özel sektör faaliyetlerine ilişkin uygun düzenlemelerin yokluğunda Devletin sorumlu olduğu durumlara uygulanabilir (*Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, , 2017, §§ 73-75). 8. madde, kamu makamlarının, özel kişiler arasındaki ilişkiler alanında bile, konuta saygı hakkını güvence altına almaya yönelik tedbirler almalarını (pozitif yükümlülükler) içerebilir (örneğin bk. komşuların ciddi düzeyde ve sürekli olarak verdikleri rahatsızlığa ilişkin şikayetlere yetkililerin etkili bir şekilde yanıt verdiği *Surugiu/Romanya*, 2004, veya trafiğin neden olduğu aşırı gürültü düzeyine ilişkin *Kapa ve Diğerleri/Polonya*, 2021; *Deés/Macaristan*, 2010; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011).

541. Çevre meselelerini ele alma araçlarının seçimi Devletlerin takdirine bırakılmış olup, Devletler kişiler tarafından talep edilen spesifik bir tedbiri uygulamak zorunda değildir (örneğin, motorlu taşıtların parçacık emisyonlarına karşı sağlığın korunmasıyla bağlantılı olarak: *Greenpeace e.V. ve Diğerleri/Almanya*(k.k.), 2009). Bu denli karmaşık bir alanda, 8. madde herkesin belirli çevre standartlarını karşılayan bir konuttan faydalanmasının ulusal makamlarca sağlanmasını gerektirmemektedir (*Grimkovskaya/Ukrayna*, § 65).

Konu hakkındaki Mahkeme içtihadına ilişkin detaylı analiz için, bk. *Çevreye ilişkin İçtihat Rehberi*.

V. Haberleşme[88]

A. Genel hususlar

1. "Haberleşme" kavramının kapsamı[89]

542. "Haberleşme"ye saygı hakkı 8 § 1 maddesi anlamında, pek çok farklı durumda iletişimlerin gizliliğini korumayı hedeflemektedir. Bu kavramın, mektubun göndericisi veya alıcısının bir tutuklu/hükümlü olduğu (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983, § 84; *Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye*, 2011, § 41; *Nuh Uzun ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 80; Mahkemenin, yayımlanması amaçlanan, ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından tutuklu/hükümlü yazardan alınarak el konulan bir metni, yerel makamların "haberleşme" olarak sınıflandırmalarını reddettiği *Zayidov/Azerbaycan (No. 2)*, 2022, §§ 62-65 ile karşılaştırınız), haller dâhil olmak üzere, özel veya mesleki nitelikteki yazıları (*Niemietz/Almanya*, 1992, § 32 maddesinin son cümlesi) ve ayrıca gümrük görevlileri tarafından el konulan paketleri (*X/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1978) kapsadığı açıktır. Bu kavram ayrıca, aile fertleri arasındaki telefon görüşmelerini (*Margareta ve Roger Andersson/İsveç*, 1992, § 72), veya diğer kişilerle yapılan (*Lüdi/İsviçre*, 1992, §§ 38-39; *Klass ve Diğerleri/Almanya*, 1978, §§ 21 ve 41; *Malone/Birleşik Krallık*, 1984, § 64; *Azer Ahmadov/Azerbaycan*, 2021, § 62 maddesinin son cümlesi, tek seferlik olması veya belirli bir süre boyunca meydana gelmesi fark etmeksizin), ve özel mekân veya iş yerinden (*Amann/İsviçre* [BD], 2000, § 44; *Halford/Birleşik Krallık*, 1997, §§ 44-46; *Copland/Birleşik KRallık*, 2007, § 41; *Kopp/İsviçre*, 1998, § 50) ve bir ceza infaz kurumundan (*Petrov/Bulgaristan*, 2008, § 51) telefonla yapılan aramaları ve bu tür görüşmelerle ilgili bilgilerin (tarih, süre, aranan numaralar) "tespitini" (*P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, 2001, § 42) de kapsamaktadır.

543. Özellikle akıllı telefon/dizüstü bilgisayarlardan gelen veri ve/veya bunun kopyası (*Saber/Norveç*, 2020, § 48; *Särgava/Estonya* , 2021), elektronik mesajlar (e-postalar) (*Copland/Birleşik Krallık*, 2007, § 41; *Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 31; *Tena Arregui/İspanya*2024, § 31; arkadaşlık sitelerindeki alıcılarla karşılıklı e-posta ile haberleşme için bk. *M.P./Portekiz*, 2021, § 34), internet kullanımı (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 81 ve *Copland/Birleşik Krallık*2007, §§ 41-42) bilgisayar sunucularında saklanan veriler *Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya* 2007, § 45) başta olmak üzere, teknolojiler de 8. maddenin kapsamına girmektedir. Buna sabit disk sürücüleri (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*2005, § 71) ve disketler de dâhildir (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*2008, § 42).

544. Benzer şekilde, teleksler (*Christie/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1994), çağrı cihazından gönderilen mesajlar (*Taylor-Sabori/Birleşik Krallık*, 2002), ve açık dalga boyunda olmayan ve böylece başkaları tarafından erişilebilir olmayan yayınlar (*B.C./İsviçre*, Komisyon kararı, 1995) dâhil özel telsiz yayınları (*X ve Y/Belçika*, Komisyon kararı, 1982) gibi eski elektronik iletişim biçimleri de bu kapsamdadır.

"Müdahale" örnekleri

545. Haberleşmenin içeriği ve biçiminin müdahale meselesiyle ilgisi yoktur (*A. /Fransa*, 1993, §§ 35-37; *Frérot/Fransa*, 2007, § 54). Örneğin, bir avukatın üzerine bir mesaj yazıp müvekkillerine vermiş olduğu katlanmış bir kâğıt parçasının açılıp okunması bir "müdahale" olarak değerlendirilmektedir (*Laurent/Fransa*, 2018, § 36). Müdahalenin meydana gelmiş olması için de minimis kuralı mevcut değildir; bir mektubun açılmış olması müdahale için yeterlidir (*Narinen/Finlandiya*, 2004, § 32; *Idalov/Rusya* [BD], 2012, § 197).

546. Tüm sansür, tespit, izleme, el koyma ve diğer engelleme biçimleri 8. maddenin kapsamına girmektedir (*Potoczka ve Adamco/Slovakya*, 2023, § 69). Tüzel kişiler arasındaki posta ve diğer iletişimler de "haberleşme" kavramına dâhildir. Kişinin haberleşmeyi başlatmasına dahi engel olmak, "haberleşmeye saygı hakkının" kullanımına yönelik en kapsamlı "müdahale" biçimini teşkil etmektedir (*Golder/Birleşik Krallık*, , 1975, § 43).

547. "Haberleşmeye" saygı hakkına yönelik diğer müdahale biçimleri, kamu makamlarına

[88] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*
[89] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

atfedilebilecek olan aşağıdaki eylemleri içerebilir:

- Yazışmanın izlenmesi (*Campbell/Birleşik Krallık*, 1992, § 33), kopyalarının alınması (*Foxley/Birleşik Krallık*, 2000, § 30) veya belirli kısımlarının silinmesi (*Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, 1992, § 43);
- Üçüncü bir tarafın hattı üzerinde gerçekleştirildiğinde dahi (*Lambert/Fransa*, 1998, § 21; *Potoczka ve Adamco/Slovakya*, 2023, ve ayrıca ceza yargılamalarıyla ilişkisi olmayan kişi için §§ 1, 46-51) örneğin telefon dinleme (*Malone/Birleşik Krallık*, 1984, § 64, ve, ölçüme ilişkin olarak, §§ 83-84, *Azer Ahmadov/Azerbaycan*, 2021, § 62; ayrıca bk. *P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, 2001, § 42) gibi çeşitli yöntemlerle kişisel veya işle ilgili görüşmelerin tespit edilmesi ve kaydedilmesi (*Amann/İsviçre* [BD], 2000, § 45);
- Başvuranın dizüstü bilgisayarının sabit diskinde yer alan içeriğin tamamının harici bir sabit sürücüye kopyalanması (*Särgava/Estonya*, 2021), veya bir akıllı telefona el konulması ve bir kopyasının aranması (*Saber/Norveç*, 2020, § 48); ve
- telefon, e-posta ve internet kullanımına ilişkin olarak tespit edilen verilen saklanması (*Copland/Birleşik Krallık*2007, § 44). Bu tür verilerin örneğin telefon faturalarından meşru bir şekilde edinilebilecek olması, bir "müdahale"nin varlığının tespit edilmesine engel teşkil etmemektedir; benzer şekilde, bilgilerin üçüncü taraflara ifşa edilmemiş olması veya ilgili kişi aleyhine disiplin işlemlerinde veya diğer yargılamalarda kullanılmamış olması da önem arz etmemektedir (*aynı yerde*, § 43).

Bu durum, aynı zamanda aşağıdakilerle de ilgili olabilir:

- Bir postanın üçüncü bir tarafa iletilmesi (iflas işlemlerinde bir kayyuma iletilmesine ilişkin olarak *Luordo/İtalya*, 2003, §§ 72 ve 75; *Herczegfalvy/Avusturya*, 1992, §§ 87-88, akıl hastası tutuklunun vasisine iletilmesine ilişkin olarak);
- şirketlere ait olanlar dahil elektronik dosyaların kopyalanması (*Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, 2013, § 106);
- makamlar tarafından bankacılık verilerini içeren belgelerin kopyalanması ve akabinde saklanması (*M.N. ve Diğerleri/San Marino*, § 52); ve
- gizli takip tedbirleri (*Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021; *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022; *Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, ve burada yapılan atıflar). Gizli takibe tabi tutulan kişinin bir şirketin yönetim kurulu üyesi olması, otomatik olarak şirketin 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik bir müdahaleye yol açmamaktadır (fakat bk. Mahkemenin başvuran şirketler hakkında resmi olarak düzenlenmiş herhangi bir gizli takip izni bulunmamasına rağmen, başvuran şirketlerin yönetim kurulunun bir üyesinin haberleşmesi ile başvuran şirketlerin haberleşmeleri arasında ayrım yapmak için herhangi bir neden tespit etmediği *Liblik ve Diğerleri/Estonya*, 2019, § 112).

548. Bir özel şahıs tarafından yapılan bir kayda makamların "çok önemli bir katkı"da bulunulmuş olması, bir "kamu makamı" tarafından yapılmış bir müdahale anlamına gelmektedir (*A./Fransa*, 1993, § 36; özel bir şahsın savcıdan izin aldıktan sonra yaptığı bir kayda ilişkin olan *Van Vondel/Hollanda*, 2007, § 49; *M.M./Hollanda*, 2003, § 39; polis tarafında özel bir konutta yapılan kayda ilişkin olan *Lysyuk/Ukrayna*, 2021, §§ 51).

2. Pozitif yükümlülükler

549. Bugüne dek Mahkeme, Devletlerin haberleşmeye saygı hakkıyla bağlantılı pek çok pozitif yükümlülüğünü tanımlamıştır; örneğin:

- İş yerinde mesleki olmayan nitelikteki iletişimler bakımından Devletin pozitif yükümlülüğü (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, §§ 113 ve 115-120).
- Özel görüşmelerin kamuya ifşa edilmesini önleme yükümlülüğü (*Craxi/İtalya (no 2)*, §§ 6876; bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *M.D. ve Diğerleri/İspanya*, 2022, § 57*);*
- tutuklu/hükümlülere Mahkeme ile yazışmaları için gerekli materyalleri sağlama yükümlülüğü (*Cotleţ/Romanya*§§ 60-65; *Gagiu/Romanya*, §§ 91-92);

- Bir avukat ve müvekkili arasındaki telefon görüşmelerinin kayıtlarını içeren ses kasetlerinin imha edilmesine hükmeden Anayasa Mahkemesi kararını uygulama yükümlülüğü (*Chadimová/Çek Cumhuriyeti*, 2006, § 146);
- haberleşmeye saygı hakkı ile ifade özgürlüğü hakkı arasında adil bir denge kurma yükümlülüğü (*Benediktsdóttir/İzlanda* (k.k.));
- bir siyasi parti tarafından üyelerinin e-postalarının izlenmesi bağlamındaki pozitif yükümlülük (*Tena Arregui/İspanya*2024, § 35)
- Aile içi şiddet bağlamında başvuranın yazışma gizliliğinin ihlal edilmesine dair soruşturma yürütme yükümlülüğü (başvuranın eski eşinin, haksız bir şekilde, başvuranın Facebook hesabı dâhil elektronik hesaplarını karıştırması ve başvuranın özel konuşmaları, belgeleri ve fotoğraflarının kopyalarını almasına ilişkin *Buturugă/Romanya*, 2020).
- Başvuranın bir arkadaşlık sitesinde aldığı ve gönderdiği, ebeveynlik sorumluluğu ve boşanmaya ilişkin hukuk yargılamaları esnasında, eski eşi tarafından, rızası olmadan sunulan e-postaların gizliliğini koruma yükümlülüğü (*M.P./Portekiz*, 2021, § 44).

3. Genel yaklaşım

550. Şikâyetçi olunan durum hem haberleşmeye saygı, hem de 8. maddenin koruması altında olan diğer alanlar (konuta, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) bakımından 8 § 1 maddesinin kapsamına girebilir (*Chadimová/Çek Cumhuriyeti*, § 143 ve burada yapılan atıflar).

551. Bir müdahale ancak 8. maddenin ikinci paragrafında belirtilen koşulların karşılandığı hâllerde haklı görülebilir. Dolayısıyla, bir müdahalenin 8. maddeye aykırı olmaması için "kanuna uygun" olması, bir veya daha fazla "meşru hedef" izlemesi ve söz konusu hedeflere ulaşılması için "demokratik bir toplumda gerekli" olması gerekmektedir.

552. 8 § 2 maddesindeki "kanun" kavramı hem Anglo-Sakson hem de "kıta Avrupası" ülkelerini kapsamaktadır (*Kruslin/Fransa*, 1990, § 29). Bir müdahalenin "kanuna uygun" olmadığını değerlendirmesi halinde Mahkeme genellikle, 8 § 2 maddesinin diğer gerekliliklerine riayet edilip edilmediğini incelemekten imtina etmektedir (*Messina/İtalya (no. 2)*, 2000, § 83; *Enea/İtalya* [BD], 2009, § 144; *Meimanis/Letonya*, 2015, § 66).

553. Bir tedbirin iç hukukta bir dayanağı olmalıdır; "hukuk" terimi, "resmi" anlamından ziyade "esas" anlamında kullanılmıştır. Yasal hukuk kapsamına giren bir alanda, "hukuk", yetkili mahkemelerin yorumladığı şekilde, yürürlükteki kanun metinleridir. İç hukuk da hukukun üstünlüğü ilkesine uygun ve ilgili kişinin erişimine açık olmalıdır; etkilenen kişinin iç hukukun kendisi için meydana getireceği sonuçları öngörebilmesi gerekmektedir (*Big Brother Watch ve DiğerleriM.G./Birleşik Krallık*, 2021, § 332).

554. Arama ve el koyma, haberleşme hakkına ciddi bir müdahale teşkil ettiği için özellikle net bir "kanuna" dayalı olmalıdır (*Saber/Norveç*, 2020, § 50). İç hukuk, 8. madde kapsamındaki haklara keyfi olarak müdahale edilmesini önlemek amacıyla, bireye koruma sağlamalıdır. olayısıyla iç hukuk, hangi durum ve koşullarda kamu makamlarının bu tür tedbirlere başvurabileceği hususunun vatandaşlara uygun bir şekilde bildirilmesi bakımından yeterince açık olmalıdır (*Särgava/Estonya*, 2021, § 87).

555. Mahkeme bu alandaki hususları düzenleme konusunda Sözleşmeci Devletlere 8. madde kapsamında bir takdir payı tanımaktadır; fakat bu takdir payı Mahkemenin Sözleşme'ye uygunluk incelemesine tabidir (*Szuluk/Birleşik Krallık*, 2009, § 45 ve burada yapılan atıflar).

556. Mahkeme, Avrupa Cezaevi Kuralları dâhil olmak üzere bu alandaki ilgili uluslararası belgelerin önemini vurgulamıştır (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, 2014, §§ 26-28 ve 55).

B. Mahpusların haberleşmeleri[90]

1. Genel ilkeler

[90] Ayrıca bk. bireysel başvurular bölümü, *Mahpusların Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*; ve yukarıda bahsedilen hususlar.

557. Hapsedilmenin olağan ve makul gereklilikleri dikkate alındığında, tutuklu/hükümlülerin haberleşmeleri üzerinde belirli bir ölçüde kontrol tedbiri uygulanması kabul edilebilirdir ve kendiliğinden Sözleşme'ye aykırı değildir (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983, § 98; *Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 45). Fakat bu tür bir kontrol, Sözleşme'nin 8 § 2 maddesine uyarınca izlenen meşru hedefin gerektirdiği düzeyi geçmemelidir. Telefonla iletişim dahil olmak üzere tutukluların dış dünyayla iletişimini denetlemek gerekli olabilir; ancak, uygulanan kurallar ulusal makamların keyfi müdahalelerine karşı tutuklu/hükümlüye uygun koruma sağlamalıdır (*Doerga /Hollanda*2004, § 53).

558. Bir tutuklu/hükümlünün Mahkeme ile yazışmasının açılması (*Demirtepe/Fransa*, 1999, § 26), denetlenmesi (*Kornakovs/Letonya*, 2006, § 158) ve buna el konulması (*Birznieks/Letonya*, 2011, § 124) 8. maddenin kapsamına girmektedir. Bir tutuklu/hükümlüye Mahkeme ile haberleşmesi için gerekli olan materyalleri sağlamanın reddedilmesi de aynı kapsama girebilmektedir (*Cotleţ/Romanya*, 2003, § 65).

559. Bu tür bir kontrolün izin verilebilecek derecesine ilişkin değerlendirme yapılırken, mektup gönderme ve alma imkânının bazen bir tutuklu/hükümlünün dış dünyayla tek bağlantısı olduğu hususu akılda tutulmalıdır (*Campbell/Birleşik Krallık*, § 45). Genel olarak, tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin tamamının sistematik olarak denetlenmesi, bu tür bir pratiğin uygulanmasına ilişkin herhangi bir kuralın mevcut olmaması ve makamlar tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmemesi halinde Sözleşme'ye aykırı olacaktır (*Petrov/Bulgaristan*, 2008, § 44).

560. Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi anlamında "müdahale" örnekleri şunları içermektedir:

- Bir mektubun ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından alıkonulması (*McCallum/Birleşik Krallık*, 1990, § 31) veya postalanmaması (*William Faulkner/Birleşik Krallık*, 2002, § 11; *Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye*2011, § 42);
- postaya kısıtlama getirilmesi (*Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 110) veya postanın imha edilmesi (bir filtreleme sistemine ilişkin olarak *Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye*, §§ 52 ve 54);
- ceza infaz kurumu posta hizmetinde işlevsel arızaların söz konusu olduğu (*Demirtepe/Fransa*, 1999, § 26) veya sadece postanın hemen teslim edilmeden önce açıldığı (*Faulkner/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002) durumlar dahil olmak üzere bir mektubun açılması (*Narinen/Finlandiya*, 2004, § 32);
- postanın teslimatının gecikmesi (*Cotleţ/Romanya*, 2003, § 34) veya ceza infaz kurumunun adresine gönderilen e-postaların belirli bir tutuklu/hükümlüye iletilmesinin reddedilmesi (*Helander/Finlandiya* (k.k.), 2013, § 48); ve
- Tutuklu/hükümlülerin aldıkları ve gönderdikleri özel yazışmalarının taranması ve, yetkililer bu sisteme doğrudan erişmemiş olsa bile, Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi'ne yüklenmesi (*Nuh Uzun ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 80-82);

İki tutuklu/hükümlü arasındaki yazışmalar (*Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, 1992, § 43) ve ayrıca, bir tutuklu/hükümlüye bir kitabın teslim edilmesinin reddedilmesi (*Ospina Vargas/İtalya*, 2004, § 44) veya bir tutuklunun sosyo-politik dergiler ve gazeteleri alma ve bunlara abone olma hakkına getirilen kısıtlama (*Mirgadirov/Azerbaycan ve Türkiye*, 2020, §§ 115 ve 118) da bu kapsama girmektedir..

561. "Müdahale" aşağıdakiler sonuncunda da meydana gelebilir:

- Belirli bölümlerin silinmesi (*Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye*, 2006, §§ 10 ve 53; *Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, 1992, § 47);
- bir tutuklu/hükümlünün almasına izin verilen koli ve paket sayısının sınırlandırılması (*Aliev/Ukrayna*, 2003, § 180); ve
- bir tutuklu/hükümlünün telefon görüşmelerinin (*Doerga/Hollanda*, 2004, § 50) veya ziyaret esnasında bir tutuklu/hükümlü ile yakınları arasındaki görüşmelerin kaydedilmesi ve saklanması (*Wisse/Fransa,* 2005, § 29).

Müdahale, 28 gün boyunca posta gönderme ve almanın kesin surette yasaklanmasına yol açan bir disiplin cezasının verilmesi (*McCallum/Birleşik Krallık*, 1990, § 31) ve tutuklu/hükümlülerin telefon

görüşmeleri sırasında ana dillerini kullanmalarına kısıtlama getirilmesi (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, 2014, § 36) sonucunda da meydana gelebilir.

562. Müdahalenin 8 § 2 maddesinde belirtilen kanuna uygunluk koşullarını karşılaması gerekmektedir. Kanunlar herkese, hangi durum ve koşullarda kamu makamlarının bu tür tedbirlere başvurabileceği hususunu yeterince açık bir şekilde bildirmelidir (*Lavents/Letonya*, 2022, § 135). Tutuklu/hükümlülerin haberleşmesinin denetimi için ulusal makamların hangi yasal hükme dayandığını Mahkeme nezdinde belirtmek davalı Hükümetin görevidir (*Di Giovine/İtalya*, 2001, § 25).

563. Kanuna uygun olma gerekliliği sadece iç hukukta yasal bir dayanağın varlığına değil, aynı zamanda kanunun kalitesine de atıfta bulunmaktadır; kanun, etkileri bakımından öngörülebilir ve ilgili kişi tarafından erişilebilir olmalıdır ve ilgili kişi eylemlerinin sonuçlarını öngörebilecek bir konumda olmalıdır (*Lebois/Bulgaristan*, 2017, §§ 66-67; *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983, § 88).

564. Tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin denetlenmesine yönelik tedbirlerin süresini veya bu tedbirleri haklı kılan gerekçeleri düzenlemeyen, ilgili alanda makamlara verilen takdir yetkisinin kullanılma kapsamı ve biçimini yeterince net bir şekilde belirtmeyen veya makamlara çok geniş bir takdir payı tanıyan mevzuat Sözleşme ile bağdaşmaz (*Labita/İtalya* [BD], 2000, §§ 176 ve 180-184; *Niedbała/Polonya*, 2000, §§ 81-82; *Lavents/Letonya*, 2022, § 136).

565. Diğerleri arasında aşağıdaki tedbirler "kanuna uygun" değildir:

- Sansürü açıkça yasaklayan hükümlere aykırı olarak (*Idalov/Rusya* [BD], 2012, § 201) veya yeterince anlaşılır olmaya hükümlere göre (*Enea/İtalya* [BD], 2009, § 143), veya sansüre izin veren hükümlerin yokluğunda (*Demirtepe/Fransa*, 1999, § 27), veya uygulanabilir mevzuat kapsamındaki yetkilerini aşan bir makam tarafından yapılan sansür (*Labita/İtalya* [BD], 2000, § 182);
- Kamunun erişimine açık olmayan, yayımlanmamış bir belgeye dayalı olarak yapılan sansür (*Poltoratskiy/Ukrayna*, 2003, §§ 158-160);
- Adalet Bakanlığı tarafından doğrudan ve özellikle savcılar ve ceza infaz kurumu yetkililerine verilen, genel olarak kamunun ve özel olarak başvuranların erişimine açık olmayan talimatlara göre tutuklu/hükümlülerin yazışmalarının taranması ve Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi'ne yüklenmesi (*Nuh Uzun ve Diğerleri /Türkiye*, 2022, §§ 83-99);
- tutuklu/hükümlülerin telefon konuşmalarının denetlenmesine ilişkin başvurana uygun korumayı sağlayacak derecede açık ve ayrıntılı olmayan kurallar (*Doerga/Hollanda*, § 2004). § 53).

566. Mahkeme ayrıca, bağlayıcı gücü olmayan bir iç talimata dayalı olarak bir tutuklu/hükümlünün diğer bir tutuklu/hükümlüye yazdığı mektubun iletilmesinin reddedilmesinden ötürü ihlal tespit etmiştir (*Frérot/Fransa*, 2007, § 59).

567. İç hukuk müdahaleye izin veriyorsa, cezaevi makamlarının yetkilerini kötüye kullanmalarını engellemeye yönelik güvenceler içermelidir. Tedbirin uzunluğu veya tedbiri haklı kılan gerekçeler hakkında herhangi bir husus belirtmeksizin, sadece yazışmaları "sansürlenebilecek" kişi kategorilerini ve yetkili mahkemeyi tanımlayan bir kanun yeterli değildir (*Calogero Diana/İtalya*, 1996, §§ 32-33).

568. Mahkeme, tutuklu/hükümlülerin haberleşmelerinin denetlenmesine ilişkin iç hukuk hükümlerinin ulusal makamlara çok fazla serbestlik tanıdığı ve ceza infaz kurumu yöneticilerine "bir tutuklu/hükümlünün ıslahı sürecine uygun olmayan" bütün yazışmaları alıkoyma yetkisi verdiği ve "dolayısıyla, haberleşmenin denetlenmesinin otomatik, bir yargı mercii tarafından verilmiş herhangi bir karardan bağımsız ve itiraz edilemez nitelikte görünmesi" sonucunun meydana geldiği hallerde ihlal tespit etmektedir (*Petra/Romanya*, 1998, § 37). Ancak, takdir yetkisi tanıyan bir kanunun söz konusu yetkinin kapsamını belirtmesi gerekmesine rağmen (*Domenichini/İtalya*, 1996, § 32), Mahkeme kanunun çerçevesinin mutlak kesinlikle belirlenmesinin mümkün olmadığını kabul etmektedir (*Calogero Diana/İtalya*, 1996, § 32).

569. Şikâyete konu edilen bir kanuna yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdikleri tarihten önce meydana gelmiş olan ihlalleri telafi etmeye elverişli değildir (*Enea/İtalya* [BD], 2009, § 147;

Argenti/İtalya, 2005, § 38).

570. Bir tutuklu/hükümlünün haberleşmesine saygı hakkına yönelik müdahale ayrıca, demokratik bir toplumda gerekli olmalıdır (*Yefimenko/Rusya*, 2013, § 142). Bu "gerekli olma" durumu, hapsedilmenin olağan ve makul gereklilikleri dikkate alınmak suretiyle değerlendirilmelidir. Özellikle "düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi" (*Kwiek/Polonya*, 2006, § 47; *Jankauskas/Litvanya*, 2005, § 21), bir tutuklu/hükümlünün özgür bir kişiye kıyasla daha kapsamlı bir müdahaleye maruz kalmasını haklı kılabilir. Dolayısıyla, sadece bu bağlamda, Sözleşme'nin 5. maddesi anlamında hukuka uygun olarak özgürlükten yoksun bırakma, 8. maddenin özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere uygulanmasını etkileyecektir (*Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 45). Her hâlükârda, söz konusu tedbirin 8 § 2 maddesi anlamında orantılı olması gerekmektedir. Denetimin kapsamı ve kötüye kullanıma karşı uygun güvencelerin varlığı bu değerlendirmenin temel kriterleridir (*Tsonyo Tsonev/Bulgaristan*, § 42).

571. Denetime tabi olan haberleşmenin mahiyeti de göz önünde bulundurulabilir. Örneğin bir avukatla yapılan haberleşmeler gibi belirli haberleşme türleri, özellikle de cezaevi yetkilileri hakkında şikâyetler içermesi halinde, daha yüksek düzeyde bir gizliliğe tabi olmalıdır (*Yefimenko/Rusya*, 2013, § 144) bağlamında ilgili konu ortaya çıkmıştır. Müdahalenin kapsamı ve mahiyeti bakımından, farklı haberleşen kişi türleri arasında herhangi bir ayrım yapılmaksızın bir tutuklu/hükümlünün haberleşmesinin tamamının denetlenmesi, söz konusu olan menfaatler arasındaki dengeyi bozmaktadır (*Petrov/Bulgaristan*, 2008, § 44). Tutuklu/hükümlünün yargılanmaktan kaçacağı veya tanıkları etkileyeceğine dair endişe duyuluyor olması tek başına, tutuklu/hükümlünün haberleşmelerinin tamamının rutin olarak kontrol edilmesine açık izin verilmesini haklı kılamaz (*Jankauskas/Litvanya*, 2005, § 22).

572. *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983 (§§ 64, 91 ve 99) davasında, "özellikle ceza infaz kurumu yetkililerini küçümsemeyi hedefleyen materyal" içerdiği gerekçesiyle özel mektupların alıkonulmasının "demokratik bir toplumda gerekli" olmadığı tespit edilmiştir.

573. Ayrıca, haberleşme ve telefon görüşmelerine ilişkin kısıtlamalar değerlendirilirken, eğitim gözetimine yerleştirilen reşit olmayan kişiler ile tutuklu/hükümlüler arasında ayrım yapılması önem arz etmektedir. Eğitim gözetimine yerleştirilen reşit olmayan kişilerin durumunda makamlar daha dar bir takdir yetkisine sahiptir (*D.L. /Bulfaristan*2016, §§ 104-109).

574. Özellikle alternatif yollarla iletişim kurma imkanlarının mevcut ve yeterli olduğu durumlarda, 8. maddenin, tutuklu/hükümlülerin dış dünya ile çevrim içi araçlar aracılığıyla iletişim kurma hakkını güvence altına aldığı söylenemez (*Ciupercescu/Romanya (no. 3)*, 2020, § 105, ve telefon görüşmesi hakkına ilişkin olarak *Lebois/Bulgaristan*, 2017, § 61).

2. Mahpusların haberleşmelerine yönelik müdahalenin gerekli olabileceği durumlar

575. *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983 kararından itibaren, tutuklu/hükümlülerin haberleşmeleri üzerinde belirli bir ölçüde kontrol tedbirinin gerekli olabileceği ve bu durumun kendiliğinden Sözleşme'ye aykırı olmadığı Mahkemenin içtihadında kabul edilmiştir. Mahkeme özellikle aşağıdakileri belirtmiştir:

- mahpusların haberleşmelerinin denetlenmesi, ceza infaz kurumlarında düzenin sağlanması için meşru olabilir (*Kepeneklioğlu/Türkiye*, 2007, § 31; *Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983, § 101);
- otomatik ve rutin bir müdahalenin aksine, örneğin tehlikeli kişilerle yapılan veya hukuki olmayan meselelere ilişkin haberleşmeler söz konusu olduğunda, düzeni korumayı veya suç işlemesini önlemeyi hedefleyen belirli bir ölçüde kontrol haklı olabilir (*Jankauskas/Litvanya*, §§ 21-22; *Faulkner/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002);
- telefona erişime izin verildiği hallerde, cezaevi yaşamının olağan ve makul koşulları dikkate alınarak bu erişim, örneğin imkânların diğer tutuklu/hükümlülerle paylaşılması ihtiyacı ve düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi gereklilikleri ışığında meşru kısıtlamalara tabi tutulabilir (*A.B./Hollanda*,, 2002, § 93; *Coşcodar/Romanya* (k.k.), 2010, § 30);
- resmi formların hazır bulunması koşuluyla, resmi bir forma yazılmamış olan bir yazının

gönderilmesinin yasaklanması bir sorun gündeme getirmemektedir (*Faulkner/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002);

- yabancı bir mahpusun cezaevi yetkililerinin anlamadığı bir dilde kaleme aldığı mektubu yakınlarına göndermesinin yasaklanması, başvuranın ücretsiz tercüme teklifini reddetmek için ikna edici bir neden göstermemesi ve diğer iki mektubunu göndermesine izin verilmesi dolayısıyla bir sorun gündeme getirmemiştir (*Chishti / Portekiz* (k.k.));
- ceza infaz kurumunda güvenliğini sağlamak ve lojistik sorunları önlemek için paket ve koli sayısının sınırlandırılması, söz konusu olan menfaatler arasındaki denge korunduğu takdirde haklı olabilir (*Aliev/Ukrayna*, 2003, §§ 181-182);
- yazışmayı ceza infaz kurumu yetkilileri aracılığıyla gönderme koşulunu ihlal ettiği gerekçesiyle bir tutuklu/hükümlüye gönderilen bir kolinin alıkonulması biçimindeki hafif disiplin cezası orantısız bulunmamıştır (*Puzinas/Litvanya (no. 2)*, 2007, § 34; ancak benzer yönleri bakımından karşılaştırınız *Buglov/Ukrayna*, 2014, § 137);
- benzer şekilde, amirden talimat alınması gerektiği için acil olmayan bir mektubun gönderilmesinin üç hafta gecikmesinin de ihlal teşkil etmediğine karar verilmiştir (*Silver ve Diğerleri M.G./Birleşik Krallık*, 1983, § 104).

3. Yazılı haberleşme

576. 8. madde tutuklu/hükümlülerin yazı yazmak için kullanacakları materyalleri seçme hakkını güvence altına almamaktadır. Mahpusların yazışmaları için resmi ceza infaz kurumu kâğıdını kullanmaları şartı, kâğıt derhal erişilebilir olduğu takdirde mahpusların haberleşmelerine saygı hakkına bir müdahale teşkil etmez (*Cotleţ/Romanya*, 2003, § 61).

577. 8. Madde, mahpuslar tarafından gönderilen tüm yazışmaların posta ücretinin Devletler tarafından ödenmesini gerektirmemektedir (*Boyle ve Rice/Birleşik Krallık*, 1988, §§ 56-58). Fakat bu husus olay bazında değerlendirilmelidir; zira bir mahpusun yazışmalarının mali kaynak eksikliğinden ötürü ciddi şekilde kısıtlanması halinde bir sorun gündeme gelebilir. Dolayısıyla, Mahkeme:

- ceza infaz kurumu yetkililerinin zarf, pul ve yazı kağıdı gibi Mahkeme ile yazışmak için gerekli materyalleri alacak mali imkâna sahip olmayan bir başvurana söz konusu materyallerin sağlamayı reddetmelerinin, davalı Devletin haberleşme hakkına etkin saygı gösterilmesini sağlama konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi anlamına gelebileceğine (*Cotleţ/Romanya*, 2003, §§ 59 ve 65);
- tamamen ceza infaz kurumu yetkililerine bağımlı olan, herhangi bir imkânı veya desteği olmayan bir mahpusun Mahkeme ile yazışması için başta pul olmak üzere gerekli materyallerin ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından sağlanması gerektiğine (*Gagiu/Romanya*, 2009, §§ 91-92).

578. Ceza infaz kurumu yetkililerinin bir hatası sonucunda kazara meydana geldiği tespit edilen ve akabinde açık bir ikrarda bulunulan ve yeterli tazmin sağlanılan (örneğin, yetkililerin hatanın tekrarlanmamasını sağlamak için tedbirler almaları) haberleşme hakkına yönelik bir müdahale Sözleşme kapsamında bir sorun gündeme getirmemektedir (*Armstrong/Birleşik Krallık* (k.k.), 2001; *Tsonyo Tsonev/Bulgaristan*, 2009, § 29).

579. Postanın gerçekten tutuklu/hükümlü tarafından alındığının kanıtlanması Devletin sorumluluğundadır; bir yazının gerçekten teslim edildiğine dair Mahkeme nezdinde başvuran ve davalı Hükümet arasında bir ihtilafın söz konusu olması halinde Hükümet, ilgili postanın gerçekten de gönderildiği kişiye ulaştığını tespit etmeksizin sadece tutuklu/hükümlü adına gelen posta kaydını ibraz edemez (*Messina/İtalya*, 1993, § 31).

580. Gönderilen mektupları postalamak ve gelen postaları almakla sorumlu olan yetkililer, posta hizmetindeki sorunları tutuklu/hükümlülere bildirmelidirler (*Grace/Birleşik Krallık*,, Komisyon raporu, 1988, § 97).

4. Telefon görüşmeleri[91][92]

581. 8. madde, tutuklu/hükümlülere, özellikle de mektup yoluyla iletişim kurma imkânlarının mevcut ve yeterli olduğu hallerde telefon görüşmesi yapma hakkını vermemektedir (*A.B./Hollanda*, 2002, § 92; *Ciszewski/Polonya* (k.k.), 2004). Fakat iç hukukta mahpusların örneğin yakınlarıyla, ceza infaz kurumu yetkililerinin gözetimi altında telefon ile konuşmalarına izin verilmesi halinde, tutuklu/hükümlülerin telefon görüşmelerine getirilen bir kısıtlama Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi anlamında haberleşmelerine saygı haklarını kullanmalarına yönelik bir "müdahale" anlamına gelebilir (*Lebois/Bulgaristan*, 2017, §§ 61 ve 64; *Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, 2014, § 36). Tutuklu/hükümlülerin sınırlı sayıda telefonu paylaşmak zorunda oldukları (günlük telefon görüşmelerinin sınırlı süresine ilişkin olarak *Bădulescu/Portekiz*, 2020, §§ 35 ve 36) ve yetkililerin düzeni korumak ve suç işlenmesini önlemek zorunda oldukları hususları uygulamada dikkate alınmalıdır (*Daniliuc/Romanya* (k.k.), 2012; ayrıca bk. ceza infaz kurumundan yapılan telefon araması ücretlerine ilişkin olarak *Davison/Birleşik Krallık* (k.k.), 2010).

582. Bir mahpusun birlikte bir çocuk sahibi olduğu dört yıllık partnerini aramak için ceza infaz kurumu telefon kulübesini kullanmasının evli olmadıkları gerekçesiyle belirli bir süre için yasaklanması, Sözleşme'nin 8. maddesi ile birlikte 14. maddesine aykırı bulunmuştur (*Petrov/Bulgaristan*, 2008, § 54).

583. Yüksek güvenlikli bir ceza infaz kurumunda bir hükümlünün aramak istediği numaraların saklanması biçiminde uygulanan ve kendisine bildirilen tedbirin güvenlik gerekçelerinden ötürü ve başka suç işlenmesini önlemek için gerekli olduğu değerlendirilmiştir (hükümlünün yakınlarıyla iletişimde kalmak için mektup ve ziyaret gibi diğer imkânları mevcuttu) (*Coşcodar/Romanya* (k.k.), 2010, § 30 – ayrıca bk. normal bir ceza infaz kurumunda, *Ciupercescu/Romanya (no. 3)*, 2020, §§ 114-117).

5. Mahpuslar ve avukatları arasındaki haberleşme[93]

584. 8. madde, hem bir müvekkil tarafından hâlihazırda görevlendirilmiş olan bir avukat ile yapılan yazışmalar, hem de muhtemel bir avukat ile yapılan yazışmalar bakımından geçerlidir (*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*, 1998, § 29).

585. Mahpuslar ve avukatları arasındaki yazışmalar Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında "gizlidir" (*Campbell/Birleşik Krallık*, 1992, § 48; *Piechowicz/Polonya*, 2012, § 239). Bu, örneğin tutukluluk sırasındaki muamele (*Ekinci ve Akalın/Türkiye*, 2007, § 47) bakımından itiraz hakkının kullanılması için bir ön adım teşkil edebilir ve 6. maddede belirtilen diğer bir Sözleşme hakkı olan savunma hazırlama hakkı üzerinde etkili olabilir(*Golder/Birleşik Krallık*1975, § 45 son cümle; *S./İsviçre*1991, § 48; *Beuze/Belçika* [BD], 2018, § 193).

586. Mahkeme, avukat-müvekkil gizliliği ilkesinin gözetilmesinin esas olduğunu değerlendirmektedir (*Helander/Finlandiya* (k.k.), 2013, § 53). Ayrıca bk. *Bakanlar Komitesinin Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Avrupa Konseyi Üye Devletlerine Rec(2006)2 sayılı Tavsiye Kararı* Bu tür yazışmaların sistematik olarak denetlenmesi söz konusu ilkeye uygun değildir (*Petrov/Bulgaristan*2008, § 43).

587. Fakat Mahkeme, ceza infaz kurumu yetkililerinin bir avukat tarafından bir tutuklu/hükümlüye gönderilen bir mektubu, normal tespit yöntemlerinin ortaya çıkaramadığı yasa dışı bir ek içerdiğine inanmaları için makul bir nedenleri olması hâlinde açabileceklerini kabul etmektedir. Söz konusu mektup sadece açılmalı, ancak okunmamalıdır (*Campbell/Birleşik Krallık*, 1992, § 48; *Erdem/Almanya*, 2001, § 61). Tutuklu/hükümlünün avukatıyla yazışmalarının korunması, Üye Devletlerin mektubun tutuklu/hükümlü eşliğinde açılması gibi, mektubun okunmasını engelleyen uygun güvenceler sağlamasını gerektirmektedir (*Campbell/Birleşik Krallık*, 1992, § 48).

588. Bir mahpusun avukatına gönderdiği veya avukatından aldığı bir postanın okunmasına ancak, yetkililerin mektubun içeriğinin cezaevi güvenliğini veya diğer kişilerin güvenliğini tehlikeye

[91] bk. *Mahpusların Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*
[92] bk. Gizlilik hakkındaki bölüm.
[93] Ayrıca bk. bireysel başvurular ve *Mahpusların Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*; yukarıda ve aşağıda bahsedilen hususlar

düşürdüğü veya suç niteliği taşıdığı gerekçesiyle "gizliliğin kötüye kullanıldığına" inanmaları için makul bir nedenlerinin bulunduğu istisnai koşullar altında izin verilebilir. Neyin "makul bir neden" olarak değerlendirilebileceği tüm koşullara bağlı olmakla beraber bunun ön şartı, objektif bir gözlemciyi gizli iletişim kanalının kötüye kullanıldığına ikna edecek olgu veya bilgilerin varlığıdır (*Campbell / Birleşik Krallık*, § 48; *Petrov / Bulgaristan*, § 43; *Boris Popov / Rusya*, § 111). Bu gizliliğe getirilecek tüm istisnaların beraberinde, kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler bulunmalıdır (*Erdem/Almanya*, 2001, § 65).

589. Terörün engellenmesi istisnai bir bağlam olup, "ulusal güvenliğin" korunması ve "düzenin korunması ve suç işlenmesinin" önlenmesi meşru hedeflerinin izlenmesini içermektedir (*Erdem/Almanya*, 2001, §§ 60 ve 66-69). Anılan davada, devam eden yargılama, terör tehdidi, güvenlik gereklilikleri, mevcut bulunan usulü güvenceler ve sanık ile avukatı arasında başka bir iletişim kanalının varlığı bağlamında Mahkeme, 8. madde ihlali tespit etmemiştir.

590. Cezaevi koşullarına ve cezaevi yetkililerinin belirli eylemlerine ilişkin şikâyetlerin dile getirildiği mektupların engellenmesinin 8 § 2 maddesine uygun olmadığı tespit edilmiştir (*Ekinci ve Akalın / Türkiye*, § 47).

591. Bir avukatın yakalanan kişiyi hakları konusunda bilgilendirdiği yazının savcı tarafından alıkonulmasının 8 § 2 maddesini ihlal ettiğine hükmedilmiştir (*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*, 1998, §§ 28-29).

592. Sözleşme'nin 34. maddesi de (bk. aşağıda Mahkeme ile Haberleşme) Mahkemeye başvuru ve Mahkeme nezdindeki yargılamalara ilişkin olarak bir tutuklu/hükümlü ile bir avukat arasındaki haberleşmeye kısıtlama getirilmesi halinde uygulanabilir (özellikle telefon görüşmelerinin ve yazışmaların yasaklanmasına ilişkin olarak[94] *Shtukaturov/Rusya*, 2008, § 140). Örneğin Mahkeme, mahpusların avukatlarına Mahkeme önündeki başvurularıyla ilgili olarak gönderdikleri mektupların engellenmesine ilişkin bir davayı 34. madde kapsamında incelemiştir (*Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 39-45).

593. Nitekim Mahkeme, mahpusların erişiminin mevcut olması gereken yazışma yöntemlerini belirleme konusunda Devletlerin belirli bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, bir mahpus avukatının ceza infaz kurumunun e-posta adresine gönderdiği e-postanın tutuklu/hükümlüye yönlendirilmesinin ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından reddedilmesi, yazışmanın iletilmesi için diğer etkili ve yeterli yolların mevcut olması halinde haklı görülebilir (iç hukukta tutuklu/hükümlüler ile avukatları arasındaki irtibatın posta, telefon veya ziyaret yoluyla kurulmasının öngörüldüğü *Helander/Finlandiya* (k.k.), 2013, § 54). Mahkeme ayrıca, örneğin güvenlik gerekçelerinden ötürü, muvazaanın önlenmesi veya soruşturmanın veya yargılamanın seyrinin saptırılmasının engellenmesi için bir temsilcinin bir tutukluya erişmeden önce belirli şekli şartları sağlamasının gerekli olabileceğini kabul etmiştir (*Melnikov/Rusya*, 2010, § 96).

594. Avukatlarla haberleşmenin farklı kategorileri arasında ayrım yapılması için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Amacı ne olursa olsun, söz konusu hususlar özel ve gizli nitelikteki meselelerle ilgilidir. Mahkeme ilk kez *Altay/Türkiye (no. 2)* 2019 davasında, hukuki yardımdan faydalanma bağlamında bir avukatla yüz yüze yapılan sözlü iletişimin ilke olarak "özel hayat" kapsamına girdiğine karar vermiştir (§ 49 ve § 51)[95].

6. Mahkeme ile Haberleşme[96]

595. Bir mahpusun Sözleşme kurumları ile yazışmaları 8. maddenin kapsamına girmektedir. Mahkeme, Sözleşme kurumları tarafından mahpuslara gönderilen mektupların açıldığı hallerde, haberleşmeye saygı hakkına yönelik bir müdahalede bulunulduğunu tespit etmiştir (*Peers/Yunanistan*, 2001, § 81; *Valašinas/Litvanya*, 2001, §§ 128-129; *Idalov/Rusya* [BD], 2012, §§ 197-201). Diğer durumlarda olduğu üzere, bu tür bir müdahalenin "kanuna uygun" olmaması, 8

[94] bk. *Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*
[95] Ayrıca bk. Tutuklulukta ve hapiste mahremiyet, ve aşağıda bahsedilen hususlar.
[96] Ayrıca bk. bireysel başvurular ve *Mahpusların Haklarına ilişkin İçtihat Rehberi*; yukarıda ve aşağıda bahsedilen hususlar

§ 2 maddesinde öngörülen meşru hedeflerden birini izlememesi ve söz konusu hedefe ulaşılması için "demokratik bir toplumda gerekli" olmaması halinde 8. madde ihlal edilmiş olacaktır (*Petra / Romanya*, § 36).

596. Çok sayıdaki mektuptan sadece birinin başvuranın henüz nakledildiği bir tesiste "yanlışlıkla açıldığı" bir davada Mahkeme, yetkililerin başvuranın Sözleşme kurumlarıyla yazışmalarına saygıyı, 8 § 1 maddesi anlamında başvuranın haberleşmesine saygı hakkına müdahale teşkil edecek şekilde zayıflatma kasıtlarının bulunduğuna dair herhangi bir delil bulunmadığını tespit etmiştir (*Touroude / Fransa* (k.k.), 2000; *Sayoud / Fransa* (k.k.), 2007).

597. Diğer taraftan, yazışmanın denetlenmesi otomatik, koşulsuz, bir yargı makamının kararından bağımsız ve itiraz edilemez nitelikte olması halinde "kanuna uygun" olmayacaktır (*Petra / Romanya*, § 37; *Kornakovs / Letonya*, § 159).

598. Mahpuslar ve Mahkeme arasındaki yazışmalara ilişkin ihtilaflar ayrıca, bireysel başvuru hakkının "etkin kullanımının" engellenmesi halinde Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamında da bir sorun gündeme getirebilecektir (*Shekhov/Rusya*, 2014, § 53 ve burada yapılan atıflar; *Yefimenko /Rusya*2013, § 164[97]; *, Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye*2019, §§ 39-45).

599. Sözleşmeci Taraflar, Mahkemeye başvurma hakkının etkin kullanımının kendi yetkililerince "herhangi bir şekilde" engellenmemesini sağlamayı taahhüt etmişlerdir. Dolayısıyla, başvuranların veya olası başvuranların yetkililer tarafından Sözleşme kapsamında bir hukuk yolunu takip etmekten caydırılmaksızın veya vazgeçirilmeksizin ve şikâyetlerini geri çekmeleri veya değiştirmeleri için herhangi bir baskı türüne maruz bırakılmaksızın Mahkeme ile özgürce iletişim kurabilmeleri elzemdir (*Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, § 480; *, Cotleţ/Romanya*2003, § 69). Ayrıca bk. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamalarına Katılan Kişiler Hakkında Avrupa Anlaşması* , *Üye Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkına saygı gösterme ve bunu koruma görevi hakkında CM/Res(2010)25 Sayılı İlke Kararı* https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/Res_2010_25_eng.pdf ve https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae *Bakanlar Komitesinin Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Avrupa Konseyi Üye Devletlerine Rec(2006)2 Sayılı Tavsiye Kararı*.

600. Bir başvuranın yazısının iletilmesinin reddedilmesi ilke olarak Sözleşme'nin 35 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda altı ay kuralına uyum meselesinin belirlenmesine imkân vermektedir ve Mahkemeye başvuru hakkının etkin kullanımının engellenmesinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir (*Kornakovs / Letonya*, § 166). Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamına giren durumlar aşağıdakileri içermektedir (örneğin farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Dimcho Dimov/Bulgaristan*, 2014, §§ 94-102):

- Mahkemeye gönderilen veya Mahkemeden gelen mektupların, hatta basit alındı bildirimi yazılarının (*Yefimenko/Rusya*, 2013, § 163) ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından denetlenmesi (*Maksym/Polonya*, 2006, §§ 31-33 ve burada anılan kararlar);
- bir başvuranın temsilcisiyle irtibatını sınırlandıran tedbirler alınması (*Shtukaturov/Rusya*, 2008, § 140; *Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 39-45[98])
- bir mahpusun Mahkemeye mektup gönderdiği için cezalandırılması (*Kornakovs/Letonya*, 2006, §§ 168-169);
- baskı veya korkutma teşkil eden eylemlerde bulunulması (*Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], 2004, § 481);
- Ceza infaz kurumu yetkililerinin başvuru formuna eklenmesi gereken fotokopileri sağlamayı reddetmesi veya haksız şekilde geciktirilmesi (*Igors Dmitrijevs/Letonya*, 2006, §§ 91 ve 100; *Gagiu/Romanya*, 2009, §§ 95-96; *Moisejevs/Letonya*, 2006, § 184);
- Genel olarak, Mahkemeye başvuruda bulunmak için gereken belgelere etkin erişimin bulunmaması (*Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna*, 2012, §§ 123 ve 125).

601. Mahpusların kapalı bir mekânda tutulmaları, yakınlarıyla veya dış dünyayla irtibatlarının az olması ve sürekli olarak ceza infaz kurumu yönetiminin otoritesine tabi olmaları nedeniyle kırılgan ve

[97] bk. *Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*
[98] Ayrıca bk. Mahpuslar ve avukatları arasındaki haberleşme.

bağımlı bir konumda olduklarının şüphesiz olduğu hususu akılda tutulmalıdır (*Cotleţ/Romanya*, 2003, § 71; *Kornakovs/Letonya*, 2006, § 164). Dolayısıyla, yetkililer başvuru hakkının kullanılmasını engellemekten imtina etmeyi taahhüt etmelerinin yanı sıra belirli koşullarda, ceza infaz kurumu yönetimi karşısında özellikle savunmasız ve bağımlı bir konumda olan (*Naydyon/Ukrayna*, 2010, § 64) ve geçerli bir başvuru sunulması için Mahkemenin Yazı İşleri Müdürlüğünün talep ettiği belgeleri kendi olanaklarıyla edinmesi mümkün olmayan bir tutuklu/hükümlüye (*Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna*, 2012, §§ 103-107) gerekli imkânları sağlamakla yükümlü olabilirler.

v. Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47. maddesi uyarınca, başvuru formuyla birlikte Mahkemenin kararını vermesine imkân veren ilgili belgeler mevcut olmalıdır. Bu koşullarda, yetkililerin talep üzerine başvuranlara, başvurularının Mahkeme tarafından uygun ve etkin bir şekilde incelenmesi için ihtiyaç duydukları belgeleri sağlama yükümlülükleri bulunmaktadır (*Naydyon/Ukrayna*, 2010, § 63 ve burada yapılan atıflar). Mahkemeye başvuru için gereken belgelerin başvurana zamanında sağlanmaması, Devletin Sözleşmenin 34. maddesi kapsamındaki yükümlülüğünün ihlali sonucunu doğurmaktadır (*Iambor/Romanya (no. 1)*, § 216; ve karşılaştırınız *Ustyantsev/Ukrayna*2012, § 99). Nitekim şu hususlara işaret edilmesi gerekmektedir:

- Mahkemenin de vurguladığı üzere, ceza infaz kurumu yetkililerinden tüm belgelerin kopyalarını alma bakımından otomatik bir hak bulunmamaktadır (*Chaykovskiy/Ukrayna*, 2009, §§ 94-97);
- Mahkemeye posta gönderilmesinde yaşanan tüm gecikmeler eleştiri gerektirmemektedir (5 ila 5 günlük gecikme için: *Yefimenko/Rusya*, §§ 131 ve 159; 6 günlük gecikme için: özellikle *Shchebetov/Rusya*2012, § 84), bu durum özellikle başvuranın Mahkemeye şikâyette bulunmasını engellemek için bir kastın mevcut olmadığı hallerde geçerlidir (biraz daha uzun süreli bir gecikme için, *Valašinas/Litvanya*, 2001, § 134), fakat yetkililerin yazışmaları haksız gecikmeler olmaksızın iletme yükümlülükleri vardır (*Sevastyanov/Rusya*, 2010, § 86);
- bir başvuranın Mahkeme ile yazışmalarının engellendiğine dair iddialarının doğruluğu yeterli bir şekilde ortaya konulmalı (*Valašinas/Litvanya*, 2001, § 136; *Michael Edward Cooke/Avusturya*, 2000, § 48) ve Sözleşme'nin 34. maddesine aykırı eylem veya ihmal olarak nitelendirilmek için gereken asgari ağırlık düzeyine ulaşmış olmalıdır (*Kornakovs/Letona*, 2006, § 173; *Moisejevs/Letonya*, 2006, § 186);
- davalı Hükümet başvuru hakkının engellendiğine dair tutarlı ve inandırıcı iddialara cevaben Mahkemeye makul bir açıklama sunmalıdır (*Klyakhin/Rusya*, §§ 120-121);
- yasaklı materyallerin ceza infaz kurumuna sokulması için zarfların Mahkemeye ait zarflarmış gibi sahte olarak düzenlenmesi ihtimali dikkate alınmayacak kadar önemsiz bir risktir (*Peers/Yunanistan,* 2001, § 84).

7. Gazeteciler ile haberleşme

603. İfade özgürlüğü, haberleşme bağlamında Sözleşme'nin 8. maddesi tarafından korunmaktadır. İlke olarak, bir tutuklu/hükümlü yayımlanmak üzere materyal gönderebilir (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1983, § 99; *Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye*, 2006, § 53). Uygulamada, materyalin içeriği de dikkate alınması gereken bir etkendir.

604. Örneğin, bir tutuklunun gazetecilere iki mektup göndermesinin engellenmesine ilişkin kararın bir müdahale teşkil ettiği tespit edilmiştir. Fakat ceza yargılamaları devam ederken ulusal makamlar söz konusu mektuplarda tanıklar ve kovuşturma makamlarına yönelik hakaret içerikli iddialar bulunduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, başvuran söz konusu iddiaları mahkemeler önünde ileri sürme imkânına sahip olmuş ve dış dünyayla irtibat olanağından mahrum bırakılmamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın basınla yazışmasının engellenmesinin izlenen meşru hedefle, yani suç işlenmesinin önlenmesi hedefiyle orantılı olduğunu tespit etmiştir (*Jöcks/Almanya* (k.k.), 2006).

605. Daha geniş ifade edilirse, basına gönderilmeyen fakat yayımlanması mümkün olan bir mektup söz konusu olduğunda, mektupta isimleri geçen ceza infaz kurumu çalışanlarının haklarının korunması hususu dikkate alınabilir (*W./Birleşik Krallık*, 1987, §§ 52-57).

8. Bir mahpus ile bir doktor arasındaki haberleşme

606. Mahkeme bir mahpusun tıbbi konularda haberleşmesinin denetlenmesi hususunu ilk kez *Szuluk/Birleşik Krallık*, 2009 davasında ele almıştır. Söz konusu dava, bir hükümlünün hayati risk taşıyan sağlık durumuna ilişkin olarak hastanede tedavisini takip eden uzman ile haberleşmesinin bir ceza infaz kurumu sağlık görevlisi tarafından denetlenmesine ilişkindir. Mahkeme, sağlık durumu hayati risk taşıyan bir mahpusun, cezaevinde yeterli tıbbi tedavi aldığına dair güvencenin dışarıdan bir uzman tarafından verilmesini isteyeceğini kabul etmiştir. Mahkeme davanın koşullarını dikkate alarak, mahpusun tıbbi yazışmalarının denetlenmesinin cezaevi sağlık görevlisi ile sınırlı olmuş olmasına rağmen, haberleşmesine saygı hakkı ile adil bir denge kurulmadığını tespit etmiştir (§§ 49-53).

9. Yakın akrabalar ve diğer kişiler ile haberleşme

607. Yetkililerin mahpuslara yakın akrabalarıyla irtibatlarını sürdürmeleri için yardımcı olmaları esastır. Bu bağlamda Mahkeme, Avrupa Cezaevi Kuralları'nda belirtilen tavsiyelerin önemine vurgu yapmıştır (*Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye*, § 55).

608. Mahpusların dış dünyayla etkileşimleri üzerinde belirli bir ölçüde kontrol tedbiri gerekli olabilir (*Coşcodar/Romanya* (k.k.), 2010; yüksek güvenlikli bir tesiste tutulmaya ilişkin olarak *Baybaşın/Hollanda* (k.k.), 2005).

609. Mahkeme, bir mahpusun suçlularla veya diğer tehlikeli kişilerle haberleşmesi ile özel ve aile hayatına ilişkin haberleşmesi arasında ayrım yapmaktadır (*Čiapas / Litvanya*, 2006, § 25). Fakat ciddi suçlar isnat edilen bir tutuklunun yakın bir akrabasından gelen mektupların denetlenmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve devam eden yargılamanın düzgün bir şekilde yürütülmesini sağlamak için gerekli olabilir (*Kwiek/Polonya,* 2006, § 48; ayrıca bk. *Falzarano/İtalya* (k.k.), 2021, §§ 5, 24, 37-39).

610. Yüksek güvenlikli bir tesiste bir mahpusun yakın akrabalarıyla iletişim kurması için izin verilen dillerden bir veya daha fazlasını bilmesi halinde yakınları ile kendi seçtiği bir dilde haberleşmesi örneğin kaçma riskinin bulunması gibi belirli güvenlik gerekçelerinden ötürü yasaklanabilir (*Baybaşın / Hollanda* (k.k.), 2005).

611. Fakat Mahkeme, sadece aileleri içerisinde kullandıkları dili kullanarak yakınlarıyla telefonda konuşmak isteyen tutuklu/hükümlülerin, gerçekten resmi dili konuşamadıklarının tespiti için masrafları kendilerine ait olmak üzere bir ön işleme tabi tutulması uygulamasını kabul etmemiştir (*Nusret Kaya ve Diğerleri / Türkiye*, 2014, §§ 59-60). Mahkeme ayrıca, bir tutuklu/hükümlünün kendi ana dilinde yazdığı özel mektuplarının, masrafı kendine ait olmak üzere resmi dile tercümesini önceden sağlamasını talep etmenin 8. maddeye aykırı olduğunu tespit etmiştir (*Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye*, 2011, § 60).

612. Bir mahpusun ailesine gönderdiği bir mektup (veya *Pfeifer ve Plankl/Avusturya* 1992, § 47 davasında olduğu gibi bir mahpusun diğer bir mahpusa gönderdiği özel bir mektup, bk. ilgili kararda § 47) şiddete başvurma tehdidi içermediği takdirde (*Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık* 1983, §§ 65 ve 103), sadece cezaevi çalışanları hakkında eleştiri veya uygunsuz dil içerdiği gerekçesiyle denetlenemez (*Vlasov/Rusya*2008, § 138).

10. Mahpus ve diğer muhataplar arasındaki yazışmalar

613. Mahkeme, özellikle *Niedbała/Polonya*, 2000 davasında, tutuklu/hükümlüler ve diğer muhataplar arasındaki haberleşmeyi ele almıştır. Bu davada Mahkeme, Kamu Denetçisiyle yapılan yazışmalar gibi farklı kategoriler arasında hiçbir ayrım yapmaksızın mahpusların yazışmalarının otomatik olarak sansürlenmesine imkân sağlayan ulusal hukukun 8. maddeyi ihlal ettiğini tespit etmiştir (§ 81). Benzer şekilde, Devlet makamlarına ve sivil toplum kuruluşlarına yazdığı mektuplar dâhil olmak üzere, başvuranın yaptığı tüm yazışmaların ayrım yapılmaksızın rutin bir şekilde kontrol edilmesi, 8. maddenin ihlalini teşkil etmiştir (*Jankauskas/Litvanya*, 2005, § 22; Bulgaristan Helsinki Komitesine gönderilen mektuplara ilişkin olarak *Dimcho Dimov/Bulgaristan*, 2014, § 90).

C. Avukatların haberleşmeleri[99]

614. Bir avukat ile müvekkili arasındaki haberleşme, amacı ne olursa olsun, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında korunmaktadır ve bu korumanın düzeyi gizlilik söz konusu olduğunda daha da yüksek olmaktadır (*Michaud/Fransa*, 2012, §§ 117-119). Bu durum, avukatlara davaya taraf olanları savunma gibi demokratik bir toplumda temel bir görevin verilmiş olması ile haklı kılınmaktadır. Denetlenen belgelerin içeriği önem arz etmemektedir (*Laurent/Fransa*, 2018, § 47). Mesleki gizlilik "bir avukat ile müvekkili arasındaki güven ilişkisinin temelidir" (*aynı yerde*) ve bunun herhangi bir şekilde etkilenmesi riskinin, adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi ve dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında güvence altına alınan haklar üzerinde yansımaları olabilir (*Niemietz/Almanya*, 1992, § 37; *Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, 2007, § 65). "Cezai bir suç ile itham edilen" kişinin kendisini suçlamama hakkı dâhil olmak üzere, herkesin sahip olduğu adil yargılanma hakkı mesleki gizlilik ilkesine dolaylı olarak da olsa muhakkak bağlıdır (*Michaud/Fransa*, 2012, § 118). Avukat ve müvekkili arasında gerçekleştirilen haberleşme, davalarıyla ilgili olan veya olmayan hususları ilgilendirebilir; ancak, aralarında ayrım yapmak için bir neden yoktur. Zira hepsi özel ve gizli nitelikli konulara ilişkindir. Dolayısıyla, başvuran ve müvekkilinin yanlışlıkla tespit edilen konuşmaları net bir ifadeyle hukuki tavsiye içermiyor olsa da, başvuran yine de avukat-müvekkil arasındaki iletişimin korunması hakkına sahiptir (*Vasil Vasilev/Bulgaristan*, 2021, § 90). Ayrıca başvuranın avukatı ve üçüncü bir taraf arasında yapılan alışverişe ilişkin olarak bk. (*Falzarano/İtalya* (k.k.), 2021, §§ 5, 24, 32-34).

615. *Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020 davasında Mahkeme, baroya kayıtlı olmayan avukatların mesleki gizliliklerinin korunmasını incelemiş ve 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, müvekkillerin mahkemeler önünde temsil edilmesi de dâhil olmak üzere, hukukun çoğu alanında az bir sınırlama ile profesyonel bir şekilde ve genelde bağımsız olarak çalışan hukuk danışmanları ile müvekkiller arasındaki ilişkilerin, bütününde özel bir korumaya tabi olmamasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmadığına karar vermiştir (§ 137).

616. Örneğin Mahkeme, bir avukatın müvekkiline gönderdiği mektubun iletilmemesinin (*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*, 1998) ve bir avukatlık bürosunun telefon hatlarının dinlenmesinin (*Kopp/İsviçre*, 1998) veya bir avukatın dizüstü bilgisayarı ve cep telefonuna el koyulması ve ardından bunların incelenmesinin (*Särgava/Estonya*, 2021) Sözleşme'nin 8. maddesine uygunluğunu incelemiştir.

617. "Haberleşme" terimi geniş olarak yorumlanmaktadır (örneğin bk. bir avukat ve avukatlık şirketinin müvekkillerinin temsilcileri ile arasında gerçekleşen, işle ilgili genel konuşmalara ilişkin *Klaus Müller/Almanya,* 2020, §§ 37-41). Bu terim ayrıca avukatların yazılı dosyalarını (*Niemietz/Almanya*, 1992, §§ 32-33; *Roemen ve Schmit/Lüksemburg*, 2003, § 65), bilgisayar sabit sürücülerini (*Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, § 71), elektronik verileri (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, 2007, §§ 66- 68; *Robathin/Avusturya*, 2012, § 39), USB bellekleri (*Kırdök ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, § 32), bilgisayar dosyaları ve e-posta hesaplarını (*Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services/Fransa*, 2015, § 69) ve bir avukatın üzerine bir mesaj yazıp müvekkillerine vermiş olduğu katlanmış bir kâğıt parçasını (*Laurent/Fransa*, 2018, § 36) da kapsamaktadır. Ayrıca, bir başvuranın cihazında saklanan, başvuranın kendisi ve avukatı arasında yapılan haberleşmeyi de ilgilendirir (*Saber/Norveç*, 2020, § 52; ayrıca bk. *Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa*, 2016).

618. Yetkililerin başvurana ait avukatlık şirketinde el koyulan mesleki verilerin bir kopyasına sahip olması, bu verilerin şifreli olup olmamasına bakılmaksızın bir müdahale teşkil eder (*Kırdök ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 33 ve 36-37).

619. Mesleki gizlilik avukat, müvekkil ve adaletin doğru şekilde tecellisi için büyük öneme sahip olmakla birlikte, dokunulmaz değildir (*Michaud/Fransa*, 2012, §§ 123 ve 128-129). Anılan davada Mahkeme, avukatların müvekkillerinin hukuka aykırı kara para aklama faaliyetlerine dair şüphelerini bildirme yükümlülüklerinin, söz konusu şüphelerin avukatların savunma rolü bağlamı dışında ortaya çıktığı hallerde, avukat-müvekkil gizliliğine orantısız bir müdahale anlamına gelip gelmediğini

[99] Bir önceki Mahpusların haberleşmeleri başlıklı bölümde ele alınan, mahpuslarla yapılan yazışmalar hariç.

incelemiştir (ihlal tespit edilmemiştir). *Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa*, 2016 davasında Mahkeme, bir avukatın telefon hattı takibe alınan bir müvekkille yaptığı ve suç işlendiğinin avukat tarafından ifşa edildiği konuşmanın tespiti işlemini incelemiştir. Mahkeme, belirli koşullar altında avukat müvekkil gizliliği ilkesine istisna getirilebileceğine hükmetmiştir (§§ 79-80). *Klaus Müller/Almanya*, 2020 davasında Mahkeme, müvekkili tarafından gizlilik feragati verilerek gizlilik yükümlülüğü kaldırılması durumunda, bir avukatın mesleki faaliyetler sırasında elde ettiği bilgilere istinaden ceza yargılamalarında bir tanık olarak ifade vermeme hakkının ortadan kalktığını öngören ulusal hukuk bağlamında avukat-müvekkil gizliliği kapsamındaki kısıtlamaları ele almıştır (§§ 67-73).

620. Bir avukatın şüphelerini bildirmesini gerektiren mevzuat, avukatın müvekkilleriyle mesleki iletişimine saygı hakkına yönelik "devam eden" bir müdahale anlamına gelmektedir (*Michaud/Fransa*, 2012, § 92). Bir tanık olarak ifade verme ve mesleki faaliyetler esnasında elde edilen bilgileri ceza yargılamalarında sunulmasına dair idari ceza şeklindeki yükümlülük, müdahale teşkil etmektedir (*Klaus Müller/Almanya*, 2020, §§ 40-41). Müdahale, avukatların kendi aleyhlerindeki yargılamalar bağlamında da meydana gelebilir (*Robathin/Avusturya*, 2012; *Sérvulo & Associados - Sociedade de Advogados, RL ve Diğerleri/Portekiz*, 2015).

621. Üçüncü bir taraf aleyhine yürütülen ceza yargılamaları kapsamında bir avukatın ofisinin aranması, meşru bir amacı olsa dahi, avukatın mesleki gizliliğine orantısız bir ihlal teşkil etmektedir (*Kruglov ve Diğerleri/Rusya*2020, §§ 125-129; *Kırdök ve Diğerleri/Türkiye*2019, §§ 52-58; *Niemietz/Almanya*1992, § 37).

622. Bir avukatın "haberleşmesine" müdahale edilmesi, usulüne uygun olarak gerekçelendirilmediği takdirde 8. maddenin ihlaline sebebiyet verecektir. Bu maksatla, müdahale "kanuna uygun" olmalı (*Klaus Müller/Almanya*, 2020, §§ 48-51 özellikle atıf yapılan *Robathin/Avusturya*, 2012, §§ 40-41; ve yasal çerçevedeki belirsizlik ve avukat-müvekkil gizliliğiyle somut bir şekilde ilgili usul güvencelerinin eksikliğine ilişkin olarak, *Saber/Norveç*, 2020, § 57 ve *Särgava/Estonya*, 2021, § 109), 8. maddenin 2. fıkrasında sıralanan "meşru hedefler"den birini izlemeli (*Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002; *Michaud/Fransa*, 2012, §§ 99 ve 131) ve söz konusu hedefe ulaşılması için "demokratik bir toplumda gerekli" olmalıdır. 8. madde anlamında "gereklilik" kavramı, acil bir toplumsal ihtiyacın mevcut olduğuna ve özellikle, müdahalenin izlenen meşru hedefle orantılı olduğuna işaret etmektedir (*aynı yerde*, Müdahaleden bir avukat veya avukatlık bürosunun etkilenmesi halinde, özel güvenceler mevcut olmalıdır. Zira Mahkeme, avukatlar ve müvekkilleri arasındaki iletişimin gizliliğini koruma ve avukat-müvekkil gizliliği konularında belirli usul güvencelerinin önemini belirtmiştir (*Michaud/Fransa*, 2012, §§ 117-119 ve 130).

623. Mahkeme, telefon dinlemenin avukatın haberleşmesine saygı hakkına yönelik ciddi bir müdahale teşkil etmesi nedeniyle ve özellikle de, kullanılabilir teknolojinin sürekli olarak daha da gelişmesinden ötürü (*Kopp/İsviçre*, 1998, §§ 73-75) telefon dinlemenin bilhassa net olan bir "kanun"a dayalı olması gerektiğini vurgulamıştır (Başsavcı tarafından verilen bir talimata ilişkin olarak bk. *Vasil Vasilev/Bulgaristan*, 2021, §§ 92-93). Anılan davada Mahkeme ilk olarak, bir avukatın spesifik olarak işiyle bağlantılı meseleler ile avukatlık faaliyeti dışındaki faaliyetlerine ilişkin meseleler arasındaki ayrımın nasıl yapıldığının kanunda açıkça belirtilmemesinden ötürü ve ikinci olarak, yetkililerin bağımsız bir hâkimin gözetimi olmaksızın telefon dinleme işlemini gerçekleştirmelerinden ötürü 8. maddenin ihlalini tespit etmiştir (ayrıca bk. "kanun" tarafından sağlanan korumaya ilişkin olarak, *Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, § 92). Ayrıca, bir şüphelinin telefonunun dinlendiği ve yetkililerin yanlışlıkla şüphelinin avukatıyla konuşmalarını tespit ettiği durumlarda yetkinin suistimalini önlemek için iç hukukta güvenceler öngörülmelidir (*Dudchenko/Rusya*, 2017, §§ 109-110).

624. Her şeyden önce, mevzuat ve uygulama herhangi bir kötüye kullanıma ve keyfiliğe karşı yeterli ve etkili güvenceler sunmalıdır (etkili güvencelerin özetleri için bk. *Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020, §§ 125-132; *Iliya Stefanov/Bulgaristan*, 2008, § 38; *Särgava/Estonya*, 2021, § 109). Aramanın makul şüphe temelinde verilmiş bir karara dayalı olup olmadığı hususu Mahkeme tarafından dikkate alınan etkenler arasında yer almaktadır (sanığın akabinde beraatına karar verildiği bir dava için bk. *Robathin/Avusturya*, 2012, § 46). Mahkeme, yapılan aramanın bağlantılı olduğu suçun ciddiyetini dikkate alır (*Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020, § 125). Kararın kapsamı makul olarak sınırlı olmalıdır. Mahkeme, mesleki gizlilik kapsamına giren materyallerin alınmamasını sağlamak için aramanın

bağımsız bir gözlemci eşliğinde gerçekleştirilmesinin önemine vurgu yapmıştır (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, 2007, § 57; *Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002; *Robathin/Avusturya*, 2012, § 44). Ayrıca, kararın hukuka uygunluğu ve icrası yeterli incelemeye tabi olmalıdır (*aynı yerde*, § 51; *Iliya Stefanov/Bulgaristan*, 2008, § 44; *Wolland/Norveç*, 2018, §§ 67-73). Ayrıca Mahkeme, avukat-müvekkil gizliliği kapsamına giren materyallere el konulmamasını sağlayacak özel güvencelerin olup olmadığını göz önünde bulundurur. Son olarak Mahkeme, aramadan etkilenen kişilerin işleri ve itibarlarını üzerinde meydana gelmesi muhtemel etkinin kapsamını da dikkate alır (*Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020, § 125).

625. *Särgava/Estonya*, 2021 davasında Mahkeme, gizlilik kapsamına giren ve girmeyen belgelerin ayıklanması ve ayrılması, içeriklerin kopyalarının oluşturulması ve anahtar kelime aramaya dayalı olarak içerik üzerinde yapılan arama hususlarını ele almıştır (§§ 99-109). Mevzuat çerçevesinin yetersiz olması göz önünde bulunduran Mahkeme, arama sırasında (ya da kopyalanan veri taşıyıcıları içeriğinin fiilen incelenmesi esnasında bile) ilgili avukatın veya diğer bir avukatın bulunması güvencesine dair pratikteki ilginin sınırlı düzeyde etkili olduğunu tespit etmiştir.

626. Spesifik olarak tanımlanan belgelere soruşturma ile bağlantılı olmamasına veya avukat-müvekkil gizliliği kapsamında olmamasına rağmen el konulduğuna dair doğruluğu ortaya konmuş iddiaları incelerken hâkim "spesifik olarak bir orantılılık incelemesi" yürütmeli ve uygun olduğu takdirde, ilgili belgelerin iadesine karar vermelidir (*Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services/Fransa*, 2015, § 79; *Kırdök ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, § 51 ve § 57). Örneğin *Wolland/Norveç*, 2018 (ihlal tespit edilmemiştir) davasında Mahkeme, başvuranın binasında gerçekleştirilen ilk aramadan iki gün sonra sabit sürücünün ve dizüstü bilgisayarın kendisine iade edilmesinden ötürü, arama sürecinin devam ettiği sırada elektronik belgelerin başvuranın erişimine açık olduğunu vurgulamıştır (§§ 55-80; avukat-müvekkil gizliliği kapsamına giren verilerin filtrelenmesi için bir mekanizma olmayan, bunlara el konulmasına dair açık bir yasağın bulunmadığı, ve Ağır Ceza Mahkemesinin el konulan verilerin kopyalarını iyi bir sebep olmadan iadelerini veya imha edilmelerini reddettiği bir dava olan *Kırdök ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 55-58 ile benzer yönleri bakımından karşılaştırınız).

627. Veri arama ve el koyma işlemlerini gerçekleştirirken ilgili usuli güvencelerin gözetilmemesi 8. madde ihlali sonucunu doğurmaktadır (*Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya*, 2007, §§ 66-68; farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002).

628. Kararın netlik düzeyine ilişkin kapsamlı içtihat mevcuttur: karar, soruşturma ekibinin hukuka aykırı hareket edip etmediğinin veya yetkilerini aşıp aşmadığının değerlendirilmesine izin verecek şekilde, aramanın amacı hakkında yeterli bilgi içermelidir. Arama, yeterince nitelikli ve bağımsız olan (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*, 2008, § 43) ve hangi belgelerin avukat-müvekkil gizliliği kapsamına girdiğini ve alınmaması gerektiğini tespit etmekle görevli olan bir hukukçunun gözetimi altında gerçekleştirilmelidir. Mesleki gizliliğe ve adaletin doğru şekilde tecellisi ettirilmesine yönelik müdahalelere karşı uygulamada bir güvence mevcut olmalıdır (*aynı yerde*).

629. Örneğin Mahkeme aşağıdaki hususları eleştirmiştir:

- aşırı geniş ifadeler kullanılarak düzenlenmiş olan ve kovuşturma makamlarına hangi belgelerin ceza soruşturması bakımından "alakalı" olduğunu belirleme konusunda sınırsız bir takdir yetkisi tanıyan bir arama kararı (*Kruglov ve Diğerleri/Rusya*, 2020, § 127; *Aleksanyan/Rusya*, 2008, § 216; *Svetova ve Diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 41-46);
- makul şüpheye dayanan fakat aşırı genel ifadeler kullanılarak düzenlenmiş olan bir arama kararı (*Robathin/Avusturya*, 2012, § 52);
- polisin tam iki ay boyunca başvuranın bilgisayarının tamamına ve avukat-müvekkil gizliliği kapsamında materyalleri içeren tüm disketlerine el koymasına izin veren bir karar (*Iliya Stefanov/Bulgaristan*, 2008, §§ 41-42).
- başvuranla aynı büroyu paylaşan diğer bir avukat aleyhindeki ceza yargılamalarının amaçları bakımından avukat-müvekkil gizliliği kapsamında koruma altında olmayan elektronik verilere el koyulmasına izin veren emir; ve yargı makamları tarafından yorumlandığı ve uygulandığı şekilde ilgili mevzuatta yeterli usul güvenceleri yer

almadığından bu verilerin iade edilmesi veya imha edilmesinin reddedilmesi (*Kırdök ve Diğerleri/Türkiye*, 2019, §§ 52-58).

630. Gizli belgelerin korunmasının bir hâkim tarafından sağlanması önemli bir güvencedir (*Tamosius/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002). Aynı durum, ihtilaf konusu mevzuatta avukatın savunma rolünün özünün korunması ve avukat-müvekkil gizliliğini koruyan bir filtre oluşturulması halinde de geçerlidir (*Michaud/Fransa*, §§ 126-129).

631. Pek çok davada, avukatların haberleşmesi meselesi ofislerinin aranması ile yakından bağlantılı olmuştur (dolayısıyla, Hukuk büroları başlıklı bölüme atıf yapılmaktadır).

632. Son olarak, bir tutuklunun polis merkezinde avukatıyla yaptığı görüşmelerin gizli olarak takip edilmesi, bir avukat ile müvekkili arasındaki ilişkiye daha fazla koruma sağlanmasına yönelik ihtiyaç ve özellikle de bu ilişkiyi nitelendiren iletişimin gizliliği göz önünde bulundurularak, bir avukat ile müvekkili arasındaki telefon görüşmelerinin dinlenmesiyle bağlantılı olarak Mahkeme tarafından belirlenen ilkeler açısından incelenmelidir (*R.E./Birleşik Krallık*, 2015, § 131).

633. Resmi olarak haklarında suç isnadında bulunulan ve polis gözetimine konulan kişilerin bir avukatla yazışmalarının kontrol edilmesi kendiliğinden Sözleşme ile bağdaşmaz değildir. Fakat bu tür bir kontrole ancak yetkililerin yazışmanın yasa dışı bir ek içerdiğine inanmaları için makul bir nedenleri olması halinde izin verilebilir (*Laurent/Fransa*, §§ 44 ve 46).

D. Özel şahıslar, profesyoneller ve şirketlerin haberleşmeleri[100]

634. Haberleşmeye saygı hakkı özel alan, aile alanı ve mesleki alanı kapsamaktadır. Bununla birlikte, siber zorbalık veya bir kişinin romantik partneri tarafından sanal ortamda takip edilmesini de kapsar (*Buturugă/Romanya*, 2020, § 74).

635. *Margareta ve Roger Andersson/İsveç*, 1992 davasında bir anne ile sosyal hizmetlerin himayesindeki çocuğu arasındaki mektup ve telefon yoluyla iletişime getirilen ve yaklaşık olarak bir buçuk yıllık bir süre boyunca tüm irtibat imkânlarından mahrum kalmalarına neden olan kısıtlama dolayısıyla ihlal tespit etmiştir (§§ 95-97).

636. Mahkeme *Copland/Birleşik Krallık*, 2007 davasında, bir devlet memurunun telefon görüşmelerinin, e-postalarının ve internet kullanımının herhangi bir yasal dayanak olmaksızın denetlenmesi dolayısıyla ihlal tespit etmiştir (§§ 48-49). Mahkeme, bir kamu işvereni tarafından iş yerinin denetlenmesine ilişkin *Halford/Birleşik Krallık*, 1997 davasında, ilgili devlet memurunun telefonu üzerinden yapılan görüşmelerin dinlenmesini düzenleyen herhangi bir yasal belge olmaması nedeniyle ihlal tespit etmiştir (§ 51).

637. Özel iş yerlerindeki iletişimler de "haberleşme" kavramının kapsamına girebilir (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 74). Bu davada işveren, bir çalışanı iş bilgisayarında özel görüşmeler için bir internet anlık mesajlaşma hizmetini kullanmakla suçlamıştır. Mahkeme, işverenin talimatlarının iş yerindeki özel sosyal hayatı sıfır düzeyine indiremeyeceğine hükmetmiştir. Özel hayata ve haberleşmenin gizliliğine saygı hakkı, gerekli olduğu ölçüde kısıtlansa bile, varlığını korumaktadır (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, § 80).

638. Bir işverenin çalışanlarının iş yerindeki mesleki nitelikte olmayan elektronik veya diğer iletişimlerini düzenleyebileceği şartların belirlenmesine ilişkin yasal çerçeve konusunda Sözleşmeci Devletlere "geniş bir takdir yetkisi" tanınmalıdır. Bununla beraber, Devletlerin takdir yetkisi sınırsız değildir; makamların bir işveren tarafından yazışmalar ve diğer iletişimleri denetlemek için aldığı tedbirlerle birlikte, söz konusu tedbirlerin kapsamı ve süresinden bağımsız olarak "kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvenceler" bulunmalıdır. Bu bakımdan keyfiliğe karşı usulü güvenceler ve orantılılık elzemdir (*Bărbulescu/Romanya* [BD], 2017, §§ 119-120).

639. Bu bağlamda Mahkeme, bu pozitif yükümlülüğe uygunluğun değerlendirilmesi gereken etkenlerin ayrıntılı bir listesini oluşturmuştur: (i) yazışmaların ve diğer iletişimlerin işveren tarafından denetlenmesi ve bu tür tedbirlerin uygulanabilmesi ihtimali hakkında çalışana açık bir şekilde ve

[100] bk. ayrıca *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*

önceden bildirimde bulunulup bulunulmadığı; (ii) işverenin denetiminin kapsamı ve çalışanın mahremiyetine müdahale düzeyi (trafik ve içerik); (iii) işverenin iletişimleri denetlemeyi ve bunların esas içeriğine erişmeyi haklı kılmak için meşru nedenler gösterip göstermediği; (iv) daha az müdahaleci yöntem ve tedbirlere dayalı bir denetleme sistemi tesis edilme imkânının olup olmadığı; (v) denetlemeye tabi tutulan çalışan bakımından denetimin ciddi sonuçları ve ayrıca, denetimin sonuçlarından görülen fayda; ve (vi) özellikle iletişimlerin içeriğine erişim ihtimalinin önceden bildirilmesi dâhil uygun güvencelerin çalışana sağlanıp sağlanmadığı. Son olarak, iletişimi denetlenen bir çalışanın "yukarıda özetlenen kriterlerin nasıl gözetildiğinin ve şikâyetçi olunan tedbirlerin hukuka uygun olup olmadığının en azından özü itibariyle belirleme yetkisine sahip bir yargı mercii önündeki bir hukuk yoluna" erişimi olmalıdır (*Bărbulescu / Romanya* [BD], §§ 121-122).

640. Özellikle, siyasi partilerin dâhili teşkilat yapılanmaları özel şirketlerinkinden farklı omasına ve bir işveren ve çalışan arasındaki yasal bağların bir siyasi parti ve üyelerinin arasındakinden temelde farklı olmasına rağmen, bir siyasi partinin, üyelerinin elektronik iletişimini denetlediği durumlara ilişkin olarak, benzer ilkeler diğer bağlamlarda da geçerlidir (*Tena Arregui/İspanya*2024, §§ 38 ve 41).

641. İçtihatta ayrıca, ticari iflas bağlamında haberleşmenin denetlenmesi hususu da ele alınmıştır (*Foxley/Birleşik Krallık*, 2000, §§ 30 ve 43). Mahkeme *Luordo/İtalya*, 2003 davasında, aşırı uzun süren iflas işlemlerinin, müflisin haberleşmesine saygı hakkı üzerindeki etkileri nedeniyle 8. maddenin ihlalini tespit etmiştir (§ 78). Fakat müflisin haberleşmesinin denetlenmesi için bir sistem tesis edilmesi kendiliğinden eleştiriye açık bir husus değildir (ayrıca bk. *Narinen/Finlandiya*, 2004).

642. Şirketlerin haberleşmesi meselesi, iş yerlerinde yapılan aramalarla yakından bağlantılıdır (dolayısıyla, Ticari tesisler başlıklı bölüme atıf yapılmaktadır). Örneğin Mahkeme *Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç*, 2013 davasında, bir şirketin diğer şirketlerle ortak kullandığı bilgisayar sunucusundaki tüm verilerin bir kopyasını sağlamasına ilişkin karar nedeniyle ihlal tespit etmemiştir. Uygulanabilir kanunun adli mercilerin ön iznini gerektirmemesine rağmen Mahkeme, kötüye kullanıma karşı etkili ve uygun güvencelerin varlığını ve şirketler ile çalışanlarının ve genel olarak toplumun etkin vergi teftişlerindeki menfaatlerini dikkate almıştır (§§ 172-175). Fakat Mahkeme, rekabet kurallarını ihlal eden hukuka aykırı bir fiyatlandırma anlaşmasının ikincil ve maddi delillerinin bulunması amacıyla iş yerlerinde gerçekleştirilen bir incelemeye ilişkin *DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti* davasında ihlal tespit etmiştir. Mahkeme, adli mercilerin ön izni olmadığına, tedbirin gerekliliğine ilişkin makabline şamil herhangi bir incelemenin yapılmadığına ve edinilen verilerin imha edilmesi ihtimalini düzenleyen kuralların bulunmadığına atıfta bulunmuştur (§§ 92-93).

E. Cezai bağlamda telekomünikasyon takibi[101]

643. 8 § 2 maddesinin yukarıda belirtilen koşulları bu bağlamda muhakkak yerine getirilmelidir (*Kruslin/Fransa*, 1990, § 26; *Huvig/Fransa*, 1990, § 25). Özellikle, bu tür bir takip gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmelidir. Bu tür bir takip haberleşmeye saygı hakkına yönelik ciddi bir müdahale teşkil ettiğinden, bilhassa net olan bir "kanuna" dayalı olmalı (*Huvig/Fransa*, § 32) ve yeterli hukuki kesinlik sağlayan bir yasal çerçevenin bir parçasını oluşturmalıdır (*aynı yerde*). Herkesin sonuçları bizzat öngörebilmesi bakımından kuralların açık ve ayrıntılı olmasının yanı sıra (kullanılabilir teknoloji sürekli olarak daha da gelişmektedir), hem erişilebilir de hem öngörülebilir olması gerekmektedir (*Valenzuela Contreras/İspanya*, 1998, §§ 59 ve 61). Yeterince açık olma gerekliliği, takibe iznin verildiği ve takibin gerçekleştirildiği koşul ve şartlara ilişkindir. İletişimin gizli takibine yönelik tedbirlerinin uygulanması ilgili kişilerin veya geniş anlamda toplumun incelemesine açık değildir; dolayısıyla, yürütmeye veya bir hâkime tanınan yasal takdir yetkisinin hiçbir sınırı olmaması halinde "kanun", hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olacaktır (*Karabeyoğlu/Türkiye*, 2016, §§ 67-69 ve §§ 86-88, ve burada yapılan diğer atıflar; *Potoczka ve Adamco/Slovakya*, 2023, §§ 71-73). Sonuç olarak kanun, kişiye keyfi müdahale karşısında yeterli koruma sağlamak amacıyla, bu tür bir takdir yetkisinin kapsamını ve uygulanış biçimini yeterince net bir şekilde belirtmelidir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 229-230). Kanunun uygulanmasında herhangi bir keyfilik riskinin

[101] Ayrıca bk. Dosya veya verilerin güvenlik birimleri ya da Devletin diğer organları tarafından toplanması başlıklı bölüm ve *Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

mevcut olması halinde, kanun hukuka uygunluk koşuluna uygun olmayacaktır (*Bykov/Rusya* [BD], 2009, §§ 78-79). Gizli takibe başvurma gibi hassas bir alanda, yetkili makamın uygulanabilir yasal belgelere uyması ve bu denli müdahaleci bir tedbiri haklı kılan zorlayıcı nedenleri belirtmesi gerekmektedir (*Dragojević/Hırvatistan*2015, §§ 94-98; ayrıca bk. gizli takip izinlerinin usulüne uygun olarak gerekçelendirilmesine ilişkin *Liblik ve Diğerleri/Estonya*, 2019, §§ 132-143). Ayrıca, telefon görüşmelerinin dinlenmesi, örneğin bir bıçaklanma mağdurunun ve onun "iletişim kurduğu kişilerin" gizlice izlenmesine öylece izin vermeye dair aşırı geniş ve belirsiz bir karara dayandırılamaz (*Azer Ahmadov/Azerbaycan*, 2021, §§ 66, §§ 71-72; ayrıca bk. *Potoczka ve Adamco/Slovakya*, 2023, § 76).

644. Bu bağlamda Mahkeme, güvencelere olan ihtiyacı vurgulamıştır (bir özet için bk. *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021, §§ 335). Mahkeme, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvencelerin mevcut olduğuna ikna olmalıdır (*Karabeyoğlu/Türkiye*, 2016, §§ 101-103, § 106). Bu değerlendirme olası tedbirlerin niteliği, kapsamı ve süresi, bu tedbirlere karar verilmesi için gerekli olan nedenler, bu tedbirlere izin vermek ve onları yürütmek ve denetlemekle yetkili makamlar ve ulusal hukukta sağlanan hukuk yolu türü gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 232; *Falzarano/italya* (k.k.), 2021, §§ 27-29)). Gizli takip tedbirlerinin incelenmesi ve denetimi, üç aşamada devreye girebilir: takibe ilk karar verildiği zaman, takibin gerçekleştirilmekte olduğu zaman veya takip sona erdirildiği zaman. İlk iki aşama bakımından, gizli takibin mahiyeti ve mantığı sadece takibin kendisinin değil, bunun beraberinde bir incelemenin de kişinin bilgisi olmaksızın gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Sonuç olarak, kişinin kendiliğinden etkili bir hukuk yolu arayışına girmesi veya inceleme işlemlerine doğrudan katılması zorunlu olarak engelleneceğinden, tesis edilen usullerin kişinin haklarını koruyan uygun ve eşdeğer güvenceler sağlaması elzemdir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 233). Bu durum özellikle, bir müdahalenin meşru bir hedef izlenirken "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığına karar verirken önem arz etmektedir; zira Mahkeme, vatandaşlar hakkında gizli takip talimatı verme yetkilerine ancak demokratik kurumları korumak için kati suretti gerekli olduğu ölçüde 8. madde kapsamında müsamaha gösterilebileceğine hükmetmiştir (*Rotaru/Romanya* [BD], 2000, § 47). Bu gerekliliğin varlığının ve ölçüsünün değerlendirilmesi konusunda Sözleşmeci Devletler belirli bir takdir payına sahiptir. Fakat söz konusu takdir yetkisi, hem mevzuatı hem de mevzuatın uygulandığı kararları kapsayan bir Avrupa denetimine tabidir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 232).

645. Telefon dinleme işlemlerine yalnızca objektif bir şekilde makul olan şüphelere dayanarak karar verilebilir (*Karabeyoğlu/Türkiye*, 2016, § 103). Mahkeme ayrıca, gizli takibe başvurulmasına izin vermekle yetkili bir makamın "özellikle kişinin cezai eylemleri veya gizli takip tedbirlerine yol açacak diğer eylemleri planladığından, işlediğinden veya geçmişte işlemiş olduğundan şüphelenilmesi için olgusal emarelerin bulunup bulunmadığı hususu başta olmak üzere ilgili kişi hakkında makul şüphenin var olup olmadığını" ve "talep edilen takibin 'demokratik bir toplumda gerekli olma' koşulunu sağlayıp sağlamadığını … örneğin, hedeflerin daha az kısıtlayıcı tedbirler ile ulaşılmasının mümkün olup olmadığını" doğrulayabilecek nitelikte olmasının öneminin altını çizmiştir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 260; *Dragojević/Hırvatistan*, 2015, § 94). Gizli takibe iznin verildiği kararlardaki ilgili gerekçelerin belirtilmesi koşulu ile birlikte yukarıda belirtilen türden bir doğrulama, tedbirlere gelişigüzel veya düzensiz bir şekilde, gerekli ve uygun değerlendirme yapılmaksızın karar verilmemesini sağlamak için önemli bir güvence teşkil etmektedir. Dolayısıyla, telefon dinlenmesi tedbirine izin verilmesi ve uzatılması, gerekçeli veya "genel" ya da "keşif amaçlı" olmalıdır (*Adomaitis /Litvanya*, 2022, § 85; *Drakšas/Litvanya*, 2012, § 56).

646. Mahkeme örneğin aşağıdaki davalarda haberleşmeye saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir: *Kruslin/Fransa*, 1990, § 36; *Huvig/Fransa*, 1990, § 35; *Malone/Birleşik Krallık*, 1984, § 79; *Valenzuela Contreras/İspanya*, 1998, §§ 60-61; *Prado Bugallo/İspanya*, 2003, § 30; *Matheron/Fransa*, 2005, § 43; *Dragojević/Hırvatistan*, 2015, § 101; *Šantare ve Labazņikovs/Letonya*, 2016, § 62; ceza yargılamaları sırasında gizli takibe izin veren kararların geçmişe dönük olarak gerekçelendirilmesine ilişkin *Liblik ve Diğerleri/Estonya*, 2019, §§ 140-142. İhlal tespit edilmeyen davalar için örneğin bk. *Adomaitis/Litvanya*, 2022, §§ 81-86 ve*Karabeyoğlu/Türkiye*, 2016, §§ 104-110 ve aşağıdakiler.

647. Telefon dinlemeye tabi tutulan bir kişinin, söz konusu tedbirlere itiraz edebileceği "etkili bir inceleme"ye erişimi olmalıdır (*Marchiani/Fransa* (k.k.), 2008). Dinlenenin üçüncü bir tarafın hattı olduğu gerekçesiyle bir kişiyi telefon görüşmelerinin dinlendiği konusunda şikâyetçi olma

ehliyetinden yoksun bırakmak Sözleşme'nin ihlaline yol açar (*Lambert/Fransa*, 1998, §§ 38-41; benzer yönleri bakımından karşılaştırınız *Bosak ve Diğerleri/Hırvatistan*, 2019, §§ 63 ve 65).

648. Mahkeme, bir dairedeki telefondan aranan numaraların polis tarafından alınması için atılan hukuka uygun adımların, işlendiğinden şüphelenilen bir cezai suça ilişkin bir soruşturma bağlamında gerekli olduğuna hükmetmiştir (*,P.G. ve J.H. / Birleşik Krallık*, §§ 42-51). Mahkeme, telefon dinlemenin geniş çaplı bir uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetine müdahil olan kişilerin tespit edilmesi için başlıca soruşturma tedbirlerinden biri olduğu ve tedbirin "etkili inceleme"ye tabi tutulduğu bir davada aynı sonuca ulaşmıştır (*Coban/İspanya* (k.k.), 2006).

649. Genel olarak Mahkeme, kanuna uygun olduğu ve diğer hususlar arasında kamu düzeni veya düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi için demokratik bir toplumda gerekli olduğu takdirde telefon dinlemenin cezai bağlamdaki rolünü kabul etmektedir. Bu tedbirler cezai suçları önleme ve cezalandırma görevlerinde veya yolsuzlukla ilgili faaliyetler bağlamında bir kamu kuruluşunun şeffaflığını güvence altına almak için polise ve mahkemelere yardımcı olmaktadır (*Adomaitis/Litvanya*, 2022, § 84). Fakat Devlet söz konusu tedbirlerin pratik uygulamasını, herhangi bir kötüye kullanma veya keyfiliği önleyecek şekilde düzenlemelidir (*Dumitru Popescu/Romanya (no. 2)*, 2007).

650. Bir ceza davası kapsamında hâkim tarafından karar verilen ve onun gözetimi altında gerçekleştirilen, beraberinde kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli güvencelerin mevcut olduğu ve akabinde bir mahkeme tarafından incelemeye tabi tutulan telefon dinleme işlemlerinin izlenen meşru hedefle orantılı olduğu değerlendirilmiştir (*Aalmoes ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2004; *Coban/İspanya* (k.k.), 2006). Mahkeme ayrıca, yerel makamların dayandığı yasal hükümlerin yorumlanmasının ve uygulanmasının, telefon dinleme işlemlerini hukuka aykırı kılacak biçimde keyfi veya açıkça mantıksız olduğuna dair herhangi bir emarenin mevcut olmadığı bir davada 8. maddenin ihlalini tespit etmemiştir (*İrfan Güzel/Türkiye*, 2017, § 88). *Adomaitis/Litvanya*, 2022 davasında Mahkeme, bir ceza infaz kurumu müdürü aleyhinde yürütülen cezai istihbarat soruşturması esnasında telefon görüşmelerinin dinlenmesine ve bu bilgilerin müdürün görevinden alınmasıyla sonuçlanan disiplin işlemlerinde kullanılmasına ilişkin olarak ihlal tespit etmemiştir (§§ 85-89).

651. Ayrıca Devlet, bu şekilde edinilen verilerin ve tamamen özel nitelikteki konuşmaları kolluk makamlarınca dinlenen kişilerin haklarının etkin bir şekilde korunmasını sağlamalıdır (*Craxi/İtalya (no. 2)*, 2003, §§ 75 ve 83, ihlal; benzer yönleri bakımından karşılaştırınız *Man ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2019, §§ 104-111). Mahkeme *Drakšas/Litvanya*, 2012 davasında, savcılık tarafından hakkında soruşturma yürütülmekte olan bir siyasetçiye ait telefon hattında makamların onayı ile kaydedilen özel bir konuşmanın yayınlanması ve medyaya yapılan sızdırmalar nedeniyle ihlal tespit etmiştir (§ 60). Fakat özel değil, mesleki ve siyasi nitelikte olan görüşmelerin kayıtlarının Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamalar bağlamında hukuka uygun olarak yayımlanmasının 8. maddeyi ihlal etmediği tespit edilmiştir (*aynı yerde*, § 61).

F. Vatandaşların/kuruluşların özel gizli takibi[102]

1. Gizli izleme tedbirleri

652. İlgili içtihat ilkeleri detaylı olarak *Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 227-34, 236, 243, 247, 250, 257-58, 275, 278 ve 287-288, *Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan,* 2022, §§ 291-293) uygulandığı şekilde belirtilmiştir. Bu ilkelerin birçoğu, bir bakıma farklı bir bağlama – yani toplu iletişim tespitine (bk. aşağıda *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021, §§ 322-339; *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022, §§ 246-253) - ilişkin olsa da, yakın zamanda tekrarlanmıştır.

653. Gizli takibe ilişkin ilk kararı olan *Klass ve Diğerleri/Almanya*, 1978 kararının 48. paragrafında Mahkeme özellikle şunu belirtmiştir: "Demokratik toplumlar kendilerini günümüzde son derece gelişmiş casusluk biçimleri ve terörizm tehdidi altında hissetmektedir; dolayısıyla Devletler bu tehditlerle etkin bir şekilde başa çıkabilmek için kendi yetki alanlarında faaliyet gösteren yıkıcı unsurları gizlice takip edebilmelidir. Dolayısıyla Mahkeme, posta, gönderi ve telekomünikasyonun

[102] bk.*Verilerin Korunmasına ilişkin İçtihat Rehberi*.

gizli takibi konusunda yetkiler veren mevzuatın varlığının, istisnai koşullar altında, ulusal güvenlik bakımından ve/veya düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi için demokratik bir toplumda gerekli olabileceğini kabul etmelidir." Fakat vatandaşların gizli olarak takip edilmesine ilişkin yetkiler, polis devleti olmanın bir göstergesi olup, bu yetkilere ancak demokratik kurumların korunması adına kati surette gerekli olduğu takdirde Sözleşme kapsamında müsamaha gösterilebilir (*aynı yerde,* § 42; *Szabó ve Vissy/Macaristan*, 2016, §§ 72-73). Son olarak anılan davada Mahkeme, "kati surette gereklilik" kavramını açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre, bir gizli takip tedbir genel olarak demokratik kurumların korunması ve özellikle, tek bir operasyonda önemli istihbarat elde etmek için kati surette gerekli olmalıdır. Aksi durumda, yetkililerin "kötüye kullanımı" söz konusu olacaktır (§ 73).

654. Mahkeme kural olarak, halk davasını (*actio popularis*) tanımamaktadır ve dolayısıyla, 34. madde uyarınca bir başvuruda bulunabilmesi için kişinin şikâyetçi olunan tedbirden "doğrudan etkilendiğini" ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Fakat özel gizli takip tedbirlerinin belirli özellikleri ve bunların etkin kontrolünü ve denetimini sağlamanın önemi bakımından Mahkeme, ilgili yasal rejime yönelik genel itirazlara izin vermiştir (*Roman Zakharov / Rusya* [BD], 2015, § 165). Anılan davada Mahkeme, başvuranın gizli takip tedbirlerinin esasında kendisi hakkında uygulandığını kanıtlamak zorunda kalmaksızın 8. madde ihlalinin "mağdur" olduğunu iddia edebileceği koşulları açıklığa kavuşturmuştur (ayrıca bk. *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022, § 167). Mahkeme, takip tedbirlerinin gizliliğinin, etkili bir şekilde itiraz edilemeyen ve ulusal yargı makamlarının ve Mahkemenin denetimi dışında gerçekleşen tedbirlere yol açmamasının sağlanması gereksinime en iyi şekilde uyarlandığını değerlendirdiği ve *Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010 davasında benimsediği yaklaşımı dayanak almıştır. Buna göre, bir başvuran gizli takip tedbirlerine izin veren mevzuatın kapsamına giriyor ise (bunun gerekçesi ister başvuranın mevzuatın hedeflediği bir insan grubuna ait olması, ister mevzuatın doğrudan herkesi doğrudan etkilemesi olsun) ve gizli takibe itiraz etmek için herhangi bir hukuk yolu mevcut değil ise Sözleşme ihlalinin mağduru olduğunu iddia edebilir. Ayrıca, hukuk yolları mevcut olsa bile, bir başvuran kişisel durumu nedeniyle gizli tedbirlere tabi tutulma konusunda potansiyel risk altında olduğunu ortaya koyabildiği takdirde, sadece gizli tedbirlerin varlığı veya bu tedbirlere izin veren mevzuat nedeniyle mağdur olduğunu iddia edebilir (§§ 171-172, ve uygulanması için, *Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, §§ 263-277). Ayrıca bk. "mağdur" statüsüne ilişkin olarak *Szabó ve Vissy/Hırvatistan*, 2016, §§ 32-39 ve burada yapılan diğer atıflar.

655. *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021, §§ 333-334 ve *Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 227-303 davalarında verilen kararlar, Mahkemenin 8. madde kapsamındaki bir gizli takip sisteminin "kanuna uygunluğu" ("kanunun kalitesi") ve "gerekliliği" (keyfilik ve kötüye kullanım riskine karşı güvencelerin uygun ve etkili olması) hakkındaki içtihadına kapsamlı bir genel bakış içermektedir. Bu kapsamda "öngörülebilirlik" kavramının anlamı, diğer birçok alanda olduğundan farklıdır. *Roman Zakharov/Rusya*, 2015 davasında cep telefonu görüşmelerinin gizli takibini düzenleyen ulusal yasal çerçevedeki eksiklikler 8. maddenin ihlalinin tespit edilmesine yol açmıştır (§§ 302-303).

656. Kişinin gizli takibi ancak "kanuna uygun" olduğu, 8. maddenin 2. fıkrasının atıf yaptığı "meşru hedefler"den bir veya daha fazlasını izlediği ve bu hedeflere ulaşılması için "demokratik bir toplumda gerekli" olduğu takdirde haklı görülebilecektir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 227; *Szabó ve Vissy/Macaristan*, 2016, § 54; *Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010, § 130).

657. İlk husus bakımından bu, takip tedbirinin iç hukukta belirli bir dayanağının bulunması ve hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olması gerektiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kanun, kalite koşullarını karşılamalıdır: kanun ilgili kişi için erişilebilir ve etkileri öngörülebilir olmalıdır (*Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010, § 151; *Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 229). İletişimin tespiti bağlamında, "öngörülebilirlik" diğer alanlardakiyle aynı şekilde anlaşılamaz. Gizli takip tedbirleri özel bağlamında öngörülebilirlik, kişilerin iletişimlerinin tespitinin yetkililer tarafından ne zaman gerçekleştirileceğinin muhtemel olduğunu öngörmeleri ve böylece, davranışlarını buna göre düzenleyebilmeleri gerektiği anlamına gelmemektedir (*Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006, § 93). Ancak, keyfi müdahalelerin önlenmesi için telefon görüşmelerinin dinlenmesine ilişkin açık ve ayrıntılı kuralların mevcut olması elzemdir. Kanun hangi durumlarda ve hangi şartlarda kamu makamlarının bu tür gizli tedbirlere başvurmaya yetkili olduğunun vatandaşlara uygun şekilde

belirtilmesini sağlayacak derecede açık olmalıdır (*Roman Zakharov / Rusya* [BD], 2015, § 229; *Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhiev / Bulgaristan*, 2007, § 75). İlaveten kanun, kişilere keyfi müdahaleye karşı uygun koruma sağlamak üzere, yürütmeye veya hâkime tanınan takdir yetkisinin kapsamını ve bu yetkinin kullanılış biçimini yeterince açık bir şekilde belirtmelidir (*Roman Zakharov/Rusya*, § 230; *Malone/Birleşik Krallık*, 1984, § 68; *Huvig/Fransa*, 1990, § 29; *Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006, § 94).

658. Gizli takip tedbirlerine ilişkin bir kanunun yetkinin kötüye kullanımına karşı şu asgari güvenceleri sağlaması gerekmektedir: iletişimin tespiti kararına sebebiyet verebilecek suçların niteliğinin tanımı ve telefonları dinlemeye tabi tutulabilecek olan kişi kategorileri; tedbirin süresine ilişkin bir sınır; elde edilen verilerin incelenmesi, kullanılması ve saklanması için izlenecek usul; verileri diğer taraflara iletirken alınacak tedbirler; ve kayıtların silinebileceği veya imha edilebileceği koşullar ya da silinmesinin veya imha edilmesinin zorunlu olduğu koşullar (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], §§ 231 ve 238-301; *Amann/İsviçre* [BD], §§ 56-58).

659. Son olarak, gizli takibe başvuru meşru bir hedefi izlemeli ve söz konusu hedefe ulaşılması için "demokratik bir toplumda gerekli" olmalıdır.

Ulusal makamların geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Fakat söz konusu takdir payı, hem mevzuatı hem de mevzuatın uygulandığı kararları kapsayan bir Avrupa denetimine tabidir. Mahkeme, kötüye kullanıma karşı yeterli ve etkili güvencelerin bulunduğuna ikna olmalıdır (*Klass ve Diğerleri/Almanya*, 1978, § 50). Bu meseleye dair değerlendirme, olası tedbirlerin niteliği, kapsamı ve süresi, bu tedbirlere karar verilmesi için gerekli olan nedenler, bu tedbirlere izin vermek ve onları yürütmek ve denetlemekle yetkili makamlar ve ulusal hukukta sağlanan hukuk yolu türü gibi davada söz konusu olan tüm koşullara bağlıdır. Kısıtlayıcı tedbirlere karar verilmesinin ve bunların uygulanmasının denetimine ilişkin usullerin "müdahale"yi "demokratik bir toplumda gerekli" kılması gerekmektedir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 232 ve burada yapılan atıflar).

660. Gizli takip tedbirlerinin incelenmesi ve denetimi, üç aşamada devreye girebilir: takibe ilk karar verildiği zaman, takibin gerçekleştirilmekte olduğu zaman veya takip sona erdirildiği zaman (*aynı yerde*, §§ 233-234 ve orada yapılan atıflar). İlk iki aşamaya ilişkin olarak, mevcut usuller kişinin haklarını koruyan uygun ve eşdeğer güvenceler sağlamalıdır. Olası suistimallerin kolayca yapılabilecek olmasından ötürü, kural olarak, denetim yetkisinin bir hâkime verilmesi arzu edilir. Zira yargısal denetim; bağımsızlık, tarafsızlık ve davanın usule uygun olarak görülmesi hususunda en iyi güvenceleri sunar. Üçüncü aşamaya ilişkin olarak, takip bittikten sonra, takip tedbirlerinin sonradan bildirilmesi meselesi mahkemeler önündeki hukuk yollarının etkililiği ve dolayısıyla izleme yetkilerinin suistimaline karşı etkin güvencelerin varlığı ile doğrudan bağlantılıdır. İlgili kişiye kendi bilgisi olmaksızın alınan tedbirler bildirilmedikçe ve bu kişi tedbirlerin kanuna uygunluğu konusunda geriye dönük olarak itirazda bulunamadıkça veya alternatif olarak, görüşmelerinin dinlenmekte veya dinlenmiş olduğundan şüphelenen bir kişi, tespit öznesine alınan tedbirin bildirilmediği durumlarda dahi yargı yetkisini elinde bulunduran mahkemelere başvuramadıkça, kural olarak, ilgili kişinin mahkemelere başvurabileceği bağlam dar olacaktır (*aynı yerde*,
§§ 233-234).

661. Gizli takibe izin veren mevzuata itiraz edildiği hallerde, müdahalenin kanuna uygunluğu hususunun "gereklilik" ölçütüne uyulup uyulmadığı meselesiyle yakından bağlantılı olduğu kaydedilmelidir; dolayısıyla, bunlara müştereken "kanuna uygunluk" ve "gereklilik" koşulları olarak atıfta bulunulması uygundur (*Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010, § 155; *Kvasnica/Slovakya*, 2009, § 84). Bu bağlamda "kanunun kalitesi" iç hukukun erişilebilir ve uygulanması bakımından öngörülebilir olmanın yanı sıra, özellikle suistimale karşı uygun ve etkili güvenceler sağlamak suretiyle gizli takip tedbirlerinin ancak "demokratik bir toplumda gerekli" olduğunda uygulanmasını sağlaması gerektiğine işaret etmektedir (*Roman Zakharov / Rusya* [BD], 2015, § 236). Anılan davada, cep telefonu görüşmelerinin dinlenmesi işlemlerinin iç hukukta belirli bir dayanağının bulunduğu ve 8 § 2 maddesi kapsamında, ulusal güvenlik, kamu güvenliği ve ülkenin ekonomik refahının korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi meşru hedeflerini izlediği konusunda ihtilaf söz konusu olmamıştır. Ancak, bu yeterli değildir. Ek olarak iç hukukun erişilebilirliği, gizli takip tedbirlerinin kapsamı ve süresi, tespite konu verilere erişim sırasında ve bunların saklanma, incelenme, kullanılma, iletilme ve

imha edilmesi sırasında izlenecek usuller, izin usulleri, tedbirlerin uygulanmasının denetimine ilişkin düzenlemeler ve iç hukukta öngörülen tüm bildirim mekanizmaları ve hukuk yollarının değerlendirilmesi(*aynı yerde*, §§ 238-301), ve ayrıca, mevcut bilgilerin izin verdiği kadarıyla, gizli takip sisteminin fiilen işletilmesini etkileyen bir eksiklik olup olmadığına dair bir değerlendirme yapılması gerekir (*Association for European Integration and Human Rights, ve Ekimdzhiev/Bulgaristan*, 2007, § 92; toplu iletişim tespiti rejimlerine ilişkin olarak ayrıca bk. *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022, § 274 ve *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021, § 360).

662. Gizli takip tedbirlerinin uygulanma kapsamı: kamu makamlarının bu tür tedbirlere başvurmaya yetkili olduğu koşullar vatandaşlara uygun şekilde bildirilmelidir. Özellikle, iletişimin tespiti kararına sebebiyet verebilecek suçların niteliğinin açıkça belirtilmesi ve telefonları dinlemeye tabi tutulabilecek olan kişi kategorilerinin tanımlanması önemlidir (*Roman Zakharov / Rusya* [BD], §§ 243 ve 247). Suçların niteliği bakımından, öngörülebilirlik koşulu Devletin iletişimin tespitine sebebiyet verebilecek spesifik suçların tamamını isim isim belirtmesini gerektirmemektedir. Fakat söz konusu suçların niteliğine ilişkin yeterince ayrıntı verilmelidir (*Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010, § 159). Bir suç işlediğinden şüphelenilmeyen fakat bu tür bir suça ilişkin bilgi sahibi olabilecek bir kişi hakkında iletişimin tespiti tedbirlerinin alınması Sözleşme'nin 8 maddesi kapsamında haklı görülebilir (başvurana bildirilen ve bir hâkim tarafından karar verilip denetlenen bir telefon dinleme işlemine ilişkin *Greuter/Hollanda* (k.k.), 2002). Ancak, telefonları dinlemeye tabi tutulabilecek kişi kategorileri, sadece şüphelileri ve sanıkları değil, aynı zamanda "bir cezai suça müdahil olmuş diğer kişileri" de, bu terimin nasıl yorumlanması gerektiğine dair herhangi bir açıklamanın yokluğunda kapsadığı hallerde yeterince açık bir şekilde tanımlanmış olmayacaktır (başvuranların Mahkeme önünde başvuranları temsil etme konusunda uzman olan bir sivil toplum kuruluşunun üyesi oldukları için telefonlarının dinlenmesi konusunda ciddi bir riskle karşı karşıya olduklarını ileri sürdükleri *Iordachi ve Diğerleri/Moldova*, 2009, § 44; ayrıca bk. *Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 245; *Szabó ve Vissy/Macaristan*, 2016, §§ 67 ve 73). Bir telefon görüşmesinin dinlenmesi akabinde bir dosyanın yetkililer tarafından açılıp saklanmasına ilişkin *Amann/İsviçre* [BD], 2000 davasında Mahkeme, diğer hususların yanında, ilgili kanunda "tesadüfen" izlenen kişilerin durumunun ayrıntılı olarak düzenlenmediği gerekçesiyle ihlal tespit etmiştir (§ 61). *Haščák/Slovakya*2022 davasında geçerli hukuk, gizli takip tedbirlerinden rastgele bir şekilde etkilenen kişilere herhangi bir koruma sağlamamıştır (§ 95; ayrıca bk., benzer bir bağlamda, *Kaczmarek/Polonya*2024, §§ 93-96).

663. Takibin süresi: iletişimin tespiti kararının ne kadar süre sonra sona ereceğinin ve kararın yenilebileceği koşulların ve iptal edilmesi gereken hallerin iç hukukta açıkça belirtilmesi gibi uygun güvencelerin mevcut olması koşuluyla, iletişimin tespiti tedbirlerinin toplam süresi meselesi, iletişimin tespiti kararlarını vermek ve yenilemekle sorumlu makamların takdirine bırakılabilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 250; *Kennedy/Birleşik Krallık*2010, § 161). *Iordachi ve Diğerleri/Moldova*2009 davasında, ulusal mevzuat takip tedbirine izin verilmesi için açık bir zaman sınırı içermediği gerekçesiyle eleştirilmiştir (§ 45).

664. Tespite konu verilere erişim sırasında ve bunların saklanma, incelenme, kullanılma, iletilme ve imha edilmesi sırasında izlenecek usuller (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 253-256): Alakalı olmadığı aşikâr olan verilerin otomatik olarak altı ay boyunca saklanmasının 8. madde kapsamında haklı olduğu değerlendirilemez (*aynı yerde*, § 255). Tespite konu materyalin incelenmek için seçilmesi, paylaşılması, saklanması ve imha edilmesi sırasında izlenecek usuller ve zaman çizelgeleri net ve kamunun erişimine açık olmalıdır (*Liberty ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 2008, § 69; *Ekimzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, §§ 408-409). *Zoltán Varga/Slovakya*, 2021, §§ 169-171 davasında tespite konu verilerin istihbarat servisi tarafından hiçbir dış kontrol olmadan kabul edilen gizli kurallara göre saklanmasının hukukta yeterli bir dayanağı olmadığı tespit edilmiştir. Mahkeme, özellikle, bu kuralların erişilebilir olmadığını ve başvurana özel hayata saygı hakkına keyfi müdahalenin önlenmesi için hiçbir koruma sağlamadığını gözlemlemiştir.

665. İzin usulleri: izin usullerinin gelişigüzel, hukuka aykırı bir şekilde ve gerekli ve uygun değerlendirme yapılmaksızın gizli takibe karar verilmemesini sağlayacak nitelikte olup olmadığı incelenirken, özellikle takibe izin vermeye yetkili makam, söz konusu makamın incelemesinin kapsamı ve iletişimin tespiti izninin içeriği dâhil birtakım etkenlerin dikkate alınması gerekmektedir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 257-267; ayrıca bk. *Szabó ve Vissy/Macaristan*, 2016

kararında Adalet Bakanının ön adli iznine tabi takip tedbirlerine ilişkin olarak §§ 73 ve 75-77 ve acil tedbirler meselesine ilişkin olarak, §§ 80-81). İstihbarat birimlerinin ve polisin iletişim hizmeti sağlayıcısına veya başka herhangi bir kişiye iletişimin tespiti izni göstermelerini gerektirmeksizin herhangi bir vatandaşın iletişimini doğrudan tespit etmesine izin veren bir sistem söz konusu olduğunda, keyfiliğe ve kötüye kullanıma karşı güvencelere olan ihtiyacın özellikle güçlü olduğu görülmektedir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 270).

666. Gizli takip tedbirlerinin uygulanmasının denetimi: iletişimin tespitini gerçekleştiren kuruluşların tespit kayıtlarını tutmakla yükümlü olması, denetim organının yürütülen takip faaliyetlerinin ayrıntılarına etkin bir şekilde erişebilmesinin sağlanması açısından bilhassa önemlidir (*Kennedy/ Birleşik Krallık*, 2010, § 165; *Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 275-285). Kural olarak denetim yetkisinin bir hâkime verilmesi arzu edilir olsa da, denetim organının takibi gerçekleştiren makamlardan bağımsız olması ve etkin ve sürekli denetim yürütmek için yeterli yetkilere ve görev alanına sahip olması koşuluyla, yargısal olmayan merciler tarafından yapılan denetimin Sözleşme'yle bağdaştığı değerlendirilebilir (*aynı yerde*, § 272; *Klass ve Diğerleri/Almanya*, 1978, § 56). Denetim organının tespit edilen ihlaller bakımından yetkileri de, söz konusu organın denetiminin etkililiğinin değerlendirilmesi açısından önemli bir husustur (iletişimin tespitini gerçekleştiren kuruluşun, G10 Komisyonu tarafından yasa dışı veya gereksiz bulunması halinde tespit işlemini derhal durdurmasının gerektiği duruma ilişkin olarak *aynı yerde*, § 53; tespit işleminin hukuka aykırı olduğunun İletişim Komiseri tarafından saptanır saptanmaz tespite konu tüm materyallerin imha edilmesinin gerektiği duruma ilişkin olarak *Kennedy / Birleşik Krallık*, 2010, § 168; *Roman Zakharov / Rusya* [BD], 2015, § 282). Denetim hâkimi veya mahkemesinin olguları gerçekten kontrol etmeden veya yeterli gözetim sağlamadan güvenlik güçlerinin eylemlerini öylece onayladığı durumlarda, söz konusu denetim 8. maddenin gerekliliklerini sağlamayacaktır (*Zoltán Varga/Slovakya*, 2021, §§ 155-160*; Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 337).

667. İletişimin tespitinin bildirilmesi ve mevcut hukuk yolları (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 286-301): Tedbirlerinin gizli niteliği, ilgili kişinin söz konusu tedbirlerin hukuka uygunluğuna dair itirazda bulunabilmesi için kendisine tedbirlerin bildirilmesi meselesini gündeme getirmektedir. Gizli takip tedbirinden etkilenen kişilere takibin sonlandırılması akabinde bildirimde bulunulmaması tek başına ihlal teşkil etmez; fakat "bildirimin kısıtlamanın amacını tehlikeye atmadan yapılabileceği en yakın zamanda", ilgili kişilerin tedbirlerin sonlandırılmasından sonra bilgilendirilmesi arzu edilir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, §§ 287-290; *Cevat Özel/Türkiye*, 2016, §§ 34-37). *Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, , 2022, § 349 davasında Mahkeme, Bulgaristan'da, sadece takip kanuna aykırı bir şekilde yapılıyorsa takibe konu kişiyi bilgilendirme gerekliliği bulunduğunu; fakat Mahkemenin içtihadına göre, daha önce bildirim yapılmadan bir kanun yolu olmadığından, bu bildirimin her durumda, takibin amacını tehlikeye atmadan en kısa sürede yapılması gerektiğini gözlemlemiştir. Kişinin takip tedbirlerine tabi tutulduğunun kendisine bildirilmesinin gerekli olup olmadığı meselesi, iç hukuk yollarının etkililiği ile doğrudan bağlantılıdır (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], 2015, § 286).

668. Gizli terörle mücadele takip operasyonları bakımından, Devletin stratejik denetim yetkilerinin kötüye kullanımına karşı uygun ve etkili güvenceler mevcut olmalıdır (*Weber ve Saravia/Almanya* (k.k.), 2006, ve burada yapılan diğer atıflar): Mahkeme, hükümetlerin yaklaşmakta olan olayların önüne geçmek için iletişimlerin toplu takibi dâhil ileri teknolojilere başvurmalarının günümüzde terörizmin büründüğü biçimlerin doğal bir sonucu olduğunu kabul etmektedir. Bununla beraber, bu tür operasyonları düzenleyen mevzuatın takip tedbirlerine karar verilmesi ve bunların uygulanmasına ilişkin olarak kötüye kullanıma karşı gerekli güvenceleri ve muhtemel telafiyi sağlaması gerekmektedir (*Szabó ve Vissy / Macaristan*, §§ 64, 68 ve 78-81). Adli mercilerin ön izninin alınması koşulunun aşırı acil durumlarda zaman kaybı riskini doğurabileceği hususu Mahkeme tarafından kabul edilmekle birlikte, bu tür durumlarda yargısal nitelikte olmayan bir merci tarafından önceden izin verilmiş olan tedbirler geriye dönük bir yargısal incelemeye tabi olmalıdır (§ 81).

669. *Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010 davası, yanlış adalet uygulamalarına karşı kampanya yürüten ve takip tedbirlerinin mağduru olduğunu iddia eden bir eski mahkûma ilişkindir. Mahkeme, kötüye kullanıma karşı uygun ve etkili güvenceler mevcut olmadığı takdirde vatandaşların gizli takibine karar verme yetkisinin 8. madde kapsamında kabul edilebilir olmadığına dikkat çekmiştir.

670. Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhiev/Bulgaristan, 2007 davasında, kâr amacı gütmeyen bir dernek ve Mahkeme önündeki yargılamalarda başvuranları temsil eden bir avukat, herhangi bir bildirimde bulunulmaksızın herhangi bir zamanda takip tedbirlerine tabi tutulabileceklerini iddia etmiştir. Mahkeme, ilgili iç mevzuatın tüm gizli takip sistemlerinin özünde bulunan kötüye kullanım riskine karşı yeterli güvenceler içermediğini ve dolayısıyla, başvuranların 8. madde kapsamındaki haklarına yönelik müdahalenin "kanuna uygun" olmadığını gözlemlemiştir.

671. *Association "21 December 1989" ve Diğerleri/Romanya*, 2011 davası, hükümet karşıtı gösterilere katılanların ve bu gösteriden mağdur olanların haklarını koruyan bir derneğe ilişkindir. Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlalini tespit etmiştir (§§ 171-175; farklı yönleri bakımından karşılaştırınız *Kennedy/Birleşik Krallık*, 2010, § 169, ihlal tespit edilmemiştir).

2. Toplu iletişim tespiti rejimleri

672. *Centrum för rättvisa/İsveç* [BD], 2022, §§ 254-278) ve *Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2021, §§ 340-364 davalarında Mahkeme, hedefe yönelik tespit rejimlerine kıyasla toplu iletişim tespiti rejimlerinde (bazen "sinyal istihbaratı" diye anılır) gerekli güvenceleri değerlendirmiştir. Genel olarak belirli bir hedefi veya ayırt edilebilir bir suçu soruşturmayı amaçlayan hedefe yönelik tespit rejimlerinin aksine toplu iletişim tespiti rejimleri, genellikle yabancı istihbarat toplama ve hem bilinen hem de bilinmeyen aktörlerin oluşturdukları tehditlerinin belirlenmesinde kullanılır (ayrıca bk. *Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022). Bu durumda, iletişimlerinin tespit edilme ihtimali bulunan kişi kategorilerini ve iletişim tespitine karar verilmesine yol açabilecek suçların niteliklerini iç hukukta net bir şekilde tanımlama gerekliliği toplu iletişim tespiti rejimleri için doğrudan geçerli değildir. Aynısı "makul şüphe" gerekliliği için de geçerlidir. Bununla birlikte, toplu iletişim tespitine izin verilmesine neden olabilecek gerekçelerin ve kişinin iletişiminin tespit edilebileceği durumların iç hukukta yeterli düzeyde net ve detaylı bir şekilde belirtilmesi elzemdir. Ayrıca, toplu iletişim tespiti bağlamında, kötüye kullanım riski ve gizliliğe dair meşru ihtiyaç nedeniyle, denetim ve inceleme daha büyük bir önem teşkil eder. 8. madde, toplu iletişim tespiti süreçlerinin her aşaması için geçerli olup, özel haklara yapılan müdahalenin derecesi, işlem farklı aşamalara ilerledikçe artar.

Bu aşamalar arasında özellikle aşağıdakiler yer alır: 1) iletişimin tespiti ve ilk olarak iletişim ile ilgili iletişim verilerinin saklanması; 2) saklanan iletişimlere/ilgili iletişim verilerine güçlü belirleyicilerin uygulanması; 3) seçilen iletişimlerin/ilgili iletişim verilerinin analistler tarafından incelenmesi ve 4) verilerin daha sonra saklanması ve verilerin üçüncü taraflarla paylaşılması dâhil olmak üzere "nihai ürünün" kullanılması.

673. Güvencelere olan ihtiyaç, sürecin sonunda en üst düzeye ulaşır. Bu noktada belirli bir kişiye dair bilgiler analiz edilir veya iletişimlerin içeriği bir analist tarafından incelenir. Dolayısıyla sürecin "uçtan uca güvencelere" tabi olması zorunludur. Davalı Devletin kendisine verilen takdir payı dâhilinde hareket edip etmediğinin değerlendirilmesinde Mahkemenin *Weber* güvencelerinden daha geniş kriterleri dikkate alması gerekmektedir. "Kanuna uygunluk" ve "gereklilik" kavramlarını birlikte ele alırken Mahkemenin ulusal yasal çerçevenin aşağıdakileri net bir şekilde tanımlayıp tanımlamadığını incelemesi gerekir: 1) toplu iletişim tespitine izin verilmesine neden olabilecek gerekçeler; 2) kişinin iletişiminin tespit edilebileceği durumlar; 3) izin verilmesi halinde takip edilecek usul; 4) tespit edilen materyalin seçilmesi, incelenmesi ve kullanılmasında takip edilecek usuller; 5) bu materyallerin diğer taraflara iletilmesinde alınması gereken önlemler; 6) tespitin süresi, tespit edilen materyallerin saklanması ve bu materyallerin silindiği ve imha edildiği durumlara dair sınırlar; 7) yukarıdaki güvencelere uygunluğun bağımsız bir makam tarafından denetlenmesine dair usuller ve yöntemler ile bu makamın aykırılığı ele almaya ilişkin olarak sahip olduğu yetkiler; ve 8) bu uygunluğun bağımsız olarak geriye dönük incelenmesine dair usuller ve aykırılık olan durumları ele almada yetkili makama verilen yetkiler.

3. İletişim hizmeti sağlayıcıları

674. İletişim verilerinin iletişim hizmet sağlayıcıları tarafından genel olarak saklanmasının yanı sıra, kanunların uygulanmasına dair belirli amaçlar doğrultusunda bireysel davalarda makamların erişimi,

gerekli değişikliklerle, gizli takip hususundaki keyfiliğe ve kötüye kullanıma karşı güvencelerin aynılarına sahip olmalıdır (*Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2022, § 395). Bu durumda iç hukuk, iletişim hizmet sağlayıcılarının elde edilen iletişim verilerini kişisel verilerin korunmasına dair kurallara uygun bir şekilde saklamalarını ve işlemelerini, ayrıca bu verilere haksız bir şekilde erişimin, onların açıklanmasının veya değiştirilmesinin önlenmesi ve saklanmalarına dair yasal süre sona erdiğinde imha edilmelerinin sağlanması için çeşitli teknik ve örgütsel güvencelerin uygulanmasını gerektirmiştir. Ancak Mahkeme, keyfilik ve kötüye kullanıma dair 8. madde kapsamında gerekli görülen asgari güvencelerin yeterli olmadığını kaydetmiştir (§§ 419-421).

675. *Podchasov/Rusya*, 2024 davasında iç hukuk, İnternet iletişim hizmetleri sağlayıcılarına tüm İnternet iletişimlerini altı ay boyunca ve ilgili iletişim verilerini bir yıl boyunca tutma ve saklama yükümlülüğünün yanı sıra saklanan bu verileri kolluk kuvvetleri makamlarına veya güvenlik hizmetlerine talepleri üzerine erişim verme, ayrıca şifreli elektronik mesajlar varsa bunları deşifre etmek için gerekli bilgileri sağlama yükümlülüğü getirmiştir. Mahkeme, kanunun gerektirdiği son derece geniş veri tutma yükümlülüğünü şaşkınlıkla karşılamış ve yapılan müdahalenin istisnai düzeyde geniş çaplı ve ciddi olduğunu tespit etmiştir (§ 70). İç hukukta kolluk kuvvetleri veya güvenlik hizmetlerinin bir kişinin iletişim verilerine erişim elde etmek için ilgili iletişim hizmetleri sağlayıcılarına adli izin göstermesine gerek yoktur: nitekim iletişim hizmeti sağlayıcılarının bu makamlara saklanan verilere doğrudan erişim veren ekipmanı kurma yükümlülüğü vardır (§ 72). Böyle bir sistemde keyfilik ve kötüye kullanıma karşı güvencelere duyulan gereklilik büyük olsa da, iç hukukta bu güvenceler yer almamaktadır (§§ 73-75). Deşifre iletişimlere dair yasal koşullar hususunda, bu tedbirlerin belirli kişilerle sınırlı olmayacağı ve tüm kullanıcılar için şifrelemeyi zayıflatıp böylece meşru amaçlara tehdit oluşturmayan kişiler dâhil herkesi ayrım yapmaksızın etkileyeceği görülmektedir: dolayısıyla bu tedbirlerin orantılı oldukları söylenemez (§§ 77-79).

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihatta, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunulmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkındaki bir karara ait olduğunu, "[BD]" kısaltması ise, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Bu güncellemenin yayımlandığı tarih itibariyle Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse". Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire Kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı değil, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (*http://hudoc.echr.coe.int*), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, istişari görüşler ve İçtihat Bilgi Notu'ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin hüküm ve kararları, iki resmi dilden biri olan İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuza yakın dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

A/Hırvatistan no. 55164/08, 14 Ekim 2010
A. /Fransa 23 Kasım 1993, Seri A no. 277-B
A.A.K./Türkiye no. 56578/11, 3 Ekim 2023
A ve Diğerleri/İzlanda no. 25133/20 ve 31856/20, 15 Kasım 2022
A ve Diğerleri/İzlanda no. 17791/22, 7 Eylül 2023
A ve B/Hırvatistan no. 7144/15, 20 Haziran 2019
A ve B/Fransa 8 Haziran 2023
*A, B ve C/Letonya*n o. 30808/11, 31 Mart 2016
A, B ve C/İrlanda [BD], no. 25579/05, AİHM 2010
A.B./Hollanda no. 37328/97, 29 Ocak 2002
A.B. ve Diğerleri/Fransa no. 11593/12, 12 Temmuz 2016
A.D. ve O.D./Birleşik Krallık no. 28680/06, 16 Mart 2010
A.D.T./Birleşik Krallık no. 35765/97, AİHM 2000-IX
A.H. ve Diğerleri/Almanya no. 7246/20, 4 Nisan 2023
A.H. ve Diğerleri/Rusya no. 6033/13 ve diğer 15 başvuru, 17 Ocak 2017
A.H. Khan/Birleşik Krallık no. 6222/10, 20 Aralık 2011
A.I. /İtalya no. 70896/17, 1 Nisan 2021
A.K./Letonya no. 33011/08, 24 Haziran 2014
A.K. ve L./Hırvatistan no. 37956/11, 8 Ocak 2013
A.L. /Fransa no. 13344/20, 7 Nisan 2022
A.M. ve A.K./Macaristan (k.k.), no. 21320/15 ve 35837/15, 4 Nisan 2017
A.M. ve Diğerleri/Fransa no. 24587/12, 12 Temmuz 2016
A.M. ve Diğerleri/Rusya no. 47220/19, 6 Temmuz 2021

A.M. /Norveç no. 30254/18, 24 Mart 2022
A.M.M./Romanya no. 2151/10, 14 Şubat 2012
A.-M.V./Finlandiya no. 53251/13, 23 Mart 2017
A.N. /Litvanya no. 17280/08, 31 Mayıs 2016
A.S./İsviçre no. 39350/13, 30 Haziran 2015
Aalmoes ve Diğerleri/Hollanda (k.k.), no. 16269/02, 25 Kasım 2004
Abdi Ibrahim/Norveç [BD], no. 15379/16, 10 Aralık 2021
Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık, 28 Mayıs 1985, Seri A no. 94
Abdyusheva ve Diğerleri/Rusya, no. 58502/11 ve diğer 2 başvuru, 26 Kasım 2019
Aboufadda/Fransa (k.k.), no. 28457/10, 4 Kasım 2014
*Acmanne ve Diğerleri/Belçika*no. 10435/83, 10 Aralık 1984 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar (DR) 40
*Adomaitis/litvanya*no. 14833/18, 18 Ocak 2022
Taşıyıcı annelik anlaşması kapsamında yurt dışında doğan bir çocuk ile annesi olması planlanan kişi arasındaki yasal ebeveyn-çocuk ilişkisinin iç hukukta tanınmasına ilişkin istişari görüş http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6380431-8364345 http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6380431-8364345 [BD], talep no. P16-2018-001, Fransa Yargıtayı, 10 Nisan 2019
Bir yetişkinin evlat edinilmesi hakkındaki süreçte biyolojik ebeveynin usulü statüsü ve haklarına dair istişari görüş [BD], talep no. P16-2022-001, Finlandiya Yüksek Mahkemesi, 13 Nisan 2023
Ageyevy/Rusya no. 7075/10, 18 Nisan 2013
Agraw/İsviçre no. 3295/06, 29 Temmuz 2010
Ahmadov/Azerbaycan no. 32538/10, 30 Ocak 2020
Ahmut/Hollanda, 28 Kasım 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-VI
*Ahrens/Almanya*no. 45071/09, 22 Mart 2012
Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 6080/06, 29 Ocak 2019
Airey/İrlanda, 9 Ekim 1979, Seri A no. 32
Ajayi ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 27663/95, 22 Haziran 1999
Akdivar ve Diğerleri/Türkiye [BD], 16 Eylül 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-IV
*Akinnibosun/İtalya*no. 9056/14, 16 Temmuz 2015
Aktaş ve Aslaniskender/Türkiye no. 18684/07 ve 21101/07, 25 Haziran 2019
Aksu/Türkiye [BD], no. 4149/04 ve 41029/04, AİHM 2012
Alam/Danimarka (k.k.), no. 33809/15, 6 Haziran 2017
*Al-Nashif/Bulgaristan*no. 50963/99, 20 Haziran 2002
*Aleksanyan/Rusya*no. 46468/06, 22 Aralık 2008
*Alexandru Enache/Romanya*no. 16986/12, 3 Ekim 2017
Aliev/Ukrayna no. 41220/98, 29 Nisan 2003
Alif Ahmadov ve Diğerleri/Azerbaycan no. 22619/14, 4 Mayıs 2023
Aliyev/Azerbaycan no. 68762/14 ve 71200/14, 20 Eylül 2018
Alkaya/Türkiye, no. 42811/06, 9 Ekim 2012
Altay/Türkiye (no. 2), no. 11236/09, 9 Nisan 2019
Alves da Silva/Portekiz no. 41665/07, 20 Ekim 2009
Amann/İsviçre [BD], no. 27798/95, AİHM 2000-II
Anagnostakis/Yunanistan no. 26504/20, 10 Ekim 2023
Anayo/Almanya no. 20578/07, 21 Aralık 2010
André ve Diğeri/Fransa no. 18603/03, 24 Temmuz 2008
Andreou Papi/Türkiye no. 16094/90, 22 Eylül 2009
*Andrey Medvedev/Rusya*no. 75737/13, 13 Eylül 2016
Angerjärv ve Greinoman/Estonya no. 16358/18 ve 34964/18, 4 Ekim 2022
Anghel/İtalya no. 5968/09, 25 Haziran 2013
Animal Defenders International/Birleşik Krallık [BD], no. 48876/08, AİHM 2013 (alıntılar)
Antović ve Mirković/Karadağ no. 70838/13, 28 Kasım 2017
Argenti/İtalya no. 56317/00, 10 Kasım 2005

Armstrong/Birleşik Krallık (k.k.), no. 48521/99, 25 Eylül 2001
Arnar Helgi Lárusson/izlanda no. 23077/19, 31 Mayıs 2022
Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg (k.k.), no. 29121/95, AİHM 1999-VI
Association ACCEPT ve Diğerleri/Romanya, no. 19237/16, 1 Haziran 2021
Association "21 December 1989" ve Diğerleri/Romanya no. 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011
Association for European Integration and Human Rights ve Ekimdzhiev/Bulgaristan, no. 62540/00, 28 Haziran 2007
August/Birleşik Krallık (k.k.), no. 36505/02, 21 Ocak 2003
Aune/Norveç no. 52502/07, 28 Ekim 2010
Avilkina ve Diğerleri/Rusya no. 1585/09, 6 Haziran 2013
Axel Springer AG/Almanya [BD], no. 39954/08, 7 Şubat 2012
Axel Springer SE ve RTL Television GmbH/Almanya no. 51405/12, 21 Eylül 2017
Aygün/Belçika no. 28336/12, 8 Kasım 2022
Azer Ahmadov/Azerbaycan no. 3409/10, 22 Temmuz 2021
Azerkane/Hollanda no. 3138/16, 2 Haziran 2020

—B—

B. /Fransa 25 Mart 1992, Seri A no. 232C
B./Moldova no. 61382/09, 16 Temmuz 2013
B./Romanya (no. 2), no. 1285/03, 19 Şubat 2013
B. /Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, Seri A no. 121
B.A.C./Yunanistan no. 11981/15, 13 Ekim 2016
B.B. ve F.B./Almanya no. 18734/09 ve 9424/11, 14 Mart 2013
B.C. /İsviçre no. 21353/93, 27 Şubat 1995 tarihli Komisyon kararı
B.F. ve Diğerleri/İsviçre no. 13258/18, 4 Temmuz 2023
B.G. ve Diğerleri/Fransa no. 63141/13, 10 Eylül 2020
B.V. ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 38435/13, 15 Aralık 2015
Bădulescu/Portekiz no. 33729/18, 20 Ekim 2020
Babiarz/Polonya no. 1955/10, 10 Ocak 2017
Babylonová/Slovakya no. 69146/01, AİHM 2006-VIII
Bagdonavicius ve Diğerleri/Rusya no. 19841/06, 11 Ekim 2016
Bagirov/Azerbaycan no. 81024/12 ve 28198/15, 25 Haziran 2020
Bagiyeva/Ukrayna no. 41085/05, 28 Nisan 2016
Bah/Birleşik Krallık no. 56328/07, AİHM 2011
Balaskas/Yunanistan no. 73087/17, 5 Kasım 2020
Ballıktaş Bingöllü/Türkiye no. 76730/12, 22 Haziran 2021
Bărbulescu/Romanya [BD], no. 61496/08, AİHM 2017 (alıntılar)
Baret ve Caballero/Fransa no. 22296/20 ve 37138/20, 14 Eylül 2023
Basu/Almanya no. 215/19, 18 Ekim 2022
Bosak ve Diğerleri/Hırvatistan no. 40429/14 ve diğer 3 başvuru, 6 Haziran 2019
Baybaşın/Hollanda (k.k.), no. 13600/02, 6 Ekim 2005
Baytüre ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 3270/09, 12 Mart 2013
Beard/Birleşik Krallık [BD], no. 24882/94, 18 Ocak 2001
Bédat/İsviçre [BD], no. 56925/08, AİHM 2016
Beeler/İsviçre [BD], no. 78630/12, 20 Ekim 2020
Beghal/Birleşik Krallık no. 4755/16, 28 Şubat 2019
Behar ve Gutman/Bulgaristan no. 29335/13, 16 Şubat 2021
Beizaras ve Levickas/Litvanya no. 41288/15, 14 Ocak 2020
Beljic ve Diğerleri/Hırvatistan no. 3000/16 ve 7189/16, 23 Ocak 2024
Belli ve Arquier-Martinez/isviçre no. 65550/13, 11 Aralık 2018
Benhebba/Fransa no. 53441/99, 10 Temmuz 2003

Benedik/Slovenya no. 62357/14, 24 Nisan2018
Benediktsdóttir/İzlanda (k.k.), no. 38079/06, 16 Haziran2009
Benes/Avusturya no. 18643/91, 6 Ocak 1992 tarihli Komisyon kararı, DR 72
Bensaid/Birleşik Krallık no. 44599/98, AİHM 2001-I
Berisha/isviçre (k.k.), no. 4723/13, 24 Ocak 2023
Berger-Krall ve Diğerleri/Slovenya no. 14717/04, 12 Haziran 2014
Berisha/İsviçre no. 948/12, 30 Temmuz 2013
Bernh Larsen Holding AS ve Diğerleri/Norveç no. 24117/08, 14 Mart 2013
Berrehab/Hollanda 21 Haziran 1988, Seri A no. 138
Beuze/Belçika [BD], no. 71409/10, 9 Kasım 2018
Bevacqua ve S./Bulgaristan no. 71127/01, 12 Haziran 2008
Biancardi/İtalya no. 77419/16, 25 Kasım 2021
Bianchi/İsviçre no. 7548/04, 22 Haziran 2006
Biao/Danimarka [BD], no. 38590/10, AİHM 2016
Bierski/Polonya no. 46342/19, 20 Ekim 2022
Big Brother Watch ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 58170/13, 25 Mayıs 2021
Bigaeva/Yunanistan no. 26713/05, 28 Mayıs 2009
Biržietis/Litvanya no. 49304/09, 14 Haziran 2016
Birznieks/Letonya no. 65025/01, 31 Mayıs 2011
Bistieva ve Diğerleri/Polonya no. 75157/14, 10 Nisan 2018
Bjedov/Hırvatistan no. 42150/09, 29 Mayıs 2012
Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç [BD], no. 21980/93, AİHM 1999-III
Blaga/Romanya no. 54443/10, 1 Temmuz 2014
Blyudik/Rusya no. 46401/08, 25 Haziran 2019
Bocu/Romanya no. 58240/1430 Haziran 2020
Boffa ve Diğerleri/San Marino no. 26536/95, 15 Ocak 1998 tarihli Komisyon kararı, DR 27
Bohlen/Almanya no. 53495/09, 19 Şubat 2015
Boljević/Sırbistan no. 47443/14, 16 Haziran 2020
Bondavalli/İtalya no. 35532/12, 17 Kasım 2015
Boris Popov/Rusya no. 23284/04, 28 Ekim 2010
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda [BD], no. 45036/98, 30 Haziran 2005
Bostan/Moldova Cumhuriyeti no. 52507/09, 8 Aralık 2020
Botta/İtalya 24 Şubat 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-I
Boughanemi/Fransa 24 Nisan1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-II
Boujlifa/Fransa 21 Ekim 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VI
Bousarra/Fransa no. 25672/07, 23 Eylül 2010
Boyle/Birleşik Krallık 28 Şubat 1994, Seri A no. 282-B
Boyle ve Rice/Birleşik Krallık 27 Nisan 1988, Seri A no. 131
Brecknell/Birleşik Krallık no. 32457/04, 27 Kasım 2007
Bremner/Türkiye no. 37428/06, 13 Ekim 2015
Brežec/Hırvatistan no. 7177/10, 18 Temmuz 2013
Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova/Portekiz no. 69436/10, 1 Aralık 2015
Bronda/İtalya 9 Haziran 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-IV
Brüggemann ve Scheuten/Almanya no. 6959/75, 19 Mayıs 1976 tarihli Komisyon kararı, DR 5
Buck/Almanya no. 41604/98, 28 Nisan 2005
Buckland/Birleşik Krallık no. 40060/08, 18 Eylül 2012
Buckley/Birleşik Krallık 25 Eylül 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-IV
Budimir/Hırvatistan no. 44691/14, 16 Aralık 2021
Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan no. 12567/13, 16 Şubat 2021
Buglov/Ukrayna no. 28825/02, 10 Temmuz 2014
Burghartz/İsviçre 22 Şubat 1994, Seri A no. 280-B
Burlya ve Diğerleri/Ukrayna no. 3289/10, 6 Kasım 2018
Buscemi/İtalya no. 29569/95, AİHM 1999-VI
Butt/Norveç no. 47017/09, 4 Aralık 2012

Buturugă/Romanya no. 56867/15, 11 Şubat 2020
Bykov/Rusya [BD], no. 4378/02, 10 Mart 2009

—C—

C. /Belçika 7 Ağustos 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-III
C./Hırvatistan no. 80117/17, 8 Ekim 2020
C/İtalya no. 47196/21, 31 Ağustos 2023
C. /Romanya no. 47358/20, 30 Ağustos 2022
C.A.S. ve C.S./Romanya no. 26692/05, 20 Mart 2012
G.T.B./İspanya no. 3041/19, 16 Kasım 2023
C.C./İspanya no. 1425/06, 6 Ekim 2009
C.E. ve Diğerleri/Fransa no. 29775/18 ve 29693/19, 24 Mart 2022
C.P. ve M.N./Fransa no. 56513/17 ve 56515/17, 12 Ekim 2023
Çakmak/Türkiye (k.k.), no. 45016/18, 7 Eylül 2021
Călin ve Diğerleri/Romanya no. 25057/11 ve diğer 2 başvuru, 19 Temmuz 2016
Calogero Diana/İtalya 15 Kasım 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-V
Calvi ve C.G./İtalya no. 46412/21, 6 Temmuz 2023
Camelia Bogdan/Romanya no. 36889/18, 20 Ekim 2020
Camenzind/İsviçre 16 Aralık 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VIII
Camp ve Bourimi/Hollanda no. 28369/95, AİHM 2000-X
Campbell/Birleşik Krallık 25 Mart 1992, Seri A no. 233
Canonne/Fransa (k.k.), no. 22037/13, 2 Haziran 2015
Çapın/Türkiye no. 44690/09, 15 Ekim 2019
Carlson/İsviçre no. 49492/06, 6 Kasım 2008
Caruana/Malta (k.k.), no. 41079/16, 15 Mayıs 2018
Carvalho Pinto de Sousa Morais/Portekiz no. 17484/15, 25 Temmuz 2017
Centre for Democracy and the Rule of Law/Ukrayna no. 10090/16, 26 Mart 2020
Centrum för rättvisa/İsveç [BD], no. 35232/08, 25 Mayıs 2021
Cevat Özel/Türkiye no. 19602/06, 7 Haziran 2016
Chadimová/Çek Cumhuriyeti no. 50073/99, 18 Nisan 2006
Chaldayev/Rusya no. 33172/16, 28 Mayıs 2019
Chapman/Birleşik Krallık [BD], no. 27238/95, AİHM 2001-I
Chappell/Birleşik Krallık 30 Mart 1989, Seri A no. 152-A
Chauvy ve Diğerleri/Fransa no. 64915/01, AİHM 2004-VI
Chaykovskiy/Ukrayna no. 2295/06, 15 Ekim 2009
Chbihi Loudoudi ve Diğerleri/Belçika no. 52265/10, 16 Aralık 2014
Chelu/Romanya no. 40274/04, 12 Ocak 2010
Cherkun/Ukrayna (k.k.), no. 59184/09, 12 Mart 2019
Chernenko ve Diğerleri/Rusya (k.k.), no. 4246/14 ve diğer 5 başvuran, 5 Şubat 2019
*Cherrier/Fransa**, no. 18843/20, 30 Ocak 2024
Chiragov ve Diğerleri/Ermenistan [BD], no. 13216/05, AİHM 2015
Chiş/Romanya (k.k.), no. 55396/07, 9 Eylül 2014
Chishti/Portekiz (k.k.), no. 57248/00, 2 Ekim 2003
Chocholáč/Slovakya no. 81292/17, 7 Temmuz 2022
Christie/Birleşik Krallık no. 21482/93, 27 Haziran 1994 tarihli Komisyon kararı, DR 78-B
Christine Goodwin/Birleşik Krallık [BD], no. 28957/95, AİHM 2002-VI
Chukayev/Rusya no. 36814/06, 5 Kasım 2015
Čiapas/Litvanya no. 4902/02, 16 Kasım 2006
Çiçek ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 44837/07, 4 Şubat 2020
Cincimino/İtalya no. 68884/13, 28 Nisan 2016
Cînța/Romanya no. 3891/19, 18 Şubat 2020
Ciszewski/Polonya (k.k.), no. 38668/97, 13 Temmuz 2004
Ciubotaru/Moldova no. 27138/04, 27 Nisan 2010
Ciupercescu/Romanya (no. 3) no. 41995/14 ve 50276/15, 7 Ocak 2020

Coban/İspanya (k.k.), no. 17060/02, 25 Eylül 2006
Codarcea/Romanya no. 31675/04, 2 Haziran 2009
Codona/Birleşik Krallık (k.k.), no. 485/05, 7 Şubat 2006
Colombier/Fransa no. 14925/18, 15 Şubat 2024
Concetta Schembri/Malta (k.k.), no. 66297/13, 19 Eylül 2017
Connors/Birleşik Krallık no. 66746/01, 27 Mayıs 2004
Convertito ve Diğerleri/Romanya no. 30547/14 ve diğer 4 başvuru, 3 Mart 2020
Copland/Birleşik Krallık no. 62617/00, AİHM 2007-I
Cordella ve Diğerleri/İtalya no. 54414/13 ve 54264/15, 24 Ocak 2019
Corley ve Diğerleri/Rusya no. 292/06 ve 43490/06, 23 Kasım 2021
Coşcodar/Romanya (k.k.), no. 36020/06, 9 Mart 2010
Cotleţ/Romanya no. 38565/97, 3 Haziran 2003
Couderc ve Hachette Filipacchi Associés/Fransa [BD], no. 40454/07, AİHM 2015 (alıntılar)
Ćosić/Hırvatistan no. 28261/06, 15 Ocak 2009
Costa ve Pavan/İtalya no. 54270/10, 28 Ağustos 2012
Costello-Roberts/Birleşik Krallık 25 Mart 1993, Seri A no. 247-C
Coster/Birleşik Krallık [BD], no. 24876/94, 18 Ocak 2001
Craxi/İtalya (no. 2) no. 25337/94, 17 Temmuz 2003
Crémieux/Fransa 25 Şubat 1993, Seri A no. 256B
Cronin/Birleşik Krallık (k.k.), no. 15848/03, 6 Haziran 2004
Csoma/Romanya no. 8759/05, 15 Ocak 2013
Cvijetić/Hırvatistan no. 71549/01, 26 Şubat 2004
Cyprus/Türkiye [BD], no. 25781/94, 10 Mayıs 2001

—D—

D. ve Diğerleri/Belçika (k.k.), no. 29176/13, 8 Temmuz 2014
D/Fransa no. 11288/18, 16 Temmuz 2020
D.B. ve diğerleri/İsviçre no. 58817/15 ve 58252/15, 22 Kasım 2022
D.H. ve Diğerleri/Kuzey Makedonya no. 44033/17, 18 Temmuz 2023
D.L./Bulgaristan no. 7472/14, 19 Mayıs 2016
Dadouch/Malta no. 38816/07, 20 Temmuz 2010
Danilevich/Rusya no. 31469/08, 19 Ekim 2021
Daniliuc/Romanya (k.k.), no. 7262/06, 2 Ekim 2012
Darboe ve Camara/İtalya no. 5797/17, 21 Temmuz 2022
Davison/Birleşik Krallık (k.k.), no. 52990/08, 2 Mart 2010
De Carvalho Basso/Portekiz (k.k.), no. 73053/14 ve 33075/17, 4 Şubat 2021
De Souza Ribeiro/Fransa [BD], no. 22689/07, AİHM 2012
Deés/Macaristan no. 2345/06, 9 Kasım 2010
DELTA PEKÁRNY a.s./Çek Cumhuriyeti no. 97/11, 2 Ekim 2014
Demades/Türkiye no. 16219/90, 31 Temmuz 2003
Demir/Türkiye no. 58402/09, 10 Ocak 2017
Demirtepe/Fransa no. 34821/97, AİHM 1999 IX (alıntılar)
Demopoulos ve Diğerleri/Türkiye (k.k.) [BD], no. 46113/99 ve diğer 7 başvuru, AİHM 2010
Denisov/Ukrayna [BD], no. 76639/11, 25 Eylül 2018
Diaconeasa/Romanya no. 53162/21, 20 Şubat 2024
Diamante ve Pelliccioni/San Marino no. 32250/08, 27 Eylül 2011
Di Giovine/İtalya no. 39920/98, 26 Temmuz 2001
Di Trizio/İsviçre no. 7186/09, 2 Şubat 2016
Dickson/Birleşik Krallık [BD], no. 44362/04, AİHM 2007-V
Dimcho Dimov/Bulgaristan no. 57123/08, 16 Aralık 2014
Doerga/Hollanda no. 50210/99, 27 Nisan 2004
Doğan ve Diğerleri/Türkiye [BD], no. 62649/10, 26 Nisan2016
Dolopoulos/Yunanistan (k.k.), no. 36656/14, 17 Kasım 2015
Domenichini/İtalya 15 Kasım 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-V

Đorđević/Hırvatistan no. 41526/10, AİHM 2012
Dragan Petrović/Sırbistan no. 75229/10, 14 Nisan 2020
Dragojević/Hırvatistan no. 68955/11, 15 Ocak 2015
Dragoş Ioan Rusu/Romanya no. 22767/08, 31 Ekim 2017
Drakšas/Litvanya no. 36662/04, 31 Temmuz 2012
Draon/Fransa (adil tazmin – kayıttan düşürülme) [BD], no. 1513/03, AİHM 2006 I-X
Drašković/Karadağ no. 40597/17, 9 Haziran 2020
Drelon/Fransa, no. 3153/16 27758/18, 8 Eylül 2022
Dubská ve Krejzová/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 28859/11 ve 28473/12, 15 Kasım 2016
Dudchenko/Rusya no. 37717/05, 7 Kasım 2017
Dudgeon/Birleşik Krallık 22 Ekim 1981, Seri A no. 45
Dumitru Popescu/Romanya (no. 2) no. 71525/01, 26 Nisan2007
Dupate/Letonya no. 18068/11, 17 Mart 2011
Đurđević/Hırvatistan no. 52442/09, AİHM 2011 (alıntılar)
Durisotto/İtalya (k.k.), no. 62804/13, 6 Mayıs 2014

—E—

E.B./Fransa [BD], no. 43546/02, 22 Ocak 2008
E.G./Moldova Cumhuriyeti no. 37882/13, 13 Nisan 2021
E.M. ve Diğerleri/Norveç no. 53471/17, 20 Ocak 2022
E.S. ve Diğerleri/Slovakya no. 8227/04, 15 Eylül 2009
Ebcin/Türkiye no. 19506/05, 1 Şubat 2011
Egill Einarsson/İzlanda no. 24703/15, 7 Kasım 2017
Ekimdzhiev ve Diğerleri/Bulgaristan no. 70078/12, 11 Ocak 2022
Ekinci ve Akalın/Türkiye no. 77097/01, 30 Ocak 2007
Elberte/Letonya no. 61243/08, AİHM 2015
El Boujaïdi/Fransa 26 Eylül 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VI
El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti [BD], no. 39630/09, AİHM 2012
Elli Poluhas Dödsbo/İsveç no. 61564/00, AİHM 2006-I
Elsholz/Almanya [BD], no. 25735/94, AİHM 2000-VIII
Emonet ve Diğerleri/İsviçre no. 39051/03, 13 Aralık 2007
Enea/İtalya [BD], no. 74912/01, AİHM 2009
Erdem/Almanya no. 38321/97, AİHM 2001-VII (alıntılar)
Eremia/Moldova Cumhuriyeti no. 3564/11, 28 Mayıs 2013
Eriksson/İsveç 22 Haziran 1989, Seri A no. 156
Ernst ve Diğerleri/Belçika no. 33400/96, 15 Temmuz 2003
Ernst August von Hannover/Almanya no. 53649/09, 19 Şubat 2015
Eryiğit/Türkiye no. 18356/11, 10 Nisan 2018
Estate of Kresten Filtenborg Mortensen/Danimarka (k.k.), no. 1338/03, AİHM 2006-V
Evans/Birleşik Krallık [BD], no. 6339/05, AİHM 2007-I
Evers/Almanya no. 17895/14, 28 Mayıs 2020

—F—

F.J.M./Birleşik Krallık (k.k.), no. 76202/16, 29 Kasım 2018
F.O./Hırvatistan no. 29555/13, 22 Nisan 2021
Fadeyeva/Rusya no. 55723/00, AİHM 2005-IV
Fägerskiöld/İsveç (k.k.), no. 37664/04, 26 Şubat 2008
Falzarano/İtalya (k.k.), no. 73357/14, 15 Haziran 2021
Faulkner ve McDonagh/İrlanda (k.k.), no. 30391/18 ve 30416/18, 8 Mart 2022
Faulkner/Birleşik Krallık (k.k.), no. 37471/97, 18 Eylül 2001
Fazıl Ahmet Tamer/Türkiye no. 6289/02, 5 Aralık 2006
Feldman/Ukrayna (no. 2) no. 42921/09, 12 Ocak 2012
Fernández Martínez/İspanya [BD], no. 56030/07, AİHM 2014 (alıntılar)
Firma EDV für Sie, EfS Elektronische Datenverarbeitung Dienstleistungs GmbH/Almanya (k.k.),

no. 32783/08, 2 Eylül 2014
Florindo de Almeida Vasconcelos Gramaxo/Portekiz no. 26968/16, 13 Aralık 2022
Folgerø ve Diğerleri/Norveç [BD], no. 15472/02, AİHM 2007-III
Foulon ve Bouvet/Fransa no. 9063/14 ve 10410/14, 21 Temmuz 2016
Foxley/Birleşik Krallık no. 33274/96, 20 Haziran 2000
Fraile Iturralde/İspanya (k.k.), no. 66498/17, 7 Mayıs 2019
Frâncu/Romanya no. 69356/13, 13 Ekim 2020
Freitas Rangel/Portekiz no. 78873/13, 11 Ocak 2022
Frérot/Fransa no. 70204/01, 12 Haziran 2007
Fretté/Fransa no. 36515/97, AİHM 2002-I
Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009
Fröhlich/Almanya no. 16112/15, 26 Temmuz 2018
Funke/Fransa 25 Şubat 1993, Seri A no. 256A
Fürst-Pfeifer/Avusturya no. 33677/10 ve 52340/10, 17 Mayıs 2016

—G—

G.B./Litvanya no. 36137/13, 19 Ocak 2016
G.K./Kıbrıs no. 16205/21, 21 Şubat 2023
G.N./Polonya no. 2171/14, 19 Temmuz 2016
G.S. /Gürcistan no. 2361/13, 21 Temmuz 2015
G.T. /Yunanistan no. 37830/16, 13 Aralık 2022
Gagiu/Romanya no. 63258/00, 24 Şubat 2009
Galović/Hırvatistan (k.k.), no. 54388/09, 5 Mart 2013
Gard ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 39793/17, 27 Haziran 2017
Garib/Hollanda [BD], no. 43494/09, AİHM 2017
Garnaga/Ukrayna no. 20390/07, 16 Mayıs 2013
Gas ve Dubois/Fransa no. 25951/07, 15 Mart 2012
Gaskin/Birleşik Krallık 7 Temmuz 1989, Seri A no. 160
Gaughran/Birleşik Krallık no. 45245/15, 13 Şubat 2020
Gauvin-Fournis ve Silliau/Fransa no. 21424/16 ve 45728/17, 7 Eylül 2023
Genovese/Malta no. 53124/09, 11 Ekim 2011
Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya no. 9718/03, 26 Temmuz 2011
Ghadamian/İsviçre no. 21768/19, 9 Mayıs 2023
Ghailan ve Diğerleri/İspanya no. 36366/14, 23 Mart 2021
Ghișoiu/Romanya (k.k.), no. 40228/20, 29 Kasım 2022
Ghoumid ve Diğerleri/Fransa no. 52273/16 ve diğer 4 başvuru, 25 Haziran 2020
Giacomelli/İtalya no. 59909/00, AİHM 2006-XII
Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık no. 4158/05, AİHM 2010 (alıntılar)
Gillberg/İsveç [BD], no. 41723/06, 3 Nisan2012
Gillow/Birleşik Krallık 24 Kasım 1986, Seri A no. 109
Giorgi Nikolaishvili/Gürcistan no. 37048/04, 13 Ocak 2009
Giorgioni/İtalya no. 43299/12, 15 Eylül 2016
Girard/Fransa no. 22590/04, 30 Haziran 2011
Gladysheva/Rusya no. 7097/10, 6 Aralık 2011
Glaisen/isviçre (k.k.), no. 40477/13, 25 Haziran 2019
Glass/Birleşik Krallık no. 61827/00, AİHM 2004-II
Glukhin/Rusya no. 11519/20, 4 Temmuz 2023
Gnahoré/Fransa no. 40031/98, AİHM 2000-IX
Godelli/İtalya no. 33783/09, 25 Eylül 2012
Golder/Birleşik Krallık 21 Şubat 1975, Seri A no. 18
Golovan/Ukrayna no. 41716/06, 5 Temmuz 2012
Gorlov ve Diğerleri/Rusya no. 27057/06 ve diğer 2 başvuru, 2 Temmuz 2019
Gough/Birleşik Krallık no. 49327/11, 28 Ekim 2014
Gözüm/Türkiye no. 4789/10, 20 Ocak 2015

Grace/Birleşik Krallık no. 11523/85, 15 Aralık 1988 tarihli Komisyon raporu
Gražulevičiūtė/Litvanya no. 53176/17, 14 Aralık 2021
Greenpeace e.V. ve Diğerler/Almanya (k.k.), no. 18215/06, 12 Mayıs 2009
Greuter/Hollanda (k.k.), no. 40045/98, 19 Mart 2002
Grimkovskaya/Ukrayna no. 38182/03, 21 Temmuz 2011
Guerra ve Diğerleri/İtalya 19 Şubat 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-I
Guillot/Fransa 24 Ekim 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-V
Guimon/Fransa no. 48798/14, 11 Nisan 2019
Gül/İsviçre 19 Şubat 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-I
Gülen/Türkiye (k.k.), no. 38197/16 ve diğer 5 başvuru, 8 Eylül 2020
Gurbanov/Ermenistan no. 7432/17, 5 Ekim 2023
Gutsanovi/Bulgaristan no. 34529/10, AİHM 2013 (alıntılar)
Güzel Erdagöz/Türkiye no. 37483/02, 21 Ekim 2008
Gyulumyan ve Diğerleri/Ermenistan (k.k.), no. 25240/20, 21 Kasım 2023

—H—

H./Birleşik Krallık (k.k.), no. 32185/20, 31 Mayıs 2022
H.E./Türkiye no. 30498/96, 22 Aralık 2005
H.M./Türkiye no. 34494/97, 8 Ağustos 2006
Haas/Hollanda no. 36983/97, AİHM 2004-I
Haas/İsviçre no. 31322/07, AİHM 2011
Haddad/İspanya no. 16572/17, 18 Haziran 2019
Hadri-Vionnet/İsviçre no. 55525/00, 14 Şubat 2008
Hadzhieva/Bulgaristan no. 45285/12, 1 Şubat 2018
Hajduová/Slovakya no. 2660/03, 30 Kasım 2010
Hájovský/Slovakya no. 7796/16, 1 Temmuz 2021
Halabi/Fransa no. 66554/14, 16 Mayıs 2019
Haldimann ve Diğerleri/İsviçre no. 21830/09, AİHM 2015
Halford/Birleşik Krallık 25 Haziran 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-III
Hämäläinen/Finlandiya [BD], no. 37359/09, AİHM 2014
Hambardzumyan/Ermenistan no. 43478/11, 5 Aralık 2019
Hamesevic/Danimarka (k.k.), no. 25748/15, 16 Mayıs 2017
Hanzelkovi/Çek Cumhuriyeti no. 43643/10, 11 Aralık 2014
Haralambie/Romanya no. 21737/03, 27 Ekim 2009
Harroudj/Fransa no. 43631/09, 4 Ekim 2012
Hartung/Fransa (k.k.), no. 10231/07, 3 Kasım 2009
Hasanali Aliyev ve Diğerleri/Azerbaycan no. 42858/11, 9 Haziran 2022
Haščák/Slovakya no. 58359/12 ve diğer 2 başvuru, 23 Haziran 2022
Hashemi ve Diğerleri/Azerbaycan no. 1480/16 ve diğer 6 başvuru, 13 Mart 2022
Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 36022/97, AİHM 2003-VIII
Havelka ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti no. 23499/06, 21 Haziran 2007
Heino/Finlandiya no. 56720/09, 15 Şubat 2011
Helander/Finlandiya (k.k.), no. 10410/10, 10 Eylül 2013
Henry Kismoun/Fransa no. 32265/10, 5 Aralık 2013
Herczegfalvy/Avusturya 24 Eylül 1992, Seri A no. 244
Hirtu ve Diğerleri/Fransa no. 24720/13, 14 Mayıs 2020
Hode ve Abdi/Birleşik Krallık no. 22341/09, 6 Kasım 2012
Hofmann/Almanya (k.k.), no. 1289/09, 23 Şubat 2010
Hoffmann/Avusturya 23 Haziran 1993, Seri A no. 255-C
Høiness/Norveç no. 43624/14, 19 Mart 2019
Hoti/Hırvatistan no. 63311/14, 26 Nisan 2018
Howard/Birleşik Krallık no. 10825/84, 18 Ekim 1985 tarihli Komisyon kararı, DR 52
Hristozov ve Diğerleri/Bulgaristan no. 47039/11 ve 358/12, AİHM 2012 (alıntılar)
Hromadka ve Hromadkova/Rusya no. 22909/10, 11 Aralık 2014

Hudorovič ve Diğerleri/Slovenya no. 24816/14 ve 25140/14, 10 Mart 2020
Huvig/Fransa 24 Nisan1990, Seri A no. 176-B

—I—

I.G. ve Diğerleri/Slovakya no. 15966/04, 13 Kasım 2012
I.M./İsviçre no. 23887/16, 9 Nisan 2019
I.M. ve Diğerleri/İtalya no. 25426/20, 10 Kasım 2022
I.S./Almanya no. 31021/08, 5 Haziran 2014
I.V./Estonya no. 37031/21, 10 Ekim 2023
I.V.Ţ./Romanya no. 35582/15, 1 Mart 2022
Iambor/Romanya (no. 1) no. 64536/01, 24 Haziran 2008
İbrahim Keskin/Türkiye no. 10491/12, 27 Mart 2018
Idalov/Rusya [BD], no. 5826/03, 22 Mayıs 2012
Iglesias Gil ve A.U.I./İspanya no. 56673/00, AİHM 2003-V
Ignaccolo-Zenide/Romanya no. 31679/96, AİHM 2000-I
Igors Dmitrijevs/Letonya no. 61638/00, 30 Kasım 2006
Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova ve Rusya [BD], no. 48787/99, AİHM 2004-VII
Iliya Stefanov/Bulgaristan no. 65755/01, 22 Mayıs 2008
Ilya Lyapin/Rusya no. 70879/11, 30 Haziran 2020
Iordachi ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti no. 25198/02, 10 Şubat 2009
*İrlanda/Birleşik Krallık*18 Ocak 1978, Seri A no. 25
İrfan Güzel/Türkiye no. 35285/08, 7 Şubat 2017
Irina Smirnova/Ukrayna no. 1870/05, 13 Ekim 2016
Işıldak/Türkiye no. 12863/02, 30 Eylül 2008
Ismayilzade/Azerbaycan no. 17780/18, 18 Ocak 2024
Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan no. 46577/15, 21 Nisan 2016

—J—

J.B. ve Diğerleri/Macaristan (k.k.), no. 45434/12, 27 Kasım 2018
J.L./İtalya no. 5671/16, 27 Mayıs 2021
Jacquier/Fransa (k.k.), no. 45827, 1 Eylül 2009
Jacquinet ve Embarek Ben Mohamed/Belçika no. 61860/15, 7 Şubat 2023
Jäggi/İsviçre no. 58757/00, AİHM 2006-X
Jalloh/Almanya [BD], no. 54810/00, AİHM 2006-IX
Jallow/Norveç no. 36516/19, 2 Aralık 2021
Jakovljević/Sırbistan (k.k.), 5158/12, 13 Ekim 2020
Jane Smith/Birleşik Krallık [BD], no. 25154/94, 18 Ocak 2001
Jankauskas/Litvanya no. 59304/00, 24 Şubat 2005
Jankauskas/Litvanya (no. 2) no. 50446/09, 27 Haziran 2017
Jansen/Norveç no. 2822/16, 6 Eylül 2018
Jarrand/Fransa no. 56138/16, 9 Aralık 2021
Jeronovičs/Letonya [BD], no. 44898/10, AİHM 2016
Jessica Marchi/İtalya no. 54978/17, 27 Mayıs 2021
Jeunesse/Hollanda [BD], no. 12738/10, 3 Ekim 2014
Jírová ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti no. 66015/17, 13 Nisan2023
Jishkariani/Gürcistan no. 18925/09, 20 Eylül 2018
Jivan/Romanya no. 62250/19, 8 Şubat 2022
Jöcks/Almanya (k.k.), no. 23560/02, 23 Mart 2006
Joanna Szulc/Polonya no. 43932/08, 13 Kasım 2012
Johansen/Danimarka (k.k.), no. 27801/19, 1 Şubat 2022
Johansson/Finlandiya no. 10163/02, 6 Eylül 2007
Johansen/Norveç 7 Ağustos 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-III
Johnston ve Diğerleri/İrlanda 18 Aralık 1986, Seri A no. 112
Jolie ve Diğerleri/Belçika no. 11418/85, 14 Mayıs 1986 tarihli Komisyon kararı, DR 47

Jucius ve Juciuvienė/Litvanya no. 14414/03, 25 Kasım 2008
Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan no. 38342/05, 13 Temmuz 2017
Jurica/Hırvatistan no. 30376/13, 2 Mayıs 2017
Juszczyszyn/Polonya no. 35599/20, 6 Ekim 2022

—K—

K2/Birleşik Krallık (k.k.), no. 42387/13, 7 Şubat 2017
K.A./Finlandiya no. 27751/95, 14 Ocak 2003
K.H. ve Diğerleri/Slovakya no. 32881/04, AİHM 2009 (alıntılar)
K.J. /Polonya no. 30813/14, 1 Mart 2016
K.K. ve Diğerleri/Danimarka no. 25212/21, 6 Aralık 2022
K. ve T./Finlandiya [BD], no. 25702/94, AİHM 2001-VII
K.S. ve M.S./Almanya no. 33696/11, 6 Ekim 2016
K.U./Finlandiya no. 2872/02, AİHM 2008
Kaboğlu ve Oran/Türkiye no. 1759/08 ve diğer 2 başvuru, 30 Ekim 2018
Kaczmarek/Polonya no. 16974/14, 22 Şubat 2024
Kacper Nowakowski/Polonya no. 32407/13, 10 Ocak 2017
Kahn/Almanya no. 16313/10, 17 Mart 2016
Kalucza/Macaristan no. 57693/10, 24 Nisan 2012
Kaftailova/Letonya (kayıttan düşürülme) [BD], no. 59643/00, 7 Aralık 2007
Kaminskas/Litvanya no. 44817/18, 4 Ağustos 2020
Kapa ve Diğerleri/Polonya no. 75031/13 ve diğer 3 başvuru, 14 Ekim 2021
Karabeyoğlu/Türkiye no. 30083/10, 7 Haziran 2016
Karassev/Finlandiya (k.k.), no. 31414/96, AİHM 1999-II
Karner/Avusturya no. 40016/98, AİHM 2003 I-X
Karrer/Romanya no. 16965/10, 21 Şubat 2012
Katsikeros/Yunanistan no. 2303/19, 21 Temmuz 2022
Kay ve Diğerleri/Birleşik Krallık no. 37341/06, 21 Eylül 2010
Kearns/Fransa no. 35991/04, 10 Ocak 2008
Keegan/İrlanda 26 Mayıs 1994, Seri A no. 290
Keegan/Birleşik Krallık no. 28867/03, AİHM 2006-X
Kennedy/Birleşik Krallık no. 26839/05, 18 Mayıs 2010
Kent Pharmaceuticals Limited ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 9355/03, 11 Ekim 2005
Kepeneklioğlu/Türkiye no. 73520/01, 23 Ocak 2007
Keslassy/Fransa (k.k.), no. 51578/99, AİHM 2002-I
Khadija Ismayilova/Azerbaycan no. 65286/13 ve 57270/14, 10 Ocak 2019
Khamidov/Rusya no. 72118/01, 15 Kasım 2007
Khan/Birleşik Krallık no. 35394/97, AİHM 2000-V
Kharlamov/Rusya no. 27447/07, 8 Ekim 2015
Khmel/Rusya no. 20383/04, 12 Aralık 2013
Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya no. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya (no. 2), no. 42757/07 ve 51111/07, 14 Ocak 2020
Kholodov/Ukrayna (k.k.), no. 64953/14, 23 Ağustos 2016
Khoroshenko/Rusya [BD], no. 41418/04, AİHM 2015
Khuzhin ve Diğerleri/Rusya no. 13470/02, 23 Ekim 2008
Kilic/Avusturya no. 27700/15, 12 Ocak 2023
Kilin/Rusya no. 10271/12, 11 Mayıs 2021
Kilyen/Romanya no. 44817/04, 25 Şubat 2014
Király ve Dömötör/Macaristan no. 10851/13, 17 Ocak 2017
Kırdök ve Diğerleri/Türkiye no. 14704/12, 3 Aralık 2019
Klass ve Diğerleri/Almanya 6 Eylül 1978, Seri A no. 28
Klaus Müller/Almanya no. 24173/18, 19 Kasım 2020
Klyakhin/Rusya no. 46082/99, 30 Kasım 2004
Knecht/Romanya no. 10048/10, 2 Ekim 2012

Kocherov ve Sergeyeva/Rusya no. 16899/13, 29 Mart 2016
Koch/Almanya no. 497/09, 19 Temmuz 2012
Koilova ve Babulkova/Bulgaristan no. 40209/20, 5 Eylül 2023
Kolesnichenko/Rusya no. 19856/04, 9 Nisan 2009
Kolonja/Yunanistan no. 49441/12, 19 Mayıs 2016
Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya no. 17423/05 ve diğer 5 başvuru 28 Şubat 2012
Konstantin Markin/Rusya [BD], no. 30078/06, AİHM 2012 (alıntılar)
Konstatinov/Hollanda no. 16351/03, 26 Nisan 2007
Kopf ve Liberda/Avusturya no. 1598/06, 17 Ocak 2012
Kopp/İsviçre 25 Mart 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-II
Korelc/Slovenya no. 28456/03, 12 Mayıs 2009
Kornakovs/Letonya no. 61005/00, 15 Haziran 2006
Kotilainen ve Diğerleri/Finlandiya no. 62439/12, 17 Eylül 2020
Kotiy/Ukrayna no. 28718/09, 5 Mart 2015
Koychev/Bulgaristan, no. 32495/15, 13 Ekim 2020
Kozak/Polonya no. 13102/02, 2 Mart 2010
Krasicki/Polonya no. 17254/11, 15 Nisan 2014
Kroon ve Diğerleri/Hollanda 27 Ekim 1994, Seri A no. 297-C
Kruglov ve Diğerleri/Rusya no. 11264/04 ve diğer 15 başvuru, 4 Şubat 2020
Kruslin/Fransa 24 Nisan1990, Seri A no. 176-A
Kruškić/Hırvatistan (k.k.), no. 10140/13, 25 Kasım 2014
Krušković/Hırvatistan no. 46185/08, 21 Haziran 2011
Kryvitska ve Kryvitskyy/Ukrayna no. 30856/03, 2 Aralık 2010
Kryževičius/Litvanya no. 67816/14, 11 Aralık 2018
Kuppinger/Almanya no. 62198/11, 15 Ocak 2015
Kučera/Slovakya no. 48666/99, 17 Temmuz 2007
Künsberg Sarre/Avusturya no. 19475/20 ve diğer 3 başvuru, 17 Ocak 2023
Kurić ve Diğerleri/Slovenya [BD], no. 26828/06, AİHM 2012 (alıntılar)
Kurkowski/Polonya no. 36228/06, 9 Nisan2013
Kurochkin/Ukrayna no. 42276/08, 20 Mayıs 2010
Kutzner/Almanya no. 46544/99, AİHM 2002-I
Kvasnica/Slovakya no. 72094/01, 9 Haziran 2009
Kwakye-Nti ve Dufie/Hollanda (k.k.), no. 31519/96, 7 Kasım 2000
Kwiek/Polonya no. 51895/99, 30 Mayıs 2006
Kyrtatos/Yunanistan no. 41666/98, AİHM 2003-VI (alıntılar)

—L—

L./Finlandiya no. 25651/94, 27 Nisan 2000
L. /Hollanda no. 45582/99, AİHM 2004
L.B./Macaristan [BD], no. 36345/16, 9 Mart 2023
L.F./Birleşik Krallık (k.k.), no. 19839/21, 24 Mayıs 2022
L.L. /Fransa no. 7508/02, AİHM 2006-XI
L.M. /İtalya no. 60033/00, 8 Şubat 2005
Labassee/Fransa no. 65941/11, 26 Haziran 2014
L.N. Labita/İtalya [BD], no. 26772/95, AİHM 2000-IV
Lacatus/İsviçre no. 14065/15, 19 Ocak 2021
La Parola ve Diğerleri/İtalya (k.k.), no. 39712/98, 30 Kasım 2000
*Lambert/Fransa*24 Ağustos 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-V
Laraba/Danimarka (k.k.), no. 26781/19, 22 Mart 2022
Larkos/Kıbrıs [BD], no. 29515/95, AİHM 1999-I
Laurent/Fransa no. 28798/13, 24 Mayıs 2018
Lavanchy/İsviçre no. 69997/17, 19 Ekim 2021
Laskey, Jaggard ve Brown/Birleşik Krallık 19 Şubat 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-I
Lavents/Letonya no. 58442/00, 28 Kasım 2002

Lazoriva/Ukrayna no. 6878/14, 17 Nisan2018
Leander/İsveç 26 Mart 1987, Seri A no. 116
Lebois/Bulgaristan no. 67482/14, 19 Ekim 2017
Lee/Birleşik Krallık [BD], no. 25289/94, 18 Ocak 2001
Lekavičienė/Litvanya no. 48427/09, 27 Haziran 2017
León Madrid/İspanya no. 30306/13, 26 Ekim 2021
Leotsakos/Yunanistan no. 30958/13, 4 Ekim 2018
Lesław Wójcik/Polonya no. 66424/09, 1 Temmuz 2021
Levakovic/Danimarka no. 7841/14, 23 Ekim 2018
Levchuk/Ukrayna no. 17496/19, 3 Eylül 2020
Leveau ve Fillon/Fransa no. 63512/00 ve 63513/00, AİHM 2005-X
Lewit/Avusturya no. 4782/18, 10 Ekim 2019
Lia/Malta no. 8709/20, 5 Mayıs 2022
Libert/Fransa no. 588/13, 22 Şubat 2018
Liberty ve Diğerleri/Birleşik Krallık no. 58243/00, 1 Temmuz 2008
Liebscher/Avusturya no. 5434/17, 6 Nisan 2021
Lind/Rusya no. 25664/05, 6 Aralık 2007
Liblik ve Diğerleri/Estonya no. 173/15 ve diğer 5 başvuru, 28 Mayıs 2019
Loizidou/Türkiye (esas), 18 Aralık 1996, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1996-VI
Losonci Rose ve Rose/İsviçre no. 664/06, 9 Kasım 2010
Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz [BD], no. 56080/13, 19 Aralık 2017
López Guió/Slovakya no. 10280/12, 3 Haziran 2014
*López Ostra/İspanya*9 Aralık 1994, Seri A no. 303-C
López Ribalda ve Diğerleri/İspanya [BD], no. 1874/13 ve 8567/13, 17 Ekim 2019
Lozovyye/Rusya no. 4587/09, 24 Nisan 2018
Luca/Moldova Cumhuriyeti no. 55351/17, 17 Ekim 2023
Lüdi/İsviçre 15 Haziran 1992, Seri A no. 238
Luordo/İtalya no. 32190/96, AİHM 2003-IX
Lustig-Prean ve Beckett/Birleşik Krallık no. 31417/96 ve 32377/96, 27 Eylül 1999
Lysyuk/Ukrayna, no. 72531/13, 14 Ekim 2021

—M—

M.A./Danimarka [BD], no. 6697/18, 9 Temmuz 2021
M.A.K. ve R.K./Birleşik Krallık no. 45901/05, 23 Mart 2010
M. /İsviçre no. 41199/06, 26 Nisan 2011
M. ve M./Hırvatistan no. 10161/13, AİHM 2015 (alıntılar)
M. ve Diğerleri/Bulgaristan no. 41416/08, 26 Temmuz 2011
M.C. /Bulgaristan no. 39272/98, AİHM 2003-XII
M.D. ve Diğerleri/Malta no. 64791/10, 17 Temmuz 2012
M.D. ve Diğerleri/İspanya no. 36584/17, 28 Haziran 2022
M.G./Birleşik Krallık no. 39393/98, 24 Eylül 2002
M.G.C./Romanya no. 61495/11, 15 Mart 2016
M.K. /Lüksemburg, no. 51746/18, 18 Mayıs 2021
M.L. /Polonya no. 40119/21, 14 Aralık 2023
M.L. /Slovakya no. 34159/17, 14 Ekim 2021
M.L. ve W.W./Almanya no. 60798/10 ve 65599/10, 28 Haziran 2018
M.M. /İsviçre no. 59006/18, 8 Aralık 2020
M.M. /Hollanda no. 39339/98, 8 Nisan 2003
M.N. ve Diğerleri/San Marino no. 28005/12, 7 Temmuz 2015
M.P./Portekiz no. 27516/14, 7 Eylül 2021
M.P. ve Diğerleri/Bulgaristan no. 22457/08, 15 Kasım 2011
M.S./İsveç 27 Ağustos 1997, § 35, Derlemeler 1997-IV
M.S./Ukrayna no. 2091/13, 11 Temmuz 2017
Macalin Moxamed Sed Dahir/isviçre (k.k.), no. 12209/10, 15 Eylül 2015

Macready/Çek Cumhuriyeti no. 4824/06 ve 15512/08, 22 Nisan 2010
Maire/Portekiz no. 48206/99, AİHM 2003-VII
Makarčeva/Litvanya (k.k.), no. 31838/19, 28 Eylül 2021
Maksym/Polonya no. 14450/02, 19 Aralık 2006
Malec/Polonya no. 28623/12, 28 Haziran 2016
Malone/Birleşik Krallık 2 Ağustos 1984, Seri A no. 82
Man ve Diğerleri/Romanya (k.k.), no. 39273/07, 19 Kasım 2019
Mandet/Fransa no. 30955/12, 14 Ocak 2016
Manuello ve Nevi/İtalya no. 107/10, 20 Ocak 2015
Marchiani/Fransa (k.k.), no. 30392/03, 27 Mayıs 2008
Marckx/Belçika 13 Haziran 1979, Seri A no. 31
Margareta ve Roger Andersson/İsveç no. 12963/87, 25 Şubat 1992
Margari/Yunanistan no. 36705/16, 20 Haziran 2023
Margulev/Rusya no. 15449/09, 8 Ekim 2019
Marinis/Yunanistan no. 3004/10, 9 Ekim 2014
Maslák ve Michálková/Çek Cumhuriyeti no. 52028/13, 14 Ocak 2016
Maslov/Avusturya [BD], no. 1638/03, AİHM 2008
Matalas/Yunanistan no. 1864/18, 25 Mart 2021
Matheron/Fransa no. 57752/00, 29 Mart 2005
Mateuț/Romanya (k.k.), no. 35959/15, 1 Mart 2022
Maumousseau ve Washington/Fransa no. 39388/05, 6 Aralık 2007
Maurice/Fransa [BD], no. 11810/03, AİHM 2005-IX
Mayboroda/Ukrayna no. 14709/07, 13 Nisan2023
Mazurek/Fransa no. 34406/97, AİHM 2000-II
McCallum/Birleşik Krallık 30 Ağustos 1990, Seri A no. 183
McCann/Birleşik Krallık no. 19009/04, AİHM 2008
McCann ve Healy/Portekiz no. 57195/17, 20 Eylül 2022
McDonald/Birleşik Krallık no. 4241/12, 20 Mayıs 2014
McGinley ve Egan/Birleşik Krallık 9 Haziran 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-III
McKay-Kopecka/Polonya (k.k.), no. 45320/99, 19 Eylül 2006
McLeod/Birleşik Krallık 23 Eylül 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VII
*McMichael/Birleşik Krallık*24 Şubat 1995, Seri A no. 307B
Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve Diğerleri/Bosna Hersek [BD], no 17224/11, AİHM 2017
Mehmet Ali Ayhan ve Diğerleri/Türkiye no. 4536/06 ve 53282/07, 4 Haziran 2019
Mehmet Nuri Özen ve Diğerleri/Türkiye no. 15672/08 ve diğer 10 başvuru, 11 Ocak 2011
Mehmet Salih ve Abdülsamet Çakmak/Türkiye no. 45630/99, 29 Nisan 2004
Mehmet Ulusoy ve Diğerleri/Türkiye no. 54969/09, 25 Haziran 2019
Meimanis/Letonya no. 70597/11, 21 Temmuz 2015
Melnikov/Rusya no. 23610/03, 14 Ocak 2010
Mengesha Kimfe/İsviçre no. 24404/05, 29 Temmuz 2010
Mennesson/Fransa no. 65192/11, AİHM 2014 (alıntılar)
Menteş ve Diğerleri/Türkiye 28 Kasım 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VIII
Mentzen/Letonya (k.k.), no. 71074/01, AİHM 2004-XII
Mesić/Hırvatistan no. 19362/18, 5 Mayıs 2022
Messina/İtalya 26 Şubat 1993, Seri A no. 257-H
Messina/İtalya (no. 2) no. 25498/94, AİHM 2000-X
Miailhe/Fransa (no. 1) 25 Şubat 1993, Seri A no. 256-C
Michael Edward Cooke/Avusturya no. 25878/94, 8 Şubat 2000
Michaud/Fransa no. 12323/11, AİHM 2012
Mik ve Jovanović/Sırbistan (k.k.), no. 9291/14 ve 63798/14, 23 Mart 2021
Mikolajová/Slovakya no. 4479/03, 18 Ocak 2011
Mikulić/Hırvatistan no. 53176/99, AİHM 2002-I
Mile Novaković/Hırvatistan no. 73544/14, 17 Aralık 2020
Milićević/Karadağ no. 27821/16, 6 Kasım 2018
Miljević/Hırvatistan no. 68317/13, 25 Haziran 2020

Milka/Polonya no. 14322/12, 15 Eylül 2015
Mirgadirov/Azerbaycan ve Türkiye no. 62775/14, 17 Eylül 2020
Miroslava Todorova/Bulgaristan no. 40072/13, 19 Ekim 2021
Mitchell/Birleşik Krallık (k.k.), no. 40447/98, 24 Kasım 1998
Mityanin ve Leonov/Rusya no. 11436/06 ve 22912/06, 7 Mayıs 2019
Mitovi/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti no. 53565/13, 16 Nisan 2015
Mockutė/Litvanya no. 66490/09, 27 Şubat 2018
Modestou/Yunanistan no. 51693/13, 16 Mart 2017
Moisejevs/Letonya no. 64846/01, 15 Haziran 2006
Mokrani/Fransa no. 52206/99, 15 Temmuz 2003
Moldovan/Ukrayna, no. 62020/14, 14 Mart 2024
Moldovan ve Diğerleri/Romanya (no. 2) no. 41138/98 ve 64320/01, AİHM 2005 VII (alıntılar)
Mółka/Polonya (k.k.), no. 56550/00, 11 Nisan 2006
Monory/Romanya ve Macaristan no. 71099/01, 5 Nisan 2005
Moreno Gómez/İspanya no. 4143/02, AİHM 2004 X
Moretti ve Benedetti/İtalya no. 16318/07, 27 Nisan 2010
Mortier/Belçika no. 78017/17, 4 Ekim 2022
Moustahi/Fransa no. 9347/14, 25 Haziran 2020
Moustaquim/Belçika 18 Şubat 1991, Seri A no. 193
Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya [BD], no. 11138/10, AİHM 2016
Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika no. 13178/03, AİHM 2006 XI
Muhammad/İspanya no. 34085/17, 18 Ekim 2022
Murray/Birleşik Krallık 28 Ekim 1994, Seri A no. 300 A
Mustafa ve Armağan Akın/Türkiye no. 4694/03, 6 Nisan2010
Mutlu/Türkiye no. 8006/02, 10 Ekim 2006

—N—

N.Ç./Türkiye no. 40591/11, 9 Şubat 2021
N.V. ve C.C./Malta no. 4952/21, 10 Kasım 2022
Nada/isviçre [BD], no. 10593/08, AİHM 2012
Nafornita/Moldova Cumhuriyeti no. 49066/12, 16 Ocak 2024
Naltakyan/Rusya no. 54366/08, 20 Nisan 2021
Narinen/Finlandiya no. 45027/98, 1 Haziran 2004
Nasirov ve Diğerleri/Azerbaycan no. 58717/10, 20 Şubat 2020
Nasr ve Ghali/İtalya no. 44883/09, 23 Şubat 2016
National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) ve Diğerleri/Fransa no. 48151/11 ve 77769/13, 18 Ocak 2018
Naydyon/Ukrayna no. 16474/03, 14 Ekim 2010
Nazarenko/Rusya no. 39438/13, AİHM 2015 (alıntılar)
Ndidi/Birleşik Krallık no. 41215/14, 14 Eylül 2017
Negrepontis-Giannisis/Yunanistan no. 56759/08, 3 Mayıs 2011
Negru/Moldova Cumhuriyeti no. 7336/11, 27 Haziran 2023
Nepomnyashchiy ve Diğerleri/Rusya no. 39954/09 ve 3465/17, 30 Mayıs 2023
Neulinger ve Shuruk/isviçre [BD], no. 41615/07, AİHM 2010
Nicklinson ve Lamb/Birleşik Krallık (k.k.), no. 2478/15 ve 1787/15, 23 Haziran 2015
Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya [BD], no. 41720/13, 25 Haziran 2019
Niedbała/Polonya no. 27915/95, 4 Temmuz 2000
*Niemietz/Almanya*16 Aralık 1992, Seri A no. 251B
Nikehasani/Arnavutluk no. 58997/18, 13 Aralık 2022
Nikolyan/Ermenistan no. 74438/14, 3 Ekim 2019
Nikowitz ve Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya no. 5266/03, 22 Şubat 2007
Nitecki/Polonya (k.k.), no. 65653/01, 21 Mart 2002
Noack ve Diğerleri/Almanya (k.k.), no. 46346/99, AİHM 2000 VI
Noveski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (k.k.), no. 25163/08 ve diğer 2 başvuru, 13 Eylül

2016
Novoseletskiy/Ukrayna no. 47148/99, AİHM 2005-II (alıntılar)
Nuh Uzun ve Diğerleri/Türkiye no. 49341/18 ve diğer başvurular, 29 Mart 2022
Nunez/Norveç no. 55597/09, 28 Haziran 2011
Nusret Kaya ve Diğerleri/Türkiye no. 43750/06 ve diğer 4 başvuru, 22 Nisan 2014
Nuutinen/Finlandiya no. 32842/96, AİHM 2000-VIII
Nylund/Finlandiya (k.k.), no. 27110/95, AİHM 1999-VI

—O—

O. /Birleşik Krallık 8 Temmuz 1987, Seri A no. 120
O.H. ve G.H./Almanya no. 53568/18 54741/18, 4 Nisan2023
Öcalan/Türkiye (no. 2) no. 24069/03 ve diğer 3 başvuru, 18 Mart 2014
Odièvre/Fransa [BD], no. 42326/98, AİHM 2003-III
Oganezova/Ermenistan no. 71367/12 ve 72961/12, 17 Mayıs 2022
Oleksandr Volkov/Ukrayna no. 21722/11, AİHM 2013
Oleynik/Rusya no. 23559/07, 21 Haziran 2016
Oliari ve Diğerleri/İtalya no. 18766/11 ve 36030/11, 21 Temmuz 2015
Olsson/İsveç (no. 1) 24 Mart 1988, Seri A no. 130
Olsson/İsveç (no. 2) 27 Kasım 1992, Seri A no. 250
Omorefe/İspanya no. 69339/16, 23 Haziran 2020
Öneryıldız/Türkiye [BD], no. 48939/99, 30 Kasım 2004
Onur/Birleşik Krallık no. 27319/07, 17 Şubat 2009
OOO Memo/Rusya no. 2840/10, 15 Mart 2022
O'Rourke/Birleşik Krallık (k.k.), no. 39022/97, 26 Haziran 2001
Orlandi ve Diğerleri/İtalya no. 26431/12 ve diğer 3 başvuru, 14 Aralık 2017
Orlić/Hırvatistan no. 48833/07, 21 Haziran 2011
Osman/Danimarka no. 38058/09, 14 Haziran 2011
Osman/Birleşik Krallık 28 Ekim 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VIII
Ospina Vargas/İtalya no. 40750/98, 14 Ekim 2004
Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna no. 27276/15 ve 33692/15, 12 Ocak 2023
Ozdil ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti no. 42305/18, 11 Haziran 2019
Özpınar/Türkiye no. 20999/04, 19 Ekim 2010

—P—

P. ve S./Polonya no. 57375/08, 30 Ekim 2012
P.B. ve J.S./Avusturya no. 18984/02, 22 Temmuz 2010
P.G. ve J.H./Birleşik Krallık no. 44787/98, AİHM 2001-IX
P.N./Almanya no. 74440/17, 11 Haziran 2020
P.T./Moldova Cumhuriyeti no. 1122/12, 26 Mayıs 2020
Pająk ve Diğerleri/Polonya no. 25226/18 ve diğer 3 başvuru, 24 Ekim 2023
Paketova ve Diğerleri/Bulgaristan no. 17808/19 ve 36972/19, 4 Ekim 2022
Pannullo ve Forte/Fransa no. 37794/97, AİHM 2001-X
Panteleyenko/Ukrayna no. 11901/02, 29 Haziran 2006
Palfreeman/Bulgaristan (k.k.), no. 59779/14, 16 Mayıs 2017
Paparrigopoulos/Yunanistan no. 61657/16, 3 Haziran 2022
Paposhvili/Belçika [BD], no. 41738/10, AİHM 2016
Paradiso ve Campanelli/İtalya [BD], no. 25358/12, 24 Ocak 2017
Parfitt/Birleşik Krallık (k.k.), no. 18533/12, 20 Nisan2021
Parrillo/İtalya [BD], no. 46470/11, AİHM 2015
Paulić/Hırvatistan no. 3572/06, 22 Ekim 2009
Paulík/Slovakya no. 10699/05, AİHM 2006
Pavel Shishkov/Rusya no. 78754/13, 2 Mart 2021
Peck/Birleşik Krallık no. 44647/98, AİHM 2003-I
Peers/Yunanistan no. 28524/95, AİHM 2001-III

Pejřilová/Çek Cumhuriyeti no. 14889/19, 8 Aralık 2022
Penchevi/Bulgaristan no. 77818/12, 10 Şubat 2015
Pengezov/Bulgaristan no. 66292/14, 10 Ekim 2023
Pentiacova ve Diğerleri/Moldova (k.k.), no. 14462/03, AİHM 2005-I
Perkins ve R./Birleşik Krallık no. 43208/98 ve 44875/98, 22 Ekim 2002
Peters/Hollanda no. 21132/93, 6 Nisan1994 tarihli Komisyon kararı
Petithory Lanzmann/Fransa (k.k.), no. 23038/19, 12 Kasım 2019
Petra/Romanya 23 Eylül 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VII
Petri Sallinen ve Diğerleri/Finlandiya no. 50882/99, 27 Eylül 2005
Petrina/Romanya no. 78060/01, 14 Ekim 2008
Petrov/Bulgaristan no. 15197/02, 22 Mayıs 2008
Petrov ve X/Rusya no. 23608/16, 23 Ekim 2018
Petrova/Letonya no. 4605/05, 24 Haziran 2014
Petrovic/Avusturya 27 Mart 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-II
Pfeifer/Avusturya no. 12556/03, 15 Kasım 2007
Pfeifer ve Plankl/Avusturya 25 Şubat 1992, Seri A no. 227
Phinikaridou/Kıbrıs no. 23890/02, 20 Aralık 2007
Pibernik/Hırvatistan no. 75139/01, 4 Mart 2004
Piechowicz/Polonya no. 20071/07, 17 Nisan 2012
Pihl/İsveç (k.k.), no. 74742/14, 7 Şubat 2017
Pini ve Diğerleri/Romanya no. 78028/01 ve 78030/01, AİHM 2004-V (alıntılar)
Pişkin/Türkiye no. 33399/18, 15 Aralık 2020
Pla ve Puncernau/Andorra no. 69498/01, AİHM 2004-VIII
Platini/isviçre (k.k.), no. 526/18, 11 Şubat 2020
Płoski/Polonya no. 26761/95, 12 Kasım 2002
Podchasov/Rusya no. 33696/19, 13 Şubat 2024
Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya no. 34147/06, 21 Eylül 2010
Polat/Avusturya no. 12886/16, 20 Temmuz 2021
Poleshchuk/Rusya no. 60776/00, 7 Ekim 2004
Poltoratskiy/Ukrayna no. 38812/97, 29 Nisan 2003
Polyakh ve Diğerleri/Ukrayna no. 58812/15 ve diğer 4 başvuru, 17 Ekim 2019
Polyakova ve Diğerleri/Rusya no. 35090/09 ve diğer 3 başvuru, 7 Mart 2017
Popa/Romanya (k.k.), no. 4233/09, 18 Haziran 2013
Popadić/Sırbistan no. 7833/12, 20 Eylül 2022
Popov/Fransa no. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012
Popovi/Bulgaristan no. 39651/11, 9 Haziran 2016
Pormes/Hollanda no. 25402/14, 28 Temmuz 2020
Posevini/Bulgaristan no. 63638/14, 19 Ocak 2017
Powell ve Rayner/Birleşik Krallık 21 Şubat 1990, Seri A no. 172
Prado Bugallo/İspanya no. 58496/00, 18 Şubat 2003
Pretty/Birleşik Krallık no. 2346/02, AİHM 2002-III
Prokopovich/Rusya no. 58255/00, AİHM 2004-XI (alıntılar)
Putistin/Ukrayna no. 16882/03, 21 Kasım 2013
Puzinas/Litvanya (no. 2) no. 63767/00, 9 Ocak 2007

—Q—

Q ve R /Slovenya no. 19938/20, 8 Şubat 2022

—R—

R.B./Estonya no. 22597/16, 22 Haziran 2021
R.B. /Macaristan no. 64602/12, 12 Nisan 2016
R.C. ve V.C./Fransa no. 76491/14, 12 Temmuz 2016
R.E./Birleşik Krallık no. 62498/11, 27 Ekim 2015
R.K. ve A.K./Birleşik Krallık no. 38000/05, 30 Eylül 2008

R.K. Ve Diğerleri/Fransa no. 68264/14, 12 Temmuz 2016
R.L. ve Diğerleri/Danimarka no. 52629/11, 7 Mart 2017
R.M.S./İspanya no. 28775/12, 18 Haziran 2013
R.R./Polonya no. 27617/04, AİHM 2011 (alıntılar)
R.S./Polonya no. 63777/09, 21 Temmuz 2015
Rachwalski ve Ferenc/Polonya no. 47709/99, 28 Temmuz 2009
Radomilja ve Diğerleri/Hırvatistan no. 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018
Ramadan/Malta no. 76136/12, AİHM 2016 (alıntılar)
Raninen/Finlandiya 16 Aralık 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VIII
Rasmussen/Danimarka 28 Kasım 1984, Seri A no. 87
Ratushna/Ukrayna no. 17318/06, 2 Aralık 2010
Raw ve Diğerleri/Fransa no. 10131/11, 7 Mart 2013
Reklos ve Davourlis/Yunanistan no. 1234/05, 15 Ocak 2009
Resin/Rusya no. 9348/14, 18 Aralık 2018
Reyes Jimenez/İspanya no. 57020/18, 8 Mart 2022
Ribić/Hırvatistan no. 27148/12, 2 Nisan 2015
Rinau/Litvanya no. 10926/09, 14 Ocak 2020
Robathin/Avusturya no. 30457/06, 3 Temmuz 2012
Roche/Birleşik Krallık [BD], no. 32555/96, AİHM 2005-X
Rodina/Letonya no. 48534/10 ve 19532/15, 14 Mayıs 2020
Rodrigues da Silva ve Hoogkamer/Hollanda no. 50435/99, AİHM 2006-I
Rodzevillo/Ukrayna no. 38771/05, 14 Ocak 2016
Roemen ve Schmit/Lüksemburg no. 51772/99, 25 Eylül 2003
Roman Zakharov/Rusya [BD], no. 47143/06, AİHM 2015
Rotaru/Romanya [BD], no. 28341/95, AİHM 2000-V
Rouiller/İsviçre no. 3592/08, 22 Temmuz 2014
Rousk/İsveç no. 27183/04, 25 Temmuz 2013

—S—

S./İsviçre 28 Kasım 1991, Seri A no. 220
S.A.S./Fransa [BD], no. 43835/11, AİHM 2014 (alıntılar)
S. ve Marper/Birleşik Krallık [BD], no. 30562/04 ve 30566/04, AİHM 2008
S.F.K./Rusya no. 5578/12, 11 Ekim 2022
S.H. Ve Diğerleri/Avusturya [BD], no. 57813/00, AİHM 2011
S.H./İtalya no. 52557/14, 13 Ekim 2015
S.-H./Polonya (k.k.), no. 56846/15 ve 56849/15, 16 Kasım 2021
S.S. /Slovenya no. 40938/16, 30 Ekim 2018
S.V. /İtalya no. 55216/08, 11 Ekim 2018
S.W. /Birleşik Krallık no. 87/18, 22 Haziran 2021
Sabanchiyeva ve Diğerleri/Rusya no. 38450/05, 6 Haziran 2013
Sabani/Belçika no. 53069/15, 8 Mart 2022
Saber/Norveç no. 459/18, 17 Aralık 2020
Sagan/Ukrayna no. 60010/08, 23 Ekim 2018
Sahin/Almanya [BD], no. 30943/96, AİHM 2003-VIII
Şahin Kuş/Türkiye no. 33160/04, 7 Haziran 2016
Saint-Paul Luxembourg S.A./Lüksemburg no. 26419/10, 18 Nisan 2013
Salman/Türkiye [BD], no. 21986/93, AİHM 2000-VII
Salontaji-Drobnjak/Sırbistan no. 36500/05, 13 Ekim 2009
Salvetti/İtalya (k.k.), no. 42197/98, 9 Temmuz 2002
Samoylova/Rusya no. 49108/11, 14 Aralık 2021
Sanchez Cardenas/Norveç no. 12148/03, 4 Ekim 2007
Sandra Janković/Hırvatistan no. 38478/05, 5 Mart 2009
Šantare ve Labazņikovs/Letonya no. 34148/07, 31 Mart 2016
Santos Nunes/Portekiz no. 61173/08, 22 Mayıs 2012

Sârbu/Romanya no. 34467/15, 28 Mart 2023
Särgava/Estonya no. 698/19, 16 Kasım 2021
Sargsyan/Azerbaycan [BD], no. 40167/06, AİHM 2015
Sarumi/Birleşik Krallık (k.k.), no. 43279/98, 26 Ocak 1999
Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya [BD], no. 931/13, AİHM 2017 (alıntılar)
Saviny/Ukrayna no. 39948/06, 18 Aralık 2008
Savran/Danimarka [BD], no. 57467/15, 7 Aralık 2021
Sayoud/Fransa no. 70456/01, 26 Temmuz 2007
Scalzo/İtalya no. 8790/21, 6 Aralık 2022
Schalk ve Kopf/Avusturya no. 30141/04, AİHM 2010
Schemkamper/Fransa no. 75833/01, 18 Ekim 2005
Schmidt/Almanya (k.k.), no. 32352/02, 5 Ocak 2006
*Schönenberger ve Durmaz/İsviçre*20 Haziran 1988, Seri A no. 137
Sciacca/İtalya no. 50774/99, AİHM 2005-I
Scozzari ve Giunta/İtalya [BD], no. 39221/98 ve 41963/98, AİHM 2000-VIII
Segerstedt-Wiberg ve Diğerleri/İsveç no. 62332/00, AİHM 2006-VII
Selçuk ve Asker/Türkiye 24 Nisan1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-II
*Semenya/İsviçre**, no. 10934/21, 11 Temmuz 2023
Sen/Hollanda no. 31465/96, 21 Aralık 2001
Sentges/Hollanda (k.k.), no. 27677/02, 8 Temmuz 2003
Serce/Romanya no. 35049/08, 30 Haziran 2015.
Şerife Yiğit/Türkiye [BD], no. 3976/05, 2 Kasım 2010
Sérvulo & Associados - Sociedade de Advogados, RL ve Diğerleri/Portekiz no. 27013/10, 3 Eylül 2015
Sevastyanov/Rusya no. 37024/02, 22 Nisan2010
Sevdari/Arnavutluk no. 40662/19, 13 Aralık 2022
Shavdarov/Bulgaristan no. 3465/03, 21 Aralık 2010
Shchebetov/Rusya no. 21731/02, 10 Nisan 2012
Shelley/Birleşik Krallık (k.k.), no. 23800/06, 4 Ocak 2008
Shebashov/Letonya (k.k.), no. 50065/99, 9 Kasım 2000
Shekhov/Rusya no. 12440/04, 19 Haziran 2014
Sher ve Diğerleri/Birleşik Krallık no. 5201/11, 20 Ekim 2015
Shimovolos/Rusya no. 30194/09, 21 Haziran 2011
Shofman/Rusya no. 74826/01, 24 Kasım 2005
Shopov/Bulgaristan no. 11373/04, 2 Eylül 2010
Shtukaturov/Rusya no. 44009/05, AİHM 2008
*Sidabras ve Džiautas/Litvanya*no. 55480/00 ve 59330/00, AİHM 2004-VIII
Simonova/Bulgaristan no. 30782/16, 11 Nisan 2023
Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık 25 Mart 1983, Seri A no. 61
Siskina ve Siskins/Letonya (k.k.), no. 59727/00, 8 Kasım 2001
Slivenko/Letonya [BD], no. 48321/99, AİHM 2003-X
Slivenko ve Diğerleri/Letonya (k.k.) [BD], no. 48321/99, AİHM 2002-II (alıntılar)
Smirnov/Rusya no. 71362/01, 7 Haziran 2007
Smirnova/Rusya no. 46133/99 ve 48183/99, AİHM 2003-IX (alıntılar)
Smith ve Grady/Birleşik Krallık no. 33985/96 ve 33986/96, AİHM 1999-VI
Soares de Melo/Portekiz no. 72850/14, 16 Şubat 2016
Société Canal Plus ve Diğerleri/Fransa no. 29408/08, 21 Aralık 2010
Société Colas Est ve Diğerleri/Fransa no. 37971/97, 16 Nisan 2002
Sodan/Türkiye no. 18650/05, 2 Şubat 2016
Söderman/İsveç [BD], no. 5786/08, AİHM 2013
Solcan/Romanya no. 32074/14, 8 Ekim 2019
Solomon/Hollanda (k.k.), no. 44328/98, 5 Eylül 2000
Solska ve Rybicka/Polonya no. 30491/17 ve 31083/17, 20 Eylül 2018
Sommerfeld/Almanya [BD], no. 31871/96, AİHM 2003-VIII (alıntılar)
Sousa Goucha/Portekiz no. 70434/12, 22 Mart 2016

Špadijer/Karadağ no. 31549/18, 9 Kasım 2021
Spyra ve Kranczkowski/Polonya no. 19764/07, 25 Eylül 2012
Standard Verlagsgesellschaft mbH/Avusturya (no. 3), no. 39378/15, 7 Aralık 2021
Steeg/Almanya (k.k.), no. 9676/05 ve diğer 2 başvuru, 3 Haziran 2008
Stenegry ve Adam/Fransa (k.k.), no. 40987/05, 22 Mayıs 2007
Stjerna/Finlandiya 25 Kasım 1994, Seri A no. 299-B
Storck/Almanya no. 61603/00, AİHM 2005-V
Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç [BD], no. 37283/13, 10 Eylül 2019
Strömblad/İsveç no. 3684/07, 5 Nisan 2012
Strumia/İtalya no. 53377/13, 23 Haziran 2016
Strunjak ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 46934/99, AİHM 2000-X
Stübing/Almanya no. 43547/08, 12 Nisan 2012
Subaşı ve Diğerleri/Türkiye no. 3468/20 ve diğer 18 başvuru, 6 Aralık 2022
Sudita Keita/Macaristan no. 42321/15, 12 Mayıs 2020
Surikov/Ukrayna no. 42788/06, 26 Ocak 2017
Surugiu/Romanya no. 48995/99, 20 Nisan2004
Süß/Almanya no. 40324/98, 10 Kasım 2005
Suur/Estonya no. 41736/18, 20 Ekim 2020
Svetova ve Diğerleri/Rusya no. 54714/17, 24 Ocak 2023
Szabó ve Vissy/Macaristan no. 37138/14, 12 Ocak 2016
Szafrański/Polonya no. 17249/12, 15 Aralık 2015
Szczypiński/Polonya (k.k.), no. 67607/17, 18 Ocak 2022
Szula/Birleşik Krallık (k.k.), no. 18727/06, 4 Ocak 2007
Szuluk/Birleşik Krallık no. 36936/05, AİHM 2009

—T—

T.A. ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti no. 25450/20, 30 Kasım 2021
T.C./İtalya no. 54032/18, 19 Mayıs 2022
T.P. ve K.M./Birleşik Krallık [BD], no. 28945/95, AİHM 2001-V (alıntılar)
T.S. ve J.J./Norveç (k.k.), no 15633/15, 11 Ekim 2016
Tamiz/Birleşik Krallık (k.k.), no. 3877/14, 19 Eylül 2017
Tamosius/Birleşik Krallık (k.k.), no. 62002/00, AİHM 2002-VIII
Tanda-Muzinga/Fransa no. 2260/10, 10 Temmuz 2014
Tapayeva ve Diğerleri/Rusya no. 24757/18, 23 Kasım 2021
Tapia Gasca ve D./İspanya no. 20272/06, 22 Aralık 2009
Tasev/Kuzey Makedonya no. 9825/13, 16 Mayıs 2019
Taylor-Sabori/Birleşik Krallık no. 47114/99, 22 Ekim 2002
Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ve Diğerleri/Hollanda no. 39315/06, 22 Kasım 2012
Tena Arregui/İspanya no. 42541/18, 11 Ocak 2024
Terna/İtalya no. 21052/18, 14 Ocak 2021
Ternovszky/Macaristan no. 67545/09, 14 Aralık 2010
Thibaut/Fransa (k.k.), no 41892/19 ve 41893/19, 14 Haziran 2022
Thörn/İsveç no. 24547/18, 1 Eylül 2022
Tığ/Türkiye (k.k.), no. 8165/03, 24 Mayıs 2005
Ţîmpău/Romanya no. 70267/17, 5 Aralık 2023
Tlapak ve Diğerleri/Almanya no. 11308/16 ve 11344/16, 22 Mart 2018
Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 13482/15, 4 Haziran 2019
Toma/Romanya no. 42716/02, 24 Şubat 2009
Topčić-Rosenberg/Hırvatistan no. 19391/11, 14 Kasım 2013
Touroude/Fransa (k.k.), no. 35502/97, 3 Ekim 2000
Tsonyo Tsonev/Bulgaristan no. 33726/03, 1 Ekim 2009
Tsvetelin Petkov/Bulgaristan no. 2641/06, 15 Temmuz 2014
Turek/Slovakya no. 57986/00, AİHM 2006-II (alıntılar)

Tysiąc/Polonya no. 5410/03, AİHM 2007-I

—U—

UAB Kesko Senukai Lithuania/Litvanya no. 19162/19, 4 Nisan 2023
Udeh/İsviçre no. 12020/09, 16 Nisan 2013
Ulemek/Hırvatistan no. 21613/16, 31 Ekim 2019
Ünal Tekeli/Türkiye no. 29865/96, AİHM 2004-X (alıntılar)
Üner/Hollanda [BD], no. 46410/99, AİHM 2006-XII
Unuane/Birleşik Krallık no. 80343/17, 24 Kasım 2020
Usmanov/Rusya no. 43936/18, 22 Aralık 2020
Ustyantsev/Ukrayna no. 3299/05, 12 Ocak 2012
Uzbyakov/Rusya no. 71160/13, 5 Mayıs 2020
Uzun/Almanya no. 35623/05, AİHM 2010 (alıntılar)

—V—

V.C. /Slovakya no. 18968/07, AİHM 2011 (alıntılar)
V.D. ve diğerleri/Rusya no. 72931/10, 9 Nisan 2019
V.P./Rusya no. 61362/12, 23 Ekim 2014
V.Y.R. ve A.V.R./Bulgaristan no. 48321/20, 13 Aralık 2022
Vagdalt/Macaristan no. 9525/19, 7 Mart 2024
Valašinas/Litvanya no. 44558/98, AİHM 2001-VIII
Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan [BD], no. 29381/09 ve 32684/09, AİHM 2013 (alıntılar)
Valdís Fjölnisdóttir ve Diğerleri/İzlanda no. 71552/17, 18 Mayıs 2021
Valenzuela Contreras/İspanya 30 Temmuz 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-V
Van der Graaf/Hollanda (k.k.), no. 8704/03, 1 Haziran 2004
Van der Heijden/Hollanda [BD], no. 42857/05, 3 Nisan2012
Van Rossem/Belçika no. 41872/98, 9 Aralık 2004
Van Vondel/Hollanda no. 38258/03, 25 Ekim 2007
Varga/Romanya no. 73957/01, 1 Nisan 2008
Vasilică Mocanu/Romanya no. 43545/13, 6 Aralık 2016
Vasil Vasilev/Bulgaristan no. 7610/15, 16 Kasım 2021
Vasileva/Bulgaristan no. 23796/10, 17 Mart 2016
Vasiliy Ivashchenko/Ukrayna no. 760/03, 26 Temmuz 2012
Vasylchuk/Ukrayna no. 24402/07, 13 Haziran 2013
Vavřička ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 47621/13 ve diğer 5 başvuru, 8 Nisan2021
Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/isviçre [BD], no. 53600/20, 9 Nisan2024
Veres/İspanya no. 57906/18, 8 Kasım 2022
Versini-Campinchi ve Crasnianski/Fransa no. 49176/11, 16 Haziran 2016
Vetsev/Bulgaristan no. 54558/15, 2 Mayıs 2019
Vicent Del Campo/İspanya no. 25527/13, 6 Kasım 2018
Vig/Macaristan no. 59648/13, 14 Ocak 2021
Vilela/Portekiz no. 63687/14, 23 Şubat 2021
Vilnes ve Diğerleri/Norveç no. 52806/09 ve 22703/10, 5 Aralık 2013
Vinci Construction ve GTM Génie Civil et Services/Fransa no. 63629/10 ve 60567/10, 2 Nisan 2015
Vinks ve Ribicka/Letonya no. 28926/10, 30 Ocak 2020
Vinškovský/Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 59252/19, 5 Eylül 2023
Vintman/Ukrayna no. 28403/05, 23 Ekim 2014
Vladimir Ushakov/Rusya no. 15122/17, 18 Haziran 2019
Vlasov/Rusya no. 78146/01, 12 Haziran 2008
Volodina/Rusya (no. 2), no. 40419/19, 14 Eylül 2021
Von Hannover/Almanya (no. 2) [BD], no. 40660/08 ve 60641/08, AİHM 2012
Vool ve Toomik/Estonya no. 7613/18 ve 12222/18, 29 Mart 2022
Vorozhba/Rusya no. 57960/11, 16 Ekim 2014
Vrzić/Hırvatistan no. 43777/13, 12 Temmuz 2016

Vučina/Hırvatistan (k.k.), no. 58955/13, 24 Eylül 2019
Vukota-Bojić/İsviçre no. 61838/10, 18 Ekim 2016

—W—

W. /Birleşik Krallık 8 Temmuz 1987, Seri A no. 121
Wa Baile/İsviçre no. 43868/18 ve 25883/21, 20 Şubat 2024
Wagner ve J.M.W.L./Lüksemburg, no. 76240/01, 28 Haziran 2007
Wainwright/Birleşik Krallık no. 12350/04, AİHM 2006-X
Wakefield/Birleşik Krallık no. 15817/89, 1 Ekim 1990 tarihli Komisyon kararı, DR 66
Wałęsa/Polonya no. 50849/21, 23 Kasım 2023
Wallová ve Walla/Çek Cumhuriyeti no. 23848/04, 26 Ekim 2006
Ward/Birleşik Krallık (k.k.), no. 31888/03, 9 Kasım 2004
Weber ve Saravia/Almanya (k.k.), no. 54934/00, AİHM 2006-XI
Welsh ve Silva Canha/Portekiz no. 16812/11, 17 Eylül 2013
Wetjen ve Diğerleri/Almanya no. 68125/14 ve 72204/14, 22 Mart 2018
Wieser ve Bicos Beteiligungen GmbH/Avusturya no. 74336/01, 16 Ekim 2007
William Faulkner/Birleşik Krallık no. 37471/97, 4 Haziran 2002
Winterstein ve Diğerleri/Fransa no. 27013/07, 17 Ekim 2013
Wisse/Fransa no. 71611/01, 20 Aralık 2005
Wolland/Norveç no. 39731/12, 17 Mayıs 2018
Wunderlich/Almanya no. 18925/15, 10 Ocak 2019

—X—

X/Avusturya, no. 8278/78, 13 Aralık 1979 tarihli Komisyon kararı, DR 154
X/Çek Cumhuriyeti no. 64886/19, 12 Mayıs 2022
X/Letonya [BD], no. 27853/09, AİHM 2013
X/Birleşik Krallık no. 7308/75, 12 Ekim 1978 tarihli Komisyon kararı, DR 16
X, Y ve Z/Birleşik Krallık 22 Nisan1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-II
X./Finlandiya no. 34806/04, 3 Temmuz 2012
X. /İzlanda no. 6825/74, 18 Mayıs 1976 tarihli Komisyon kararı, DR 5
X. /Polonya no. 20741/10, 16 Eylül 2021
X ve Diğerleri/Avusturya [BD], no. 19010/07, AİHM 2013
X ve Diğerleri/İrlanda no. 23851/20 ve 24360/20, 22 Haziran 2023
X ve Diğerleri/Rusya no. 78042/16 ve 66158/14, 14 Ocak 2020
X ve Y/Belçika no. 8962/80, 13 Mayıs 1982 tarihli Komisyon kararı, DR 28
X ve Y/Hollanda 26 Mart 1985, Seri A no. 91
Xavier Da Silveira/Fransa no. 43757/05, 21 Ocak 2010
Xhoxhaj/Arnavutluk, no. 15227/19, 9 Şubat 2021

—Y—

Y/Bulgaristan no. 41990/18, 20 Şubat 2020
Y/Fransa no. 76888/17, 31 Ocak 2023
Y/Türkiye (k.k.), no. 648/10, 17 Şubat 2015
Y. /Slovenya no. 41107/10, AİHM 2015 (alıntılar)
Y.C./Birleşik Krallık no. 4547/10, 13 Mart 2012
Y.F. /Türkiye no. 24209/94, AİHM 2003-IX
Y.G. /Rusya no. 8647/12, 30 Ağustos 2022
Y.I./Rusya no. 68868/14, 25 Şubat 2020
Y.P./Rusya no. 43399/13, 20 Eylül 2022
Y.S. ve O.S./Rusya no. 17665/17, 15 Haziran 2021
Yefimenko/Rusya no. 152/04, 12 Şubat 2013
Yevgeniy Dmitriyev/Rusya no. 17840/06, 1 Aralık 2020
Yevgeniy Zakharov/Rusya no. 66610/10, 14 Mart 2017
Yıldırım/Avusturya (k.k.), no. 34308/96, 19 Ekim 1999

Yılmaz/Türkiye no. 36607/06, 4 Haziran 2019
Yocheva ve Ganeva/Bulgaristan no. 18592/15 ve 43863/15, 11 Mayıs 2021
Yonchev/Bulgaristan no. 12504/09, 7 Aralık 2017
Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan no. 25446/06, 24 Nisan 2012
Yunusova ve Yunusov/Azerbaycan (no. 2) no. 68817/14, 16 Temmuz 2020

—Z—

Z/Finlandiya 25 Şubat 1997, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1997-I
Z.H. ve R.H./İsviçre no. 60119/12, 8 Aralık 2015
Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 29392/95, AİHM 2001-V
Zaieţ/Romanya no. 44958/05, 24 Mart 2015
Zakharchuk/Rusya no. 2967/12, 17 Aralık 2019
Zayidov/Azerbaycan (No. 2) no. 5386/10, 24 Mart 2022
Zehentner/Avusturya no. 20082/02, 16 Temmuz 2009
Zehnalova ve Zehnal/Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 38621/97, 14 Mayıs 2002
Zelikha Magomadova/Rusya no. 58724/14, 8 Ekim 2019
Zhou/İtalya no. 33773/11, 21 Ocak 2014
Znamenskaya/Rusya no. 77785/01, 2 Haziran 2005
Zoltán Varga/Slovakya no. 58361/12 ve diğer başvurular, 20 Temmuz 2021
Zorica Jovanović/Sırbistan no. 21794/08, AİHM 2013
Zubaľ/Slovakya no. 44065/06, 9 Kasım 2010